

VĚCNÝ ZÁMĚR CIVILNÍHO ŘÁDU SOUDNÍHO

Eva Dobrovolná, Bohumil Dvořák, Petr Lavický, Zdeněk Pulkrábek, Alena Winterová

2017

Obsah

Seznam zkratk	5
Ideová východiska věcného záměru civilního řádu soudního	7
1. Vývoj a současný stav českého civilního procesu	8
1.1. Vývoj do roku 1948	8
1.2. Vývoj po roce 1948	9
1.2.1. Občanský soudní řád z r. 1950	10
1.2.2. Občanský soudní řád z r. 1963	11
1.3. Vývoj po roce 1989 a současný stav	12
2. Základní východiska civilního řádu soudního	13
2.1. Předmět právní úpravy	13
2.2. Název zákona	17
2.3. Vztah ostatních úprav k civilnímu řádu soudnímu	18
2.4. Vztah soudního řádu správního k civilnímu řádu soudnímu	20
2.5. Koncepce civilního řádu soudního	22
2.5.1. Nezbytnost koncepčního přístupu	22
2.5.2. Vývoj moderních koncepcí civilního procesu	22
2.5.3. Sociální koncepce civilního procesu	25
2.5.4. K dalším změnám	30
2.6. Inspirační zdroje	32

Obsah

2.7. Vliv organizace soudnictví na civilní řád soudní	33
2.8. Právo Evropské unie	33
2.9. Systematika civilního řádu soudního	38
Věcný záměr civilního řádu soudního	43
Část 1 Všeobecná ustanovení	44
Hlava I Základní ustanovení	44
Díl 1 Předmět úpravy a účel řízení	44
Díl 2 Zásady řízení	45
Hlava II Strany a jejich zástupci	48
Díl 1 Procesní subjektivita a procesní způsobilost	50
Díl 2 Společenství ve sporu	61
Díl 3 Hlavní intervence	65
Díl 4 Vedlejší intervence	66
Díl 5 Zmocnění	70
Hlava III Procesní úkony stran a soudu	75
Díl 1 Podání	75
Díl 2 Lhůty a roky	79
Díl 3 Následky zmeškání a navrácení v předešlý stav	84
Díl 4 Protokoly a spisy	86
Díl 5 Pořádkové tresty a tresty pro svévoli	89

Obsah

Hlava IV Překážky postupu řízení	90
Díl 1 Zkoumání procesních podmínek.....	90
Díl 2 Přerušení řízení	90
Díl 3 Klid řízení.....	94
Hlava V Náklady řízení	97
Díl 1 Druhy nákladů a jejich placení.....	97
Díl 2 Náhrada nákladů	101
Díl 3 Rozhodnutí o náhradě nákladů	111
Díl 4 Jistota	113
Díl 5 Pomoc s náklady	114
Část 2 Řízení před soudem prvního stupně.....	117
Hlava I Řízení až do rozsudku	117
Díl 1 Žaloba, vyjádření k žalobě a přípravný rok	117
Díl 2 Ústní jednání	138
Díl 3 Dokazování.....	148
Hlava II Rozsudky a usnesení.....	183
Díl 1 Rozsudky.....	183
Díl 2 Usnesení	199
Hlava III Řízení v nepatrných věcech	202
Část 3 Opravné prostředky	207

Obsah

Hlava I Odvolání.....	209
Hlava II Dovolání.....	231
Hlava III Stížnost.....	248
Část 4 Obnovení řízení.....	256
Část 5 Zvláštní způsoby řízení.....	272
Hlava I Řízení ve věci samé.....	272
Díl 1 Smírčí řízení.....	272
Díl 2 Rozkazní řízení.....	273
Hlava II Prozatímní ochrana.....	280
Díl 1 Předběžná opatření.....	280
Díl 2 Ochrana držby.....	291

Seznam zkratk

ABGB	rakouský občanský zákoník (<i>Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch</i>)
BGB	německý občanský zákoník (<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i>)
CŘS	zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)
CSP	slovenský civilní řád soudní (zákon č. 160/2015 Z. z., Civilný sporový poriadok)
ČNB	Česká národní banka
EO	rakouský exekuční řád (<i>Exekutionsordnung</i>)
EŘ	zákon č. 79/1896 ř. z., o řízení exekučním a zajišťovacím (exekuční řád)
JN	rakouská jurisdikční norma (<i>Jurisdiktionsnorm</i>)
KPC	polský civilní řád soudní (<i>Kodeks Postepowania Cywilnego</i>)
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OSŘ 1950	zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OZ 1950	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
StGB	rakouský trestní zákoník (<i>Strafgesetzbuch</i>)
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ÚZSVM	Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových

Seznam zkratk

Vládní návrh CŘS 1937 vládní návrh československého civilního řádu soudního z roku 1937

ZPO podle kontextu lichtenštejnský, německý, rakouský nebo švýcarský civilní řád soudní (*Zivilprozessordnung*)

ZŘS zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Ideová východiska věcného záměru civilního řádu soudního

1. Vývoj a současný stav českého civilního procesu

1.1. Vývoj do roku 1948

Počátky vývoje moderního civilního práva procesního v českých zemích je třeba spojovat s „velkou procesní reformou“ (Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 22), k níž došlo v bývalém Rakousku v polovině 90. let 19. století. Jejím páteřním předpisem byl zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní – CŘS), jenž byl při vzniku Československa recipován (čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého) a na území našeho státu platil až do konce roku 1950, tedy více než 50 let.

Uvedený zákon, jenž nahrazoval zastaralý josefínský všeobecný soudní řád (1781), byl v jistém slova smyslu revolučním nejen pro tehdejší monarchii, ale i pro procesní myšlení obecně. Jeho tvůrce, Franz Klein, dospěl – na podkladě kritické analýzy dobových civilních procesních řádů, zejména německého (1877), jež byly protknuty liberalistickým myšlením své doby preferujícím zájmy individua – k novému pojetí civilněprocesní úpravy jako nástroje, z něhož má mít prospěch nejen jednotlivec, nýbrž celá společnost. Důležitou sociální úlohu, kterou předpisy procesního práva z hlediska Kleinovy koncepce plní, výstižně zachytil i Ott ve své učebnici: „*Prospěch vzcházející ze správného soudnictví bije v oči. Čím bezpečněji důvěřovati lze v rychlé, úsečné odstranění všeho rušení práv, tím více rozvine se obchod solidní a rozmáhá se úvěr, nejmocnější jeho páka, tím více sesílí vědomí právní, bezpečný to základ státu*“ (Ott, E. Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Díl I. Část všeobecná. Praha : Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897, s. 4).

Pro Kleinovu sociální koncepci civilního procesu (viz též dále pod bodem 2.5.) je – vedle zavedení zásad veřejnosti, ústnosti a volného hodnocení důkazů – charakteristické (oproti jiným tehdejším úpravám) především posílení role soudce. Výsledek civilního řízení nemůže podle Kleina odviset pouze od aktivity a zdatnosti

stran, nýbrž také od postavení soudce, který má dbát o to, aby řízení končilo rozsudkem, jenž bude, pokud možno, v souladu se skutečnými hmotněprávními poměry. Jen tak může být docíleno skutečné právní jistoty a sociálního smíru.

Stejných koncepčních východisek se přidržovala rovněž prvorepubliková legislativní praxe, byť její kodifikační úsilí, vedené v první řadě snahou o unifikaci procesního práva v českých zemích a na Slovensku, nakonec nebylo – přes přijaté dílčí úpravy základních ustanovení řízení nesporného (zákon č. 100/1931 Sb.) a řešení úpadku (zákon č. 64/1931 Sb.) – korunováno úspěchem. Přesto připravený vládní návrh československého civilního řádu soudního (vládní návrh CŘS 1937) zřetelně navazoval na CŘS a představoval v jistém smyslu vyvrcholení domácích legislativních snah o úpravu civilního procesu ve svobodně se rozvíjející společnosti založené na tržním hospodářství. Další vývoj domácí právní úpravy civilního procesu probíhal ovšem převážně „retardačně“ (Zoulík, F. – Dvořák, B. K vývoji a perspektivám českého civilního procesu. Právní fórum, 2009, č. 1, s. 1).

1.2. Vývoj po roce 1948

Politické změny vyvolané revolucí z r. 1945, jež vyvrcholily nastolením totalitního státu v únoru 1948, nezůstaly bez vlivu na civilní proces. Již v roce 1948 byl přijat zákon o zlidovění soudnictví (č. 319/1948 Sb.), který do civilního řízení přinesl významné změny. Řízení bylo pouze dvoustupňové, obecně bylo zavedeno senátní rozhodování s účastí laiků (soudců z lidu), kteří měli početní převahu nejen v tříčlenných senátech u soudů prvního stupně, ale také v opravných instancích (viz § 2, 6, 8 zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, a posléze § 4 odst. 1 ústavního zákona č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře, a § 10 odst. 1, § 11 odst. 1, § 23 odst. 1, § 26 a § 27 zákona č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů). Dovolání bylo nahrazeno stížností pro porušení zákona, k níž byl legitimován jen generální prokurátor a rozhodoval o ní Nejvyšší soud. Zásada materiální pravdy byla prohlášena za vedoucí procesní princip; následkem toho bylo odstranění všech prvků prohlášených za formální (neboť „formální pravda“ byla typická pro buržoazní civilní proces), např. kontumačního řízení, rozsudků pro uznání a byla přijata též další omezení dispozičních oprávnění stran. Byla zakotvena téměř neomezená ingerence prokurátora, též

národního výboru a společenských organizací do civilních řízení. Povinné zastoupení advokátem (tzv. advokátský proces – viz § 27 ČŘS) bylo nahrazeno zavedením všeobecné poučovací povinnosti soudu.

1.2.1. Občanský soudní řád z r. 1950

S velkým urychlením (ve srovnání s délkou zákonodárského procesu v demokratických společnostech) byl zpracován a dnem 1. 1. 1951 vstoupil v účinnost nový občanský soudní řád (zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních – OSŘ 1950), jenž vycházel z pojetí tzv. jednotného řízení, podle kterého jsou všechny druhy civilního soudního procesu ovládány stejnými zásadami, v čele se zásadou materiální pravdy. Ta byla chápána jako požadavek na to, aby soud rozhodoval podle skutečného stavu věci s tím, že se nemusí vázat na přednesy účastníků.

Kodex zahrnoval předpisy řízení sporného i nesporného, vykonávacího, jakož i tzv. exekuční likvidaci, jež měla nahrazovat řízení konkursní. Zvláštnosti jednotlivých druhů řízení sice nešlo zcela pominout, což se odrazilo v systematice kodexu, koncepce jednotného řízení však negativně zasáhla především řízení svou povahou sporná, u nichž došlo k podstatným deformacím procesních zásad, zejména zásady dispoziční a projednací.

Tzv. jednotné řízení, které OSŘ 1950 uvedl v život, nebylo legislativní koncepcí srovnatelnou s teoreticky propracovaným sociálním, resp. starším liberálním pojetím civilního procesu (blíže k nim kapitola 2.5.). V podstatě šlo – za cenu mnohých zjednodušení – pouze o snahu zdůraznit to, co je všem druhům civilního řízení společné (Rubeš, J. Kodifikace a rekodifikace civilněprocesních předpisů u nás. Právní praxe, 1993, s. 132), přičemž roli hlavního svorníku měla hrát zásada materiální pravdy, která uvedené „koncepti“ zároveň dodávala ideové krytí. Ve skutečnosti to mělo za cíl širokou státní kontrolu nad všemi soukromoprávními (tehdy osobními) vztahy.

Ruku v ruce se zásahy do autonomie procesních stran, jež s původní Kleinovou koncepcí civilního procesu neměly nic společného, šla i snaha o omezení soudní

pravomoci, neboť soudy jako nezávislé orgány nepředstavovaly vhodný prostředek, kterým by stát mohl efektivně regulovat právní poměry. Významná pravomoc k řešení majetkových sporů mezi socialistickými organizacemi byla proto přenesena na státní arbitráž (vl. nařízení 47/1953 Sb.). Z pravomoci soudů bylo (v prvním stupni) vyloučeno rovněž řízení o projednání dědictví a o některých úschovách; v těchto věcech vykonávala svou působnost státní notářství (zákon č. 52/1954 Sb.). Soudy rovněž pozbyly pravomoc poskytovat ochranu rušené držbě; na jejich místo nastoupily národní výbory (§ 151 odst. 1 OZ 1950).

Obecně lze říci, že OSŘ 1950 nastoupil nejen cestu deformace mnoha klasických institutů a zásad civilního procesu, nýbrž pod tlakem postupné dekonstrukce soudní ochrany subjektivních práv omezil předmět právní úpravy civilního procesu v podstatě na řízení týkající se ochrany práv fyzických osob.

1.2.2. Občanský soudní řád z r. 1963

Retardační projevy jdoucí proti obecné vývojové tendenci soustavného zdokonalování úpravy civilního řízení (Zoulík, F. – Dvořák, B. K vývoji a perspektivám českého civilního procesu. Právní fórum, 2009, č. 1, s. 1) jsou dobře patrné i na občanském soudním řádu z r. 1963 (zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád – OSŘ). Uvedený procesní předpis důsledně vycházel z představy jednotného řízení a právní úpravu nadále zestručňoval, aby byla „srozumitelná každému občanu“. Obsahoval-li OSŘ 1950 ještě téměř 700 paragrafů, byla úprava OSŘ o více než 300 paragrafů chudší.

Pravomoc soudů byla dále omezována; OSŘ se tak prakticky týkal pouze řízení ve věcech právních poměrů fyzických osob a z nich především záležitostí rodinných, pracovních a bytových. Majetkové spory byly při majetkové nivelizaci občanů spíše výjimkou. Navíc pro pracovněprávní věci bylo zavedeno obligatorní rozhodčí řízení, které muselo předcházet řízení soudnímu a v němž hlavní roli hrála odborová organizace. Ve vykonávacím řízení dominovala, vzhledem k všeobecné povinnosti zaměstnanecké práce, exekuce srážkami ze mzdy. Úprava konkursu a vyrovnání ztratila v centrálně plánovaném hospodářství svůj význam, a byla proto z procesního

předpisu – kromě tří stručných a prakticky nepoužitelných ustanovení o likvidaci majetku (§ 352 až § 354 OSŘ) – zcela vypuštěna.

Koncepce celého procesu byla kromě toho opět založena na myšlence jednotného civilního řízení, jemuž měla vévodit zásada materiální pravdy, a na popření rozdílů sporného a nesporného řízení. Nedůsledná byla přitom sama systematika OSŘ. Ustanovení páté hlavy třetí části (§ 176 až § 200) byla věnována výlučně nesporným řízením. Bylo by proto logické, aby hlava první až čtvrtá téže části (§ 79 až § 175) obsahovala ustanovení týkající se řízení sporného. Tak tomu ale nebylo, neboť se zde nacházela rovněž ustanovení sloužící pouze řízení nespornému [např. § 81, § 94, § 146 odst. 1 písm. a) OSŘ]. I z důvodu těchto a dalších nedostatků se později ukázalo, že oddělení sporné a nesporné agendy v rámci tohoto kodexu je prakticky neproveditelné. Nedostatečnost OSŘ se ostatně projevovала již v období totalitního státu. Ještě do roku 1989 musel být pětkrát novelizován, což bylo na tehdejší poměry neobvyklé.

1.3. Vývoj po roce 1989 a současný stav

Obnovení demokracie a tržního hospodářství po r. 1989 si vyžádalo podstatné zásahy do celého právního řádu. V oblasti civilněprocesního práva vedla akutní potřeba odstranit nedemokratické prvky stávající úpravy k tomu, že bylo postupováno nikoliv cestou nové kodifikace, ale prostřednictvím novel. Ty se posléze staly obecnou metodou nové legislativy. Některé ze změn OSŘ byly natolik podstatné (zejm. zákony č. 519/1991 Sb., č. 171/1993 Sb., č. 238/1995 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 151/2001 Sb., č. 7/2009 a č. 293/2013 Sb.), že zcela změnily tvář hlavního předpisu civilního práva procesního.

Došlo zejména k obnovení soudní pravomoci ve věcech obchodního práva, notářství přestalo být státním orgánem, a civilní pravomoc soudů tak opětovně nabyla svého přirozeného rozsahu. Do sporného řízení byly opětovně zavedeny instituty, které byly v době přijetí OSŘ odmítány: kontumační rozsudek, rozsudek pro uznání, koncentrace řízení, princip neúplné apelace v odvolacím řízení, dovolání, žaloba pro zmatečnost apod. Vedle OSŘ byly přijaty zákony upravující další druhy

Základní východiska civilního řádu soudního

civilního procesu, a to řízení insolvenční (zákon č. 182/2006 Sb. a před ním zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání), řízení rozhodčí (zákon č. 216/1994 Sb.). Bylo zároveň umožněno, aby exekuce byla vedena nejen prostřednictvím soudů, ale i soudních exekutorů (zákon č. 120/2001 Sb.). Posléze byla přijata také samostatná úprava nalézacího řízení nesporného (zákon č. 292/2013 Sb.). OSŘ se tak stal předpisem upravujícím pouze sporné řízení a soudní výkon rozhodnutí, ačkoliv to bylo zcela v rozporu s jeho strukturou a původní koncepcí.

Vývoj však ukázal, že novelizační metoda úprav civilního práva procesního se nesoustředila pouze na odstraňování mezer v právní úpravě a na nápravu jejích nejzávažnějších deformací, nýbrž pojala procesní předpisy jako normy v podstatě technické, které lze dalšími a dalšími zásahy doplňovat a vylepšovat. Uvedený přístup, jehož hlavní obětí se stal OSŘ, není v posledních minimálně 20 letech veden žádnou základní jednotící ideou. Šlo a jde o veskrze „inženýrský“ přístup k právu, jenž je nejčastěji motivován konkrétní praktickou potřebou či pragmatickou úvahou. Zcela absentuje nějaká základní hodnotová koncepce úpravy nalézacího řízení sporného, a ve výsledku se zdá, že potlačována je jak role stran (srov. fikce uznání nároku), tak řízení sporu soudem (srov. stávající pojetí koncentrace řízení). Nelze říci, že by civilní soudnictví požívalo ve společnosti zvláštní důvěry.

Za této situace je nová kodifikace, jež se musí týkat v první řadě řízení sporného jako základního druhu civilního procesu, naprostou nutností. Spíše je otázkou, proč k ní – přes mnohaleté volání zástupců teorie a praxe (vedle již citovaných prací Zoulíka a Rubeše srov. též Winterová, A. K rekodifikaci občanského soudního řádu v České republice. AUC Iuridica, 2004, č. 4, s. 73 až 80) – dosud nedošlo.

2. Základní východiska civilního řádu soudního

2.1. Předmět právní úpravy

Civilní právo procesní má být povoláno k tomu, aby poskytovalo ochranu soukromému právu. V souladu s tím se do pravomoci civilních soudů svěřuje projednávání a rozhodování soukromoprávních záležitostí, popř. někdy i dalších věcí, u nichž je to z nějakého důvodu vhodné.

Základní východiska civilního řádu soudního

Soukromoprávní záležitosti, o nichž má soud v civilním řízení soudním rozhodovat, jsou značně různorodé. Mohou v něm být projednávány rozepře mezi stranami, které sledují ve věci protichůdný zájem, a v rámci nichž má soud deklaratorně rozhodnout, která ze stran je v právu. Stejně tak se ale v civilním řízení soudním projednávají věci, jejichž účastníci nemají postavení vzájemných odpůrců, a chybí tedy zpravidla jejich protichůdný zájem na výsledku řízení; mnohdy v takových případech soud do budoucna upravuje svým konstitutivním rozhodnutím poměry těchto účastníků řízení. Civilní řízení soudní však zajišťuje také faktickou nucenou realizaci práva na plnění, které nebylo poskytnuto dobrovolně, přestože to ukládá exekuční titul, a konečně též obstarává uplatňování a uspokojování pohledávek v případě dlužníkovy úpadku.

Této různorodosti věcí projednávaných v civilním soudním řízení odpovídá jeho diferenciaci na jednotlivé procesní druhy, jež je obecně uznávaná a dosud nebyla žádnými věcnými argumenty vyvrácena [k jednoznačnému odmítnutí nesprávné snahy o vytvoření jednotného civilního procesu viz usnesení č. 2 Odborného kolegia pro občanské právo (při Ústavu státu a práva) ze dne 18. listopadu 2014 (viz <http://www.ilaw.cas.cz/index.php?page=459>)]. Nejen v České republice, ale i v právních řádech jiných středoevropských zemí se vychází z toho, že pro nastíněné situace nemohou platit stejná pravidla, tj. přijímá se rozlišování nalézacího řízení sporného a nesporného, exekučního řízení a insolvenčního řízení. Tato diferenciaci není vytvořena uměle, ale odpovídá podstatným a objektivně existujícím odlišnostem, které brání tomu, aby pro všechny druhy civilního procesu nebo pro některé z nich byla přijata jednotná pravidla.

Z tohoto poznatku věcný záměr vychází, a nesnaží se proto rozdíly mezi jednotlivými druhy civilního řízení soudního uměle stírat v opětovné snaze (viz občanské soudní řády z let 1950 a 1963) o zavedení jednotného civilního procesu. Pro budoucí úpravu civilního řízení soudního je však nezbytné vyřešit otázku, zda mají být tyto druhy řízení upraveny samostatně nebo v jednom předpisu, a jaký má být vztah mezi ustanoveními upravujícími tyto druhy řízení.

Legislativní přístup ke strukturování právní úpravy civilního procesu se v různých právních řádech liší. Vyskytují se země, v nichž civilní řád soudní upravuje pouze

Základní východiska civilního řádu soudního

nalézací sporné řízení; např. Rakousko, Lichtenštejnsko nebo Slovensko. Existují však rovněž civilní řády soudní, které upravují nejen nalézací sporné řízení, ale také řízení exekuční (Německo, či zčásti současný OSŘ). Jak sporné, tak i nesporné řízení společně upravují civilní řády soudní ve Švýcarsku, Francii či Belgii. Není naopak obvyklé spojení všech nastíněných druhů civilního procesu do jednoho předpisu, a už vůbec ne společná úprava některého z nich s insolvenčním řízením.

Jádrem civilních řádů soudních, jak vyplývá z právě uvedeného stručného přehledu, je vždy úprava nalézacího sporného řízení. To je pochopitelné, neboť jde o základní procesní druh, na nějž ostatní druhy civilního procesu navazují.

Úprava nalézacího sporného řízení nebývá spojována s insolvenčním řízením. Tohoto přístupu se drží i věcný záměr. Insolvenční řízení je v řadě aspektů natolik odlišné od sporného řízení, že jejich společná úprava by postrádala jakýkoliv rozumný smysl.

Krom nezdařilých socialistických pokusů o zavedení jednotného civilního řízení odpovídá domácí legislativní tradici rovněž separátní úprava nesporného řízení. Ta má kořeny již v císařském patentu č. 208/1854 ř. z., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech, později doplněný zákonem č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. K této tradici se ostatně český zákonodárce nedávno vrátil a nesporná řízení upravil v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Tento přístup zachovává i věcný záměr. Krom zmíněné tradice pro něj mluví také rozdíly ve způsobu zahajování řízení, ve vymezení okruhu účastníků, v jejich omezené možnosti dispozic řízením a jeho předmětem, v odlišně pojaté roli soudu a účastníků při objasňování skutkového stavu atd.

Rovněž není nutné ani vhodné upravovat v jednom předpisu nalézací sporné řízení spolu s exekučním řízením. Exekuční řízení není druhou nezbytně následující fází civilního řízení. V souladu s dispoziční zásadou je výlučně věcí oprávněného, zda svým návrhem exekuční řízení vyvolá. Krom toho nelze přehlížet ani okolnost, že výčet exekučních titulů, které lze v civilní exekuci realizovat, se zcela nekryje s rozhodnutími soudu v civilním řízení. Exekučním titulem může být na straně jedné jenom rozhodnutí ukládající povinnost k plnění, na straně druhé lze v civilní exekuci realizovat také

Základní východiska civilního řádu soudního

exekuční tituly, které vůbec původ v civilním řízení nemají. Dále je možno poukázat na to, že úprava exekučního řízení sice vychází z odvětvových principů, ale promítá se do ní řada specifických zásad vlastních jenom exekučnímu právu, které nemají v nalézacím sporném řízení obdoby. A konečně v české úpravě patří k exekučním orgánům soudní exekutor, což by společnou úpravu se sporným řízením dále jenom komplikovalo. Z těchto důvodů se navrhuje ponechat úpravu exekučního řízení samostatnému předpisu.

Stranou civilního řádu soudního by měla zůstat úprava hromadných žalob. Jde o samostatnou problematiku, která navíc podléhá dynamickému vývoji, a lze proto očekávat, že v budoucnu do ní bude nutno opakovaně legislativně zasahovat. Povaha hromadného řízení, v němž se uplatňují kolektivní zájmy, je výrazně odlišná od sporného řízení. To se promítá v nutnosti výslovné legislativní úpravy legitimace k podání žaloby, vymezení členů skupiny, o jejímž kolektivním zájmu se bude jednat a rozhodovat, role soudu při vedení řízení a kontrole dispozičních úkonů, závaznosti rozsudku, nákladů řízení, vynucení plnění v exekuci atd. Tyto otázky nelze upravovat jako výjimky z obecného pravidla, ale zaslouží si vlastní úpravu v samostatném předpisu.

Měla by rovněž zůstat zachována dosavadní samostatná úprava rozhodčího řízení (a podobně i mediace). Zahraniční civilní řády soudní sice zpravidla rozhodčí řízení upravují, ale to samo o sobě není důvodem, proč rušit již existující samostatnou úpravu. Civilní řád soudní (k názvu zákona viz dále kapitola 2.2.) by skutečně měl upravovat řízení před soudy, jak to plyne již z jeho názvu; rozhodčí řízení proto striktně vzato ani k předmětu jeho úpravy nepatří.

Právní úprava doručování bude obsažena v samostatném předpisu, nikoliv v civilním řádu soudním. Důvodem je to, že na vlastním postupu při doručování se nic neliší, doručuje-li soud v civilním nebo v trestním řízení, ve správním soudnictví, nebo doručuje-li písemnost správní orgán. To pochopitelně nevylučuje dílčí odchylky, které mohou být v odůvodněných případech upraveny zvlášť. Nová úprava proto může postup při doručování všemi těmito orgány sjednotit; to se pochopitelně nemůže stát v civilním řádu soudním, ale jedině ve zvláštním zákonu, který bude svým rozsahem

dopadat na doručování všemi zmíněnými orgány, podobně jako např. zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, pokud jde o doručování do datových schránek. Krom toho je zřejmé, že lze očekávat další dynamický rozvoj elektronických prostředků komunikace, což se může promítnout v potřebě častější novelizace právní úpravy; to by bylo v rozporu s požadavkem stability civilního řádu soudního.

Konečně se jeví jako vhodnější upravit mimo civilní řád soudní v samostatném zákonu také pravomoc, příslušnost, obsazení soudu a související otázky. Úprava těchto záležitostí je v občanském soudním řádu či v dalších předpisech roztržštěná, a krom toho byla v uplynulých letech opakovaně měněna. Vzhledem k tomu, že potřeba měnit pravidla věcné či místní příslušnosti může vyvstávat mnohem častěji než kupř. nutnost legislativně zasahovat do úpravy dokazování nebo soudního rozhodnutí, navrhuje se upravit tyto záležitosti v samostatném předpisu, jehož příprava bude navazovat na výsledky diskuse o budoucí podobě soudní soustavy.

Lze tedy shrnout, že předmětem právní úpravy nového civilního řádu soudního bude pouze civilní sporné řízení. V samostatných zákonech bude upravena pravomoc, příslušnost a související otázky, jakož i doručování (mj. soudních) písemností a řízení o hromadných žalobách.

2.2. Název zákona

Procesní předpisy upravující soudní řízení se u nás tradičně označují jako soudní řády, a není věcného důvodu, proč od takového pojmenování ustupovat. Název zákona by však měl konkrétně vystihovat předmět jeho právní úpravy, jímž je civilní soudní řízení ve sporných záležitostech. K vystižení tohoto předmětu se používá přídavných jmen „občanský“ nebo „civilní“. To lze demonstrovat na různých tuzemských i zahraničních zákonech. Název „o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)“ nesl zákon č. 113/1895 ř. z. Zákon č. 142/1950 Sb. byl pojmenován jako zákon „o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)“, a dosud platný zákon č. 99/1963 Sb. nese stručný název „občanský soudní řád“. V německy mluvících oblastech se používá název „Zivilprozessordnung“, a to buď jako plný

Základní východiska civilního řádu soudního

název (Německo, Švýcarsko), nebo jako oficiální legislativní zkratka (Rakousko, Lichtenštejnsko). Italská úprava z roku 1940 nese název „Codice di procedura civile“, francouzská z roku 1975 „Code de procédure civile“, španělská z roku 2000 se jmenuje „Ley de Enjuiciamiento Civil“ atp. Nedávno přijatá slovenská úprava z roku 2015 nese název „Civilný sporový poriadok“.

Název dosud platného předpisu nelze považovat za vhodný. Slovní spojení „občanský soudní řád“ vyvolává dojem existence jakéhosi jednotného občanského práva, které má svou část hmotněprávní a část procesní, z nichž ta první je upravena v občanském zákoníku a druhá v občanském soudním řádu, přičemž v občanském soudním řízení se mají projednávat a rozhodovat jenom „občanskoprávní“ spory. Takový pohled však evidentně neobstojí. Civilní právo procesní má veřejnoprávní povahu a slouží k poskytování ochrany nejen „občanskoprávním“, ale také dalším soukromoprávním záležitostem, popř. i záležitostem veřejnoprávní povahy, stanoví-li tak zákon. Řízení, která podle něj probíhají, tak zdaleka nejsou jenom řízeními v „občanskoprávních věcech“, jak je nesprávně pojmenovával občanský soudní řád z roku 1950 (z tohoto pojetí pak byla vytvořena nejprve zákonná zkratka a posléze v roce 1963 už jenom samostatný název „občanský“ soudní řád).

Z těchto důvodů je správnější soudní řád označovat jako „civilní“, a nikoliv jako „občanský“. Výraz civilní navíc odpovídá i evropským zvyklostem, jak plyne ze shora podaného přehledu názvů předpisů upravujících civilní sporné řízení v Rakousku, Německu, Švýcarsku, Lichtenštejnsku, Francii, Itálii, Španělsku nebo Slovensku.

Nová úprava by proto měla nést tradiční název „civilní řád soudní“.

2.3. Vztah ostatních úprav k civilnímu řádu soudnímu

Civilní sporné řízení je základním druhem civilního procesu. Tento nezpochybnitelný poznatek se nutně promítá také do vztahu předpisů regulujících ostatní druhy civilního procesu k úpravě civilního sporného řízení. Civilní řád soudní má vždy postavení základního, obecného předpisu, vůči němuž mají ostatní předpisy,

Základní východiska civilního řádu soudního

upravující další druhy civilního řízení, speciální povahu. Pravidla, která budou obsažena v civilním řádu soudním, se tak použijí nejen pro samotné civilní sporné řízení, ale subsidiárně též pro další druhy civilního procesu; to samozřejmě platí, pokud jejich použití není vyloučeno odlišnou povahou takového řízení nebo pokud jejich aplikovatelnost nevyklučuje odchylná úprava obsažená ve zvláštním předpisu.

Vztah civilního řádu soudního ke zvláštním úpravám je samozřejmě nutno řešit nejenom z teoretického hlediska, ale také z toho pohledu, jaké legislativní kroky vůči dalším druhům civilního procesu bude nutno učinit v souvislosti s přijetím civilního řádu soudního. Jinak řečeno, jde o to, jak se přijetí civilního řádu soudního promítne především do insolvenčního zákona, zákona o zvláštních řízeních soudních, exekučního řádu či do úpravy tzv. soudního výkonu rozhodnutí.

Ohledně insolvenčního zákona a zákona o zvláštních řízeních soudních se počítá pouze s takovými legislativními zásahy, které budou nezbytně nutné kvůli návaznosti těchto speciálních předpisů na úpravu obecnou. Např. ukazuje se, že dosud jsou v režimu sporného procesu projednávány některé záležitosti, které by měly patřit do řízení nesporného (viz stanovení hranice podle § 1028 OZ nebo povolení nezbytné cesty podle § 1029 a násl. OZ). Naopak je otázkou, zda některá řízení, zařazená dnes do ZŘS, tam skutečně svou povahou patří (např. sporný rozvod manželství). Bude proto nezbytné zvážit legislativní zásah do zákona o zvláštních řízeních soudních, který lépe vytyčí hranice sporného a nesporného řízení. Jinou věcí je, že zákon o zvláštních řízeních soudních není zcela zdařilým legislativním dílem a lze se s ním spokojit pouze jako s provizoriem.

Vzhledem k tomu, že předmětem úpravy nového civilního řádu soudního bude pouze civilní sporné řízení, a nikoliv též řízení exekuční, nabízí se pochopitelně otázka, jak naložit s dosavadními ustanoveními části šesté občanského soudního řádu, popř. též s exekučním řádem. Nelze pochybovat o tom, že do budoucna je neudržitelná souběžná úprava civilního exekučního řízení (řízení o výkon rozhodnutí) ve dvou předpisech. V souvislosti s přijetím civilního řádu soudního by proto měly neprodleně začít práce na novém exekučním řádu, který by tuto dualitu odstranil a zavedl jednotný režim. Počítá se s tím, že legisvakantní lhůta bude u civilního řádu soudního

natolik dlouhá (cca čtyři roky), aby se během ní mohl nový exekuční řád stát součástí našeho právního řádu.

2.4. Vztah soudního řádu správního k civilnímu řádu soudnímu

Soudní řád správní v § 64 předpokládá, že pro otázky v něm neupravené se má použít přiměřeně ustanovení první a třetí části občanského soudního řádu. Na podpůrné použitelnosti civilního řádu soudního by se nemělo ani do budoucna nic měnit. Přesto bude nutno zasáhnout do formulace § 64 SŘS, neboť systematika nového civilního řádu soudního bude jiná, a proto odkaz na část první a třetí nebude přiléhavý (nemluvě o názvu předpisu).

Druhým výrazným styčným bodem civilního řízení soudního a správního soudnictví je přezkum rozhodnutí správních orgánů. Reforma správního soudnictví, provedená zákony č. 150/2002 Sb., 151/2002 Sb. a 131/2002 Sb., s účinností od 1. 1. 2003 zavedla jako obecný princip dualitu přezkumu rozhodnutí správních orgánů. Tato rozhodnutí se přezkoumávají nejenom ve správním soudnictví podle soudního řádu správního, ale také v civilním řízení soudním podle pravidel obsažených v páté části OSŘ, jež je označena jako „Řízení ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem“. Krom případů, které výslovně přiřazuje do jednoho nebo druhého druhu soudnictví zákon, spočívá třídící kritérium na soukromoprávní nebo veřejnoprávní povaze věci. V civilním řízení soudním se přezkoumávají ty správní akty, v nichž správní orgán rozhodoval v soukromoprávní věci, ovšem za předpokladu, že předmětem přezkumu je meritorní rozhodnutí a dále, že se žalobce nedomáhá vyslovení nicotnosti správního aktu. Do správního soudnictví patří přezkum rozhodnutí správních orgánů ve veřejnoprávních záležitostech, popř. v těch soukromoprávních věcech, v nichž není předmětem přezkumu meritorní rozhodnutí, nebo v nichž jde žalobci o vyslovení nicotnosti. Do správního soudnictví patří také ochrana proti nečinnosti správního orgánu i v těch případech, kdy je správní orgán nečinný při vydání meritorního rozhodnutí v soukromoprávní věci.

Základní východiska civilního řádu soudního

Rozdělení pravomoci (OSŘ někdy mluví správně o pravomoci, např. v § 7 odst. 4, jinde zase nesprávně o věcné příslušnosti, viz § 104b a § 104c) mezi civilní a správní soudy spočívá na kritériu soukromoprávní nebo veřejnoprávní povahy věci. Vzhledem k tomu, že existují různé teoretické přístupy k rozlišování obou oblastí, nelze říci, že by vymezení pravomoci spočívalo na jednoznačném kritériu. To je základní systémová chyba, hrubě ohrožující právní jistotu. Vyřešení otázky, který soud má věc projednat a rozhodnout, by nemělo být složité a nejasné, ale naopak by mělo být vždy zřejmé a jednoznačné, který soud má věc projednat a rozhodnout. Proti tomu se právní úprava prohřešuje, a její doplnění o další kritéria vytvořená judikaturou věc spíše komplikuje. Dokladem toho, že ze soukromoprávní nebo veřejnoprávní povahy věci, coby kritéria vymezujícího soudní pravomoc, nelze vycházet, jsou judikatorní závěry, které do správního soudnictví svěřují přezkum rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních věcech tam, kde má být vyslovena jejich nicotnost (tj. z výsledku řízení usuzují na pravomoc), nebo podle nichž se poskytuje ve správním soudnictví ochrana proti nečinnosti i v těch případech, kdy správní orgán otálí s vydáním meritorního rozhodnutí v soukromoprávní záležitosti.

Postup v případě, že je podána žaloba u soudu ve správním soudnictví, ačkoliv by měl rozhodnutí přezkoumávat civilní soud v řízení podle části páté, nebo naopak, je formalistický a vede ke značným průtahům v řízení, v průměru dosahujících téměř tři léta. To lze považovat za zcela zbytečné oddálení soudní ochrany, které je nežádoucí nejen pro účastníky řízení, ale také pro stát, jenž za takový nesprávný úřední postup případně ponese odpovědnost.

Z tohoto důvodu nový civilní řád soudní nepřevzme v žádné podobě právní úpravu přezkumu rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních věcech. Dojde tedy k odstranění zbytečného dualismu přezkumu rozhodnutí správních orgánů. Pozitivním důsledkem tohoto kroku bude jednoznačné vymezení pravomoci (veškerá rozhodnutí správních orgánů, bez ohledu na jejich hmotněprávní povahu, se přezkoumávají ve správním soudnictví), odpadnutí zbytečných kompetenčních sporů, a tím i ušetření zbytečných průtahů, které v souvislosti s kompetenčními spory vznikaly. Provedení této změny si vyžádá legislativní zásah do těch ustanovení

soudního řádu správního, které s dualismem přezkumu rozhodnutí správních orgánů počítaly.

2.5. Koncepce civilního řádu soudního

2.5.1. Nezbytnost koncepčního přístupu

Pro současný stav občanského soudního řádu je příznačné, že postrádá jakoukoliv koncepci (viz shora pasáž pod bodem 1.3.), v důsledku čehož jsou jeho ustanovení obtížně interpretovatelná a aplikovatelná. Tomu je nutno se do budoucna vyvarovat. Nový civilní řád soudní musí být postaven na jednoznačné koncepci, důsledně promítnuté do veškerých jeho institutů a ustanovení. Pokud by taková koncepce chyběla, vznikl by procesní předpis, který by pouze obsahoval mnoho institutů a ustanovení nahromaděných vedle sebe, bez společné jednotačící ideje, v horším případě předpis vnitřně rozporný a obtížně vyložitelný a použitelný. Důsledkem by pak byla neustávající snaha o legislativní nápravu základních nedostatků, tedy místo žádoucí stability právní úpravy naopak další rozkolísávání právní jistoty. Jednoznačná a důsledně provedená koncepce naopak tomuto stavu předchází, a krom toho také dává jednoznačné vodítko, jak přistupovat k interpretaci jednotlivých ustanovení zákona.

2.5.2. Vývoj moderních koncepcí civilního procesu

Civilní proces v moderním pojetí, překonávající písemnost, neveřejnost a vázané hodnocení důkazů, založený na zásadách dispoziční, projednací, ústnosti, přimosti, veřejnosti a volného hodnocení důkazů, se začíná objevovat ve středoevropských právních řádech v devatenáctém století. Od jeho nástupu až do současnosti se v podstatě vyskytly dvě legislativní koncepce, v nichž se promítá především rozdílný přístup k účelu civilního řízení soudního.

Jako první se uplatnila tzv. liberální koncepce, jež je založena na přesvědčení, že civilní sporné řízení je soukromou záležitostí stran, a slouží proto jenom k prosazování jejich individuálních zájmů. Je věcí svobodného rozhodnutí strany, zda své právo bude vůbec uplatňovat, či nikoliv. Rozhodne-li se žalobu podat, je na ní, aby

Základní východiska civilního řádu soudního

vymezila předmět řízení, jímž je soud vázán. Strany v tomto pojetí mají rozhodující slovo nejen ohledně zahájení řízení a vymezení jeho předmětu, ale jsou také oprávněny „nakládat“ skutkovým stavem. Skutkový stav je totiž „vlastnictvím“ stran; mohou-li strany nakládat soukromými právy, smějí též „nakládat“ skutkovým stavem [Brehm, W. Die Bindung des Richters an den Parteivortrag und Grenzen freier Verhandlungswürdigung. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1982, s. 10 až 13]. Povinnost pravdivosti se stranám neukládá. Skutkový základ rozsudku je určen stranami a jejich formální pravda má přednost před vnitřním přesvědčením soudce; v důsledku toho může být v konkrétním případě soudce nucen založit své rozhodnutí na skutkovém stavu, který neodpovídá skutečnosti a jeho vnitřnímu přesvědčení. Postavení soudce v tomto pojetí civilního procesu je slabé a pasivní, a to jak v rámci vedení řízení, tak i při objasňování skutkového stavu; soudce je odkázán jenom na skutkové přednesy stran a na jejich důkazní návrhy, a sám nemůže do objasňování skutkového stavu aktivně zasahovat. Na těchto ideách byl postaven německý civilní řád soudní z roku 1877 ve svém původním znění.

Tzv. sociální koncepce civilního procesu nijak nepopírá význam civilního procesu pro ochranu soukromých práv, a nepopírá ani panství stran v oblasti ovládané dispoziční zásadou; ostatně z historie známý pokus odstranit ze sporného řízení dispoziční princip, uskutečněný v pruském obecném soudním řádu z roku 1793 a vedený „nesprávnou představou osvícenské doby, že dobře školený soudní personál je s to *ex officio* vyřešit všechny sporné věci“ (Fiala, J. Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu. Praha : UK, 1974, s. 30), skončil naprostým fiaskem.

Sociální koncepce však oproti liberální koncepci vyzdvihuje význam civilního řízení soudního pro celou společnost. Na sklonku 19. století se s rozvojem průmyslu a obchodu jeví jako extrémně důležité pro udržení likvidity účastníků hospodářského života, aby své pohledávky mohli uplatňovat v přiměřeném čase a s přiměřenými náklady. Právní spor se v tomto světle začal čím dál více jevit jako nežádoucí konflikt, který způsobuje narušení pravidelného koloběhu společenského organismu, včetně hospodářství. Výraz „sociální“ tedy neznamena zaměření procesu na ochranu slabších, ale vyjadřuje společenskou škodlivost právních sporů a význam civilního

Základní východiska civilního řádu soudního

procesu, který vylučuje svépomoc a umožňuje tyto konflikty odstranit, a tím přispět k řádnému fungování hospodářství a vůbec celé společnosti. Na tom se ostatně nezměnilo nic dodnes, ba spíše se akcent na rychlost řízení klade ještě důrazněji než kdy dříve.

Tomuto hledisku sociální koncepce civilního procesu vyhovuje, neboť v první řadě vyzdvihuje procesní ekonomii, na kterou se i dnes klade velký důraz: řízení musí být co nejvíce rychlé, levné a jednoduché; zároveň by ovšem mělo poskytovat ochranu tomu, kdo je skutečně v právu, neboť jedině tak může dojít ke skutečnému odklizení konfliktu.

K dosažení těchto cílů slouží celý komplex opatření. Rychlosti řízení či procesní ekonomii nenapomáhá jenom úprava koncentrace řízení, ale např. také zákaz novot v odvolacím řízení či povinnost soudu postupovat při projednávání věci z úřední povinnosti. Věcné správnosti rozhodnutí přispívá přiměřené omezení panství stran v oblasti zjišťování skutkového stavu a – rovněž přiměřené – posílení role soudu. Jak již bylo shora řečeno, sociální koncepce zcela uznává, že je výlučnou záležitostí stran rozhodnout se, zda zahájí řízení a jak vymezí jeho předmět (dispoziční zásada); to ostatně odpovídá povaze soukromých práv, jimž má být v procesu poskytována ochrana. Právo disponovat skutkovým stavem však je stranám upřeno tím, že se jim ukládá povinnost pravdivosti. Jinak řečeno, projednací zásada se neuplatňuje v původním vyhraněném pojetí, ale v modifikované podobě. Tento krok je nezbytný a klíčový, neboť má-li rozsudek odpovídat skutečnému hmotněprávnímu stavu, potom musí spočívat na spolehlivě a úplně objasněném skutkovém základu, čehož ale není možno dosáhnout, pokud by strany mohly vědomě lhát. Skutečné prosazení této povinnosti a spolehlivé objasnění skutkového stavu by nebylo možné, pokud by soudce zůstal pouze pasivním činitelem, jenž by do objasňování skutkového stavu nemohl nijak zasahovat. Soudci je proto svěřeno tzv. materiální vedení řízení, v rámci něž může k objasňování skutkového stavu přispívat nejen dotazy kladenými stranám, ale též podpůrně dokazováním vykonaným z vlastní iniciativy.

Toto pojetí se poprvé legislativně prosadilo – zásluhou Franze Kleina – v rakouském civilním řádu soudním z roku 1895 (v Rakousku platném dodnes a u nás až do roku

1950). Zdařilost této koncepce měla za následek, že se tento model posléze promítl v civilních řádech soudních mnoha dalších zemí, včetně kupř. německého civilního řádu soudního, jenž byl původně postaven na liberální koncepci, avšak postupně ji opustil a přiklonil se ke kleinovskému pojetí sociálního civilního procesu.

2.5.3. Sociální koncepce civilního procesu

Sociální koncepce civilního procesu nebyla dodnes překonána, a i nadále se ve středoevropském civilním procesu uplatňuje. Právní řády spočívající na této koncepci se vyznačují stabilní právní úpravou, naplňující svůj účel, její vysokou akceptací veřejností, jakož i krátkou délkou soudního řízení.

Především je nutno zdůraznit, že povinnost pravdivosti stran, resp. pojetí řízení směřujícího k pravdivému objasnění skutkového stavu, není jakýmsi reziduem totalitního práva, které je pro moderní civilní proces demokratických zemí nepřijatelné. Naopak, jde o přístup, který je v demokratických právních státech samozřejmý. Například lze poukázat např. na § 178 odst. 1 rakouského ZPO nebo § 138 německého ZPO. Pochopitelně objasňování skutkového stavu se v civilním soudním řízení neděje cestou vyšetřování, ale za využití kontradiktorního postavení stran, které v řízení uplatňují protichůdné zájmy. Jde tedy o „vyjevování pravdy cestou sporu“, která nemá s někdejší socialistickou zásadou materiální pravdy mnoho společného.

Krom toho, že ze srovnávacího pohledu je dnes zcela nezpochybnitelná dominance sociální koncepce civilního procesu (liberální koncepce představuje historickou etapu civilního procesu, která byla dalším vývojem překonána), lze mít za to, že také z českého vnitrostátního hlediska zjevně lépe odpovídá ústavně vymezené funkci soudnictví, než předchozí (i v samotném Německu nakonec opuštěná) liberální koncepce. Podle čl. 90 Ústavy ČR jsou soudy povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným postupem poskytovaly ochranu právům. To platí pro soudnictví obecně, a tedy i pro soudnictví civilní. Ústavní soud k tomu v nálezech sp. zn. I. ÚS 329/08, Pl. ÚS 49/10, Pl. ÚS 39/13, I. ÚS 988/12 uvádí: „Účelem civilního řízení soudního je poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým subjektivním soukromým právům. O ochraně lze v pravém slova smyslu hovořit pouze tehdy,

Základní východiska civilního řádu soudního

pokud civilní proces umožňuje prosadit skutečně existující, a nikoliv fiktivní subjektivní soukromá práva a povinnosti. Jednotlivé instituty občanského soudního řádu a jiných procesních předpisů je proto nutno upravit, a úpravu interpretovat a aplikovat tak, aby – při zachování ostatních základních principů a východisek civilního procesu – odpovídaly takto vymezené ochranné funkci civilního práva procesního. To platí i pro všechny instituty sloužící k urychlování civilního řízení soudního, včetně rozsudků, jež reagují na zmeškání účastníka.“ Naplnění těchto cílů umožňuje lépe dosáhnout sociální koncepce civilního procesu; lze tedy uzavřít, že více odpovídá ústavně vymezenému účelu soudnictví.

Civilní řád soudní z právě vysvětlených důvodů vyjde z Kleinovy sociální koncepce civilního procesu, postavené na dispoziční zásadě, modifikované zásadě projednací a na principu procesní ekonomie. Tuto koncepci samozřejmě bude nutno promítnout do jednotlivých konkrétních institutů. Nestačí koncepci jenom proklamovat v důvodové zprávě nebo v úvodních ustanoveních, nýbrž je nutno ji důsledně provést v celém předpisu.

K právě zmíněným pilířům sociální koncepce civilního procesu lze uvést následující:

Dispoziční zásada ponechává rozhodující slovo na stranách, především pokud jde o zahájení řízení a vymezení jeho předmětu. To musí platit jak pro řízení prvostupňové, tak i pro řízení opravná. Rubem oprávnění stran vymežit předmět řízení je vázanost soudu tímto předmětem. Tyto teze, přestože by měly být samozřejmé, zdaleka nejsou v současné úpravě ani praxi respektovány; viz např. § 153 odst. 2 OSŘ, flagrantní porušování dispoziční zásady v odvolacím a zejména v dovolacím řízení, snaha o rozšiřování účinků právní moci i na odůvodnění rozhodnutí a s tím související absence mezitímního návrhu určovacího, fikce dispozičního procesního úkonu (uznání nároku), úvahy o zavedení „automatické“ exekuce atp.

Ohledně objasňování skutkového stavu neznámá modifikace projednací zásady popření určující role stran. Soud vytváří předpoklady pro procesní činnost stran, jež směřuje k objasnění skutkového stavu; role stran je ovšem určující a nezastupitelná, neboť ke zjišťování skutkového stavu se využívá principu sporu, v němž se uplatňují tvrzení a popírání obou procesních stran. I nadále proto bude platit, že je na

Základní východiska civilního řádu soudního

stranách, aby uvedly do řízení rozhodné skutečnosti. Tvzení a popírání stran jsou ve sporném řízení klíčová pro vymezení předmětu dokazování; v této souvislosti současná úprava výrazně postrádá institut doznaných skutečností, který bude zapotřebí opětovně upravit. Přednesy stran budou dále usměrňovány požadavkem pravdivosti a úplnosti; bylo by v rozporu s účelem civilního řízení, pokud by strany mohly vědomě lhát nebo zatajovat některé rozhodné skutečnosti. V souvislosti s objasňováním skutkového stavu se však subsidiárně musí uplatnit také aktivita soudu vyplývající z tzv. materiálního vedení řízení. Bez aktivní role soudce, jemuž právní úprava ponechá dostatečný prostor, zamýšleného účelu civilního řízení soudního dosáhnout nelze.

Aktivitu soudce ostatně vyzdvihuje také doporučení Rady Evropy č. R (84) 5, o principech civilního procesu navrhnutých ke zlepšení fungování justice. Toto doporučení nepřiznává soudci roli pouhého pasivního pozorovatele, ale požaduje, aby v řízení hrál aktivní roli, a to kvůli zajištění rychlého postupu řízení, při respektování práv účastníků, včetně práva na rovné zacházení.

Princip procesní ekonomie se promítá do celé řady pravidel civilního procesu. V první řadě mu slouží správné rozdělení rolí mezi strany a soud, o němž již byla řeč shora. Má-li řízení probíhat co nejrychleji a nejehospodárněji, je zapotřebí využít protichůdného zájmu stran na objasnění skutkového stavu, jenž přirozeně podněcuje aktivitu stran, a doplnit ji materiálním vedením řízení ze strany soudu.

Je nutno vidět rovněž to, že soudce nemůže být svázán pravidly tak striktně, jako je tomu v současné úpravě, ale že mu musí být ponechána určitá míra uvážení, které mu umožní co nejadekvátněji reagovat na konkrétní procesní situaci, která v řízení nastala. Mechanicky nastavená pravidla, uplatňující se vždy, bez ohledu na specifika konkrétní situace, proces spíše komplikují a – jak ukazují současné zkušenosti např. s úpravou koncentrace řízení – vedou často ke snahám o jejich obcházení. Zákon musí důvěřovat soudci, že je schopen v konkrétní procesní situaci zvolit to nejlepší řešení pro další průběh řízení, a nesvazovat jej kazuistickými pravidly, snažícími se řešit každou myslitelnou situaci. Ostatně bez kvalitního justičního personálu (nejen soudců, ale také dalších osob podílejících se na výkonu soudnictví)

Základní východiska civilního řádu soudního

nepřinese ani ta nejlepší procesní úprava to, co se od civilního soudnictví ve společnosti očekává.

S procesní ekonomikou je rovněž neslučitelný jakýkoliv formalismus, který činí řízení zbytečně složitým, a v důsledku toho zpravidla také zdlouhavým a nákladným. Tyto okolnosti mohou přinést také další negativní důsledek, spočívající v tom, že v podstatě budou odrazovat od uplatňování především drobnějších pohledávek. Obava z příliš vysokých nákladů řízení může představovat rozhodující faktor, způsobující, že soudy určité typové věci nebudou vůbec projednávat; důsledkem toho pak bude buď snaha prosazovat takové domnělé nároky mimoprávními cestami, nebo naopak neposkytnutí právní ochrany těm, kteří jsou v právu a do jejichž právní sféry bylo zasazeno. Lze proto říci, že příliš zdlouhavý, nákladný a komplikovaný proces s sebou nese mnoho nežádoucích dopadů, jimž se musí demokratický právní stát snažit vyhnout. Na druhou stranu je nutno si uvědomit, že především snaha o urychlování řízení nemůže být jednostranná, resp. bezúčelná. Řízení, které je sice rychlé, ale není schopno poskytovat ochranu skutečnému hmotněprávnímu stavu, je stejně nežádoucí, jako řízení z tohoto pohledu vyhovující, ale zdlouhavé a nákladné. Jde tedy o nalezení správné rovnováhy mezi těmito hledisky. Lze to vyjádřit také tak, že složitost, nákladnost a rychlost řízení by měla být – pokud možno – přiměřená hodnotě předmětu sporu. Tento cíl se mj. promítá ve věcném záměru v návrhu řízení v nepatrných věcech (část druhá, hlava třetí).

Procesní ekonomie se však promítá i v dalších institutech než těch, o nichž již byla řeč. Například lze uvést ustanovení:

- upravující povinnost soudu postupovat v řízení z úřední povinnosti (např. nařízení roku nebo doručení písemnosti není závislé na návrhu strany);
- apelující na to, aby věc byla projednána a rozhodnuta při jediném jednání, s čímž úzce souvisí úprava přípravy jednání;
- o spojování věcí ke společnému projednání, nebo naopak o jejich vylučování;
- stanovující každé straně povinnost k řádnému vedení řízení, jakož i povinnost k poctivému procesnímu jednání;
- regulující následky zmeškání lhůty nebo roku;

Základní východiska civilního řádu soudního

- upravující následky uplynutí prekluzivní lhůty, kterou byly omezeny skutkové přednesy a důkazní návrhy stran;
- upravující náhradu nákladů řízení, především ta, která jsou ovládána zásadou zavinění;
- stanovující zákaz novot v opravných řízeních;
- omezující možnost napadat procesní usnesení (viz případy, kdy je vyloučena stížnost vůbec nebo kdy je vyloučena samostatná stížnost);
- vyjadřující nově základní koncepční prvky systému opravných prostředků a jiných prostředků nápravy;
- umožňující využití moderních technologií.

K těmto koncepčním otázkám viz např. následující prameny: Klein, F. *Pro Futuro. Betrachtungen über Probleme der Civilproceßreform in Oesterreich*. Leipzig und Wien, 1891; Brehm, W. *Die Bindung des Richters an den Parteivortrag und Grenzen freier Verhandlungswürdigung*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1982; Van Rhee, C. H. *The Development of Civil Procedural Law in Twentieth-Century Europe: From Party Autonomy to Judicial Case Management and Efficiency*, in: C. H. van Rhee (ed.), *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Antwerpen, 2008, s. 12; Kuderna, F. *Soziale Funktion und soziale Elemente des Zivilprozesses*. *Recht der Arbeit*, 1986, s. 182; Rechberger, W. *Die Ideen Franz Kleins und ihre Bedeutung für die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Europa*. *Ritsumeikan Law Review*, 2008, č. 25, s. 102, 103; Oberhammer, P. *Party Autonomy and Procedural Law: A Few Comments from an Austrian Perspective*. In Dahlberg, M. (ed.) *Party Autonomy – Civil Procedural Views on Party Autonomy, Franz Klein EU Law and More*. Uppsala, 2011, s. 52.; Fasching, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 23; Kralik, W. *Die Verwirklichung der Ideen Franz Kleins in der Zivilprozeßordnung von 1895*, in: Hofmeister, H. (ed.) *Forschungsband Franz Klein*. Wien : MANZ, 1988, s. 89 a násl.; Jelinek, W. *Einflüsse des österreichischen Zivilprozessrechts auf andere Rechtsordnungen*, in: Habscheid, W. J. (ed.) *Das deutsche Zivilprozessrecht und seine Ausstrahlung auf andere Rechtsordnungen*. Bielefeld : Gieseking-Verlag, 1991, s. 41 a násl.; Schoibl, N. A. *Die Entwicklung des österreichischen Zivilverfahrensrecht*. Frankfurt am Main – Bern – New York : Verlag

Peter Lang, 1987; Macur, J. Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie, 1998, č. 9, s. 6 až 17; Dvořák, B. – Lavický, P. Pro futuro. Právní rozhledy, 2015, č. 5, s. 153 až 159.

2.5.4. K dalším změnám

Krom již uvedených koncepčních otázek je nutno zmínit ještě dvě podstatné odlišnosti věcného záměru civilního řádu soudního oproti platnému občanskému soudnímu řádu. První z nich se týká tzv. advokátských sporů, druhá povahy dovolání.

Civilní řád soudní, jak již bylo shora uvedeno, vyžadoval v široké míře povinné zastupování stran advokáty. Tzv. advokátský proces byl v § 27 ČŘS stanoven pro řízení před sborovými soudy první stolice, před samosoudci, kteří jsou povoláni u těchto sborových soudů k výkonu soudní pravomoci, a přede všemi soudy vyšší stolice. V tomto pojetí hodlal pokračovat vládní návrh ČŘS 1937; ten v § 25 předepisoval advokátský spor pro řízení před krajskými soudy a před všemi soudy vyšší stolice. Zásadní obrat v tomto pojetí přišel se zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, jenž ustanovení o povinném zastoupení stran advokáty zrušil. Samotné zrušení povinného zastoupení by znamenalo, že osoby práva neznalé by nebyly schopny řízení zdárně vést, a to ani při zjednodušení procesních pravidel na nejvyšší možnou míru. Proto bylo povinné zastoupení advokátem nahrazeno velmi široce pojatou poučovací povinností soudu. To vystihuje důvodová zpráva k OSŘ z roku 1950: „Zastoupení účastníků advokátem není povinné v žádné stolici. Je to odůvodněno tím, že celé řízení je ovládáno zásadou materiální pravdy a že soud je podle § 7 povinen poučovat pracující občany práva neznalé.“

K návratu povinného zastoupení do našeho právního řádu došlo až po roce 1989. V současnosti je – pokud jde o civilní řízení soudní – advokátský proces předepsán pouze pro řízení o dovolání. V prvostupňovém ani v odvolacím řízení či v řízení o žalobě na obnovu nebo pro zmatečnost se povinné zastoupení advokátem nevyžaduje.

Je však nutno si uvědomit, že neodpovídá roli soudu, aby dával stranám nejružnější poučení, jejichž cílem je suplovat to, že strana nezná právo a tato neznalost jí

Základní východiska civilního řádu soudního

neumožňuje spor řádně vést. Soud má být nestranným procesním subjektem a musí pečlivě dbát o to, aby neporušil princip rovnosti stran. S tím je široce pojatá poučovací povinnost mnohdy obtížně slučitelná.

Dalším negativem absence povinného zastoupení advokátem jsou průtahy v řízeních. Nezastoupená a práva neznalá strana není zpravidla schopna činit jakékoliv procesní úkony tak, aby neměly vady, aby byly úplné po obsahové stránce atd. Odstraňování těchto nedostatků vyžaduje čas, o který se řízení zbytečně protahuje.

Z těchto důvodů se věcný záměr přiklání opět k zavedení advokátských sporů; viz bod 28. Toto řešení lépe odpovídá roli soudu v civilním řízení, usnadňuje průběh řízení, a přispívá tedy k rychlosti řízení a k procesní ekonomii.

Druhou shora zmíněnou odlišností je povaha dovolání. Od jeho opětovného zavedení do našeho právního řádu na počátku devadesátých let minulého století je pojato jako mimořádný opravný prostředek. Důvody pro zavedení dovolání coby mimořádného opravného prostředku však nebyly právní, ale ryze politické. Výstižně to popisuje J. Rubeš: „Pro nesouhlas poslanců ze slovenské strany nebylo možné dosáhnout toho, aby o dovoláních proti rozsudkům nejvyšších soudů jako soudů odvolacích rozhodoval meritorním rozhodnutím Nejvyšší soud ČSFR; stanovisko těchto poslanců připouštělo, aby Nejvyšší soud ČSFR o nich rozhodoval až po jejich právní moci a nikoliv meritorním rozhodnutím. Proto také nový procesní institut „dovolání“ byl řešen jen jako opravný prostředek mimořádný, proti již pravomocným rozhodnutím, kde konečný výsledek řízení nemohl vyznít na potvrzení nebo změnu napadeného rozhodnutí“ (Rubeš, J. Kodifikace a rekodifikace civilněprocesních předpisů u nás. Právní praxe, 1993, s. 135).

Věcný záměr tento přístup nepovažuje nadále za udržitelný a dovolání navrhuje upravit jako řádný opravný prostředek. Tímto opatřením nedojde ani ke vzrůstu nápadu civilních dovolání (to by naopak mělo být podle navržené úpravy přípustnosti dovolání a vůbec systému opravných prostředků výrazně nižší) ani k prodloužení řízení. Tím, že se bude dovoláním odkládat v rozsahu dovolacího návrhu právní moc a vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu, dojde

k opětovnému posílení významu institutu právní moci. Právní moc by skutečně měla vyjadřovat, že věc je již konečně, závazně a nezměnitelně vyřešena; to je z hlediska právní jistoty velmi důležité. Současná úprava dovolání, která připouští přezkum a následně změnu či zrušení již pravomocných rozhodnutí, tuto právní jistotu hrubě narušuje. Krom toho s sebou přináší další praktické problémy, které řádný opravný prostředek nemá. U dovolání coby řádného opravného prostředku především:

- odpadají problémy s vracením plnění poskytnutého na základě druhostupňového rozsudku, který byl posléze v dovolacím řízení zrušen;
- nevzniká potřeba ochrany třetích osob, které na základě druhostupňového rozsudku nabyly nějaké právo;
- není nutno rozhodovat o odkladu vykonatelnosti.

K tomu dále viz výklad u dovolání.

2.6. Inspirační zdroje

Prototypem procesního předpisu postaveného na sociální koncepci je rakouský civilní řád soudní, jehož hlavním redaktorem byl Franz Klein. Tento předpis, jak o tom byla řeč již shora, u nás platil po více než půl století a v Rakousku platí dodnes. Věcný záměr při formulaci jednotlivých základních pravidel budoucí úpravy z tohoto předpisu vychází jako ze základního inspiračního zdroje. Důvodem je to, že jde o předpis jednoznačně a zdařile vyjadřující sociální koncepci civilního procesu, mající u nás dlouholetou tradici, a především i dnes zaručující podle rakouských zkušeností kvalitní a rychlý výkon soudnictví v civilních věcech. Přístup věcného záměru v tomto směru odpovídá závěrům jednoznačně vyjádřeným v usnesení č. 2 Odborného kolegia pro občanské právo (při Ústavu státu a práva) ze dne 18. listopadu 2014 (viz <http://www.ilaw.cas.cz/index.php?page=459>).

Za více než sto let své účinnosti musel pochopitelně i tento předpis doznat určitých změn, reflektujících společenské a technologické proměny. Věcný záměr proto samozřejmě nevychází z původního, ale z aktuálního znění rakouského civilního řádu soudního. To slouží jako základní inspirace, u níž je v souvislosti s každým institutem prověřováno, jak v praxi funguje, zda proti ní nejsou teoretické výhrady, zda naše

dosavadní úprava není vhodnější, popř. zda lepší řešení nenabízejí jiné civilní řády soudní či odlišné inspirační zdroje (jako doporučení Rady Evropy, nadnárodní projekty atd.). Bylo by proto hlubokým omylem domnívat se, že věcný záměr hodlá převzít pravidla již překonaná a pro dnešní dobu se nehodící. Naopak jeho cílem je, aby budoucí civilní řád soudní byl koncepčně jednoznačným předpisem pro moderní dobu, umožňujícím kvalitní rozhodování civilních sporů v rozumném čase a s rozumnými náklady.

2.7. Vliv organizace soudnictví na civilní řád soudní

V současné době se uvažuje nad tím, zda má být i nadále zachována čtyřčlanková soudní soustava, nebo zda má být redukována na tři články, a to buď v podobě zrušení okresních soudů a zachování (resp. posílení) soudů vrchních, nebo naopak zrušení vrchních soudů při zachování soudů okresních. Není úkolem pracovní skupiny pro civilní řád soudní tuto otázku řešit, už jenom proto, že organizace soudní soustavy přesahuje rámec civilního řízení, a dotýká se i ostatních druhů soudnictví.

Podoba soudní soustavy však má zásadní vliv např. na úpravu věcné a funkční příslušnosti nebo na systém opravných prostředků. Úprava jurisdikční normy a civilního řádu soudního v tomto ohledu naváže na závěry, k nimž dospěje tzv. Bílá kniha justice.

2.8. Právo Evropské unie

Česká republika je členským státem Evropské unie, a proto je při přípravě civilního řádu soudního samozřejmě nutno zohlednit také unijní právo. Především směrnic, které alespoň vzdáleně souvisí s civilním procesem, je značné množství. Patří k nim např. (pro snazší orientaci je na prvním místě uvedeno tzv. celexové číslo):

- 32014L0060 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/60/EU ze dne 15. května 2014 o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu a o změně nařízení (EU) č. 1024/2012 (přepřacované znění)

Základní východiska civilního řádu soudního

- 32014L0059 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/59/EU ze dne 15. května 2014, kterou se stanoví rámec pro ozdravné postupy a řešení krize úvěrových institucí a investičních podniků a kterou se mění směrnice Rady 82/891/EHS, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/24/ES, 2002/47/ES, 2004/25/ES, 2005/56/ES, 2007/36/ES, 2011/35/EU, 2012/30/EU a 2013/36/EU a nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1093/2010 a (EU) č. 648/2012
- 32014L0049 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/49/EU ze dne 16. dubna 2014 o systémech pojištění vkladů
- 32011L0083 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES
- 32011L0007 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/7/EU ze dne 16. února 2011 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích
- 32010L0041 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU ze dne 7. července 2010 o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné a o zrušení směrnice Rady 86/613/EHS
- 32009L0081 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/81/ES ze dne 13. července 2009 o koordinaci postupů při zadávání některých zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES
- 32009L0052 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/52/ES ze dne 18. června 2009 o minimálních normách pro sankce a opatření vůči zaměstnavatelům neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí
- 32009L0038 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/38/ES ze dne 6. května 2009 o zřízení evropské rady zaměstnanců nebo vytvoření postupu pro informování zaměstnanců a projednání se zaměstnanci v podnicích

Základní východiska civilního řádu soudního

působících na úrovni Společenství a skupinách podniků působících na úrovni Společenství (přepracované znění)

- 32009L0022 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/22/ES ze dne 23. dubna 2009 o žalobách na zdržení se jednání v oblasti ochrany zájmů spotřebitelů (kodifikované znění)
- 32008L0052 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21. května 2008 o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech
- 32007L0064 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2007/64/ES ze dne 13. listopadu 2007 o platebních službách na vnitřním trhu, kterou se mění směrnice 97/7/ES, 2002/65/ES, 2005/60/ES a 2006/48/ES a zrušuje směrnice 97/5/ES
- 32006L0114 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/114/ES ze dne 12. prosince 2006 o klamavé a srovnávací reklamě (kodifikované znění)
- 32006L0054 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání (přepracované znění)
- 32004L0113 Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování
- 32004L0109 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/109/ES ze dne 15. prosince 2004 o harmonizaci požadavků na průhlednost týkajících se informací o emitentech, jejichž cenné papíry jsou přijaty k obchodování na regulovaném trhu, a o změně směrnice 2001/34/ES
- 32004L0048 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/48/ES ze dne 29. dubna 2004 o dodržování práv duševního vlastnictví

Základní východiska civilního řádu soudního

- 32003L0008 Směrnice Rady 2003/8/ES ze dne 27. ledna 2003 o zlepšení přístupu ke spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech
- 32002L0047 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/47/ES ze dne 6. června 2002 o dohodách o finančním zajištění
- 32002L0014 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/14/ES ze dne 11. března 2002, kterou se stanoví obecný rámec pro informování zaměstnanců a projednávání se zaměstnanci v Evropském společenství
- 32000L0078 Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání
- 32000L0043 Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ
- 32000L0031 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu)
- 31999L0093 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/93/ES ze dne 13. prosince 1999 o zásadách Společenství pro elektronické podpisy
- 31998L0084 Směrnice Evropského parlamentu A Rady 98/84/ES ze dne 20. listopadu 1998 o právní ochraně služeb s podmíněným přístupem a služeb tvořených podmíněným přístupem
- 31998L0049 Směrnice Rady 98/49/ES ze dne 29. června 1998 o ochraně nároků zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob, kteří se pohybují ve Společenství, na penzijní připojištění
- 31997L0009 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/9/ES ze dne 3. března 1997 o systémech pro odškodnění investorů

Základní východiska civilního řádu soudního

- 31996L0071 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/71/ES ze dne 16. prosince 1996 o vysílání pracovníků v rámci poskytování služeb
- 31993L0013 Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách
- 31985L0374 Směrnice Rady ze dne 25. července 1985 o sblížování právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky
- 31979L0007 Směrnice Rady ze dne 19. prosince 1978 o postupném zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti sociálního zabezpečení.

Z nařízení souvisejících se sporným procesem (nikoliv též jinými druhy civilního řízení) lze jmenovat především:

- Nařízení č. 1206/2001 ze dne 28. května 2001 o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech
- Nařízení č. 1896/2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu
- Nařízení č. 861/2007 ze dne 11. července 2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích
- Nařízení č. 1393/2007 ze dne 13. listopadu 2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech
- Nařízení č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

Předmět úpravy a působnost těchto předpisů je různá. Některé z nich upravují otázky, které mají obecný význam pro civilní proces, jiné se týkají zcela specifických situací, postrádajících obecný ráz. Určité předpisy dopadají pouze na přeshraniční spory, další v tomto ohledu nerozlišují a vztahují se i na řízení ryze vnitrostátní povahy.

Základní východiska civilního řádu soudního

Věcný záměr považuje tyto rozdíly za podstatné pro posouzení toho, co má být upraveno v civilním řádu soudním a co v jiných předpisech.

Vychází se v první řadě z toho, že není na místě promítat do civilního řádu soudního ustanovení, která se použijí pouze v případě přeshraničních sporů. Má-li Česká republika v podobě zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, předpis, který upravuje také civilněprocesní vztahy s mezinárodním prvkem, patří úprava těchto otázek do tohoto předpisu (pochopitelně, vyžaduje-li vůbec takový pramen unijního práva promítnutí do tuzemského právního řádu).

Z unijního práva, jež se týká pouze vnitrostátního civilního sporného řízení, však do civilního řádu soudního nepatří ani úprava otázek dílčí povahy, jež nemají obecný význam. Například ustanovení § 133a a § 133b současného občanského soudního řádu z tohoto hlediska nemají v civilním řádu soudním místa. Vzhledem k tomu, že jde o kasuistická ustanovení, dopadající na konkrétní specifické situace, měla by být obsažena v předpisech, které pro regulaci těchto otázek byly přijaty. První z uvedených ustanovení z tohoto pohledu patří do antidiskriminačního zákona č. 198/2009 Sb., druhé do zákona o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví č. 221/2006 Sb.

V civilním řádu soudním proto budou promítnuta pouze ta ustanovení unijního práva, která se týkají vnitrostátních sporů a která mají obecnou platnost.

2.9. Systematika civilního řádu soudního

Po systematické stránce by měl být budoucí civilní řád soudní strukturován dále uvedeným způsobem. Rozbor jednotlivých částí z této systematiky vychází.

Část 1 Všeobecná ustanovení

Hlava I Základní ustanovení

Díl 1 Předmět úpravy a účel řízení

Díl 2 Zásady řízení

Základní východiska civilního řádu soudního

Hlava II Strany a jejich zástupci

Díl 1 Procesní subjektivita a procesní způsobilost

Díl 2 Společenství ve sporu

Díl 3 Hlavní intervence

Díl 4 Vedlejší intervence

Díl 5 Zmocnění

Hlava III Procesní úkony stran a soudu

Díl 1 Podání

Díl 2 Lhůty a roky

Díl 3 Následky zmeškání a navrácení v předešlý stav

Díl 4 Protokoly a spisy

Díl 5 Pořádkové tresty a tresty pro svévoli

Hlava IV Překážky postupu řízení

Díl 1 Zkoumání procesních podmínek

Díl 2 Přerušování řízení

Díl 3 Klid řízení

Hlava V Náklady řízení

Díl 1 Druhy nákladů a jejich placení

Díl 2 Náhrada nákladů

Díl 3 Rozhodnutí o náhradě nákladů

Základní východiska civilního řádu soudního

Díl 4 Jistota

Díl 5 Pomoc s náklady

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Hlava I Řízení až do rozsudku

Díl 1 Žaloba, vyjádření k žalobě a přípravný rok

Oddíl 1 Žaloba a vyjádření k žalobě

Oddíl 2 Přípravný rok

Díl 2 Ústní jednání

Díl 3 Dokazování

Oddíl 1 Všeobecná ustanovení o dokazování

Oddíl 2 Důkaz listinami

Oddíl 3 Důkaz svědky

Oddíl 4 Důkaz výslechem stran

Oddíl 5 Důkaz znalci

Oddíl 6 Důkaz ohledáním

Oddíl 7 Zajištění důkazu

Hlava II Rozsudky a usnesení

Díl 1 Rozsudky

Oddíl 1 Druhy rozsudků

Oddíl 2 Obsah rozsudku

Základní východiska civilního řádu soudního

Oddíl 3 Vyhlášení, vyhotovení a doručení rozsudku

Oddíl 4 Právní moc rozsudku

Oddíl 5 Vykonatelnost rozsudku

Oddíl 6 Oprava a doplnění rozsudku

Díl 2 Usnesení

Hlava III Řízení v nepatrných věcech

Část 3 Opravné prostředky

Hlava I Odvolání

Hlava II Dovolání

Hlava III Stížnost

Část 4 Obnovení řízení

Část 5 Zvláštní způsoby řízení

Hlava I Řízení ve věci samé

Díl 1 Smírčí řízení

Díl 2 Rozkazní řízení

Hlava II Prozatímní ochrana

Díl 1 Předběžná opatření

Oddíl 1 Přípustnost, důvody a obsah

Oddíl 2 Řízení a rozhodnutí

Oddíl 3 Náhrada újmy

Základní východiska civilního řádu soudního

Díl 2 Ochrana držby

Část 6 Společná, přechodná a závěrečná ustanovení

Věcný záměr civilního řádu soudního

Část 1 Všeobecná ustanovení

Hlava I Základní ustanovení

V úvodu civilního řádu soudního by měla být obsažena pravidla, která jednak vyjadřují předmět právní úpravy a její účel, a jednak základní zásady, na nichž je tento předpis vybudován. Tato ustanovení mají nejen vlastní normativní význam, ale slouží rovněž k usnadnění interpretace jednotlivých konkrétních ustanovení civilního řádu soudního.

Zásady, obsažené v této hlavě, vyjadřují sociální koncepci civilního sporného procesu, založenou na dispoziční a modifikované projednací zásadě a usilující o co nejvíce procesně ekonomické řízení. Výčet zásad není úplný; některé z nich budou vyjádřeny na dalších místech kodexu (např. zásada volného hodnocení důkazů), popř. se jejich formulování ponechává na právní teorii, nebo se nepovažuje za nutné opakovat je vzhledem k jejich vyjádření v jiných částech právního řádu (např. jednotlivé aspekty práva na spravedlivý proces).

Ze srovnávacího hlediska lze konstatovat, že existují civilní řády soudní, jež základní zásady neobsahují, jako např. rakouský či německý ZPO, stejně jako ty, do nichž jsou naopak zařazeny (např. švýcarský ZPO – čl. 52 a násl.; slovenský civilný sporový poriadok – čl. 1 a násl.). Vzhledem k současnému stavu české právní praxe, jež se zásadami ke škodě věci příliš neparcuje, se považuje za vhodnější vybrané základní zásady v civilním řádu soudním výslovně upravit.

Díl 1 Předmět úpravy a účel řízení

- 1. Civilní řád soudní upravuje civilní sporné řízení.**
- 2. Účelem civilního sporného řízení je poskytování spravedlivé ochrany porušeným nebo ohroženým soukromým subjektivním právům a právem chráněným zájmům. Tím přispívá k ochraně právního řádu jako celku.**

Navržená dvě ustanovení stručně vyjadřují předmět a účel právní úpravy. V prvním z nich se omezuje předmět právní regulace na civilní sporný proces. Úprava

ostatních druhů civilního procesu se ponechává zvláštním předpisům. Odkaz na podpůrné použití civilního řádu soudního bude obsažen v těchto předpisech. Druhé pravidlo vyjadřuje účel civilního sporného řízení, jenž je v současné procesualistice obecně akceptován.

Díl 2 Zásady řízení

3. Každý je povinen jednat v řízení poctivě.

Princip poctivosti patří k základním principům celého právního řádu. Pro oblast soukromého práva jej nyní explicitně formuluje § 6 odst. 1 OZ. Vzhledem k předmětu úpravy občanského zákoníku je namístě vyjádřit princip poctivosti i pro oblast civilního procesu. Poctivost je v navrženém ustanovení formulována jako skutečná procesní povinnost, a nikoliv pouze jako procesní břemeno. Z principu poctivosti lze dále dovozovat např. povinnost pravdivosti a úplnosti či zákaz nejružnějšího zneužívajícího jednání. Povinnost poctivosti zavazuje nejen strany, ale všechny osoby zúčastněné na řízení, včetně zástupců stran.

Princip poctivosti je uznáván i v zahraniční procesualistice. Kupř. německý ZPO sice postrádá generální klauzuli, která by tento princip upravovala, ale teorie a praxe si pomáhají analogickou aplikací § 242 BGB (viz Rosenberg, L. – Schwab, K. H. – Gottwald, P. Zivilprozessrecht. 17. vydání. München : C. H. Beck, 2010, s. 13). Nedávno přijatý švýcarský ZPO naproti tomu již vyjadřuje princip poctivosti výslovně v čl. 52.

4. Řízení lze zahájit jen na návrh.

Soud je vázán předmětem řízení, který vymezily strany.

Strany mohou řízením a jeho předmětem nakládat.

Ustanovení vyjadřuje různé aspekty dispoziční zásady, která je pro civilní sporný proces typická. Zahájení řízení, vymezení jeho předmětu a jeho skončení mají v rukou strany. Soud nemůže řízení nikdy zahájit z úřední povinnosti a nemůže ani rozhodovat o něčem jiném, než mu vymezily strany. Strany mohou rovněž svými dispozičními

úkony přivodit skončení řízení, např. zpětvzetím žaloby či smírem. Okolnost, že podle některých ustanovení občanského zákoníku není soud výjimečně návrhem vázán, není nutno výslovně vyjadřovat, neboť ustanovení zákona, která takové pravidlo obsahují, jsou v poměru speciality k navrženému ustanovení.

Projevem vázanosti soudu návrhem je i to, že soud nesmí přisoudit něco jiného nebo více, než bylo požadováno. Tento důsledek dispoziční zásady je upraven v souvislosti s obsahem rozsudku (bod 260).

5. Je na stranách, aby podle pravdy a úplně tvrdily rozhodné skutečnosti a aby označily důkazy k jejich prokázání. Tím nejsou dotčena ustanovení o činnosti soudu při objasňování skutkového stavu.

Toto ustanovení vyjadřuje projednací zásadu v její modifikované podobě, jak byla popsána v ideových východiscích věcného záměru. Objasnění skutkového stavu je především na stranách, které ve svém vlastním zájmu mají do řízení uvádět skutková tvrzení a důkazní návrhy; přesné vymezení toho, co má která ze stran tvrdit a prokazovat, bude vyplývat z pravidel o břemenu tvrzení a břemenu důkazním, a proto je zde není zapotřebí zmiňovat. Zároveň se ale pamatuje na to, že strany jsou vázány povinností pravdivosti, jež je jedním z projevů shora zmíněného principu poctivosti a zároveň výrazným zmírněním původního pojetí projednací zásady. Druhou modifikaci představuje aktivita soudu v rámci tzv. materiálního vedení řízení, na kterou pamatuje druhá věta.

6. Soud v řízení postupuje tak, aby nedocházelo k průtahům a aby nevznikaly zbytečné náklady. Strany jsou povinny svou procesní činností přispívat k dosažení tohoto cíle.

V tomto ustanovení je vyjádřena zásada procesní ekonomie. Je jedním z cílů sociální koncepce civilního procesu, jak byla popsána v ideových východiscích věcného záměru, aby poskytovaná ochrana byla nejen spravedlivá, ale aby se jí stranám dostalo co nejdříve a s co nejnižšími náklady. Je pochopitelné, že určitý čas a náklady si vyžádá každé řízení; proto navržené ustanovení zamezuje pouze takovým nákladům a průtahům, které jsou zbytečné.

Část 1 Všeobecná ustanovení

Druhá věta vyjadřuje povinnost stran k řádnému vedení sporu, resp. jeden z jejích aspektů. Důsledky porušení této povinnosti se promítají v řadě dalších ustanovení, např. o prekluzi opožděných skutkových tvrzení a důkazních návrhů, o zmeškání, o nákladech řízení, o zákazu novot v odvolacím řízení apod.

Hlava II Strany a jejich zástupci

Hlava druhá části první bude obsahovat ustanovení o stranách. V dále uvedeném textu je navržena nejprve systematika právní úpravy a posléze také vybraná stěžejní pravidla, na nichž by měl být budoucí civilní řád soudní postaven.

Nejprve je ale nutno učinit dvě poznámky: jednu terminologickou (strany, účastníci), a jednu obsahovou (ohledně účasti státního zastupitelství a Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových).

Ad 1) Současné české civilněprocesní předpisy se nezmiňují o stranách, ale o účastnících. Tento stav nastolil OSŘ 1950, vedený nesprávnou snahou o zavedení jednotného řízení, což se odráželo mj. také v úpravě účastenství, a to jak po terminologické, tak i po obsahové stránce: viz jeho § 5. Civilní řád soudní z roku 1895, stejně jako vládní návrh CŘS 1937, používal termín „strana“. Se stranami, a nikoliv s účastníky, pracují také zahraniční civilní řády soudní, např. německý, rakouský či švýcarský. Ke stranám se vrátil rovněž nový slovenský civilný sporový poriadok (zákon č. 160/2015 Z. z.).

Jsou proto myslitelná dvě řešení:

1. Setrvat na terminologii, která se u nás používá od roku 1950 a která se vyskytuje nejen v občanském soudním řádu, ale také v ostatních českých procesních předpisech (nejen z oblasti civilního práva procesního); viz např. zákon o zvláštních řízeních soudních, exekuční řád, insolvenční zákon, soudní řád správní. Civilní řád soudní by tedy upravoval „účastníky“, jejich způsobilost, společenství atd.
2. Vrátit se k označení „strany“, které se u nás užívalo do začátku padesátých let a jež lze z komparativního hlediska považovat za standardní terminologii.

Výraz „strany“ zjevně lépe vyjadřuje základní strukturní princip civilního sporného řízení – systém dvou stran v kontradiktorním postavení. Proti sobě vždy stojí dvě strany, nikdy méně, nikdy více. Spor se sebou samým je nemyslitelný, stejně jako spor, v němž by vystupovaly tři strany; několik žalobců nebo několik žalovaných bude

Část 1 Všeobecná ustanovení

vytvářet na jedné nebo na druhé straně procesní společenství. Strany jsou vzájemnými odpůrci, sledujícími v řízení protichůdné zájmy; vítězství jedné strany znamená prohru strany druhé.

Jako vhodnější se z těchto důvodů jeví návrat k tradičnímu a v Evropě stále užívanému označení „strany“. Ostatně v české procesualistické literatuře se tento termín běžně vyskytuje; i když nejde o pojem obsažený v současném platném právu, z povědomí právnické veřejnosti nevymizel, a i nadále je aktivně užíván. Věcný záměr proto pracuje se stranami, a nikoliv s účastníky.

Ad 2) Hlava třetí části první současného OSŘ obsahuje v závěru dvě ustanovení o účasti státního zastupitelství a Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Tato ustanovení nebudou novou úpravou civilního řádu soudního převzata, byť každé z odlišných důvodů.

Objasňování skutkového stavu je v civilním sporném procesu ovládáno projednací zásadou. Rozhodující je aktivita stran, motivovaná jejich protichůdnými individuálními zájmy. Státní zástupce žádný takový zájem nesleduje; v podstatě uplatňuje zájem státu v určité oblasti společenských vztahů. Aktivita státního zástupce, vyvíjená z úřední povinnosti, výrazně zasahuje do shromažďování skutkového stavu, a to způsobem, který neodpovídá povaze civilního sporného procesu. K tomu viz Macur, J. – Stavinochová, J. Úvod do teorie občanského práva procesního. Brno : MU, 1990, s. 80. Z tohoto důvodu se nepočítá s převzetím uvedeného institutu, poprvé zavedeného do našeho právního řádu v roce 1948, novým civilním řádem soudním. Tím samozřejmě nijak nebude dotčena účast státního zastupitelství v jiných druzích civilního procesu.

Úprava procesní legitimace Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových v občanském soudním řádu je nadbytečná. Tuto skutečnost potvrzuje samotná formulace § 35a odst. 1 OSŘ, v němž se pouze odkazuje na zákon č. 201/2002 Sb. a jakýkoliv nový normativní obsah se k němu nepřidává. Civilní řád soudní však nemá obsahovat pravidla, která pouze opakují to, co vyplývá z jiných částí našeho právního řádu, nadto pravidla kasuisticky předepsaná jenom pro určitou konkrétní stranu.

Díl 1 Procesní subjektivita a procesní způsobilost

7. Procesní subjektivitu má ten, kdo má právní osobnost, jakož i ten, komu ji zákon přiznává.

Civilní řády soudní přistupují různě k úpravě procesní subjektivity (způsobilosti být stranou – k terminologii viz dále). Některé ji výslovně upravují, jiné ji zase opomíjejí. Příkladem výslovné úpravy je – krom současného OSŘ – § 50 německého ZPO nebo dokonce čl. 66 švýcarského ZPO, pro něž je jinak typická „odvaha zákonodárce ponechat mezeru v právní úpravě“. Naopak rakouský či lichtenštejnský ZPO, stejně jako OSŘ 1950, ustanovení o způsobilosti být stranou neobsahují. Tento přístup zvolil také vládní návrh ČŘS 1937. Absence pravidla věnovaného procesní subjektivitě byla v důvodové zprávě vysvětlena tím, že nestačí jenom odkázat na způsobilost k právům podle hmotného práva, neboť se vyskytují případy, kdy zákon prohlašuje za stranu někoho, kdo podle hmotného práva subjektem není. Proto vládní návrh ČŘS 1937 dospěl k závěru, že je lepší v procesním předpisu tuto otázku neřešit, což činil i bývalý civilní řád soudní z roku 1895, aniž to praxi způsobovalo potíže. Stejný přístup zvolil vládní návrh ČŘS 1937 i pro nedostatek této způsobilosti.

Poznatek, že procesní subjektivitu může mít také někdo, kdo nemá subjektivitu hmotněprávní, je správný a platí také za současného stavu našeho právního řádu. Tato okolnost však legislativní úpravu procesní subjektivity nijak zásadně nekomplikuje, čehož dokladem je mj. § 19 OSŘ (způsobilost být účastníkem má ten, kdo má právní osobnost, jakož i ten, komu ji zákon přiznává), § 50 německého ZPO (v prvním odstavci spojuje procesní subjektivitu s hmotněprávní subjektivitou, ve druhém odstavci ji rozšiřuje také na spolky bez hmotněprávní subjektivity), nebo čl. 66 švýcarského ZPO (jenž přiznává způsobilost být stranou nejen tomu, kdo má hmotněprávní subjektivitu, ale také tomu, komu spolkové právo umožňuje, aby v řízení vystupoval jako strana).

Rozšíření způsobilosti být stranou nad rámec hmotněprávní subjektivity není ve skutečnosti dokladem zbytečnosti procesní úpravy, ale naopak potvrzením toho, že procesní subjektivita je institutem procesního práva a má svůj vlastní obsah, odlišný od hmotněprávní subjektivity. Proto je také namístě, aby tato procesní podmínka

byla výslovně upravena, stejně jako postup soudu při odstraňování jejího nedostatku. Tento přístup se jeví jako vhodný i z pohledu kontinuity staré a nové právní úpravy.

Z terminologického hlediska lze uvažovat buď o výrazu „způsobilost být stranou“ nebo o slovním spojení „procesní subjektivita“. Věcný záměr volí druhý obrat, neboť jazykově přesněji vyjadřuje podstatu tohoto institutu, spočívající v možnosti být subjektem civilněprocesního poměru.

Po obsahové stránce musí mít procesní subjektivitu vždy ten, kdo má právní osobnost, tedy fyzické osoby a právnické osoby. To platí i v případech, kdy je právní osobnost podle hmotného práva podmíněná, jako je tomu u nascitura (§ 25 OZ). Vedle toho právní úprava musí počítat s tím, že procesní subjektivitu mohou mít také entity, které nemají právní osobnost. Jako vhodnější se jeví volit obecnější úpravu (viz dnešní § 19 OSŘ) a nejit cestou kasuistických ustanovení, jak činí kupř. německá úprava ohledně spolků bez právní subjektivity. Stačí tedy v tomto smyslu odkázat na zvláštní zákonná ustanovení, která takovou způsobilost budou přiznávat.

8. Fyzická osoba může před soudem jako strana samostatně činit procesní úkony (procesní způsobilost), je-li podle občanského zákoníku způsobilá ve všech záležitostech samostatně právně jednat.

I když strana není procesně způsobilá, má právo být v řízení slyšena.

Procesní způsobilostí rozumíme způsobilost před soudem samostatně nebo prostřednictvím zvoleného zástupce jednat (činit procesní úkony). Procesní způsobilost je nejen procesní podmínkou, ale také podmínkou účinnosti procesního jednání.

Současná úprava procesní způsobilosti je v § 20 odst. 1 OSŘ (druhý odstavec nemá s procesní způsobilostí nic společného) vyřešena odkazem do sféry hmotného práva: procesní způsobilost má každý v takovém rozsahu, v jakém je svéprávný (v předchozím znění: v rozsahu způsobilosti k právním úkonům). Svěprávnost vymezuje § 15 odst. 2 OZ jako způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Na rozdíl od způsobilosti k právním

Část 1 Všeobecná ustanovení

úkonům se svéprávnost vztahuje pouze k fyzickým, a nikoliv též k právnickým osobám [k tomu viz Melzer, F. in Melzer, F. – Tégl, P. a kol. Občanský zákoník (§ 1–117). Velký komentář. Svazek I. Praha : Leges, 2013, s. 256]. Úprava svéprávnosti fyzických osob krom toho vykazuje oproti úpravě platné do 31. 12. 2013 určité změny, a to jak pokud jde o nezletilé (viz § 31 a násl. OZ), tak i o zletilé ne zcela svéprávné osoby. Tyto koncepční změny mají podstatné dopady i na procesní způsobilost, a to jak fyzických, tak i právnických osob, jak bude ukázáno dále.

Ohledně fyzických osob za současného stavu platí, že plnou procesní způsobilost mají plně svéprávné osoby. Plné svéprávnosti lze nabýt trojím možným způsobem, a sice zletilostí (§ 30 odst. 1 OZ), přiznáním svéprávnosti dle § 37 OZ, nebo uzavřením manželství (§ 30 odst. 2 a § 672 odst. 2 OZ). Procesní způsobilost těchto osob není nijak omezena.

Nezletilí, kteří nenabýli některým z uvedených způsobů plné svéprávnosti, mají omezenou procesní způsobilost, odpovídající rozsahu jejich svéprávnosti. Rozsah svéprávnosti nezletilých je v § 31 OZ vymezen formou vyvratitelné domněnky, podle níž se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Tím má být „vzdvížen subjektivní přístup a vyšší důraz na posuzování rozumové a volní vyspělosti každého jedince“ [Šínová, R. in Melzer, F. – Tégl, P. a kol. Občanský zákoník (§ 1–117). Velký komentář. Svazek I. Praha : Leges, 2013, s. 356]. Pro posouzení svéprávnosti nezletilého – a tedy i jeho procesní způsobilosti – je rozhodující jeho rozumová a volní vyspělost; věkové hranice tak, jak jsou známy z některých zahraničních právních řádů, stanoveny nejsou. Zmíněné základní pravidlo je dále doplněno speciálními ustanoveními, ať již jde o jednání nezletilého se souhlasem zákonného zástupce (§ 32 OZ), o některé oblasti právních jednání (§ 33 až § 35 OZ), nebo o stanovení hranice, za kterou svéprávnost nezletilého nikdy nedopadá (§ 36 OZ).

Hmotněprávní úprava nastoluje ohledně procesní způsobilosti nezletilých dva problémy:

1. Je skutečně žádoucí v každém řízení u každého nezletilého zkoumat jeho rozumovou a volní vyspělost? Takový postup přitom výslovně soudu ukládá náleze I. ÚS 1041/14: „...v případě nezletilých dětí by pravidlem měl být závěr, že tyto nemají plnou procesní způsobilost ve smyslu § 20 odst. 1 občanského soudního řádu, přičemž opačný závěr lze přijmout pouze v konkrétních zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej řádně odůvodnit. Zohlednit je přitom třeba zejména individuální rozumovou a volní vyspělost konkrétního dítěte, neboť je to toto individuální hledisko, které je podstatné [viz Šínová, R. in Melzer, F. – Tégl, P. a kol. Občanský zákoník (§ 1–117). Velký komentář. Svazek I. Praha : Leges, 2013, s. 357]. To na straně soudu nutně předpokládá znalost bližších informací o konkrétním nezletilém účastníkovi řízení.“ V literatuře je nastolení subjektivního a individuálního přístupu ke zkoumání procesní způsobilosti terčem oprávněné kritiky, neboť se přičí požadavku, aby otázka procesní způsobilosti, mající povahu procesní podmínky, nebyla po delší dobu spornou [Dvořák, B. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až § 250). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha : WK ČR, 2016, s. 100]. Požadavek na jednoznačné vymezení procesní způsobilosti (jak z věcného, tak i z časového hlediska) je plně opodstatněný, neboť soud musí mít vždy jasno v tom, zda procesní úkony, které strana činí, jsou účinné, či v důsledku chybějící procesní způsobilosti nikoliv.
2. V české procesualistické literatuře je všeobecně přijímáno, že účast v řízení před soudem a v rámci ní vykonávání procesních úkonů je výrazně náročnější než podstupování hmotněprávních jednání. Uzavření kupní smlouvy prostřednictvím internetu v tzv. e-shopu klade na nezletilého jistě menší nároky, než uplatnění nároku na dodání koupené věci v soudním řízení. Obdobně v již citovaném nálezu I. ÚS 1041/14 konstatuje Ústavní soud: „Soudní řízení je mnohem komplexnější a komplikovanější proces než samotné právní jednání. Existuje zásadní rozdíl mezi chápáním toho, že využívání městské hromadné dopravy není bezplatné a každý, kdo nastoupí do autobusu či jiného prostředku MHD, musí mít platný jízdní doklad, a plným chápáním soudního řízení, byť by jeho předmětem byla právě otázka sankce za nezaplacení jízdného v MHD. Procesní způsobilostí je způsobilost vykonávat v

řízení práva a povinnosti účastníka řízení, čili například podávat podání (žaloba, důkazní návrhy), nahlížet do spisů, klást otázky svědkům apod. Nelze tedy bez dalšího předpokládat, že pokud nezletilé dítě má hmotněprávní způsobilost k danému jednání, má také plnou procesní způsobilost v řízení, jehož předmětem je dané jednání." I to potvrzuje závěr učiněný pod předchozím bodem, že není na místě, aby právní úprava vázala rozsah procesní způsobilosti na rozsah svéprávnosti, nadto z hlediska potřeb procesního práva nevhodně subjektivně koncipované.

Z komparativního pohledu není úprava procesní způsobilosti spočívající v odkazu na hmotněprávní způsobilost nijak ojedinělá. Např. podle § 1 rakouského ZPO, stejně jako podle § 1 odst. 1 vládního návrhu ČRS 1937, může před soudem jako strana jednat samostatně každý, kdo se může samostatně zavazovat. Německý ZPO v § 52 váže procesní způsobilost na způsobilost smluvně se zavazovat: procesně způsobilý je ten, kdo se může smlouvou samostatně zavazovat (viz Jauernig, O. Zivilprozessrecht. 29. vydání. München : C. H. Beck, 2007, s. 51).

Přestože konstrukce těchto ustanovení je z legislativně technického hlediska stejná jako v případě § 20 odst. 1 současného českého OSŘ, skutečný obsah právní úpravy procesní způsobilosti je jiný, neboť jiná jsou ustanovení hmotného práva, na něž se odkazuje:

- Podle německého ZPO je procesně způsobilý ten, kdo se může samostatně smluvně zavazovat. Procesní způsobilost tak nemají osoby, které nejsou způsobilé k právním jednáním. Mezi ně podle § 104 BGB patří nezletilí, kteří nedovršili 7. rok, jakož i osoby, u nichž svobodné utváření jejich vůle vylučuje duševní porucha, ledaže by šlo pouze o přechodný stav. Důležité dále je i to, že procesní způsobilost nemají ani nezletilí, kteří již dovršili sedmý rok věku a jimž § 106 BGB přiznává omezenou hmotněprávní způsobilost; ti zásadně potřebují k právnímu jednání, které jim nepřináší výlučně jenom prospěch, souhlas zákonného zástupce. Tito nezletilí mají pouze výjimečně procesní způsobilost v těch oblastech, v nichž jim § 112 a § 113 BGB přiznává plnou hmotněprávní způsobilost. Plné hmotněprávní způsobilosti zavazovat se, a

tedy také procesní způsobilosti, nabývají zletilostí, tj. dovršením 18. roku věku (§ 2 BGB).

- Rakouská úprava, jak bylo řečeno shora, odkazuje na způsobilost samostatně se zavazovat podle hmotného práva. Relevantní jsou v této souvislosti především § 21, § 170, § 171 a § 865 ABGB. Děti do sedmi let nejsou vůbec způsobilé k právním jednáním (§ 865 ABGB; výjimka viz § 170 odst. 3), a proto pochopitelně nemají vůbec žádnou procesní způsobilost. Nezletilí ve věku od sedmi do čtrnácti let jsou nesvéprávní (*unmündige Minderjährige*), a mohou proto činit pouze právní jednání, která jsou jim na prospěch, popř. samostatně zaplatit již existující dluh. Stejně jako děti do sedmi let nejsou ani nesvéprávní nezletilí (tj. nezletilí ve věku od sedmi do čtrnácti let) procesně způsobilí. Nezletilí mezi dovršeným čtrnáctým a osmnáctým rokem se označují za svéprávné nezletilé (*mündige Minderjährige*) a jejich způsobilost k právním jednáním se dále rozšiřuje. Mohou samostatně uzavřít pracovní smlouvu; jejich zákonní zástupci však mohou z důležitých důvodů takovou smlouvu vypovědět (§ 171 ABGB). Dále mohou samostatně nakládat s věcmi, které jim byly přenechány volně k dispozici, jakož i s příjmy z jejich vlastní živnosti (*Erwerb*); nesmí tím však být ohroženo uspokojování jejich životních potřeb (§ 170 odst. 2 ABGB). Na rozdíl od nesvéprávných nezletilých jsou svéprávní nezletilí procesně způsobilí v rozsahu jejich hmotněprávní způsobilosti k právním jednáním. Krom řízení týkajících se věcí, které jim byly přenechány k dispozici, jejich příjmů, či nároků z jimi uzavřené pracovní smlouvy, jsou procesně způsobilí také tehdy, jde-li v řízení o drobná právní jednání, která osoby jejich věku obvykle činí a z nichž již bylo plněno. Ohledně nároků z deliktů však svéprávní nezletilí nejsou nikdy procesně způsobilí, a to bez ohledu na jejich deliktní způsobilost podle hmotného práva (k tomu viz Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 180 a násl. Rechberger, W. H. – Simotta, D. Zivilprozessrecht. 7. vydání. Wien : MANZ, 2009, s. 141). Procesní způsobilost se totiž odvíjí od způsobilosti samostatně se zavazovat právními jednáními, a nikoliv od deliktní způsobilosti.

Část 1 Všeobecná ustanovení

Z uvedeného srovnání je zřejmé, že jak rakouská, tak i německá úprava procesní způsobilosti počítá s věkovými hranicemi stanovenými hmotným právem, nikoliv s individuálním posuzováním každého nezletilého účastníka řízení. Stejně tak je evidentní, že pokud se vůbec výjimečně připouští procesní způsobilost nezletilých, děje se tak ve velmi omezeném rozsahu. Řízení je natolik složité, že je plně odůvodněno přiznat procesní způsobilost jenom těm, kdo mají plnou hmotněprávní způsobilost.

Konečně spojovat rozsah procesní způsobilosti s rozsahem svéprávnosti, resp. vůbec vázat procesní způsobilost na svéprávnost, je dále za platného právního stavu problematické vzhledem k úpravě podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat (§ 38 a násl. OZ). Omezení svéprávnosti patří k takovým podpůrným opatřením; vzhledem k § 55 odst. 2 OZ a § 39 ZŘS je lze považovat za krajní řešení, které se má uplatnit tehdy, nepřicházejí-li do úvahy mírnější opatření. Tak může nastat situace, kdy fyzická osoba, které brání duševní porucha v tom, aby samostatně právně jednala, nebude omezena ve svéprávnosti, ale místo toho bude zastupována členem domácnosti (§ 49 OZ). Z procesního hlediska je ovšem nemyslitelné, že by taková osoba mohla mít procesní způsobilost, neboť nemůže samostatně právně jednat.

Za vhodnější kritérium se proto jeví právě způsobilost právně jednat (viz též první věta § 558 OZ), a to samostatně (bez souhlasu zákonného zástupce) a ve všech věcech. Procesní způsobilost tak nebudou mít v první řadě nezletilí, neboť jim hmotné právo nikdy nepřiznává způsobilost právně jednat samostatně ve všech záležitostech. Výjimku představují nezletilí, kterým byla svéprávnost přiznána nebo kteří uzavřeli manželství (§ 30 odst. 2 OZ); ti pochopitelně procesní způsobilost mít budou. Konečně procesní způsobilost budou postrádat také fyzické osoby, které byly omezeny ve svéprávnosti, popř. které v ní omezeny nebyly, ale duševní porucha jim brání v tom, aby mohly samostatně jednat ve sféře hmotného práva (viz výše zmíněný příklad se zastoupením členem domácnosti).

Zvolené řešení není v rozporu s nálezem Pl. ÚS 43/10, jenž před několika lety zrušil část § 33 odst. 3 SŘS [„Účastník je způsobilý samostatně činit v řízení úkony (dále jen

„procesní způsobilost“), jen jestliže má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu“]. Účelem odepření procesní způsobilosti určitým kategoriím fyzických osob je jejich ochrana; nemůže-li někdo jednat samostatně ve všech hmotněprávních záležitostech, tím spíše nemůže samostatně procesně jednat v mnohem složitějším a náročnějším civilním řízení soudním (viz shora). Ochrana těchto osob nejde na úkor jejich možnosti na řízení participovat. Za tím účelem totiž druhý odstavec navrženého pravidla výslovně přiznává osobám procesně nezpůsobilým právo, aby byly slyšeny (písemně či ústně), samozřejmě, mají-li o to zájem a umožňuje-li to jejich duševní stav či věk.

9. Není-li fyzická osoba procesně způsobilá, musí být zastoupena zákonným zástupcem.

V souvislosti s úpravou procesní způsobilosti se navrhuje stanovit, kdo jedná za procesně nezpůsobilou fyzickou osobu. Obsahově jde o převzetí současného § 22 OSŘ. Stejně jako dosud nebude civilní řád soudní vypočítávat, které osoby jsou zákonnými zástupci; to je věcí práva hmotného. Nynější § 22 OSŘ v tomto směru žádné potíže nepůsobí.

S ohledem na navrženou úpravu procesní způsobilosti není nutné přebírat též § 23 OSŘ, neboť procesní způsobilost krom zletilých svéprávných osob budou mít pouze ti nezletilí, kteří jsou plně svéprávní.

10. Nemá-li procesně nezpůsobilá fyzická osoba zákonného zástupce, ustanoví jí soud opatrovníka, je-li tu nebezpečí z prodlení. Tento opatrovník za stranu jedná, dokud do řízení nevstoupí její zákonný zástupce.

Pokud neučiní jiná opatření, ustanoví soudce opatrovníka také straně, jejíž pobyt není znám nebo která se z jiného vážného důvodu nemůže účastnit na řízení.

Zastupování soudem ustanoveným opatrovníkem se týká především situace, kdy procesně nezpůsobilá fyzická osoba není zastoupena zákonným zástupcem. Je-li nebezpečí z prodlení, může soudce straně takového opatrovníka ustanovit. Věcný

záměr nenásleduje úzké pojetí rakouského ZPO nebo vládního návrhu CŘS 1937, které nebezpečí z prodlení spojuje s odpůrcem osoby procesně nezpůsobilé. Viz § 8 odst. 1 vládního návrhu: „Má-li být předsevzat procesní úkon proti osobě procesně nezpůsobilé, která nemá dosud zákonného zástupce, a bylo-li by s prodlením spojeno pro odpůrce této osoby nebezpečí, ustanoví jí k návrhu procesní soud opatrovníka, který za ni jedná, dokud nevstoupí do jednání její zákonný zástupce.“ Věcný záměr se přiklání k pojetí, které je obsaženo v současném § 29 odst. 1 OSŘ, jenž je formulován obecněji (nebezpečí z prodlení se může týkat obou stran) a nevyžaduje návrh odpůrce procesně nezpůsobilé strany. Nebezpečí z prodlení může někdy hrozit i straně, která není procesně způsobilá a nemá zástupce; proto je vhodnější přidržet se obecnější formulace (a krom toho je zřejmé, že v takovém případě nelze ani podmiňovat ustanovení opatrovníka návrhem procesně nezpůsobilé strany).

Ve druhém odstavci se uvádějí další případy ustanovení opatrovníka. Jde obsahově o totéž, co je v § 29 odst. 3 OSŘ, byť formulace je obecnější.

Ustanovení zástupce nemajetné straně bude upraveno v části věnované pomoci s náklady; viz hlava V první části (náklady řízení).

11. Procesní způsobilost dále mají právnické osoby a ti, kterým ji zákon přiznává.

Nový občanský zákoník přinesl odlišnou koncepci jednání právnické osoby. Zatímco podle předchozího civilního kodexu platilo, že právnická osoba měla způsobilost k právním úkonům a jednání statutárního orgánu bylo jejím přímým jednáním, podle nové koncepce právnická osoba sama žádnou vůli nemá; tuto vůli nahrazují členové jejich orgánů. Jednání za právnickou osobu má vždy povahu zastoupení; viz § 151 a § 161 a násl. OZ (pod rubrikou „Jednání za právnickou osobu“ začíná text § 161 OZ slovy: „Kdo právnickou osobu zastupuje...“). Z toho pak plyne, že nemá-li právnická osoba vlastní vůli a jedná-li vždy jenom prostřednictvím zástupce, pak nemůže být ani svéprávná; viz Melzer, F. in Melzer, F. – Tégl, P. a kol. Občanský zákoník (§ 1–117). Velký komentář. Svazek I. Praha : Leges, 2013, s. 256.

Změněná hmotněprávní koncepce jednání za právnickou osobu vyvolala spory, zda právnické osoby mají podle současné procesní úpravy, odvozující procesní způsobilost od svéprávnosti, procesní způsobilost či nikoliv. K tomu viz Dvořák, B. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až § 250I). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha : WK ČR, 2016, s. 101. Není úkolem věcného záměru nového civilního řádu soudního vyřešit tento spor; je však nutno zvážit, zda právnickým osobám procesní způsobilost v budoucí úpravě přiznat, či nikoliv.

Z praktických důvodů se jeví vhodnějším právnickým osobám procesní způsobilost přiznat; přednosti jsou zřejmé např. v oblasti doručování písemností soudu přímo právnické osobě. Procesní způsobilost však nemůže být dovozována z pravidla, podle něž má procesní způsobilost každý, kdo může samostatně právně jednat ve všech záležitostech; právnická osoba takovou způsobilost nemá, neboť – jak vyplývá z již citovaných ustanovení – za ni jedná její zástupce. Proto je procesní způsobilost právnických osob upravena výslovným samostatným pravidlem.

Navržené pravidlo pamatuje také na speciální úpravy; např. § 10 odst. 3 daňového řádu přiznává správci daně nejen procesní subjektivitu, ale také procesní způsobilost.

12. Za právnickou osobu jedná ten, kdo je k tomu oprávněn podle zvláštního zákona.

Za právnickou osobu nemůže jednat ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy právnické osoby.

Každý, kdo jedná za právnickou osobu, musí své oprávnění prokázat. V téže věci může za právnickou osobu současně jednat jen jediná osoba.

U právnické osoby je nutno stanovit, kdo za ni činí procesní úkony. Na rozdíl od dosavadní úpravy se počítá s úpravou obecnější; postačuje odkaz na zvláštní předpisy, jenž pokryje nejen právnické osoby práva soukromého, ale také veřejnoprávní právnické osoby, včetně státu, obcí a krajů.

13. Není-li nikdo, kdo by mohl za právnickou osobu jednat, nebo je-li sporné, kdo takovou osobou je, ustanoví soud právnické osobě opatrovníka, je-li tu nebezpečí z prodlení.

V souladu se současným § 29 odst. 2 OSŘ se počítá také s možností ustanovení opatrovníka právnické osobě, která nemůže v řízení činit procesní úkony proto, že zde není nikdo, kdo by za ni jednal, nebo jsou pochyby, kdo jím je. Není důvodu, proč by nová úprava neměla toto pravidlo zachovat.

14. K nedostatku procesní subjektivity, procesní způsobilosti a zákonného zastoupení přihlíží soud z úřední povinnosti kdykoliv za řízení.

Způsobilost být stranou je procesní podmínkou, jakož i podmínkou účinnosti procesního jednání, k jejímuž nedostatku musí soud v každém stadiu řízení přihlížet z úřední povinnosti. Pokud takový nedostatek trvá po celou dobu řízení (např. byla žalována společnost civilního práva podle § 2716 a násl. OZ), nelze jednat a rozhodovat o věci samé; řízení může skončit pouze procesním rozhodnutím. Byla-li strana nezpůsobilá v době podání žaloby, avšak posléze způsobilosti být stranou nabyla (např. žalovaná právnická osoba vznikla v důsledku zápisu do rejstříku), je tím nedostatek zhojen a nadále nebrání projednávání a rozhodování věci samé. Na tyto dvě situace nemusí právní úprava výslovně a kasuisticky pamatovat, neboť jejich řešení lze dovodit z obecné úpravy procesních podmínek a jejich zkoumání (viz hlava IV části 1). Explicitně však bude nutno upravit třetí myslitelnou situaci, kdy ke ztrátě procesní subjektivity dojde až v průběhu řízení, např. v důsledku smrti fyzické osoby nebo zániku právnické osoby. Vzhledem k tomu, že ztráta procesní subjektivity po zahájení řízení představuje překážku jeho dalšího postupu, je tato situace upravena v hlavě IV části 1.

15. Nedostatek procesní způsobilosti je napraven, pokud vedení sporu dodatečně výslovně nebo konkludentně schválila sama strana nebo její zákonný zástupce či opatrovník.

Nedostatek procesní způsobilosti může konvalidovat dodatečným schválením jednání procesně nezpůsobilé strany. Zákonný zástupce, opatrovník nebo sama

strana poté, co nabyla procesní způsobilosti, může posoudit, zda procesní úkony poznamenané nedostatkem procesní způsobilosti jsou pro ni přijatelné, nebo zda jim nemají být přiznány účinky. Nebude-li procesní jednání dodatečně (výslovně či konkludentně) schváleno, je řízení v rozsahu, v němž je tímto nedostatkem stíženo, zmatečné.

Díl 2 Společenství ve sporu

O společenství ve sporu (též o společenství v rozepři nebo o procesním společenství) hovoříme tehdy, vystupuje-li na straně žalující a/nebo žalované více osob. Procesní společenství netrvá nutně po celou dobu řízení; souvisí s instituty změny stran (např. při vstupu několika právních nástupců zemřelé strany do řízení) či se spojením věcí ke společnému projednání.

Platný občanský soudní řád obsahuje pouze základní, velmi omezenou úpravu procesního společenství v § 91 OSŘ. Rozlišuje dva základní druhy procesního společenství: samostatné a nerozlučné, nestanoví však žádné (ani základní) předpoklady jejich přípustnosti.

Žalobce/i tak za současného právního stavu může/mohou pasivní či aktivní samostatné společenství založit bez toho, že by mezi jím/jimi uplatněnými nároky vůči jedné či více osobám byla dána jakákoliv skutková či právní souvislost. Uvedenou skutečnost je třeba vnímat jako nedostatek právní úpravy: žalobci této zákonné „šance“ mohou zneužívat např. k obcházení pravidel o místní příslušnosti soudu. Institut vyloučení věci k samostatnému projednání (§ 112 odst. 2 OSŘ), kterým lze nedostatek v právní či skutkové souvislosti společně projednávaných nároků obecně eliminovat, není v takovém případě dostatečně účinný. Věcný záměr se proto navrácí k řešení, jež se v českých zemích uplatňovalo až do počátku 50. let 20. stol.

Dále je třeba upozornit, že současná právní úprava vedle výslovného řešení otázek věcné a místní příslušnosti postrádá rovněž další pravidla týkající se obecných otázek s procesním společenstvím spojených. Jde především o problematiku náhrady nákladů řízení; její řešení se v současných poměrech dovozuje z obecné úpravy (zejm. § 151 odst. 1 OSŘ, resp. § 140 odst. 1 OSŘ). Lze však pochybovat, zda je to

dostatečné; vždyť např. i § 429 uherského CŘS obsahoval v tomto směru úpravu zvláštní. Věcný záměr to napravuje v části týkající se úpravy nákladů řízení.

Samostatné společenství

16. Několik osob může společně žalovat nebo být žalováno (společníci v rozepři):

- a) stojí-li vzhledem k předmětu sporu v právním společenství nebo jsou-li oprávněny či zavázány na témže skutkovém základě nebo společně a nerozdílně,**
- b) jedná-li se ve sporu o práva či povinnosti vycházející v podstatě ze stejnorodého skutkového a právního důvodu a je-li pro všechny žalované odůvodněna příslušnost téhož soudu.**

Věcný záměr po vzoru rakouské úpravy (§ 11 rakouského ZPO) rozeznává dva základní druhy samostatného společenství, jimiž jsou vlastní (též označované též jako „materiální“) a nevlastní (§ 11 odst. 2, jinak též „formální“) samostatné společenství. Vlastní samostatné společenství je dáno buď existencí „právního společenství“ stran ve vztahu k předmětu sporu (např. spoludědicové, spoluvlastníci) nebo vznikem „faktického společenství“ na společném skutkovém základě (např. více poškozených z jedné dopravní nehody) anebo (hmotněprávní) aktivní či pasivní solidaritou společníků. Nevlastní samostatné společenství vyžaduje pouze existenci „stejnorodých“ (srov. Hora, V. Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice. 2. vydání. Praha : Nákladem vlastním, 1929, s. 19) nároků více osob. O takovou situaci půjde např. tam, kde více zaměstnanců domáhá na zaměstnavateli zaplacení dlužné mzdy nebo kde pronajímatel bytového domu žaluje více nájemců o zaplacení dlužného nájemného.

Rozlišování obou druhů samostatného společenství není bezúčelné; může se projevit se v úpravě místní příslušnosti (srov. § 93 odst. 1 rakouské JN) a nezůstává bez vlivu ani na stanovení hodnoty sporu pro účely stanovení věcné příslušnosti (srov. § 55 rakouské JN). Podle rakouské judikatury pak druh samostatného společenství ovlivňuje i to, zda je společník ohledně nároku jiného společníka projednávaného

v témže řízení vyslychán jako svědek (formální samostatné společenství), nebo jako strana (materiální samostatné společenství).

Úvodní věta bodu 16 samozřejmě nebrání tomu, aby procesní společenství vzniklo i jinak, než podáním žaloby společně několika žalujícími nebo proti několika žalovaným (např. spojením věcí ke společnému projednání nebo v důsledku procesního nástupnictví). Zvolená formulace však vystihuje typický způsob, jak bude k subjektivní kumulaci docházet.

17. Každý ze společníků je vůči odpůrci ve sporu samostatný; procesní úkony či zmeškání některého společníka nejsou jinému společníkovi ani na prospěch, ani na újmu.

Navrhované ustanovení se pokouší vystihnout podstatu samostatného společenství výstižněji než dosavadní úprava. Nejde o to, že každý ze společníků jedná sám za sebe – pravidlo se netýká procesní způsobilosti –, nýbrž o to, že procesní jednání jednoho ze společníků nemá vliv na postavení druhého společníka.

18. Procesní úkony jednoho ze společníků, týkají-li se postupu v řízení, působí i vůči ostatním společníkům.

Formulace dosavadního § 91 OSŘ nevyjadřuje ani ten podstatný aspekt obou forem procesních společenství (samostatného i nerozlučného), a sice že všichni společníci vystupují v jediném řízení. Z toho musí plynout, jak potvrzuje i § 15 odst. 1 rakouského ZPO, že procesní úkony jednoho ze společníků týkající se postupu soudu v řízení (např. návrh na přerušování řízení, návrh na odročení jednání) působí i vůči ostatním společníkům. Z toho vychází i věcný záměr.

Nerozlučné společenství

19. Vztahují-li se účinky rozhodnutí, o něž v řízení jde, podle povahy právního vztahu jednotně na všechny společníky, tvoří tyto společníci jednotnou stranu.

Odporují-li si procesní úkony společníků, vezme soud za základ dalšího postupu ten procesní úkon, jenž se zdá všem společníkům příznivější.

Jsou-li někteří společníci ve sporu nečinní, působí účinky procesních úkonů těch společníků, kteří jsou ve sporu činní, i na ně.

K uzavření smíru, vzdání se nároku a jeho uznání je třeba souhlasu všech společníků.

Ani vymezení nerozlučného společenství v § 91 odst. 2 OSŘ nelze považovat za zdařilé. Skutečnost, že se (rozuměno konečný) „rozsudek musí vztahovat na všechny účastníky“, je charakteristická pro oba druhy společenství. V případě nerozlučného společenství jde však o to, že rozsudek musí znít vůči všem nerozlučným společníkům jednotně.

Je zřejmé, že taktéž v případech nerozlučného společenství musí mezi společníky existovat určitý právní poměr. Ten může vyplývat buď přímo z povahy uplatněného hmotněprávního nároku (např. určení existence nájemního vztahu mezi spoluvlastníky předmětu nájmu a nájemcem), nebo bude dán konstitutivní povahou rozsudku v řízení vydaného (např. při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví). Návrh ovšem vychází z toho, že bližší kritéria vymezující případy nerozlučného společenství by neměl zákon uvádět. Jejich stanovení má být přenecháno právní vědě a soudní praxi.

Věcný záměr se pokouší řešit problematiku odporujících si procesních úkonů nerozlučných společníků po vzoru § 12 odst. 2 vládního návrhu ČŘS 1937, resp. podle tzv. principu příznivosti (*Günstigkeitsprinzip*) známého též rakouské procesní vědě a praxi.

S ohledem na to, že nerozluční společníci tvoří jednotnou stranu, může úkon jednoho z nich odvrátit nepříznivé následky opominutí jiného. To neplatí v případě smíru, vzdání se nároku nebo jeho uznání, neboť účinky těchto procesních úkonů by mohly působit k tíži jiných účastníků.

20. Jde-li o nerozlučné společníky, je třeba ke každému roku předvolat všechny společníky i tehdy, když někteří z nich předchozí rok zmeškali.

Z povahy nerozlučného společenství vyplývá, že nečinní společníci mohou mít prospěch z procesního jednání činných společníků. Věcný záměr v této souvislosti výslovně stanoví, že k dalšímu roku je třeba volat všechny nerozlučné společníky, tj. rovněž ty, kteří předchozí rok zmeškali.

Díl 3 Hlavní intervence

21. Kdo si činí zcela nebo zčásti nárok na věc nebo právo, o nichž je zahájen spor mezi jinými osobami, může až do pravomocného rozhodnutí tohoto sporu společně žalovat obě jeho strany.

Ukazuje se, že praktický význam hlavní intervence není příliš velký. Přesto by bylo chybou tento institut, opětovně zavedený do naší procesní úpravy zákonem č. 30/2000 Sb., v novém procesním řádu opomenout. Současná právní regulace v podstatě kopíruje ustanovení § 16 rakouského ZPO, resp. § 14 vládního návrhu ČŘS 1937. V navazujících ustanoveních § 9a a § 88 písm. g) OSŘ jsou upraveny rovněž otázky věcné, resp. místní příslušnosti k projednání žaloby z hlavní intervence. Věcný záměr u této úpravy setrvává.

Jiná je ovšem otázka, zda právní úprava je předmětem správného výkladu praxe. Je zřejmé, že v ní převažuje nesprávný názor, podle kterého by petit žaloby z hlavní intervence měl být shodný vůči všem žalovaným (tj. vůči stranám hlavního procesu, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2014, sp. zn. 28 Cdo 1638/2014). Tato skutečnost může souviset s tím, že společenství vzniklé v intervenčním sporu na žalované straně bývá označováno jako nerozlučné (srov. Kolbaba, A. – Rubeš, J. – Tolar, J. *Civilněprocesní předpisy platné v zemi České a Moravskoslezské*. Praha : Právnické vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1947, s. 124). Jde ovšem o společenství samostatné (srov. Kodek, G. E. – Mayr, P. G. *Zivilprozessrecht*. 2. vydání. Wien : Facultas, 2013, s. 155), neboť není nutné, aby rozsudek vyzníval vůči stranám původního řízení stejně. Tak se např. připouští, aby se hlavní intervenient domáhal na žalobci z hlavního sporu určení, že je vlastníkem věci, a současně na žalovaném z původního sporu jejího vydání [Dvořák, B. in Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až § 250)*. Řízení sporné. Praktický komentář. Praha : WK ČR, 2016, s. 383].

Doplňovat však právní úpravu o výslovné řešení uvedených otázek se nejeví jako vhodné; změna nesprávného výkladu právní praxe je výzvou pro právní vědu.

Praxi naopak nečiní potíže pořadí, v jakém má být o žalobách rozhodováno. Soud buď usnesením spojí hlavní a intervenční řízení ke společnému projednání, nebo původní spor do doby vyřízení intervenčního sporu přeruší (srov Lavický, P. in David, L. – Ištváněk, F. – Javůrková, N. – Kasíková, M. – Lavický P. a kol. Občanský soudní řád. I. díl. Komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2009, s. 430). Ani v tomto směru tedy není zapotřebí právní úpravu doplňovat.

Dodává se, že CŘS obsahoval v ustanoveních § 22 až § 25 úpravu tzv. pojmenování auktora. Ve své podstatě šlo o zvláštní případ změny účastníků; byl-li žalován pouhý držitel věci nebo věcného práva, mohl po doručení žaloby vyzvat vlastníka (auktora), aby se ve lhůtě vyjádřil ke svému poměru k žalobou uplatněnému nároku. V případě, že auktor svůj vztah k věci uznal, mohl se souhlasem žalovaného vstoupit do sporu na jeho místo. Podle rakouské literatury jsou v současné době případy pojmenování auktora v praxi extrémně řídké (Kodek, G. E. – Mayr, P. G. Zivilprozessrecht. 2. vydání. Wien : Facultas, 2013, s. 160). Převzetí této úpravy se proto nenavrhuje.

Díl 4 Vedlejší intervence

22. Kdo má právní zájem na tom, aby ve sporu zahájeném mezi jinými osobami uspěla právě jedna z nich, může k ní v tomto sporu přistoupit.

Na současné právní úpravě vedlejšího účastenství (§ 93 OSŘ) je dobře patrná snaha socialistického zákonodárce o zjednodušení tohoto institutu. Naproti tomu vedlejší intervence byla v minulosti upravena nikoliv pouze v jednom, nýbrž rovnou v pěti ustanoveních (srov. § 17 až § 21 CŘS).

Ani po stránce formulační nelze mít takto zjednodušenou úpravu za zdařilou; při vymezení vedlejší intervence opomněl zákonodárce zdůraznit, že se u intervenienta vyžaduje právní zájem na „vítězství“ jedné ze stran sporu. Pouhý právní zájem „na

výsledku“ řízení nepostačuje, neboť výsledek řízení může být příznivý i nepříznivý. Úpravu je proto třeba již v tomto směru upřesnit.

23. Vedlejší intervenient může do řízení vstoupit kdykoliv až do pravomocného skončení sporu.

Prohlášení o vstupu do řízení činí intervenient podáním, v němž uvede, v čem spočívá jeho právní zájem na úspěchu strany, k níž přistupuje; podání se doručí oběma stranám.

Na návrh jedné ze stran rozhodne soud, po slyšení této strany a intervenienta, o přípustnosti intervence. Na postup v řízení to nemá vliv.

Dokud rozhodnutí soudu nenabude právní moci, musí být intervenient přibrán k projednávání věci.

Proti usnesení, kterým se intervence připouští, není přípustná stížnost.

Věcný záměr blíže vymezuje postup, kterým intervenient vstupuje do zahájeného řízení. Ve sporu o přípustnost vedlejší intervence musí být intervenientovi dán prostor k tomu, aby svůj vstup obhájil. Návrh strany řízení na vyloučení intervenienta naopak nesmí sloužit tomu, aby intervenientovi bylo zamezeno v účasti na řízení; k tomu může dojít až právní mocí rozhodnutí soudu o nepřípustnosti vedlejší intervence.

Obsahově pak současná úprava postrádá rozlišování pravidelné (srov. § 17 rakouského ZPO) a výjimečné (srov. § 20 rakouského ZPO) vedlejší intervence. Stejně tak chybí bližší úprava institutu *oznámení sporu* (srov. § 21 rakouského ZPO). Věcný záměr v tomto směru úpravu doplňuje.

Pravidelná vedlejší intervence

24. Vedlejší intervenient musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho vstupu do řízení.

Na podporu strany, k níž přistoupil, je intervenient oprávněn činit všechny procesní úkony, pokud neodporují vlastním úkonům této strany.

Rozhodnutí a podání, která se doručují straně, musí být doručena i jejímu intervenientovi.

Svolí-li obě strany, může intervenient vstoupit do sporu jako strana na místo toho, jež podporuje.

Povaha pravidelné vedlejší intervence se v podstatě kryje se současnou úpravou vedlejšího účastenství. Vedlejší intervenient pravidelně vystupuje jako pomocník hlavní strany. Musí přitom přijmout řízení v tom stavu, v jakém se v době jeho vstupu nachází. Takové výslovné ustanovení naše současná úprava postrádá a bylo by vhodné jej doplnit, neboť se jím zdůrazňuje pouze pomocná úloha intervenienta v řízení.

Za nesprávnou (příliš širokou) je pak třeba považovat formulaci § 93 odst. 3 OSŘ, přiznávající vedlejšímu účastníkovi na jedné straně nadměrné množství oprávnění, avšak na straně druhé jej zatěžující povinnostmi, které by nést neměl.

V prvním případě jde hlavně o to, že právní úprava připouští, aby byly přiznány účinky i takovým procesním úkonům vedlejšího účastníka, které odporují úkonům hlavní strany. Tato úprava nejenže je v rozporu se samotnou podpůrnou povahou vedlejší intervence, ale ve výsledku výrazně omezuje rovněž dispoziční a další oprávnění (např. právo navrhnout důkazy, vyjadřovat se k provedeným důkazům) strany, kterou intervenient podporuje. Věcný záměr tento nedostatek odstraňuje.

Co do zatížení povinnostmi, které by intervenient nést neměl, se jedná především o jeho povinnost hradit úspěšnému odpůrci strany, kterou podporuje, náhradu nákladů řízení. Rakouská úprava podobné ustanovení nemá, a to z dobrého důvodu: není spravedlivé, aby na pomoc, kterou hlavní straně poskytne, intervenient ještě doplácel. Věcný záměr tuto úvahu sdílí, neboť participací vedlejšího intervenienta na řízení lze předejít případnému dalšímu sporu, což je z procesně ekonomického hlediska výhodné.

Po vzoru § 19 odst. 2 rakouského ZPO se připouští, aby intervenient vstoupil, je-li dán souhlas obou stran, na místo té strany, kterou podporuje. Ve své podstatě se jedná o případ procesní legitimace.

Sporná však je otázka, zda má neúspěšná strana hradit náklady řízení vzniklé nejen odpůrci, nýbrž i jeho vedlejšímu intervenientovi. Rakouská úprava na ni poskytuje kladnou odpověď (srov. § 41 odst. 1 rakouského ZPO) a věcný záměr toto řešení přebírá (viz bod 85).

Výjimečná vedlejší intervence

25. Má-li rozsudek, jehož se žalobce domáhá, mít podle povahy právního vztahu právní účinky i na právní vztah intervenienta k odpůrci jím podporované strany, má intervenient postavení nerozlučného společníka.

OSŘ zcela vypustil úpravu tzv. výjimečné vedlejší intervence (srov. § 20 ČRS). Její podstatou bylo, že se vedlejšímu intervenientovi dostávalo postavení nikoliv pouhého „pomocníka“, nýbrž společníka v rozepři se všemi oprávněními a povinnostmi s tím souvisejícími. Takto vzniklé společenství přitom mělo povahu společenství nerozlučného; vedlejší intervenient byl v takovém případě postaven – co do procesních práv a povinností – na roveň svému společníkovi.

Tato zvláštní úprava vedlejší intervence měla – a podle věcného záměru stále má – místo v případech, kdy se právní účinky rozsudku vztahují i na vedlejšího intervenienta. Takové případy nelze vyloučit ani za současné právní úpravy: např. účinky právní moci rozsudku o podlužnické žalobě (§ 315 OSŘ) dopadají i na povinného. Právní moc rozsudku stejně tak zavazuje i singulárního právního nástupce strany, jehož vstup do řízení žalobce nenavrhl (srov. bod 276); i na tento případ by výjimečná vedlejší intervence měla dopadat.

Předpoklady výjimečné vedlejší intervence se jinak kryjí s podmínkami intervence pravidelné. I zde se vyžaduje právní zájem intervenienta na vítězství strany, kterou podporuje, a také zde o přípustnosti vedlejší intervence rozhoduje soud pouze na návrh některé ze stran.

Oznámení sporu

26. Kdo má právní zájem na tom, aby oznámil spor třetí osobě, může tak učinit podáním, v němž uvede důvod oznámení a stručně vylíčí stav řízení, jestliže již bylo zahájeno.

Oznámení sporu však neopravňuje k podání návrhu na přerušování řízení, prodloužení lhůty nebo odročení ústního jednání.

Současná úprava zmiňuje institut oznámení sporu (dříve „opovědění rozepře“) pouze okrajově (§ 93 odst. 2 věta první OSŘ jako „výzvu některého z účastníků“) a podřizuje jej výlučné ingerenci soudu. S ohledem na to, že význam oznámení sporu obvykle vyplývá z hmotného práva (např. § 1876 odst. 1 nebo § 2024 OZ) a že k němu může dojít již před zahájením řízení, není součinnost soudu vždy nutná. Přesto lze doporučit, aby nová procesní úprava základní náležitosti oznámení sporu upravovala. Doručování oznámení sporu prostřednictvím soudu má být ovšem právem účastníka, nikoliv jeho povinností. Nastoupení účinků litisdenunciace je totiž záležitostí strany, jež má buď oznamovací povinnost (srov. § 315 odst. 2 OSŘ) nebo právní zájem na doručení.

Jsou-li splněny zákonné předpoklady oznámení sporu, je procesní soud povinen oznámení doručit třetí osobě. V případě, že spor ještě nebyl zahájen, lze za příslušný považovat též obecný soud osoby, již má být oznámení doručeno.

Díl 5 Zmocnění

27. Není-li stanoveno jinak, mohou strany činit procesní úkony samy nebo prostřednictvím zmocněnce.

Zastoupení zmocněncem nevylučuje ani v těch případech, v nichž je nařízeno zastoupení advokátem, aby se strana dostavila k soudu se svým zmocněncem a tam vedle něho činila ústní prohlášení. Odporují-li si prohlášení strany a prohlášení zmocněnce a setrvá-li strana po upozornění soudu na svém prohlášení, jsou pro spor rozhodná prohlášení strany.

Krom případů, kdy je zastoupení povinné, je na straně, aby zvážila, zda se nechá zastoupit zmocněncem, či nikoliv. To vyplývá i ze současného § 24 odst. 1 OSŘ. Na rozdíl od něj však není převzato pravidlo omezující počet zmocněnců na jediného, neboť pro něj není věcný důvod [k tomu viz Lavický, P. Nad fikcí výpovědi (odvolání) plné moci a restrikcí počtu zmocněnců v civilním procesu. Časopis pro právní vědu a praxi, 2009, č. II., s. 91 až 96]. Paragrafové znění stanoví pravidla mj. pro doručování v případě zastoupení více zmocněnci, jakož i pro řešení kolize jejich procesních úkonů.

Druhý odstavec upravuje nejen oprávnění zastoupené strany činit prohlášení souběžně se svým zmocněncem, ale po vzoru vládního návrhu ČŘS 1937 řeší také kolizi prohlášení strany a zmocněnce.

28. Strany jsou povinny nechat se zastoupit advokátem (advokátský spor), s výjimkou řízení před okresními soudy ve věcech, v nichž hodnota předmětu sporu nepřesahuje částku 50 000 Kč, a v řízení o stížnosti proti usnesení okresního soudu v takové věci.

V řízení o žalobě na obnovu a pro zmatečnost jsou strany povinny nechat se zastoupit vždy bez ohledu na hodnotu předmětu sporu.

Základní koncepční otázkou týkající se zastupování zmocněnci je rozsah povinného zastoupení advokátem. V současné úpravě je požadavek povinného zastoupení advokátem předepsán pouze pro dovolatele v dovolacím řízení (§ 241 OSŘ).

Český přístup k povinnému zastoupení je užší, než je tomu kupř. v Rakousku nebo v Německu. Rakouský ZPO předepisuje v § 27 (s tam stanovenými výjimkami) povinné zastoupení mj. pro řízení před opravnými soudy, pro prvostupňové řízení před zemskými soudy, jakož i pro řízení před okresními soudy, pokud hodnota sporu přesahuje částku 5000 Euro. Německý civilní řád soudní v § 78 požaduje povinné zastoupení advokátem pro řízení před zemskými soudy, popř. též před vrchními zemskými soudy. Rovněž v řízení před Spolkovým soudním dvorem platí povinné zastoupení; zde je navíc úprava přísnější, neboť strany se musí nechat zastoupit některým z advokátů schválených (připuštěných) k zastupování před tímto soudem.

Část 1 Všeobecná ustanovení

S povinným zastoupením advokátem počítal rovněž vládní návrh ČŘS 1937. Podle § 25 odst. 1 mělo platit, že „strany jsou povinny dáti se ve sporech zastupovati advokáty před krajskými soudy a přede všemi soudy vyšší stolice (spor advokátský)“. Další ustanovení toto pravidlo prolamovalo výjimkami. Důvodová zpráva k tomu konstatovala: „Zásadou o nuceném zastupování nebylo hnuto přes to, že v novější době ozývají se v literatuře ostré hlasy proti zákonnému stanovení povinnosti stran dáti se zastupovati advokáty. Osnova, podržujíc tuto zásadu, nečiní tak ovšem snad proto, aby bylo zaručeno jakési hmotné zabezpečení stavu advokátského, nýbrž činí tak v zájmu soudnictví samého. Neboť není pochybnosti o tom, že součinnost advokátů může přispěti značně jak k usnadnění celého jednání, tak i k nalezení správného rozhodnutí. Při tom ovšem nutno předpokládati, že advokáti také jen v tomto smyslu svou součinnost budou chápati a ji vyvíjeti. S druhé strany ovšem nelze na této zásadě lpěti bezvýjimečně; dlužno od ní upustiti tam, kde lze dosáhnouti vzpomenuťého účelu v tom kterém případě i bez součinnosti advokátovy, a kde by strany, jsouce přes to nuceny dáti se zastupovat advokátem, mohly právem toto donucování pocíťovati jako obmezování své osobní volnosti.“

Věcný záměr se přiklání k rozšíření povinného zastoupení advokátem nad rámec současné úpravy i na řízení před vrchními a krajskými soudy; povinné zastoupení se navrhuje i pro řízení před okresními soudy, přesahuje-li hodnota sporu částku 50 000 Kč (zhruba dvojnásobek průměrné mzdy), tj. jde-li o závažnější věci z hlediska jejich hodnoty. Počítá se samozřejmě s tím, že v paragrafovém znění může být toto pravidlo doplněno o výjimky (např. povinné zastoupení advokátem se nebude týkat osob s právnickým vzděláním); to je běžný přístup i shora zmíněných zahraničních úprav. Pro účely věcného záměru, který pouze vytyčuje základní zásady budoucí úpravy, však není nutno do takových podrobností zacházet.

Výslovně se však uvádí výjimka z povinného zastoupení pro řízení o stížnosti, pokud hodnota předmětu sporu nepřesáhla 50 000 Kč. V těchto věcech neplatí povinné zastoupení ani v prvním stupni, a proto pokud by se strana musela nechat zastoupit advokátem jenom pro účely stížnostního řízení, řízení by se tím z hlediska času a nákladů jenom komplikovalo; bránilo by se tím rychlému a pružnému vyřízení stížnosti, o něž věcný záměr usiluje.

Hledisko hodnoty předmětu sporu se neuplatní u žalob na obnovu a pro zmatečnost. Jde o prostředky nápravy, které prolamují právní moc a jsou svou povahou natolik složité, že vyžadují vždy povinné odborné zastoupení.

29. Advokátu lze udělit pouze procesní plnou moc; jiným osobám lze udělit také plnou moc jenom pro jednotlivé procesní úkony.

Kdo krom advokáta může být zmocněncem (notář, obecný zmocněnec atd.), vymezí podrobně budoucí právní úprava. Věcný záměr pouze zdůrazňuje, že stejně jako za dosavadní úpravy může být advokátu udělena pouze procesní plná moc. Její obsah, účinky a omezení budou v paragrafovém znění podrobně upraveny, stejně jako zkoumání a následky nedostatku plné moci nebo nedostatku průkazu zmocnění.

30. Procesní plná moc opravňuje k zastupování v řízení před soudem prvního stupně, v řízení o opravných prostředcích, jakož i v řízení o žalobě pro zmatečnost a na obnovu řízení.

V zájmu zamezení pochybností se stanoví, že plná moc, kterou strana zmocněnci udělila, opravňuje zmocněnce k zastupování i v řízení o všech opravných prostředcích (v řízení o odvolání, dovolání a stížnosti), jakož i v řízeních o žalobě na obnovu a pro zmatečnost. Tato dvě naposled uvedená řízení sice nepředstavují řízení o opravných prostředcích a zpravidla budou uplatňována až po právní moci rozhodnutí, přesto však i u nich lze předpokládat, že strana bude mít zájem na tom, aby byla zastoupena tímž zástupcem, jako v původním řízení. Nic pochopitelně straně nebrání v odvolání plné moci.

31. Procesní plná moc se neruší smrtí ani ztrátou procesní způsobilosti zmocnítele nebo jeho zákonného zástupce.

Věcný záměr opouští řešení obsažené v současném § 28 odst. 5 OSŘ, jenž se smrtí (zánikem) strany spojuje zánik plné moci, a přiklání se naopak ke koncepci opačné. Jejím příkladem je § 34 odst. 1 vládního návrhu ČRS 1937 nebo § 35 rakouského ZPO. Taková úprava pozitivně přispívá k rychlosti řízení, neboť má-li zemřelá strana

Část 1 Všeobecná ustanovení

zmocněnce, není nutno řízení přerušovat (§ 155 odst. 1 rakouského ZPO, bod 67 věcného záměru).

Hlava III Procesní úkony stran a soudu

Hlava třetí první části civilního řádu soudního bude obsahovat pravidla věnovaná procesním úkonům stran a soudu. Postupně bude upraveno podání, lhůty a roky, následky zmeškání a navrácení v předešlý stav, protokoly, spisy a tresty pořádkového charakteru. Počítá se s tím, že úprava protokolů a spisů bude stručnější a obsáhne především pravidla, která mají význam pro strany nebo třetí osoby (např. nahlížení do spisu) nebo jež jsou pro charakter právní úpravy určující. Podrobnosti spíše technického charakteru lze ponechat na podzákoných předpisech.

Díl 1 Podání

- 32. Návrhy, žádosti nebo sdělení týkající se sporné věci se činí mimo ústní jednání podáním a v jeho průběhu přednesem; zákon může připustit, aby takové návrhy, žádosti nebo sdělení byly učiněny mimo ústní jednání do protokolu.**
- 33. Označení podání nerozhoduje, je-li bez pochyb zřejmé, co se jím sleduje.**
- 34. Podání lze učinit v listinné nebo v elektronické podobě, nebo telefaxem.**
- 35. Soud rozhoduje, zda přijme návrh, žádost nebo sdělení učiněné v jiné formě. Přijme-li je, je třeba o tom učinit záznam v protokolu.**

Komunikace stran, popř. i dalších osob se soudem se děje pomocí ústních přednesů u ústního jednání nebo cestou podání. Podání chápe věcný záměr výlučně jako písemnosti; to odpovídá mj. okolnosti, že výraz „podání“ je překladem německého výrazu „Schriftsätze“, jímž byl nadepsán § 74 ČŘS. V tomto smyslu chápal podání nejen civilní řád soudní, ale také OSŘ 1950 (viz jeho § 42: „Návrh na zahájení řízení se podává písemným podáním anebo ústně před soudem do protokolu.“). Teprve občanský soudní řád z roku 1963 užší pojem podání opustil a přistoupil na to, že podání jsou nejen písemná, ale také ústní do protokolu. Užší pojetí je však vhodnější, neboť většina ustanovení upravujících podání se zabývá právě podáními písemnými. Z tohoto důvodu se ve věcném záměru rozumí podáním písemnost, kterou se strana se svým návrhem, žádostí či sdělením obrací na soud mimo ústní jednání.

Věcný záměr nic nemění na tom, že písemné podání lze učinit v listinné podobě, elektronickou cestou nebo telefaxem. Stranou se nechávají podrobnosti o

doplňování telefaxových podání apod., stejně jako detaily technického charakteru. Věcný záměr však sleduje progresivní vývoj v této oblasti, který jednoznačně preferuje elektronický způsob komunikace, neboť šetření času a nákladů odpovídá cílům sledovaným sociální koncepcí civilního procesu. V tomto ohledu lze odkázat např. na § 130a a násl. německého ZPO nebo na zřejmě jednu z celosvětově nejrozvinutějších úprav elektronického právního styku v rakouském právu (§ 89a a násl. zákona o organizaci soudnictví a na základě něj vydané nařízení Ministerstva spravedlnosti o elektronickém právním styku, tzv. ERV 2006, publikované pod BGBl. II Nr. 481/2005). Konkrétní věcné řešení elektronických podání je především technickou záležitostí. Vzhledem k dynamickému vývoji v této oblasti se doporučuje, aby otázky především technického charakteru byly svěřeny podzákonným předpisům. Civilní řád soudní by měl být stabilním kodexem, a proto jej není vhodné novelizovat pokaždé, když se vyskytnou nové technické možnosti komunikace soudu a stran.

Nově soudce může sám posoudit, zda přijme návrh, žádost či sdělení též jinou formou (např. telefonicky, textovou zprávou apod.) – to nejen ponechává justici možnost individuálně reagovat na stále se rozvíjející metody komunikace, ale především dopadá na akutní žádosti či sdělení (např. telefonická omluva z ústního jednání z důvodu poruchy automobilu).

36. Každé podání musí obsahovat

- a) označení soudu, jemuž je určeno;**
- b) označení stran jménem, příjmením, bydlištěm (názvem a sídlem právnické osoby) a jejich postavením ve sporu, označení zástupců, zmocněnců, označení podatele, není-li stranou;**
- c) označení předmětu sporu;**
- d) označení a počet příloh;**
- e) návrh (co se požaduje) nebo sdělení;**

**f) podpis podatele nebo jeho zástupce nebo zmocněnce;
v advokátském sporu podpis advokátův;**

g) datum podání.

37. K podání je třeba připojit listiny (přílohy), na něž se v podání odkazuje. Nemá-li je podatel k dispozici a nemůže-li si je sám opatřit, musí uvést, jak mají být opatřeny.

Má-li být podání (stejnopis podání) podle ustanovení tohoto zákona doručeno protistraně, musí být připojeny rovněž stejnopisy příloh. Je-li však listina protistraně známa, anebo je velkého rozsahu, může být protistraně nabídnuto nahlédnutí do ní, anebo uvedeno, že bude soudu předložena při ústním jednání.

Navržené pravidlo vypočítává obecné náležitosti, které by mělo obsahovat každé podání. Vzhledem k zavedení advokátských sporů se pamatuje na to, že podání v řízení, v němž je předepsáno povinné zastoupení advokátem, musí vždy podepsat advokát. Druhé z navržených pravidel pamatuje na přílohy podání. Oproti dosavadní úpravě se blíže reguluje situace, kdy podatel přílohu nemá, popř. kdy ji má, ale příloha je velkého rozsahu nebo je protistraně známa.

38. Podání ve věci samé musí vedle toho vždy obsahovat

a) pravdivé a úplné vylíčení rozhodujících skutečností;

b) návrh důkazních prostředků, které mají být provedeny, je-li toho třeba, případně s uvedením údaje, jak je má soud opatřit;

c) podle okolností prohlášení o pravdě, správnosti a úplnosti skutečností uváděných v předcházejícím podání protistrany a o přípustnosti důkazních prostředků protistranou navržených;

d) návrh (petič).

Z obecných náležitostí podání ve věci samé je (staro-)nový obecný požadavek pravdivosti uváděných skutečností. Požadavek pravdivosti vychází z takového pojetí

projednací zásady civilního procesu sporného, která počítá s břemenem tvrzení a důkazním břemenem stran sporu, avšak žádá od nich, aby soudu uváděly pravdivý (nikoli libovolný) skutkový stav. K tomu viz ideová východiska věcného záměru. Tento požadavek se objevuje ve dvou směrech: jednak ukládá, aby tvrzené skutečnosti byly (alespoň subjektivně) pravdivé. Za druhé požaduje, aby, jde-li o návrh ve věci samé (např. žaloba, vyjádření žalovaného), podatel učinil prohlášení o pravdivosti a úplnosti údajů uváděných protistranou. To má velký význam pro vymezení předmětu dokazování, neboť dokazovat se budou jenom ta skutková tvrzení, která byla popřena. Viz body 175 a 176.

39. Podání ve věci samé se předkládá v takovém počtu stejnopisů včetně příloh, aby jeden stejnopis zůstal soudu a aby po jednom stejnopisu dostala druhá strana, i každý další, komu je potřeba. Podání v elektronické podobě nevyžaduje stejnopis.

Věcný záměr upřesňuje pravidlo ohledně stejnopisů, jež je dosud obsaženo v § 42 odst. 4 OSŘ.

40. Soud dbá o to, aby protistrana byla vždy s podáním učiněným ve věci samé, včetně příloh, urychleně seznámena.

41. Podání má být stručné a věcné. Za rozvláčnost může soud uložit pořádkový trest.

Poruší-li strana v podání slušnost vůči soudu nebo vůči protistraně nebo jiným osobám zúčastněným na řízení, může jí soud uložit pořádkový trest. Ten může být uložen i zmocněnci (advokátu), jestliže takové podání podepsal.

Navržené pravidlo umožňuje uložit pořádkový trest (viz bod 64) nejen v případě podání urážlivých, jako tomu je i v současné úpravě, ale také tehdy, je-li podání zbytečně rozvláčné. Po straně se chce, aby rozhodné skutečnosti vylíčila vždy úplně a podle pravdy, ale zároveň aby její podání bylo stručné a věcné. Významně se tím přispívá k rychlosti řízení. Překročí-li podání výrazně tyto meze a bude-li na mnoha stranách obsahovat výklady, které pro věc nemají význam, lze takové jednání postihnout pořádkovým trestem, jenž je obecně upraven v bodu 64.

42. Soud usnesením vyzve podatele k opravě vad nebo k doplnění podání a stanoví k tomu lhůtu.

Provede-li strana opravu nebo doplnění ve lhůtě, zůstávají účinky podání zachovány.

Nebude-li ve lhůtě opraveno nebo doplněno podání, kterým se zahajuje řízení, a v řízení nebude možno pro tento nedostatek pokračovat, soud usnesením podání odmítne; k ostatním podáním soud nepřihlíží. O tom musí být podatel ve výzvě poučen.

Po věcné stránce se stejně jako dosud reguluje odstraňování vad podání. Výslovně se doplňuje pravidlo o zachování účinků podání, jež současná úprava postrádá.

Díl 2 Lhůty a roky

Druhy procesních lhůt

43. Procesní lhůty jsou lhůty k provedení procesního úkonu. Lhůta je buď zákonná, nebo soudcovská. Soudcovskou lhůtu určí soud podle potřeby a povahy případu. Proti usnesení o soudcovské lhůtě není přípustná stížnost.

Konečnými lhůtami jsou takové lhůty, jejichž prodloužení zákon výslovně zakazuje.

Procesní lhůty představují časový prostor, v němž může nebo musí strana nebo jiná osoba zúčastněná na řízení učinit procesní úkon. Na rozdíl od dosavadní úpravy se navrhuje tuto charakteristiku vyjádřit výslovně, včetně následného rozlišení lhůt zákonných a soudcovských. S marným uplynutím lhůty jsou spojeny následky zmeškání (zánik možnosti procesní úkon učinit), jimiž se zabývá díl třetí této hlavy.

Ve druhém odstavci se charakterizují konečné lhůty. Typicky jsou jimi např. zákonné lhůty pro podání opravných prostředků či odporu. Jejich vymezení má význam pro další pravidla.

Počítání lhůt

44. Do běhu lhůty určené podle dnů se nezapočítává den, kdy došlo ke skutečnosti určující počátek lhůty.

Lhůty určené podle týdnů, měsíců nebo let se odvozují od svého konce tak, že končí uplynutím toho dne, který se svým označením shoduje se dnem, kdy došlo ke skutečnosti určující počátek lhůty, a není-li ho v měsíci, posledním dnem měsíce.

Případně-li konec lhůty na sobotu, neděli nebo svátek, je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den.

Konec lhůty může být označen také udáním určitého kalendářního dne.

Lhůta určená podle hodin se počítá od prvé celé hodiny následující po skutečnosti zakládající její počátek.

Soudcovská lhůta počíná běžet, neurčí-li soud jinak, doručením usnesení straně, již byla stanovena. Není-li třeba usnesení doručovat, počíná lhůta běžet jeho vyhlášením. Jinak platí o počítání soudcovských lhůt to, co pro lhůty zákonné.

Lhůta je zachována, je-li posledního dne lhůty učiněn úkon u soudu nebo podání odevzdáno tomu, kdo má povinnost je doručit.

Počítání lhůt je upraveno tradičním způsobem, s výjimkou počítání lhůt určených podle hodin. Hodiny se počítají jednotlivě za sebou, stanoven je pouze počátek běhu, jako u počítání podle dnů. Na rozdíl od dosavadní úpravy se navrhuje stanovit též podpůrné pravidlo pro počítání soudcovských lhůt pro případ, že soud počátek nebo konec takové lhůty nestanoví výslovně v usnesení.

Zkrácení a prodloužení lhůty

45. Všechny lhůty mohou být zkráceny úmluvou stran. Úmluva musí být soudu prokázána stranou, která se jí dovolává.

Prodloužení procesní lhůty je možné na návrh strany rozhodnutím soudu, s výjimkou lhůt konečných. Návrh musí být podán před vypršením lhůty, omluvitelnost důvodů posoudí soud. Proti usnesení ve věci prodloužení lhůty není stížnost přípustná.

V souladu s dispoziční zásadou je možnost, aby se strany dohodly na zkrácení lhůty, ať zákonné nebo soudcovské. Je-li existence takové dohody soudu prokázána, je dohodnutá zkrácená lhůta závazná jak pro strany, tak pro soud.

Zákon počítá i s možností prodloužení lhůty soudem. To je možné pouze na návrh strany, u lhůt soudcovských i zákonných. Z možnosti prodloužení jsou vyňaty pouze lhůty, které zákon prohlásí za konečné (to budou především lhůty pro podání opravných prostředků, jak bylo shora řečeno). Prodloužení lhůty v odůvodněných případech je jednodušším řešením než dodatečný návrh na navrácení k předešlému stavu, jestliže strana úkon zmeškala. Pozdější návrh na navrácení v předešlý stav tím není vyloučen; i s ohledem na to se vylučuje stížnost proti usnesení o návrhu na prodloužení lhůty.

Přerušování běhu lhůty

46. Procesní lhůta neběží tomu, kdo ztratil procesní způsobilost a není zastoupen, nebo tomu, kdo ztratil procesní subjektivitu. Jakmile v takovém případě do řízení vstoupí procesní nástupce, zákonný zástupce nebo opatrovník strany, začíná jim běžet nová lhůta od té doby, kdy do řízení vstoupili.

Toto pravidlo odpovídá obsahově současnému § 56 OSŘ. Tak jako dosud věcný záměr počítá s možností přerušování řízení v případě ztráty procesní subjektivity nebo procesní způsobilosti (bod 67); k tomuto přerušování však nemusí dojít vždy, a pokud k němu dojde, tak jenom na základě rozhodnutí soudu. Mohla by proto nastat situace, že dříve, než soud o přerušování řízení rozhodne, marně uplyne procesní lhůta, přestože zde vůbec nebyl nikdo, kdo by v jejím rámci mohl procesní úkon vykonat, nebo k tomu strana neměla způsobilost. Právě takovým nepřijatelným situacím čelí navržené ustanovení.

Roky

47. Rok k ústnímu jednání nebo jinému jednání soudu se stranami, případně dalšími osobami, stanovuje soud tím, že určí místo, den a hodinu jeho konání. Proti usnesení o stanovení roku ani předvolání k němu není stížnost přípustná.

48. Roky se konají v budově soudu, z důležitých důvodů i na jiném místě.

Rokem se rozumí soudem nařízené setkání stran a soudu, popř. třetích osob (svědků, znalců apod.), za účelem ústního projednání věci nebo provedení jiných procesních úkonů. Současný občanský soudní řád obecnou úpravu roků neobsahuje; věcný záměr zamýšlí tento nedostatek odstranit a stanovit základní pravidla pro nařizování roků a předvolávání stran k nim. Nejdůležitějším případem roku je rok stanovený k ústnímu jednání, při němž bude projednávána věc sama; vzhledem k jeho odlišnostem od jiných roků jsou pro něj v části druhé (bod 130 a násl.) stanovena další pravidla.

V zájmu rychlého průběhu řízení není stanovení roku závislé na návrzích stran. Je věcí soudu, aby rok ustanovil, jakmile je to podle situace v řízení zapotřebí. Nepřebírá se proto pravidlo, podle něž – není-li stanoveno něco jiného – je nařízení roku závislé na návrzích stran (viz např. § 130 odst. 1 rakouského ZPO nebo § 123 odst. 1 vládního návrhu ČŘS 1937).

49. Stranám se doručuje předvolání k roku spolu se stejnopisem podání, je-li toho třeba. Ústní stanovení roku nevyžaduje předvolání stran, byly-li přítomny.

Doručovat předvolání je třeba včas tak, aby strany měly dostatek času na přípravu.

V advokátském sporu musí být strana, která dosud není zastoupena advokátem, již v předvolání k prvnímu roku vyzvána k tomu, aby se jím nechala zastoupit, a poučena o důsledcích toho, že si advokáta nezvolí.

Ustanovení vytyčuje základní zásady, které by měly být dodrženy při předvolávání stran k roku. Především je zapotřebí upozornit na výzvu straně, aby si v advokátském sporu zvolila advokáta, pokud tak dosud neučinila. Strana musí být v předvolání

poučena také o následcích nevyhovění této výzvě, jež spočívají v tom, že rok se bude pokládat za zmeškaný.

50. Rok je zmeškán, jestliže se strana bez omluvy včas nedostaví, nebo se dostaví, avšak nejedná, nebo se během roku vzdálí.

Rok se pokládá za zmeškaný také tehdy, když se strana dostaví bez advokáta k těm procesním úkonům, pro které je zastoupení advokátem předepsáno.

Vzhledem k tomu, že nynější občanský soudní řád neupravuje rok obecně, postrádá také pravidla blíže vymezující, kdy je rok zmeškán. Tento nedostatek hodlá věcný záměr odstranit stanovením čtyř skutkových podstat zmeškání roku. Na jednoznačné určení toho, kdy je rok zmeškán, potom navazují pravidla regulující následky zmeškání (nejen obecně, ale i ve zvláštních případech, jak je tomu u kontumačních rozsudků) a u navrácení v předešlý stav.

51. Rok může být odročen jenom rozhodnutím soudu. Lze tak učinit na návrh stran nebo i bez návrhu, a to pouze z důležitých důvodů, které musí být v rozhodnutí vždy uvedeny. Nebrání-li tomu okolnosti případu, má být stranám sdělen při odročení den a hodina konání dalšího roku.

Návrh na odročení může být podán při roku samém nebo před jeho počátkem. V návrhu musí strana vždy uvést okolnosti tento návrh odůvodňující; na výzvu soudu musí tyto okolnosti osvědčit.

O návrhu na odročení učiněném při roku samotném rozhodne soud ihned poté, co přítomnou protistranu k tomuto návrhu vyslechne. Zamítne-li soud návrh, pokračuje ihned v roku.

Proti usnesení o zamítnutí návrhu na odročení není stížnost přípustná.

Současný občanský soudní řád upravuje pouze odročení jednání, a nikoliv obecně odročení roku. Věcný záměr tento nedostatek napravuje a navrhuje základní pravidla, která by pro odročování měla platit. Důraz se klade na to, aby odročování roku a rozhodováním o tomto návrhu nemohlo být řízení zbytečně

protahováno; z tohoto důvodu je také vyloučena stížnost proti usnesení, jímž návrhu na odročení nebylo vyhověno.

Díl 3 Následky zmeškání a navrácení v předešlý stav

Následky zmeškání

52. Strana, která zmeškala procesní úkon, je z něho vyloučena. Tím nejsou dotčeny další účinky zmeškání tímto zákonem stanovené.

Zmeškáním se označuje situace, kdy určité procesní jednání není vykonáno (vůbec nebo nikoliv účinně) ve lhůtě, která je pro ně zákonem nebo soudem stanovena, nebo při určitém roku. Zmeškání tedy představuje nejen marné uplynutí lhůty, v níž mělo být učiněno procesní jednání, ale také zmeškání roku; k němu viz výše bod 50. Zmeškání má vždy za následek prekluzi, tj. zánik možnosti provést procesní úkon. Toto pravidlo má podstatný vliv na to, aby strany nebrzdily průběh řízení svým liknavým přístupem, a lze tedy říci, že na ně působí výchovně. Neučiní-li strana procesní úkon kupř. byť i ve lhůtě stanovené soudem, nemůže jej již dodatečně učinit, leda by se domohla navrácení v předešlý stav podle dalšího ustanovení.

Další ustanovení obsažená jinde ve věcném záměru počítají se zvláštními následky zmeškání; nejdůležitější z nich jsou vyřízení věci kontumačním rozsudkem nebo klid řízení.

Navrácení v předešlý stav

53. O navrácení v předešlý stav může žádat strana, která zmeškala úkon nebo rok z omluvitelných důvodů. Návrh soud zamítne, jestliže zmeškavší strana mohla včas navrhnout prodloužení lhůty nebo odročení, nebo jestliže v návrhu na navrácení v předešlý stav uplatňuje stejné důvody, které soud již uznal za nedostatečné v rozhodnutí o návrhu na prodloužení lhůty nebo odročení.

Následky zmeškání může procesní strana, která zmeškala procesní lhůtu nebo rok, odvrátit návrhem na navrácení v předešlý stav. V současnosti platný občanský soudní řád upravuje v § 58 prominutí zmeškání lhůty. Úprava navrhovaná ve věcném

záměru se s tímto pojetím rozchází nejen terminologicky, ale také obsahově. Po jazykové stránce se preferuje pojmenování navrácení v předešlý stav, neboť výstižně vyjadřuje, jaké následky jsou s vyhověním návrhu strany spojeny. Krom toho se k užívání tohoto obratu kloní i nové procesní předpisy: srov. např. § 41 správního řádu nebo § 37 daňového řádu. Z obsahového hlediska je navrácení v předešlý stav širší, neboť umožňuje odstranit nejen následky zmeškání lhůty, ale také zmeškání roku. Fakt, že úzké pojetí prominutí zmeškání lhůty je nedostačující, je doložen nutností separátně upravit návrh na zrušení rozsudku pro zmeškání v § 153b odst. 4 OSŘ, který ve své podstatě není ničím jiným než právě navrácením v předešlý stav v případě zmeškání roku.

54. Návrh na navrácení v předešlý stav je nutno podat v konečné lhůtě patnácti dnů po odpadnutí překážky. Po uplynutí šesti měsíců ode dne zmeškání se návrh nepřipouští.

Lhůta pro podání návrhu na navrácení v předešlý stav je zásadně stanovena jako patnáctidenní konečná lhůta, tj. její prodloužení nepřichází v úvahu. Tak jako v současné úpravě žádosti o prominutí lhůty je počátek jejího běhu dán odpadnutím překážky, která straně bránila vykonat zmeškaný úkon nebo se zúčastnit zmeškaného roku. Z důvodu právní jistoty je tato lhůta omezena šestiměsíční lhůtou, počítanou ode dne zmeškání: po jejím uplynutí již návrh na navrácení v předešlý stav nelze úspěšně podat.

55. V návrhu musí strana uvést okolnosti, kterými návrh na navrácení v předešlý stav odůvodňuje, a označit důkazy, jimiž mají být tyto okolnosti osvědčeny. Zmeškaný úkon musí být připojen, při zmeškání roku připojeno to, co strana zamýšlela přednést.

Navržené ustanovení upravuje nejen náležitosti návrhu (včetně nutnosti spojit s návrhem zmeškaný úkon, jako je tomu dosud), ale také míru důkazu. Vzhledem k tomu, že nejde o rozhodování ve věci samé, není zapotřebí plný důkaz, ale postačuje osvědčení rozhodných skutečností.

56. Povolí-li se navrácení, vstoupí spor do toho stavu, ve kterém byl před zmeškáním. Již vydaný rozsudek pro zmeškání soud zruší usnesením, jímž navrácení v předešlý stav povolil.

Navrácení v předešlý stav má za následek, že se řízení ocitne opět v situaci, v níž bylo před zmeškáním. Vzhledem k tomu, že důsledkem zmeškání mohlo být také rozhodnutí věci kontumačním rozsudkem, výslovně se stanoví, že takový rozsudek musí být v případě povolení navrácení v předešlý stav odklizen.

57. Stížnost proti rozhodnutí ve věci zmeškání není přípustná.

Navrácení v předešlý stav je beneficiem, které právní úprava poskytuje zmeškavší straně. Proto není nutno, aby pro řízení o tomto návrhu byly připuštěny další opravné prostředky. To platí i v případě usnesení, jímž bylo rozhodováno o návrhu na navrácení v předešlý stav ohledně zmeškání, jež mělo za následek skončení věci kontumačním rozsudkem. Zde může strana podat buď návrh na navrácení v předešlý stav, nebo odvolání proti kontumačnímu rozsudku, popř. využít oba tyto prostředky nápravy.

58. Straně, která se domohla navrácení v předešlý stav, soud uloží náhradu všech nákladů, jež byly protistraně způsobeny zmeškáním nebo jednáním o návrhu na navrácení v předešlý stav, jakož i náhradu nákladů řízení, které se stalo navrácením neúčinným, ledaže zmeškání lze přičíst k tíži protistrany.

Navrhuje se speciální pravidlo ohledně náhrady nákladů řízení, jež protistrana vynaložila pouze v důsledku zmeškání toho, kdo navrácení v předešlý stav navrhl. Bez ohledu na výsledek řízení je spravedlivé, aby náklady vyvolané zmeškáním nesl ten, kdo je způsobil, a to i kdyby bylo navrácení v předešlý stav povoleno. Jde o zvláštní případ separace nákladů řízení.

Díl 4 Protokoly a spisy

59. O každém roku se pořizuje zvukový nebo zvukově obrazový záznam (dále jen „záznam“) nebo protokol. O způsobu zachycení roku rozhoduje soud. Způsob

protokolace, náležitosti a uchování protokolu nebo záznamu, případný přepis záznamu a další podrobnosti budou upraveny v jednacím řádu pro soudy.

Věcný záměr navazuje na dosavadní úpravu v tom směru, že obsah úkonů, při nichž soud jedná s účastníky (tj. obsah roků), musí být zaznamenán nebo zaprotokolován. Na rozdíl od současné úpravy se však umožňuje soudci, aby sám rozhodl o způsobu jejich zachycení buď protokolací, nebo zvukovým záznamem nebo zvukově obrazovým záznamem. To závisí nejen na technickém vybavení soudů, ale i na posouzení vhodnosti toho kterého způsobu soudcem.

Vývoj právní úpravy v posledních letech nejen v České republice dokládá, že s rozvojem techniky se mění také způsoby zaznamenávání průběhu jednání. Tento vývoj nelze zajisté považovat za ukončený; sotva však lze předvídat, jaké cesty nové technické poznatky otevřou. Vzhledem k tomu zastává věcný záměr stanovisko, že v civilním řádu soudním by měla být stanovena pouze pravidla, která představují základní rámec právní úpravy, včetně toho, jaká práva jsou v souvislosti s protokolováním či zaznamenáváním průběhu jednání dána stranám; naopak podrobnosti spíše technického rázu lze ponechat jednacímú řádu.

60. Protokol musí být přítomným stranám předložen k prohlédnutí nebo přečten a jimi podepsán. Strany mohou navrhnout doplnění nebo opravu protokolu. Nevyhoví-li soud tomuto návrhu a strana na své námitce setrvá, soud v dodatku k protokolu uvede, co je proti protokolování namítáno. Advokátovi může soud nařídit, aby námitku stručně sepsal; sepsaná námitka bude k protokolu přiložena jako dodatek.

To přiměřeně platí i pro záznam; místo prohlédnutí nebo přečtení podle předchozího odstavce má být záznam stranám reprodukován.

61. Protokol, proti němuž nejsou námitky, představuje plný důkaz o obsahu a průběhu roku.

Věcný záměr naznačuje nejdůležitější pravidla, která se v souvislosti s protokolací týkají stran a ovlivňují důkazní hodnotu protokolu. Vzhledem k tomu, že protokol má představovat plný důkaz o obsahu a průběhu roku, je nezbytné, aby strany

s obsahem protokolu vyslovily souhlas, popř. aby mohly navrhnout jeho opravy a doplnění. Nebude-li jejich návrhům vyhověno, mohou podat proti protokolaci námitku. Jejím účinkem pak je to, že protokol nebude představovat plný důkaz o obsahu a průběhu jednání; strana bude moci na nesprávnost protokolu poukazovat v odvolání.

62. O každé věci se vede spis v listinné nebo v elektronické podobě (procesní spis). Způsob vedení procesního spisu stanoví jednací řád pro soudy.

63. Strany mají právo nahlížet do procesního spisu, s výjimkou protokolu o hlasování, a činit si z něho výpisy a opisy.

Se souhlasem stran mohou do procesního spisu nahlížet také třetí osoby a pořizovat si z něho výpisy a opisy. Pokud k tomu strany nesvolí, může soud povolit na žádost nahlédnout do spisu a poříditi si z něj výpisy nebo opisy tomu, kdo na tom má právní zájem nebo kdo pro to má vážné důvody.

Stejně jako v případě protokolace je věcí jednacího řádu, aby blíže upravil zásady pro vedení spisu. Ostatně již současná úprava v § 40b odst. 1 OSŘ odkazuje na prováděcí předpis. Pro strany je podstatné, že do procesního spisu mohou nahlížet, pořizovat si z něj opisy a výpisy. Nezmiňuje se výslovně, že vedle stran mají stejné právo i jejich zástupci, neboť jde o samozřejmý důsledek postavení zástupce strany.

Na rozdíl od současného § 44 odst. 2 OSŘ se totéž právo přiznává také třetím osobám, pokud s tím strany souhlasí; je-li dán souhlas stran, není zapotřebí, aby s nahlížením vyslovoval souhlas soud. Jeho přivolení k nahlížení do spisu bude zapotřebí jenom tehdy, pokud strany třetí osobě souhlas neudělí.

Počítá se s tím, že v paragrafovém znění budou vyjádřena pravidla chránící utajované informace.

Do civilního řádu soudního však nepatří pravidlo, podle něž nelze povolit nahlížení do spisů, jejichž obsah má podle jiných předpisů zůstat utajen. Vzhledem k tomu, že jde výlučně o spisy týkající se nesporného řízení (viz vyhláška č. 483/2000 Sb.), patří úprava této otázky systematicky do předpisu upravujícího tento druh civilního

procesu, a nikoliv do civilního řádu soudního, v němž jsou stanovena pravidla sporného řízení.

Díl 5 Pořádkové tresty a tresty pro svévoli

64. Pořádkový trest nesmí přesahovat částku 50 000 Kč. Trest pro svévoli nesmí přesahovat částku 100 000 Kč.

Uložený pořádkový trest může soud dodatečně, a to i po skončení řízení, prominout, jestliže to odůvodňuje pozdější chování toho, jemuž byl uložen.

Pořádkové tresty a tresty pro svévoli připadají státu. Pro jejich vymáhání se uplatní postup stanovený daňovým řádem.

Odlišně oproti současnému § 55 OSŘ jsou koncipovány pořádkové pokuty. Věcný záměr v první řadě rozlišuje mezi pořádkovými tresty na straně jedné a tresty pro svévoli na straně druhé. Toto rozlišování má význam pro výši částky, kterou lze jako sankci uložit. Druhý rozdíl spočívá v tom, že věcný záměr se nepokouší o vymezení obecné skutkové podstaty, s níž by jeden nebo druhý trest byl spojen, ale na možnost uložení těchto trestů pamatuje vždy na příslušném místě.

Udržování pořádku a kázně při roku stanoveném k ústnímu jednání jsou věnována samostatná pravidla, která jednak počítají s obecnou úpravou trestů (např. pořádkový trest pro toho, kdo ruší jednání), jednak obsahují vlastní pravidla (výzva k zachování pořádku, vykázaní). Viz úpravu ústního jednání.

Hlava IV Překážky postupu řízení

V hlavě čtvrté první části civilního řádu soudního budou obsažena pravidla regulující zkoumání procesních podmínek, přerušení řízení a klid řízení. V zásadě lze vyjít z dosavadního stavu, doplněného či změněného v dále uvedených směrech. Právní úprava by přitom měla být rozdělena do tří dílů:

Díl 1 Zkoumání procesních podmínek

- 65. Kdykoli za řízení přihlíží soud k tomu, zda jsou splněny podmínky, za nichž může jednat a rozhodnout ve věci samé (procesní podmínky).**
- 66. Jde-li o takový nedostatek procesní podmínky, který nelze odstranit, soud řízení zastaví. Jde-li o nedostatek procesní podmínky, který lze odstranit, učiní soud k tomu vhodná opatření. Přitom zpravidla může pokračovat v řízení, ale nesmí jednat a rozhodnout o věci samé. Nezdaří-li se nedostatek procesní podmínky odstranit, soud řízení zastaví.**

Přebírá se dosavadní úprava obsažená v § 103 a § 104 OSŘ, s drobným formulačním upřesněním. Jde o obecná pravidla, která se uplatní vždy tehdy, pokud nejsou v souvislosti s jednotlivými procesními podmínkami stanovena zvláštní pravidla. Z § 104 odst. 1 se nepřebírá věta druhá, neboť následky nedostatku pravomoci budou upraveny v jurisdikční normě.

Díl 2 Přerušení řízení

- 67. Ztratí-li strana po zahájení řízení procesní způsobilost nebo zemře-li zákonný zástupce strany nebo zanikne-li jeho právo k zastupování, aniž se strana stala procesně způsobilou, přeruší soud řízení jenom tehdy, není-li strana zastoupena zmocněncem s procesní plnou mocí.**

Je-li strana zastoupena zmocněncem s procesní plnou mocí, je o její práva náležitě postaráno i tehdy, pozbude-li procesní způsobilosti. S tím ostatně počítá také současný § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ. Mimo to se navrhuje stejný přístup zaujmout také

k situaci, kdy procesně nezpůsobilá strana ztratila zákonného zástupce nebo kdy zaniklo jeho oprávnění k zastupování.

68. Ztratí-li strana po zahájení řízení procesní subjektivitu, posoudí soud podle povahy věci, zda v řízení může pokračovat.

O tom, s kým bude v řízení pokračováno jako s procesním nástupcem, rozhodne soud usnesením. Nelze-li o procesním nástupnictví rozhodnout ihned, soud řízení přeruší jenom tehdy, není-li strana zastoupena zmocněncem s procesní plnou mocí.

Procesní nástupce musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho nástupu do řízení.

Neumožňuje-li povaha věci v řízení pokračovat, soud řízení zastaví.

Změna stran v případě univerzálního právního nástupnictví je v současnosti upravena v § 107 OSŘ jakožto procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení. Z této úpravy vychází i věcný záměr. Upozorňuje se však na změnu, kterou v tomto směru přináší nové pravidlo týkající se procesního zastoupení v případě ztráty procesní subjektivity (srov. bod 31).

Přerušování řízení i pro případ ztráty procesní subjektivity je řešeno shodně jako v předchozím bodu. Dosavadní úprava spojuje přerušování řízení se situací, kdy není možno v řízení po ztrátě procesní subjektivity ihned pokračovat, neboť není jasno, kdo je procesním nástupcem. Navržené pravidlo naproti tomu přispívá rychlosti řízení, neboť umožňuje pokračovat i za takové situace, samozřejmě má-li strana, která pozbyla procesní subjektivitu, zmocněnce s procesní plnou mocí. To pochopitelně souvisí s pravidlem, podle něž taková plná moc smrtí nebo zánikem strany nezaniká (bod 31).

Z povahy procesního nástupnictví vyplývá, že výsledky dosavadního řízení lze použít i vůči nové straně. Aby se zamezilo pochybnostem o tom, kdo je v případě procesního nástupnictví stranou řízení, vyžaduje se, aby o této otázce rozhodl soud.

K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi viz bod 116.

- 69. Zemře-li v advokátském sporu advokát strany nebo stane-li se nezpůsobilým stranu dále zastupovat, řízení se přeruší a soud straně poskytne přiměřenou lhůtu k tomu, aby udělila plnou moc jinému advokátovi.**

Věcný záměr zavádí v daleko širším rozsahu než dosud povinné zastoupení advokátem. V advokátském sporu nemůže strana sama činit procesní úkony; pokud by advokáta neměla, nemohla by vůbec procesně jednat (nemohla by např. ani účinně podat opravný prostředek, přestože by jí k tomu již běžela lhůta). Proto je za účelem ochrany strany, která takového advokáta ztratila, nezbytné na přiměřenou dobu přerušit řízení a dát jí prostor k tomu, aby udělila procesní plnou moc novému advokátovi.

V zájmu ochrany strany nastává přerušení ze zákona, a nikoliv až v době, kdy se o něm dozví a rozhodne o něm soud.

- 70. Závisí-li rozhodnutí sporu zcela nebo zčásti na předběžné otázce, která je předmětem jiného soudního nebo správního řízení, může soud řízení přerušit až do pravomocného skončení tohoto řízení.**

Řízení o věci hlavní může soud přerušit také tehdy, vznikne-li spor o přípustnost vedlejší intervence nebo pro hlavní intervenci.

Je-li tu podezření z trestného činu a odsouzení by mělo vliv na rozhodnutí soudu, soud může řízení přerušit až do pravomocného rozhodnutí o trestném činu.

Soud řízení přeruší, pokud rozhodnutí závisí na předběžné otázce, kterou není v tomto řízení oprávněn řešit.

- 71. Soud řízení přeruší, pokud dospěl k závěru, že zákon, jehož má být při projednávání nebo rozhodování věci použito, nebo jeho jednotlivé ustanovení je v rozporu s ústavním pořádkem a podal-li u Ústavního soudu návrh na zrušení tohoto zákona nebo jeho jednotlivého ustanovení.**

72. Soud řízení přeruší, pokud rozhodl, že požádá Soudní dvůr Evropské unie o rozhodnutí o předběžné otázce.

73. Neučiní-li jiná opatření, může soud řízení přerušit, pokud se strana nemůže řízení účastnit pro překážku trvalejší povahy nebo proto, že je neznámého pobytu.

Pravidla pod body 70 a násl. jsou převzata z nynějšího § 109 odst. 1 písm. b), c), d) a z § 109 odst. 2 písm. c) OSŘ. Podrobněji a přesněji se však upravuje obligatorní a fakultativní přerušování řízení související s posuzováním předběžných otázek.

74. Ustanovení jiných zákonů o přerušení řízení tím nejsou dotčena.

S přerušením civilního sporného řízení počítají i jiné předpisy. Nejvýznamnějším je § 140a insolvenčního zákona. Jedna z posledních novel OSŘ přinesla také oprávnění soudu přerušit řízení na základě návrhu ČNB podle zákona upravujícího ozdravné postupy a řešení krize na finančním trhu (§ 109 odst. 3 OSŘ). Takové ustanovení je však nadbytečné, neboť totéž – a konkrétněji – upravuje přímo § 82 písm. e) zákona č. 374/2015 Sb. Vzhledem k tomu, že se s dalším vývojem právního řádu mohou vyskytovat i jiná ustanovení, která přinesou možnost přerušování řízení, předchází se riziku neustávajícího zaplavování civilního řádu soudního kazuistickými ustanoveními tím, že se pouze obecně odkazuje na jiné předpisy.

75. Pokud je řízení přerušeno, nekonají se roky a neběží lhůty podle tohoto zákona; strany ani třetí osoby nemohou činit procesní úkony vztahující se k přerušnému sporu. Pokračuje-li se v řízení, počínají lhůty běžet znovu.

Přerušování řízení, které nastalo po skončení ústního jednání, není na překážku vyhlášení nebo písemnému vyhotovení rozhodnutí, které se má uskutečnit na základě tohoto ústního jednání.

Úprava následků přerušování řízení, jež je obsažena v § 111 OSŘ, není úplná. Zmiňuje se pouze o dopadech přerušování na jednání a lhůty, a nechává stranou procesní úkony. V tomto směru věcný záměr navrhuje doplnění dosavadní úpravy.

Druhý odstavec reaguje na situace, kdy kupř. zemře strana poté, co bylo ústní jednání odročeno za účelem vyhlášení rozsudku, avšak dříve, než k takovému vyhlášení došlo, nebo kdy sice rozsudek byl vyhlášen, ale nebyl ještě písemně vyhotoven. Dojde-li v takovém případě vůbec k přerušení řízení (viz bod 67), nebrání to ve vyhlášení rozsudku ani v jeho písemném vyhotovení (to pak bude doručeno procesnímu nástupci).

76. Soud pokračuje v řízení i bez návrhu po uplynutí doby, na kterou bylo řízení přerušeno, nebo po odpadnutí překážky, pro kterou bylo řízení přerušeno. Za tím účelem je soud povinen učinit veškerá potřebná opatření.

Soud má v řízení postupovat z úřední povinnosti. Z tohoto hlediska je důsledné, aby v řízení pokračoval i bez dalšího návrhu, pokud uplyne doba, na kterou bylo řízení přerušeno, nebo pokud odpadne překážka, která pokračování v řízení bránila.

Díl 3 Klid řízení

77. Strany se mohou dohodnout, aby se prozatím dále nejednalo. Taková dohoda je vůči soudu účinná od té doby, kdy mu byla oběma stranami oznámena.

78. Klid řízení nastane, pokud

**a) se žádná ze stran nedostaví bez předchozí omluvy k ústnímu jednání
nebo**

b) to alespoň jedna ze stran navrhne a protistrana se nedostaví bez předchozí omluvy k ústnímu jednání.

V zásadě se přebírá dosavadní úprava klidu řízení, byť s formulačními úpravami. Klid řízení může být v první řadě ujednán stranami, zejména za tím účelem, aby se pokusily o smírné odklizení sporu. K tomu může dojít mj. i za součinnosti zapsaného mediátora. Na rozdíl od současného § 100 odst. 2 OSŘ se ponechává na vůli stran, jestli chtějí jeho pomoci využít. Nařízená povinná mediace, s níž je spojeno přerušování řízení bez ohledu na vůli stran, odporuje dobrovolné povaze tohoto alternativního způsobu řešení sporů.

Druhým typickým případem, známým rovněž ze zahraničních úprav (viz § 168 až § 170 rakouského ZPO), je klid řízení coby následek toho, že obě strany zmeškaly ústní jednání. Současné znění OSŘ i věcný záměr k tomu přidávají ještě třetí situaci: ústní jednání zmešká jenom jedna ze stran a ta, která se dostavila, nenavrhne vynesení kontumačního rozsudku (např. s ohledem na případné obtíže s výkonem takového rozsudku v zahraničí nemá na kontumačním řešení zájem), ale klid řízení. Nenavrhnou-li ani klid řízení, bude soud pokračovat v projednávání věci i v nepřítomnosti jedné strany.

79. S klidem řízení jsou spojeny stejné účinky jako s přerušением řízení; běh konečných lhůt se však nestaví.

Klid řízení je následkem buď dohody stran, nebo zmeškání alespoň jedné z nich. Obě situace jsou důsledkem chování stran a odlišují se od důvodů pro přerušением řízení, v nichž se promítá vždy určitá překážka, pro kterou není možno v řízení prozatímně pokračovat. Proto je pochopitelné, že přerušением řízení bude mít za následek také přetržení lhůt, jejichž běh byl již započat. Není však důvod ke stejnému zásahu do běhu konečných lhůt v případě klidu řízení. Konečné lhůty jsou takové, u nichž zákon vylučuje možnost jejich prodloužení (viz bod 43). Pokud tedy poběží kupř. lhůta k podání stížnosti, nebude mít klid řízení na její uplynutí vliv. Pravidlo, podle něhož se běh konečných lhůt při klidu řízení nestaví, vylučuje, aby stranám byla na prospěch jejich liknavost (tedy aby se stavěl běh lhůty např. proto, že se ani jedna z nich nedostavila k ústnímu jednání).

80. Soud v řízení pokračuje na návrh, který lze podat nejdříve po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy nastal klid řízení. Soud může na návrh, jsou-li pro to závažné důvody, pokračovat v řízení i před uplynutím této lhůty. Není-li návrh na pokračování v řízení podán do tří let, je tím řízení skončeno; soud tento následek vysloví v usnesení.

Pokračování řízení, které je v klidu, je v rukou stran. Tak jako v dosavadní úpravě se tak může stát zásadně (s výjimkou opřenu o závažné důvody) nejdříve po třech měsících. Prodlužuje se lhůta, do které lze návrh na pokračování v řízení podat z jednoho roku na tři léta. Roční lhůta k podání návrhu na pokračování v řízení je příliš

Část 1 Všeobecná ustanovení

krátká na to, aby se mohla uplatnit domněnka, že strany nemají na dalším projednávání věci zájem. Po třech letech je však taková presumpce zcela na místě, a spor lze proto považovat za zaniklý. Na rozdíl od dosavadní úpravy nebude soud rozhodovat o zastavení řízení, ale pouze deklaratorním usnesením vysloví, že je řízení skončeno. Toto řešení lépe odpovídá povaze klidu řízení.

Hlava V Náklady řízení

Tato hlava věcného záměru civilního řádu soudního soustředí úpravu nákladů řízení, s výjimkou několika zvláštních pravidel nacházejících se na jiných místech návrhu. Podle tradičního vzoru je úprava zařazena do první, obecné části zákona (stejně v rakouském nebo německém ZPO, dále též ve švýcarském ZPO a polském KPC, na rozdíl od českého OSŘ nebo slovenského CSP), protože náklady řízení vznikají ve všech instancích soudního řízení a stejně tak i ve zvláštních způsobech řízení. Protože však na rozdíl jiných institutů obecné části není úprava nákladů „základním kamenem“ pro výstavbu dalších částí zákona, je zařazena až na konec obecné části, jako jakýsi zbytek.

Díl 1 Druhy nákladů a jejich placení

81. Náklady řízení, jestliže vznikly v řízení nebo před ním jeho přípravou, jsou zejména náklady na zastoupení advokátem, soudní poplatky a jiné hotové výdaje strany a jejího zástupce, není-li jím advokát, dále výdělek strany a jejího zákonného zástupce ušlý účastí na soudním roku, náklady na dokazování a na tlumočení.

Složení nákladů na zastoupení advokátem a jejich paušální výši pro jeden stupeň řízení stanoví zvláštní právní předpis. Ten stanoví též paušální výši hotových výdajů strany nebo jejího zástupce, který není advokátem, pro případ, že nedoloží jejich výši.

Úvodní pravidlo vymezuje, jaké náklady stran jsou předmětem této úpravy, a to v zásadě shodně jako dosavadní úprava. Výslovně jsou do pojmu nákladů řízení zahrnuty předprocesní náklady, jejichž náhrada by jinak musela být uplatňována zbytečně a nákladně cestou žaloby. Výslovnost by měla odstranit tápání praxe. Té se však ponechává, aby určila, které předprocesní náklady lze za náklady řízení považovat (např. předžalobní upomínka, náklady na obstarání důkazů nebo vyčíslení nároku atd.).

Pokud jde o zmocnění k podzákoně úpravě nákladů na zastoupení advokátem, vrací se návrh k odměně upravené paušálně pro jednu instanci řízení. Výhodou této úpravy ve srovnání s odměňováním za jednotlivé úkony právní služby je jednoduchost a odrazování od neúčelných úkonů a také větší předvídatelnost rozsahu nákladů, které mohou v řízení vzniknout. Budoucí úprava se však musí vyhnout nedostatkům, pro něž Ústavní soud zrušil vyhlášku č. 484/2000 Sb. (nález sp. zn. Pl. ÚS 25/12). Lze též říci, že aby měla paušální úprava smysl, neměly by se úkony právní služby advokáta počítat ani za účelem náhrady tzv. režijního paušálu.

Věcný záměr zachovává zmocnění ke stanovení paušální výše hotových výdajů pro stranu nezastoupenou advokátem (§ 151 odst. 3 OSŘ).

82. Náklady platí nejprve ten, jehož jednáním vznikají. Zda mu pak náleží jejich náhrada, stanoví pravidla následujícího dílu, jakož i zvláštní pravidla stanovená jinde v tomto zákoně.

Ze systematických důvodů se přebírá základní pravidlo placení nákladů, obsažené dnes v § 140 odst. 1 prvá věta OSŘ, avšak v obecné podobě dopadající na strany i na stát. Pravidlo je sice samozřejmé, avšak tvoří obecný základ pro následující dvě zvláštní pravidla. Nedoplnuje se úpravou placení nákladů spolčiny (§ 140 odst. 1 druhá věta OSŘ), protože by se tím nesprávně zasahovalo do hmotného práva. Platí-li si totiž více osob na jedné straně nějaký náklad, např. odměnu svého advokáta nebo cestovné, pak o tom, jak se na placení mají podílet, nerozhoduje procesní, nýbrž hmotné právo. To je zřejmé také důvodem, proč se příslušné ustanovení OSŘ v praxi nepoužívá. Lze dodat, že zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, řeší placení více osobami zvlášť (§ 2 odst. 8).

Druhá věta nejen odlišuje placení nákladů od jejich náhrady, ale také vylučuje nárok na náhradu nákladů, který by byl založen na hmotném právu.

83. Stát platí zejména náklady na ustanoveného advokáta, na provádění důkazů a na tlumočení.

Svědům a jiným osobám povinným něčím při dokazování nahradí stát hotové výdaje a ušlý výdělek. Znalcům a tlumočnickům nahradí hotové výdaje a zaplatí odměnu; výši odměny stanoví zvláštní právní předpis.

V tomto pravidle jsou vyjmenovány některé zvláštní případy placení nákladů státem, k čemuž se přímo váže úprava svědečného, znalečného a tlumočného (z hlediska oprávněných osob jde o náhradu, z hlediska státu o placení). Pro ni se přebírá dosavadní úprava. Nestanoví se lhůta pro uplatnění nároku na tyto náhrady, protože to je věcí soudu. Následek nesplnění lhůty v podobě prekluze plyne přitom z obecných pravidel o vyloučení ze zmeškaného úkonu.

84. Soud uloží straně, která navrhla důkaz, aby zaplatila přiměřenou zálohu na předpokládané náklady, ledaže se to jeví jako neúčelné.

Zaplacení zálohy soud neuloží v rozsahu, v němž strana splňuje podmínky pro přiznání pomoci s náklady.

Nebude-li záloha zcela zaplácena, soud důkaz neprovede, ledaže tu jsou důvody pro to, aby byl proveden i bez návrhu. Důkaz provede i tehdy, zaplatí-li strana zálohu dodatečně a rozhodnutí ve věci samé se tím podstatně nezdrží.

Na úpravu placení nákladů na dokazování navazuje úprava zálohy na náklady důkazu. Je podrobnější než současná, neboť řeší i otázky, které současná úprava neřeší, ačkoliv by to bylo velmi žádoucí (podrobnou kritiku podává Lavický P. Záloha na náklady dokazování v českém civilním procesu. Právní fórum 2009, č. 12).

Věcný záměr přikazuje soudu uložení zálohy, avšak příkaz několika výjimkami omezuje. Současně omezuje rozsah zálohy odkazem na přiměřenost, což znamená, že záloha by neměla být stanovena v maximální předpokládané výši. Všechna tato omezení zálohy vycházejí z toho, že záloha je v civilním procesu cizorodým prvkem. Nemíří k plnění jeho cíle a zásad, nýbrž jen k ochraně fiskálních zájmů. Tím, že omezuje náležité objasnění skutkového stavu, záloha cíl procesu vlastně maří (není zřejmě správný názor, že účelem zálohy je odrazení stran od důkazních návrhů, jež nemohou přispět k objasnění věci nebo jsou nadbytečné, neboť takové návrhy by

měly být zamítnuty bez ohledu na to, zda je strana ochotna zaplatit na důkaz zálohu).

Jednou z výjimek je nařízení důkazu bez návrhu, přičemž tato výjimka vyplývá z označení platící strany jako strany, „která navrhla důkaz“. Návrh tedy nepřebírá dosavadní možnost uložit zaplacení zálohy i straně, která sice důkaz nenavrhla, avšak „v jejímž zájmu“ jej soud nařídil (§ 141 odst. 1 OSŘ). Ukládání zálohy v těchto případech komplikuje situaci až příliš na to, jaký účel záloha má. První komplikací je nesamozřejmost posouzení, v čím zájmu důkaz je. Mnohdy se totiž až po jeho provedení ukáže, čím skutkovou verzi podporuje (proto taky stejný důkaz mnohdy navrhuje obě strany). Další komplikací je otázka následků nezaplacení. Bylo by zvláštní, kdyby soud nařídil důkaz z moci úřední a pak od něj upustil, protože mu na něj strany nezaplatily zálohu. Přitom v některých případech důkaz bez návrhu provést musí, nikoliv jen může, a tehdy o jeho neprovedení už vůbec nelze uvažovat (jako protisystémovou a asociální tu „prekluzi důkazu“ označuje Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 493, 522; ve vztahu k důkazu znaleckým posudkem viz Winterová A. Znalec a znalecký posudek v civilním soudním řízení. Soudce, 2017, č. 1, s. 10). Vychází-li věcný záměr z aktivní role soudce při zjišťování skutkového stavu, nemůže mu zálohou svazovat ruce. Věcný záměr přitom nepočítá s řešením, že by rozhodnutí o záloze bylo exekučním titulem vymahatelným do skončení řízení, po němž by je nahradilo rozhodnutí o náhradě nákladů (tak R 26/84). Takový postup je zbytečně nákladný. Znamená, že stát se může o vymáhání nákladů na důkaz pokoušet nadvakrát, nejprve na základě rozhodnutí o záloze a pak případně na základě rozhodnutí o náhradě nákladů.

Z uvedeného také vyplývá, že nezaplatí-li strana zálohu na důkaz, který sice navrhla, ale který má být proveden i bez návrhu, nemůže soud důkaz neprovést. V tomto případě se nelze vyhnout tomu, že nezaplacení zálohy bude bez právního následku.

Zálohu nemá platit nemajetná strana. Není přitom třeba, aby byla osvobozena od soudních poplatků (v terminologii věcného záměru jde o „přiznání pomoci s náklady“), ale stačí, že podmínky pro ně – přinejmenším ve vztahu k záloze – splňuje.

Návrh připouští (stejně jako např. § 332 odst. 2 ve spojení s § 279 odst. 2 rakouského ZPO), aby záloha byla zaplacená a důkaz proveden dodatečně, pokud se tím podstatně neoddlí rozhodnutí ve věci samé. Kritérium je použito obdobné jako pro soudcovskou koncentraci, neboť jde o příbuzné situace.

Díl 2 Náhrada nákladů

Náhradě nákladů lze přikládat dvojí účel. Prvým (materiálním) je reparace újmy (spočívající ve vynaložení nákladů) tím, kdo ji způsobil. Druhým (procesním) účelem je, aby náklady neodrazovaly od důvodného a uvážlivého vedení sporu a zároveň aby hrozba jejich náhrady odrazovala od vedení sporu nedůvodného nebo neuváženího.

Kritérium pro náhradu nákladů musí být přitom zásadně objektivní, neboť jinak by se soud kvůli nákladům pouštěl do těžko řešitelné otázky zavinění a z náhrady by nakonec často sešlo; účel institutu by pak mohl být stěžejně naplněn (Šťastný, M. Náklady v soudním řízení civilním. Díl I. Náklady v řízení nalézacím. Praha : Knihovna sborníku věd právních a státních, 1930, s. 14 an.). Pro objektivní hledisko hovoří také zásada jednoduchého rozhodování o nákladech (v Rakousku nazývaná „*Vereinfachungsprinzip*“), odůvodněná tím, že řízení o nákladech je oproti řízení ve věci samé vedlejší a nemělo by přinášet další náklady a zdržení.

Z uvedeného lze dovodit, že kritériem, či spíše metakritériem stojícím za kritérii jednotlivých náhradových pravidel, má být zbytečnost (nedůvodnost): pokud jedna strana druhé způsobí řízením zbytečně (nedůvodně) náklady, musí jí je nahradit. Musí jí nahradit újmu, kterou jí způsobil zbytečným zásahem do její majetkové sféry. Jestliže např. žalobce prohrál, zbytečně zahájil řízení a zbytečně tak způsobil žalovanému náklady; jestliže prohrál žalovaný, zbytečně proti sobě nechal zahájit řízení a zbytečně tak způsobil žalobci náklady. Podobně jednotlivá náhradová pravidla sjednocují současní rakouští autoři, kteří se náklady zabývají [zejména Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, 2015, před § 40 a násl., marg. č. 7, který hovoří o „objektivním ručení za zásah“; nebo Chvosta, o němž viz Fucik, R. in Rechberger, W. H. Kommentar zur ZPO. 3. vydání. Wien – New

York : Springer, 2006, před § 40, marg. č. 4]. Tradičně se sice rozlišují různé „zásady“ náhrady nákladů (zásada úspěchu, zásada zavinění a zásada zapříčinění), ty jsou však nejspíš různými projevy téže ideje v různých situacích.

85. Plně neúspěšná strana je povinna nahradit protistraně a jejímu vedlejšímu intervenientu jejich náklady, ledaže některé z nich vynaložili neúčelně.

Je-li neúspěch na obou stranách, nahradí náklady protistraně a jejímu vedlejšímu intervenientovi v poměrné výši ta, jejíž neúspěch je větší. Je-li neúspěch na obou stranách přibližně stejný, není náhradou povinna žádná.

Soud však může straně uložit povinnost k plné náhradě nákladů, jestliže částečný neúspěch protistrany je nepatrný nebo je důsledkem obtíží při vyčíslení nároku.

Základní náhradová pravidla jsou nejjednodušším projevem výše uvedené ideje. Věcně jsou shodná se současnou úpravou a jejím výkladem, jen ve druhé části třetího odstavce jsou nově, po vzoru čl. 107 odst. 1 písm. a) švýcarského ZPO, zobecněny případy, kdy soud může přiznat plnou náhradu i přes částečný neúspěch („obtížné vyčíslení nároku“).

Neúspěšná strana ovšem není povinna nahradit náklady, které si protistrana způsobila zbytečně sama. Návrh je v souladu se zažitou praxí označuje jako „neúčelné“. To, že nejsou předmětem náhrady, se oproti dosavadní úpravě formuluje jako výjimka („ledaže“), čímž se přesněji postihuje odůvodňování nákladového rozhodnutí (soud se v odůvodnění nezabývá účelností každého jednoho nákladu, ale odůvodňuje přiznání náhrady nákladů vůbec a jen případně vyloučení nákladu neúčelného).

Podle rakouského vzoru se upravuje postavení vedlejšího intervenienta. Zakotvuje se jeho právo na náhradu, nikoliv však povinnost k náhradě, protože jeho procesní úkony jsou přičitatelné jeho straně, a ta tudíž má hradit náklady z nich vzniklé [viz např. Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien

: Manz, § 41, marg. č. 12]. Věcný záměr si je vědom, že mohou nastat různé zvláštní situace, v nichž toto řešení nebude vyhovující, avšak aby úpravu příliš nekomplikoval, ponechává náležité řešení na dotváření práva. Uvedené ovšem platí jen pro pravidelného vedlejšího intervenienta. Výjimečný intervenient má podle bodu 25 postavení nerozlučného společníka, a proto pro něj i v otázce nákladů platí to, co pro společníka (což se převážně uznává v Rakousku a výslovně je stanoveno v § 101 odst. 2 německého ZPO).

86. Žalobce se považuje za neúspěšného i tehdy, je-li věc vyřízena jinak než rozhodnutím o věci samé. Nebylo-li však o věci samé rozhodnuto z důvodu, který lze přičíst žalovanému, považuje se za neúspěšného on.

Je-li věc vyřízena na základě vzdání se nároku nebo zpětvzetí žaloby, jež žalobce učinil proto, že žalovaný jeho nárok uspokojil, považuje se za neúspěšného žalovaný. Jde-li však o zaplacení a žalobce o ně žalovaného nejméně 15 dnů před podáním žaloby neupomenul a žalovaný jeho nárok během řízení uspokojil neprodleně, nese si každá strana své náklady.

Pod bodem 86 jsou zakotvena pravidla pro další situace, v nichž lze původce zbytečných nákladů určit na základě výsledku řízení. Naroveň neúspěchu v užším smyslu je v nich postaveno skončení řízení bez meritorního rozhodnutí (podobně čl. 106 odst. 2 druhá věta švýcarského ZPO; o podlehnutí žalobcově v těchto případech hovořil také Šťastný, M. Náklady v soudním řízení civilním. Díl I. Náklady v řízení nalézacím. Praha : Knihovna sborníku věd právních a státních, 1930, s. 38 an.). O neúspěchu žalobce lze zde mluvit proto, že se nedomohl toho, kvůli čemu zahájil řízení. Za neúspěch žalovaného se naproti tomu označuje uspokojení žalobce, neboť žalobce toho, pro co řízení zahájil, dosáhl (stejně Šťastný, M. Náklady v soudním řízení civilním. Díl I. Náklady v řízení nalézacím. Praha : Knihovna sborníku věd právních a státních, 1930, s. 39). Označení jedné ze stran za neúspěšnou by přitom soudní praxi mělo zjednodušit odůvodňování rozhodnutí o náhradě, skončilo-li řízení zčásti meritorně, zčásti nemeritorně (lze hovořit o jediném poměru úspěchu a neúspěchu). Další výhodou je zavedení legislativní zkratky pro některá z dalších pravidel.

Náklady nemeritorně skončeného řízení má tedy hradit zásadně žalobce (stejně Soukup, J. in Handl, V. – Rubeš, J. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: Panorama, 1985, s. 651). Pro případ, že by tomu výjimečně mělo být jinak, se stanoví výjimka používající objektivní kritérium „přičítání“ namísto současného „zavinění zastavení řízení“ (§ 146 odst. 2 OSŘ). Současné kritérium je matoucí, a tudíž nevyhovuje zásadě jednoduchého rozhodování o nákladech. Sice se většinově chápe v tzv. „procesním smyslu“ jako pouhá příčinná souvislost (pak je ale zbytečné hovořit o „zavinění“), přesto však svádí k posuzování zavinění v pravém, subjektivním smyslu [tak Janek, K. a Jirsa, J. in Jirsa, J. et al. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 418: „Například otázka (nedostatku) pravomoci může být někdy velmi složitá a stěží lze po žalobci vyžadovat, aby předem tušil, zda bude řízení zastaveno, či nikoliv.“], což je ovšem v rozporu s účelem náhrady nákladů.

Věcný záměr zde také nezakotvuje pravidlo, že k náhradě není povinna žádná ze stran [§ 146 odst. 1 písm. a) OSŘ], jelikož důvod pro takové řešení zásadně nemůže být dán. Zásadně vždy je třeba způsobení nákladů přičíst jedné ze stran. Nastanou-li zvláštní okolnosti, pro něž se přísné objektivní řešení bude jevit jako nespravedlivé, bude na místě aplikovat níže uvedené pravidlo o uvážení soudu. Lze dodat, že v případě skončení řízení pro zánik některé ze stran by se o nákladech nemělo vůbec rozhodovat, protože již neexistuje procesní vztah mezi stranami.

Pravidlo o zpětzetí žaloby (vzdání se nároku) pro uspokojení žalobce se doplňuje o pravidlo převzaté v modifikované podobě z § 142a OSŘ. Jde o výjimku, jejímž účelem je dát dlužníku druhou šanci u tzv. zapomenutých složek (jde jen o spory o zaplacení). Jestliže žalovaný pouze zapomenul zaplatit, pak je spor zbytečný a lze se mu při troše dobré vůle vyhnout upomínkou. Neučiní-li tak žalobce, je v souladu se zásadou hospodárnosti zohlednit to v rozhodnutí o nákladech. Ale ne tak, že by měl hradit náklady žalovanému, protože i žalovaný je způsobil – byl přece v prodlení a zapomněl na to. Chyba byla na obou stranách, a proto si každá své náklady ponese sama. To, že jde právě o tuto situaci, se však ukáže teprve tím, že žalovaný po zahájení sporu skutečně zaplatí (srov. NS 28 Cdo 1336/2016 a rozhodnutí tam

uvedená). Bez této podmínky by pravidlo bylo jen trestem za nezaslání upomínky. K povinnosti žalobce upomenout žalovaného viz bod 111.

87. Úspěšný žalobce je povinen nahradit náklady žalovanému, jestliže žalovaný svým chováním nezavdal příčinu k podání žaloby a nárok žalobce při první příležitosti uspokojil nebo alespoň uznal, nepřichází-li uspokojení v úvahu.

Úspěšný žalovaný je naopak povinen nahradit žalobci jeho náklady, jestliže jej svým chováním přiměl k podání žaloby a jestliže se žalobce při první příležitosti uplatněného nároku vzdal.

Pravidla pod bodem 87 představují výjimky k pravidlům pod body 85 a 86. Jsou odůvodněna stejnou myšlenkou jako ona, totiž že náklady by měla hradit strana, která zbytečně zasáhla do sféry protistrany. Dopadají však na situace, kdy je touto stranou nikoliv strana neúspěšná, nýbrž strana úspěšná, protože sice uspěla, avšak řízení a nákladům mohla předejít. Uplatnění základních pravidel, zohledňujících pouze výsledek řízení, by tu odporovalo myšlence, na níž jsou založena.

Prvé pravidlo dopadá na situace, kdy zahájení řízení zapříčinil žalobce, druhé pravidlo, zrcadlově obrácené, dopadá na situace, kdy je příčina na straně žalovaného. Prvé dopadá nejen na typický příklad vylučovací žaloby (žalobce je původcem zbytečných nákladů proto, že žalovaného, oprávněného v exekuci, o svém právu k nesprávně sepsané věci neinformoval před podáním vylučovací žaloby), ale třeba i na uplatnění pohledávky, která se stala splatnou až v průběhu řízení [Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 45, marg. č. 10; Fucik, R. in Rechberger, W. H. Kommentar zur ZPO. 3. vydání. Wien – New York : Springer, 2006, § 45, marg. č. 3; srov. III. ÚS 3592/16]. Druhé může dopadat např. na úspěšného žalovaného, který vydržel žalobcův pozemek a žalobce o tom neuvědomil (kdyby tak v reakci na předžalobní výzvu k vyklizení učinil, k řízení nemuselo dojít), nebo na žalovaného, který žalobci plnil těsně před podáním žaloby a žalobce o tom nemohl vědět [Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 45, marg. č. 19], nebo na žalovaného, který před

Část 1 Všeobecná ustanovení

podáním žaloby omylem zaplatil na účet jiné osoby než žalobce, jestliže žalobce vzal žalobu zpět poté, co mu tato osoba plnění vydala (tento případ řešil Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 439/06).

Prvé pravidlo odpovídá současnému § 143 OSŘ, avšak doplňuje se o to, co oproti tradičním úpravám (např. § 45 CŘS) chybí, tj. o podmínku „uznání nároku“ (podrobně o tom Dvořák B. Náhrada nákladů řízení neúspěšnému žalovanému. Právní fórum, 2010, č. 5). Teprve, když žalovaný nárok žalobce včas uzná, se ukáže, že podání žaloby bylo zbytečné. Návrh jde však ještě dále a tam, kde je možné uspokojení nároku žalobce (tedy zejména u žalob na plnění), žádá, aby žalovaný nárok žalobce nikoli jen uznal, ale uspokojil. Jestliže totiž žalovaný žalobce neuspokojí, pak nelze říci, že žaloba byla zbytečná, protože jen její pomocí donutí žalobce žalovaného k plnění [srov. Fucik, R. in Rechberger, W. H. Kommentar zur ZPO. 3. vydání. Wien – New York : Springer, 2006, § 45, marg. č. 3; nebo Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 45, marg. č. 10].

Pravidlo se tudíž uplatní jak při skončení řízení na základě uznání nároku, tak při skončení řízení na základě uspokojení žalobce a zpětvzetí žaloby (vzdání se nároku). K uspokojení nebo uznání nároku musí ovšem dojít co nejdříve, protože jen tak lze jednoznačně říci, že řízení bylo možné předejít. Protože tento okamžik může nastat v různou dobu (když se žalovaný dozví o excindačním nároku žalobce nebo když dospěje uplatněná pohledávka), je vyjádřen neurčitým výrazem „při první příležitosti“, použitým v současném znění § 45 rakouského ZPO.

Druhé pravidlo, jak řečeno, je zrcadlovým odrazem prvního. OSŘ, ani starší úpravy podobné pravidlo neobsahují [úpravu, byť v poněkud jiné podobě, přinesl až čl. 107 odst. 1 písm. b) švýcarského ZPO], avšak v zahraničí je jeho potřeba pocíťována již dlouho a pravidlo se dovozuje analogicky z prvního [tak již kdysi např. Goldschmidt J. Zivilprozessrecht. Berlin – Heidelberg : Springer Verlag, 1929, s. 79; nyní zejména Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 45, marg. č. 12 an.]. U nás potřebu dosvědčuje praxe, která např. na zpětvzetí žaloby

odůvodněné zaplacením krátce před podáním žaloby reaguje nespravedlivým závěrem, že zastavení řízení zavinil žalobce (tak nejspíš i Vláčil D. in Svoboda K. et al. Náklady řízení. Praha : C. H. Beck, 2017, s. 128, dle kterého jde tato skutečnost k tíži věřitele).

Tak jako je prvé pravidlo podmíněno uspokojením nebo uznáním nároku, je druhé z obdobného důvodu podmíněno vzdáním se nároku, tedy maximálním uspokojením zájmu protistrany. Pouhé zpětvzetí žaloby nestačí.

88. Skončí-li řízení smírem nebo klidem řízení, nejsou si strany náhradou povinny.

Skončí-li řízení proto, že se strany o svých poměrech dohodly, pak je zřejmé, že původce zbytečných nákladů nelze určit, ledaže by se soud zabýval vlastním předmětem řízení (zda a jaký tu nárok byl apod.), což je však nepřijatelné. Pak je třeba v zájmu jednoduchosti stanovit, že si každá strana ponese náklady sama. Obdobná situace nastává v případě klidu řízení, v němž lze spatřovat shodný projev vůle stran v řízení nepokračovat. Stranám však nic nebrání v tom, aby se dle následujícího pravidla dohodly na jiném řešení.

89. Předchozí pravidla se neuplatní, pokud se strany během řízení pro případ jeho určitého skončení dohodly o náhradě nákladů jinak.

Možnost dohody o nákladech – kterou soud převezme do výroku konečného rozhodnutí – je v OSŘ tradičně připuštěna jen pro smír (rakouský ZPO ji v § 237 odst. 3 jednou z novel rozšířil i pro zpětvzetí žaloby). Procesní právo, ovládané dispoziční zásadou, však stranám dává různé možnosti, jak ukončit řízení nebo jak si vzájemně ustoupit, a není důvodu nutit je k tomu, aby vždy, když využití těchto možností chtějí spojit s vlastním řešením nákladů, uzavřely soudní smír; tím by byly nabízené možnosti vlastně devalvovány. Těžko lze navíc najít důvod, proč by strany, mohou-li disponovat s předmětem řízení, tedy s tím, co je účelem řízení, nemohly disponovat s náhradou nákladů, která je v procesu vedlejší (se širokou přípustností dohody o nákladech se možno setkat např. v současné rakouské literatuře, tak hlavně Bydlinski, M. Der Kostenersatz im Zivilprozess. Grundfragen des Kostenrechts und praktische Anwendung. Wien : Manz, 1992, s. 133 an.). Námitky lze mít leda proti dohodám,

kteřé jsou uzavírány před zahájením řízení, protože ty mohou mařit funkce náhrady (Kodek, G. E. Funktion und Dogmatik des Prozesskostenersatzes aus österreichischen Sicht. Zeitschrift für Zivilprozess, 2015, č. 1, s. 60); po zahájení řízení však tyto funkce (účely), tj. předcházení zbytečným sporům a pobídka ke sporům potřebným, přestávají působit.

90. Strany jsou podle výsledku řízení povinny nahradit státu jeho náklady, ledaže stát některý náklad vynaložil neúčelně.

V pravidle o nákladech státu se pro zachování rovnosti stanoví, že stát nemá právo na náhradu nákladů neúčelných.

91. Bez ohledu na výsledek řízení jsou strana, vedlejší intervenient, zástupce nebo zmocněnec povinni nahradit protistraně nebo státu náklad, který vznikl jejich zaviněním nebo náhodou, která se jim přihodila. Sami právo na náhradu takto vzniklého nákladu nemají.

Tuto povinnost má i svědek nebo jiná osoba povinná něčím při dokazování, znalec nebo tlumočník, jestliže náklady způsobili zaviněným porušením povinnosti.

Pravidlo o separaci nákladů je odůvodněno stále stejnou ideou, že náklady by měl hradit ten, kdo je zbytečně způsobil. Zde se však v důsledku určitého chování ocitnou některé z nákladů mimo „hlavní proud řízení“ (Šťastný, M. Náklady v soudním řízení civilním. Díl I. Náklady v řízení nalézacím. Praha : Knihovna sborníku věd právních a státních, 1930). Pak je má nést nikoliv strana, která zbytečně způsobil náklady řízení vůbec, nýbrž strana, která zbytečně způsobil tyto mimo stojící náklady. Pro jejich oddělení hovoří i požadavek sociálně únosného procesu (k němu blíže Kodek, G. E. Funktion und Dogmatik des Prozesskostenersatzes aus österreichischen Sicht. Zeitschrift für Zivilprozess, 2015, č. 1, s. 55), protože oddělení může znamenat nižší, a tedy sociálně únosnější náhradovou povinnost poražené strany. Funkcí oddělení je ovšem i usměřování procesního chování.

Výslovné stanovení, že strana povinná k náhradě separovaných nákladů nemá právo na náhradu svých nákladů, má předejít pochybnosti, zda si tato strana, pokud později ve sporu zvítězí, nemůže své náklady zahrnout do celkových nákladů. To, že má nahradit marné náklady protistraně, totiž takovou možnost logicky nevylučuje.

Oddělení nákladů způsobených jinými osobami než stranami může být odůvodněno jen zaviněným porušením povinnosti, protože tyto osoby nejsou účastny základního procesního vztahu a přísnější požadavky na ně nelze klást. Je tedy třeba použít kritérium, jímž právní řád povinnost k náhradě újmy obecně podmiňuje.

92. Jsou-li dány důvody hodné zvláštního zřetele, soud předchozí pravidla nepoužije a o náhradě nákladů a jejím rozsahu rozhodne podle uvážení.

Jde o výjimku, jejímž účelem je dosažení tzv. „individuální spravedlnosti“. Návrh přitom zobecňuje příliš úzký § 150 OSŘ. Z umístění této výjimky vyplývá, že může korigovat jakékoli z kritérií stanovených předchozími pravidly.

93. Tvoří-li stranu povinnou k náhradě nákladů více osob, rozdělí se mezi ně povinnost podle poměru jejich účasti na sporu. Nelze-li poměr účasti určit, jsou k náhradě nákladů řízení povinny společně a nerozdílně. K náhradě nákladů vyvolaných jen procesními úkony jednotlivých osob jsou však povinny jen tyto osoby.

Je-li více osob na straně oprávněné, nahradí povinná strana každé z nich její náklady. Náhrada společných nákladů se mezi ně rozdělí podle jejich účasti na sporu nebo rovným dílem, nelze-li poměr účasti určit. To neplatí, požadují-li v soupisu nákladů jiné rozdělení.

Řešení otázky, jak rozdělit náhradovou povinnost mezi více osob vystupujících na téže straně, je inspirováno ustanoveními § 45 vládního návrhu CŘS 1937 a § 46 rakouského ZPO, s přihlédnutím k současnému výkladu druhého ustanovení. Ten se od textu zákona liší především v preferenci rozdělení povinnosti nikoli „podle hlav“, nýbrž podle účasti na sporu [srov. Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A.

Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 46, marg. č. 3].

Náhrada nákladů způsobených jen některými ze společníků (např. neúspěšná námitka či obrana uplatněná jediným společníkem; blíže např. Neumann, G. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen I. 4. vydání. Wien : Manz, 1927, s. 547) je ze společné povinnosti vyňata jak pro případ náhrady podle podílů, tak pro případ náhrady společné a nerozdílné (podobně § 100 německého ZPO). Rakouský zákonodárce tak sice učinil jen pro případ solidarity, avšak výkladem se dovozuje i pro případ náhrady podle podílů [srov. Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 46, marg. č. 4].

Rakouský (ale ani německý) zákon neobsahuje zvláštní ustanovení pro společenství na straně oprávněné, neboť vychází z toho, že každý z oprávněných má své náklady a každému náleží jejich náhrada. To uznává i tento návrh. Výjimkou je však situace, kdy mají oprávnění některé z nákladů společné (zejména náklady na advokáta). Pro tyto případy doplňuje návrh pravidlo, které je jako východisko všeobecně přijímáno v Rakousku [Bydlinski, M. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band 1. Teilband (EGZPO und §§ 1 - 73b ZPO). 3. vydání. Wien : Manz, § 46, marg. č. 2], totiž že náhrada se mezi oprávněné rozdělí podle jejich účasti na sporu. Doplňuje se však podpůrné rozdělení rovným dílem a dále možnost, aby oprávnění sami určili, jak má být náhrada rozdělena.

94. Osobě povinné náhradou nákladů soud na návrh osoby oprávněné stanoví pro případ prodlení povinnost platit úroky z prodlení ve výši stanovené ke dni rozhodnutí předpisy občanského práva.

Po vzoru zahraničních úprav (§ 54a rakouského ZPO, § 104 odst. 1 německého ZPO, čl. 112 odst. 3 švýcarského ZPO) se výslovně upravuje úročení pohledávky na náhradu nákladů. Výše úroků z prodlení se stanoví stejná jako pro jiné pohledávky (§ 54a rakouského ZPO). Jelikož počátek prodlení tu závisí na vykonatelnosti, jejíž okamžik soud předem nezná, upravuje se odchylně od hmotněprávní úpravy určení úroků.

Díl 3 Rozhodnutí o náhradě nákladů

Body 95 až 98 určují, kdy soud o náhradě nákladů rozhoduje. Následující dva body pak určují, na základě jakého postupu rozhoduje. Dohromady tak v jistém smyslu představují „procesní nákladové právo“.

95. O náhradě nákladů soud rozhodne, když se věc v tom kterém stupni úplně vyřídí.

Jestliže soud vyššího stupně změní nebo zruší konečné rozhodnutí soudu nižšího stupně, ruší se tím i rozhodnutí o náhradě nákladů. Je-li tím věc vyřízena, rozhodne o náhradě nákladů celého řízení.

Zde je zakotvena obecná povinnost rozhodnout o náhradě v konečném rozhodnutí, což je rozvedeno pro rozhodování na vyšším stupni, a to v zásadě shodně s dosavadní úpravou.

96. Jestliže by rozhodnutí o náhradě nákladů zdržovalo vydání konečného rozhodnutí, může je soud buď vůbec, anebo jen ohledně výše náhrady vyhradit samostatnému usnesení. Může také rozhodnout jen o základu náhrady a určení její výše vyhradit písemnému vyhotovení rozhodnutí.

Proti rozhodnutí o výhradě není stížnost přípustná.

Tato pravidla modifikují povinnost soudu rozhodnout o náhradě nákladů v okamžiku vyřízení věci, tedy v konečném rozhodnutí. Shrnují dosavadní tři možnosti poskytované OSŘ: 1) určení výše náhrady v písemném vyhotovení rozsudku (§ 151 odst. 5 OSŘ); 2) rozhodnutí o náhradě samostatným usnesením (§ 151 odst. 6 OSŘ; srov. slovo „zpravidla“ v původním znění § 151 odst. 1 první větě OSŘ); 3) rozhodnutí o výši náhrady samostatným rozhodnutím (§ 155 odst. 1 OSŘ). Každá z nich má odlišné využití.

97. Jestliže je rozhodnutí o náhradě nákladů složité a proti konečnému rozhodnutí je přípustný opravný prostředek, může soud namísto postupu podle předchozího pravidla vyhradit rozhodnutí o náhradě nákladů až pro dobu po

pravomocném skončení řízení. O náhradě nákladů celého řízení pak rozhodne soud prvního stupně.

Výhrada brání soudu vyššího stupně rozhodnout o náhradě nákladů. Učiní-li ji až soud druhého stupně, ruší se tím již vydané rozhodnutí soudu prvního stupně.

Proti rozhodnutí o výhradě není stížnost přípustná.

Povinnost rozhodnout o náhradě nákladů v konečném rozhodnutí je dále modifikována institutem převzatým z novely § 52 rakouského ZPO z roku 2011. Soudy prvního nebo druhého stupně se dále umožňuje, aby s ohledem na okolnosti a zásadu hospodárnosti uvážil, zda o nákladech rozhodnout ihned anebo rozhodnutí odložit. Odložením se vyhne úsilí, které se později může ukázat jako zbytečné, protože soud vyššího stupně změní nebo zruší jeho konečné rozhodnutí a s ním ztratí účinek i rozhodnutí o nákladech. Práce se ušetří i stranám, protože „provizorní“ rozhodnutí o nákladech nemusí napadat.

Odkládá se přitom rozhodnutí o náhradě vůbec, nikoli jen rozhodnutí o její výši, protože složitým může být již rozhodnutí o jejím základu (např. když se v průběhu řízení měnil jeho předmět, když žádná strana nebyla plně úspěšná nebo když se strany skládají z více osob).

98. O oddělení nákladů podle bodu 91 rozhodne soud kdykoliv během řízení.

Za pravidla určující, kdy se rozhoduje o nákladech celého řízení, je umístěno pravidlo o tom, kdy se rozhoduje o separovaných nákladech.

99. Soud rozhoduje zpravidla bez ústního jednání, jen na základě předložených listin. Tak postupuje vždy, když zjišťuje náklady, jejich účelnost a výši. Rozhodné skutečnosti stačí v každém případě osvědčit.

Řízení o nákladech je jedním z hlavních míst pro uplatnění zásady jednoduchosti rozhodování o nákladech. Není žádoucí, aby spor o náklady přinášel další náklady. Proto návrh omezuje prostředky, jimiž má soud zjišťovat rozhodné skutečnosti, a snižuje míru důkazu pro jejich zjištění. To musí bezvýhradně platit pro takové otázky

jako je zjištění, zda náklady byly vynaloženy, zda byly účelné a jaká je jejich výše. Posuzuje-li se ale např. chování stran před podáním žaloby (podle pravidel pod bodem 87), nemusí být takový proces dostačující, a proto návrh (pomocí slova „zpravidla“) ústnímu jednání nebrání. Bude na soudu, aby uvážil, zda je třeba ústní jednání nařídit. Zásadu jednoduchosti však návrh dále podporuje tím, že pro každý případ snižuje míru důkazu a připouští pouhé osvědčení rozhodných skutečností (prokázání jejich pravděpodobnosti). Vychází přitom z toho, že právo na spravedlivý proces ponechává zákonodárci v otázce míry důkazu volnost.

100. Zohlednit lze jen takové náklady, jejichž soupis s potřebnými doklady strana předložila do konce ústního jednání předcházejícího rozhodnutí o povinnosti k náhradě nákladů; má-li být rozhodnuto bez předchozího ústního jednání, je třeba soupis předložit s návrhem, o němž má být rozhodnuto, nebo s vyjádřením k němu.

Návrh se vrací k někdejší, dispoziční zásadě lépe vyhovující nutnosti uplatnit právo na náhradu prostřednictvím soupisu nákladů. Napříště již tedy nebude možný výklad, že pokud se strana náhrady výslovně nevzdá, je nutno jí náhradu vnutit (což se nyní nesprávně dovozuje z povinnosti rozhodnout o nákladech „i bez návrhu“). Lhůtu pro předložení soupisu volí návrh shodně s rakouskou úpravou (§ 54 odst. 1 ZPO).

Díl 4 Jistota

101. Je-li tu vážná obava, že by žalobce v případě svého neúspěchu nenahradil žalovanému náklady řízení, může soud žalobci na návrh žalovaného uložit, aby za náhradu nákladů složil přiměřenou jistotu.

102. Návrh může žalovaný podat nejpozději do té doby, než se pustí do sporu.

103. Nesloží-li žalobce stanovenou jistotu, soud žalobu odmítne.

„Jistota za (pro) náklady sporu“ je upravena především v § 11 zákona o mezinárodním právu soukromém. Jak ukazuje švýcarská úprava (čl. 99 odst. 1 švýcarského ZPO), její role však může být obecnější a věcný záměr toho využívá (důvodem pro složení jistoty může být např. dluh žalobce na náhradě nákladů jiného

řízení). Stanoví se zatím jen základní pravidla, inspirovaná kromě čl. 99 odst. 1 švýcarského ZPO úpravou § 57 an. ČŘS. V paragrafovém znění je lze rozvinout.

Díl 5 Pomoc s náklady

Dosavadní institut osvobození od soudních poplatků se navrhuje pojmout přímočařeji a obecněji, tak jako v zahraničních soudních řádech. Jen, ba ani primárně o soudní poplatky nejde. Podstatou institutu je osvobození i od dalších plateb či náhrad, přičemž v případě žalovaného o soudní poplatek vůbec nemusí jít. Proto se také navrhuje změna názvu. Pro srovnání lze uvést, že jiné soudní řády nazývají tento institut jako „procesní pomoc“ (*Verfahrenshilfe* v rakouském ZPO), „pomoc s procesními náklady“ (*Prozesskostenhilfe* v německém ZPO), „bezplatná právní péče“ (*unentgeltliche Rechtspflege* ve švýcarském ZPO) či „právní pomoc z moci úřední“ (*pomoc prawna z urzędu* v polském KPC).

Úprava se podle tradičního vzoru a oproti nesmyslnému umístění v § 138 OSŘ mezi druhy nákladů řízení zařazuje až nakonec úpravy nákladů řízení, jelikož osvobození se týká placení nákladů, náhrady nákladů (státu) i jistoty na náhradu nákladů.

104. Straně, která osvědčí, že nemá dostatek prostředků k vedení sporu, přizná soud zcela nebo částečně pomoc s náklady, ledaže zjevně nemá vyhlídku na úspěch. Právnícké osobě lze osvobození přiznat, jestliže prostředky k vedení sporu nemají ani ti, kdo jsou na sporu spolu s ní hospodářsky zúčastněni.

Úprava podmínek pro pomoc s náklady se po vzoru rakouského a německého práva (§ 63 odst. 2 rakouského ZPO a § 114 německého ZPO) doplňuje o omezení u právnických osob.

105. Přiznáním pomoci s náklady je strana ve stanoveném rozsahu:

- a) osvobozena od placení soudních poplatků a záloh na náklady důkazu;
- b) osvobozena od náhrady nákladů státu;
- c) osvobozena od složení jistoty za náhradu nákladů;

d) osvobozena od složení jistoty za náhradu újmy z předběžného opatření;

e) oprávněna žádat, aby jí byl ustanoven zástupce z řad advokátů.

Přiznání pomoci s náklady nemá vliv na povinnost k náhradě nákladů protistraně. Pokud je strana, které byla přiznána pomoc s náklady, povinna nahradit protistraně náklady řízení, nahradí je bez soudního poplatku a stát protistraně soudní poplatek vrátí.

Toto pravidlo shrnuje účinky pomoci s náklady. Byť je pomoc s náklady koncipována komplexně, neznamena to, že by strana, která o ni dosud nežádala, nemohla *ad hoc* žádat jen osvobození od určitého nákladu, např. od zálohy na náklady důkazu. V takovém případě by se osvobození posoudilo jen jako předběžná otázka při rozhodování o určitém nákladu, neboť jeho význam by byl omezen jen na tento náklad. Tomu odpovídá formulace pravidel o jednotlivých nákladech (např. „Zaplacení zálohy soud neuloží v rozsahu, v němž strana splňuje podmínky pro přiznání pomoci s náklady.“).

Oproti současnému stavu se bezplatné právní zastoupení pro zjednodušení a s ohledem na preferenci zastoupení advokátního omezuje na advokáta. Ostatně jiné osoby v praxi většinou nepřicházejí v úvahu.

Pravidlo o soudním poplatku je inspirováno čl. 122 odst. 1 písm. c) švýcarského ZPO a řeší problém, kterého se dotkl Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2933/15. Ústavní soud vyjádřil názor, že osvobození od soudních poplatků nedává příliš smysl, má-li osvobozená, avšak neúspěšná strana hradit soudní poplatek zaplacený protistranou. Nesprávně však tíhu soudního poplatku ponechal na protistraně. Věcný záměr se pokouší o řešení přiměřenější. Stát by tedy za osvobozeného nesl soudní poplatek bez ohledu na to, zda by jej měl osvobozený platit jako poplatník nebo nahradit protistraně.

106. Soud na žádost ustanoví zástupce z řad advokátů straně, které byla přiznána pomoc s náklady nebo která předpoklady pro její přiznání splňuje, ledaže se to

jeví jako nepotřebné. Náklady zastoupení nese stát v rozsahu přiznané pomoci s náklady nebo v rozsahu, v němž jsou předpoklady pro přiznání pomoci splněny.

Zde je upraveno právo na ustanovení advokáta, a to jednak jako důsledek přiznání pomoci s náklady, jednak samostatně. Na rozdíl od dosavadní úpravy se důsledně stanoví, že stát nese náklady jen v tom rozsahu, v němž straně náleží pomoc s náklady. Podrobnosti toho bude třeba upravit.

107. Zjistí-li soud, že se poměry strany zlepšily nebo že strana své poměry dříve vylíčila nesprávně či neúplně, může rozsah přiznané pomoci s náklady snížit nebo pomoc zcela odejmout, a to i se zpětnou účinností.

Zachovává se možnost odejmutí pomoci, avšak odchylně od § 138 odst. 3 OSŘ se výslovně zakotvuje možnost částečného odejmutí. Zda, v jakém rozsahu a s jakou účinností pomoc odejme, se nechává na uvážení soudu. Soud při něm může např. zohlednit, nakolik se poměry strany zlepšily nebo jak závažný byl její předchozí prohřešek.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Hlava I Řízení až do rozsudku

Tato hlava bude v dílu 1 obsahovat ustanovení o žalobě, vyjádření k žalobě a o přípravném roku.

Díl 2 je věnován právní úpravě ústního jednání. Tento díl se dále podrobněji nečlení. Má tím být mj. zdůrazněna skutečnost, že ústní jednání představuje jeden celek. Jednotlivé aspekty (zásady) uplatňující se při ústním jednání (veřejnost, ústnost, koncentrace řízení apod.) jsou odlišeny pouze označením marginálních rubrik. Z hlediska terminologického se podotýká, že namísto současného termínu „jednání“ se navrhuje návrat k tradičnímu pojmosloví, tj. k označení „ústní jednání“ (srov. § 176 a násl. ČŘS nebo § 171 a násl. vládního návrhu ČŘS 1937).

Pravidla o dokazování jsou systematicky zařazena do této části a hlavy jako její třetí díl. Tento díl je vnitřně členěn na oddíl věnovaný všeobecným pravidlům dokazování, dále na jednotlivé důkazní prostředky a konečně na zajištění důkazu.

Díl 1 Žaloba, vyjádření k žalobě a přípravný rok

Oddíl 1 Žaloba a vyjádření k žalobě

Žaloba

108. Řízení se zahajuje žalobou. Žaloba musí obsahovat náležitosti podání a dále

- a) stručné, přehledné a úplné vylíčení skutečností, o které žalobce opírá svůj nárok (rozhodné skutečnosti);**
- b) přesné označení důkazních prostředků k jednotlivým rozhodným skutečnostem, které žalobce navrhuje provést;**
- c) určitý návrh, jaké rozhodnutí o svém nároku žalobce od soudu žádá (žalobní petit). Určitosti návrhu není na překážku, je-li petit formulován jako eventuální nebo alternativní, nebo jde-li o alternativní zmocnění.**

Podle potřeby mají být uvedeny i údaje k pravomoci a příslušnosti soudu nebo k dalším okolnostem, které soud zkoumá bez návrhu (procesní podmínky).

V ostatním platí o žalobě ustanovení o podání.

Návrh, kterým se zahajuje civilní sporné řízení, se tradičně označuje jako žaloba. Náležitosti žaloby jsou dány kombinací shora uvedeného zvláštního pravidla a ustanovení o podáních, resp. též o podáních ve věci samé. Zvláštní pravidla předepsaná pro žalobu se týkají skutkových tvrzení, důkazních návrhů a žalobního petitu. U něj se výslovně připouští možnost formulovat jej také jako eventuální nebo alternativní, popř. do něj pojmout tzv. *alternativu facultas*. Na možnost učinit součástí žaloby alternativní zmocnění byly za absence pravidla připouštějícího takový postup vyslovovány různé názory; proto se jeví vhodným připustit tuto variantu explicitně.

V případě nedostatku náležitostí se postupuje podle obecných pravidel o odstraňování vad podání (bod 42).

109. Žalobce se může v téže žalobě domáhat více nároků proti témuž žalovanému, jde-li pro všechny o týž způsob řízení a o shodnou věcnou příslušnost soudu a pokud spolu skutkově nebo právně souvisejí.

Vedle toho může v žalobě podávat i jiné návrhy související se sporem, zejména návrh na pomoc s náklady nebo návrh na vydání předběžného opatření.

V jedné žalobě je možno hromadit několik nároků. Jejich kumulování by však nemělo vést k tomu, že projednávání jednoho nároku bude brzdit a prodražovat projednávání nároku druhého. Nynější občanský soudní řád vyjadřuje předpoklady objektivní kumulace v souvislosti s rozhodováním soudu o spojení věcí ke společnému projednání, nebo naopak o jejich vyloučení k samostatnému projednání, v § 112. Podle tohoto ustanovení je pro objektivní kumulaci postačující alternativně buď to, že se věci týkají stejných účastníků, nebo že spolu skutkově souvisí. Podle stanoviska věcného záměru však hledisku hospodárnosti napomáhá to, aby byla obě kritéria naplněna kumulativně. Žalobce proto může v žalobě uplatnit vůči žalovanému jenom takové nároky, které spolu skutkově nebo právně souvisejí. Podobně je

vyžadována skutková nebo právní souvislost v případě subjektivní kumulace, jež je upravena samostatně v části věnované stranám (srov. bod 16). Toto pojetí objektivní i subjektivní kumulace představuje jedno z opatření směřujících k rychlému a hospodárnému průběhu řízení.

110. Žalobou se lze domáhat zejména, aby bylo

- a) uloženo splnění povinnosti něco dát, něco konat, něčeho se zdržet nebo něco strpět (žaloba na plnění);**
- b) určeno, že tu je nebo není právní vztah či právo, má-li žalobce na tomto určení naléhavý právní zájem (žaloba určovací);**
- c) soudem založeno, změněno nebo zrušeno právo či právní vztah, jestliže tak stanoví zákon (žaloba pravotvorná).**

Klasické druhy žalob budou vypočteny. Nejedná se o výpočet taxativní (srov. „zejména“), což nevylučuje možný případ žaloby jiné, neboť civilní žaloba je univerzálním prostředkem ochrany práv. Nicméně v teorii i praxi jsou uvedené druhy naprosto převažující. Ve výčtu není záměrně uvedena žaloba statusová jako druh žaloby. Důvodem je jednak to, že v současné době jsou všechny statusové věci zařazeny do zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (v budoucnu tomu tak nemusí ale vždy být), jednak to, že se od jiných pravotvorných žalob odlišuje jenom širšími subjektivními mezemi právní moci.

111. Žalobce je povinen žalovaného upomenout o splnění dluhu nejméně 15 dnů před podáním žaloby o peněžité plnění.

Předžalobní upomínku nyní upravuje občanský soudní řád v § 142a. Toto ustanovení předpokládá, že žalobce by měl před podáním žaloby žalovaného upomenout o zaplacení dluhu; pro případ, že tak neučiní a žalovaný po podání žaloby svůj dluh zaplatí, upírá úspěšnému žalobci právo na náhradu nákladů. Samotná povinnost žalobce upomenout žalovaného však není nikde výslovně stanovena. Věcný záměr toto opomenutí napravuje a v souvislosti s úpravou žaloby navrhuje stanovit takovou

povinnost. Nákladové důsledky jsou upraveny v partii věnované nákladům řízení pod bodem 86.

112. Poté, co byla žaloba soudu doručena, soud především zkoumá, zda jsou splněny procesní podmínky a zda žaloba má předepsané náležitosti, a učiní případně opatření k odstranění těchto nedostatků.

Po doručení žaloby je soud povinen vždy zkoumat, zda žaloba nemá vady a zda jsou dány procesní podmínky. Případné vady žaloby se odstraňují podle obecného ustanovení o odstraňování vad podání (bod 42); u nedostatku procesních podmínek se postupuje podle ustanovení obsažených v hlavě IV části 1. Neždaří-li se vady žaloby odstranit a jde-li o nedostatek bránící věcnému projednání žaloby, soud žalobu odmítne. V případě neodstranitelného nedostatku procesních podmínek nebo nedostatku, který se nepodařilo odstranit, soud řízení zastaví. Vedle toho je soud samozřejmě povinen zabývat se otázkou, zda byl zaplacen soudní poplatek. Tuto problematiku však reguluje zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, včetně postupu v případě nezaplacení soudního poplatku.

Vyjádření k žalobě

113. Nerozhodl-li soud platebním rozkazem, doručí stejnopis žaloby neprodleně žalovanému. Zároveň jej usnesením vyzve, aby se k žalobě vyjádřil v přiměřené lhůtě, ne kratší než 30 dnů. Proti tomuto usnesení není stížnost přípustná. Žalobce může žalovanému doručit stejnopis žaloby přímo, avšak bez procesních následků.

Vyjádření k žalobě nemusí soud ukládat, jde-li o jednoduchou věc nebo jde-li o zřejmě bezúspěšné uplatňování práva.

Nebrání-li projednání věci vady žaloby, nedostatek procesních podmínek nebo nesplnění poplatkové povinnosti, je na místě doručit žalobu žalovanému a vyzvat jej k tomu, aby se k žalobě vyjádřil. Vyjádření k žalobě je podáním ve věci samé, a proto pro ně platí požadavky stanovené v bodu 38.

Vyjádření k žalobě není zapotřebí v případě, že jde o věc jednoduchou nebo na první pohled bezúspěšnou, nebo tehdy, je-li navrženo vydání platebního rozkazu a jsou-li splněny zákonem stanovené předpoklady takového způsobu vyřízení věci; to se ovšem týká pouze žalob na peněžité plnění. K platebním rozkazům viz část 5, hlava I., díl 2.

114. Vyjádření žalovaného doručí soud žalobci. Může přitom podle okolností žalobce vyzvat k podání repliky a poté i žalovaného k podání dupliky. Replika i duplika mohou směřovat jen k tvrzením a návrhům protistrany.

Věcný záměr nově užívá termín replika a duplika. Replikou se rozumí žalobcova odpověď na vyjádření žalovaného. Duplikou se rozumí odpověď žalovaného na repliku žalobcovu. V obou případech jde o podání ve věci samé, a musí proto mít jejich náležitosti. Mají však reagovat výlučně na tvrzení a návrhy protistrany, protože jejich úkolem je bližší vyjasnění skutkového stavu a stanovisek stran, nikoli rozšiřování předmětu řízení. O tomto vymezení musí soud strany poučit.

O uložení povinnosti k výměně těchto podání rozhodne soud podle okolností případu tak, aby řešení věci napomáhalo, nikoliv řešení zdržovalo.

Zahájení sporu

115. Doručením žaloby žalovanému je spor zahájen (zahájení sporu). Lhůta je však zachována a její běh se staví již podáním žaloby u soudu, není-li stanoveno jinak.

Pro nároky uplatněné později za řízení je spor zahájen teprve doručením podání, jímž byly takové nároky uplatněny, žalovanému, nebo jejich přednesem při ústním jednání.

Zahájení sporu má za následek, že nesmí být o témže nároku veden nový spor (překážka litispendence).

Současný občanský soudní řád v § 82 odst. 1 OSŘ stanoví, že řízení je zahájeno dnem, kdy žaloba došla soudu. Toto pravidlo, které od zahájení řízení nijak neodlišuje tzv.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

zahájení sporu, zavedl již OSŘ 1950 v § 41 odst. 2. Je odůvodněno chápáním občanského soudního řízení jako „svého druhu součinnosti soudu s účastníky. Součinnost předpokládá alespoň u jednoho partnera aktivitu; druhý může být dočasně pasivním.“ Za „partnery“ se přitom pokládají navrhovatel (aktivní partner) a soud (pasivní partner). Za počátek řízení se pak považuje okamžik, kdy jeden z partnerů vykonal úkon adresovaný druhému se vztahem na danou věc. Vykonáním se přitom rozumí moment, kdy se pasivní partner (soud) o tomto úkonu dozvěděl, tj. kdy návrh na zahájení řízení došel soudu. Krom stanovení okamžiku zahájení řízení na návrh se této argumentace využívá i k vysvětlení takového způsobu zahájení občanského soudního řízení, v němž je „aktivním partnerem“ soud, tj. kdy se řízení zahajuje z úřední povinnosti. Viz Rubeš, J. a kol. Komentář k občanskému soudnímu řádu. Díl první. Praha : Orbis, 1957, s. 224.

Tato koncepce civilního sporného procesu vychází z tzv. zásady kooperace, spočívající na přesvědčení, že „v občanském soudním řízení jde o bezkonfliktní pozitivní spolupráci procesních stran a soudu“. Toto pojetí se považuje dnes právem za překonané, neboť základním principem civilního sporného procesu není kooperace, ale kontradiktornost. Proti sobě stojí dvě procesní strany, které v řízení uplatňují protikladné zájmy. Řízení má výrazně konfliktní charakter; projevuje se „v úsilí o dosažení společensky žádoucího výsledku prostřednictvím sporu, polemiky a střetávání názorů“. Využití kontradiktorního charakteru sporného procesu se promítá do objasňování skutkového stavu především prostřednictvím procesní činnosti stran; soud k ní vytváří předpoklady a usměrňuje ji. K tomu viz Macur, J. – Stavinohová, J. Úvod do teorie občanského práva procesního. Brno : MU, 1990, s. 62-63.

Krom popření kontradiktorního charakteru civilního sporného procesu lze považovat za problematické také naprosté bagatelizování role žalovaného. Přitom žalobce se neobrací na soud jako na svého partnera, ale jako na orgán veřejné moci, který má rozhodnout právní spor, který vznikl mezi ním a žalovaným. Dojití žaloby soudu je pro žalobce zajisté důležité a pojí se s ním určité hmotněprávní i procesní účinky. Pro žalovaného však tento okamžik žádný význam ještě nemá. Žalovaný se stane subjektem civilněprocesního vztahu teprve tím, že mu bude doručena žaloba. Tímto okamžikem je dovršen vznik trojstranného základního civilněprocesního vztahu: jsou

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

vymezeny jeho strany a předmět, o kterém se má rozhodovat. Proto právě tento moment musí mít podstatné procesní důsledky, promítající se jak do možnosti změny subjektů, tak i do dispozic s předmětem či s řízením.

Marginalizování role žalovaného je zjevným důsledkem nesprávné snahy o jednotné pojetí civilního procesu, který nerozlišuje mezi sporným a nesporným řízením. Může-li totiž v některých nesporných řízeních vystupovat i jenom jeden účastník, nelze právní účinky zahájení rozepře spojit s doručením návrhu protistraně (ta zde chybí), a je proto nutno volit jiné legislativní řešení. I na tom se ukazuje, jak škodlivá je snaha stanovit jednotná pravidla pro řízení, která jsou svou strukturou a povahou podstatně odlišná.

Z uvedeného výkladu vyplývá, že je nutno rozlišovat mezi okamžikem, kdy žaloba došla soudu, a okamžikem, kdy soud doručil žalobu žalovanému. Ke každému z nich se totiž upínají rozdílné procesněprávní, popř. hmotněprávní důsledky.

S podáním žaloby jsou spojeny účinky jak v oblasti hmotného, tak i procesního práva. Hmotněprávní účinky spočívají především ve stavění běhu hmotněprávních lhůt (viz např. § 648 OZ a shora navržené pravidlo). Dále srov. např. § 1475 odst. 2 OZ. Procesním důsledkem je kupř. tzv. trvání příslušnosti (*perpetuatio fori*).

S doručením žaloby žalovanému nastávají právní účinky zahájení sporu. Tímto okamžikem se žalovaná strana stává subjektem civilněprocesního vztahu. Důsledkem toho je především vázanost stran na sebe (zcizení sporné věci nemá na řízení vliv; viz další pravidlo), jakož i ztížení možnosti změny žaloby (pouze se souhlasem žalovaného nebo soudu). Právní účinky zahájení sporu brání rovněž tomu, aby o stejném nároku bylo vedeno další řízení (překážka litispendence). Zahájení sporu však má i další procesní důsledky, např. možnost vstupu vedlejšího intervenienta, možnost podání vzájemné žaloby atd. Rovněž hmotné právo spojuje s doručením žaloby žalovanému určité právní následky (např. podle § 995 OZ platí, že pokud bylo vyhověno žalobě napadající držbu nebo její poctivost, považuje se poctivý držitel za nepoctivého nejpozději od okamžiku, kdy mu byla doručena žaloba).

Zcizení sporné věci

116. Zcizení sporné věci nebo práva po zahájení sporu nemá na řízení vliv.

Nabyvatel není bez souhlasu stran oprávněn vstoupit do řízení jako nástupce procesní strany (procesní nástupce).

Současná úprava změny stran v případě singulární sukcese se jeví jako velmi problematická. I když po diskusi, vedené v domácí procesualistice především v 90. letech min. století, zvítězil názor, podle kterého singulární sukcese nemůže mít bez dalšího za následek nástupnictví procesní, novela č. 30/2000 Sb. zpracovala tento závěr způsobem (§ 107a OSŘ), který nemá v právních řádech států s podobnou právní kulturou obdoby (snad s výjimkou Slovenska, které toto řešení později převzalo).

Největším nedostatkem platné právní úpravy je skutečnost, že otevírá stranám široký prostor ke zneužívajícím procesním jednáním. Děje se tak zejména tam, kdy jedné ze stran hrozí neúspěch v procesu, a proto se pokouší svou účast na něm ukončit a minimalizovat tak své ztráty. Praxe zaznamenává především zneužití úpravy § 107a OSŘ ze strany žalobce s tím cílem, aby se (budoucí) pohledávka žalovaného na náhradu nákladů řízení stala vůči němu nedobytnou (R 46/2012). Ke zneužívajícím postupům však může docházet i na straně žalované, jež např. účelovým převodem věci nebo práva na třetí osobu může přivodit změnu pasivní věcné legitimity, a tím i neúspěch žalobce v řízení.

Jako další nedostatek stávající právní úpravy lze jmenovat nevyjasněný vztah ustanovení § 107a OSŘ k institutu záměny účastníků podle § 92 odst. 2 OSŘ. Není zřejmé, proč by případy, kdy některá ze stran není v řízení věcně legitimována a do řízení by na její místo měl vstoupit někdo jiný, měly být posuzovány rozdílně podle toho, zda ke ztrátě legitimity došlo již před, nebo až po zahájení sporu.

Konečně lze vyslovit pochybnosti ohledně „dvoufázovosti“ posouzení, zda ke změně věcné legitimity došlo. Při rozhodování podle § 107a OSŘ totiž soud pouze zkoumá, zda nastala skutečnost, která může mít za následek právní nástupnictví. Skutečnost,

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

zda k sukcesi skutečně došlo, se zkoumá až v rámci posouzení uplatněného nároku. V praxi se tak nelze vyhnout „schizofrenním“ situacím, kdy soud sice procesní nástupnictví podle § 107a OSŘ usnesením připustí, avšak následně žalobu ve věci samé zamítne s odůvodněním, že k převodu nebo přechodu práva nebo povinnosti nedošlo.

Nelze skrývat pochybnosti ani v tom, zda ustanovení § 107a OSŘ vyhovuje premise, podle které je účastenství ve sporném řízení vymezováno žalobcem pouze formálně (§ 90 OSŘ), bez ohledu na věcnou legitimaci.

Z uvedených důvodů se věcný záměr při úpravě změny strany řízení (procesního nástupnictví) při singulární sukcesi odchyluje od dosavadní právní regulace.

Na rozdíl od současného OSŘ řeší procesní řády v Německu a v Rakousku otázku singulární sukcese tak, že zcizení věci nebo práva, o něž se v řízení jedná, nemá na spor vliv (§ 234 rakouského ZPO, § 265 německého ZPO). Smyslem této právní úpravy je ochrana účastníků původního procesního vztahu (tzv. vázanost stran na sebe); možnost zneužití singulární sukcese je tím minimalizována. Ve sporu tak pokračuje původní účastník s tím, že mu zákon propůjčuje procesní legitimaci umožňující vítězství ve sporu. K tomuto řešení se věcný záměr přiklání.

Je však rovněž možné, aby – souhlasí-li s tím odpůrce strany – do řízení na místo toho, kdo v důsledku singulární sukcese pozbyl věcnou legitimaci, vstoupil jeho právní nástupce. Zájmy původních stran řízení jsou v tomto případě dostatečně chráněny tím, že se změnou účastníka musí vyslovit souhlas.

Toto řešení – jež připomíná úpravu záměny účastníků (§ 92 odst. 2 OSŘ) – se jeví jako vyváženější než současná regulace. Je rovněž třeba uvážit, že v případě, kdy odpůrce neposkytne souhlas se změnou strany, nic nabyvateli práva nebrání, aby do řízení vstoupil jako vedlejší intervenient s postavením nerozlučného společníka ve sporu (srov. bod 25 a též § 20 rakouského ZPO).

Zavedení výjimečné vedlejší intervence je zároveň odpovědí na nutnost úpravy přistoupení účastníka (§ 92 odst. 1 OSŘ). Nesouhlasí-li některá ze stran s přistoupením

další osoby do sporu, není vyloučeno, aby tato osoba vstoupila do řízení jako vedlejší intervenient s postavením nerozlučného společníka.

Změna žaloby

117. Dokud nebyl spor zahájen, je žalobce oprávněn změnit žalobu, pokud se tím nevyloučí příslušnost procesního soudu. Změnou žaloby je změna i rozšíření petitu nebo změna skutkového stavu. Změnou žaloby není omezení petitu, doplnění petitu o eventuelní plnění či o alternativní zmocnění, změnou žaloby nejsou ani doplňky, vysvětlení nebo opravy skutkového stavu.

Po zahájení sporu je ke změně žaloby zapotřebí souhlasu žalovaného. Souhlas může být dán i tím, že žalovaný jedná o změněné žalobě, aniž proti změně něco namítá.

Soud může změnu žaloby po zahájení sporu připustit i přes nesouhlas žalovaného, pokud se tím řízení neztlízí ani neprotáhne.

Proti usnesení ve věci změny žaloby není přípustná stížnost.

Co se rozumí změnou žaloby, je ve věcném záměru blíže vymezeno, ovšem nikoli vyčerpávajícím výčtem. Je na soudu, aby v jednotlivém případě věc posoudil.

Vzájemná žaloba

118. Žalovaný může po zahájení sporu až do skončení řízení v prvním stupni podat proti žalobci vzájemnou žalobu. Pro vzájemnou žalobu platí shodné požadavky jako pro žalobu.

Vzájemnou žalobou lze uplatnit jenom nárok, pro nějž je stanovena shodná věcná příslušnost soudu a který s žalobou uplatněným nárokem skutkově nebo právně souvisí, nebo který se týká předběžné otázky nebo který lze použít k započtení, pokud žalovaný navrhuje, aby mu bylo přisouzeno více, než co uplatnil žalobce; jinak soud posuzuje námitku započtení jenom jako obranu proti návrhu. Nejsou-li splněny tyto podmínky, soud vzájemnou žalobu vyloučí k samostatnému projednání.

Institut vzájemné žaloby sleduje především hledisko procesní ekonomie. Z tohoto důvodu se navržené zásady budoucí úpravy snaží lépe než dosavadní § 97 OSŘ vyjádřit požadavek skutkové a právní souvislosti nároku uplatněného žalobou navzájem s nárokem uplatněným (původní) žalobou.

Mezitimní návrh určovací

119. Každá strana může až do konce ústního jednání navrhnout, aby právní vztah nebo právo, které se staly v řízení spornými a na jejichž existenci nebo neexistenci zcela nebo zčásti závisí rozhodnutí o žalobě, byly určeny v rozsudku, který bude o žalobě vyneseno, nebo v rozsudku, který mu bude předcházet.

Tohoto ustanovení se nepoužije, může-li se o předmětu nového návrhu jednat jen ve zvláštním řízení, výlučně předepsaném pro věci toho druhu, nebo vadí-li navrženému rozhodnutí předpisy o věcné příslušnosti soudu.

Věcný záměr počítá s navrácením institutu mezitimního určovacího rozsudku do civilního řádu soudního. Blíže k tomu viz bod 250. Pravidlo uvedené na tomto místě upravuje předpoklady, za nichž může žalobce nebo žalovaný mezitimní určovací návrh učinit.

Zpětvzetí žaloby

120. Žalobce může vzít žalobu zpět bez souhlasu žalovaného jenom do začátku ústního jednání. Vzdá-li se zároveň žalobce nároku, může vzít žalobu bez souhlasu žalovaného zpět až do okamžiku vyhlášení rozhodnutí dovolacího soudu.

Žalobu lze vzít zpět buď podáním, nebo přednesem u ústního jednání. Je-li k účinnému zpětvzetí zapotřebí souhlasu žalovaného, soud doručí takové podání nebo opis protokolu žalovanému, ledaže žaloba byla vzata zpět při ústním jednání, jemuž byl žalovaný přítomen. Nevyjádří-li žalovaný nesouhlas se zpětvzetím žaloby v konečné lhůtě dvou týdnů od doručení podání nebo

opisu protokolu, platí souhlas za udělený, pokud byl žalovaný o tomto následku poučen.

Byla-li žaloba vzata zpět, hledí se na ni, jako by nikdy nebyla podána, a řízení je tím skončeno; dosud nepravomocné rozsudky se v rozsahu zpětvzetí ruší. Tyto následky vysloví soud usnesením.

Není-li zpětvzetí účinné, vysloví to soud v usnesení, a pokračuje dále v řízení.

Byla-li žaloba vzata zpět, lze ji znovu podat jenom tehdy, jestliže se žalobce při jejím zpětvzetí nevzdal nároku, jehož se domáhal.

Možnost zpětvzetí žaloby je maximálně přiblížena nabytí právní moci rozhodnutí, je tedy rozšířena i na třetí stupeň řízení (dovolání). Končí však vyhlášením rozhodnutí. Nově se dále připouští, aby se zpětvzetím žaloby bylo spojeno i vzdání se uplatněného nároku. K vzdání se nároku viz blíže vysvětlivky k rozsudku pro vzdání se nároku (bod 252).

Navržená úprava lépe než ta dosavadní vyjadřuje, že zpětvzetí žaloby je dispozičním úkonem. Skončení řízení je proto spjato se samotným zpětvzetím, a nikoliv až s následným rozhodnutím soudu o zastavení řízení, jako je tomu v platném občanském soudním řádu. Rozhodnutí soudu, které z důvodu právní jistoty následuje jak účinné, tak neúčinné zpětvzetí, má pouze deklaratorní povahu.

Smír

Základním účelem civilního soudního řízení je sice ochrana porušeného nebo ohroženého práva (resp. ochrana žalovaného před neoprávněným žalobním nárokem), avšak s ohledem na dispoziční zásadu, jakož i s ohledem na hmotněprávní zásadu individuální autonomie, by strany měly mít možnost nahradit tuto ochranu smírem. Jeho význam, individuální i společenský, může být značný. Nejenže stranám a státu ušetří náklady na pokračování v řízení, ale může též, stejně dobře nebo i lépe než rozhodnutí o právu, nastolit mezi stranami právní mír.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Tyto úlohy plní nejen smír uzavřený během řízení, tedy tzv. smír procesní, ale ještě více smír, který řízení předchází, tedy tzv. smír prétorický („soudní smír“ je jejich společným označením). Proto věcný záměr zachovává úpravu obojího smíru, a to jednak zde, na konci pravidel o dispozičních úkonech stran, jednak v samostatném dílu v části páté, vyhrazené zvláštním způsobům řízení.

V úpravě smíru přináší věcný záměr dvě zásadní změny. Opouští jednak schvalování smíru, jednak právní moc smíru.

Požadavek schválení smíru byl do našeho právního řádu zaveden v roce 1950 jakožto výsledek „správného chápání dispozičního práva stran“ (důvodová zpráva k OSŘ 1950 ve sněmovním tisku č. 510 pro období 1948 až 1952), což znamenalo do té doby neznámou kontrolu dispozičních úkonů v zájmu jejich souladu se zákonem, tehdy značně kogentním, a se zájmem společnosti. Takové pojetí dnes neobstojí a byli si toho vědomi již tvůrci tzv. velké novely OSŘ z roku 1991: „Podle dosavadního o. s. ř. soud prakticky dozíral nad úkony účastníků, jimiž disponovali s nárokem či s řízením (§ 95, 96, 99, 207, 208, 222). Tak schvaloval z hlediska zájmů společnosti změnu a rozšíření žaloby, omezení a zpětvzetí žaloby, soudní smíry, zpětvzetí odvolání, zpětvzetí žaloby v odvolacím řízení. Tento stav je neúnosný; úkolem soudu je rozhodovat a nikoli dělat poručníka účastníkům v jejich majetkových záležitostech, s nimiž jinak mohou mimo soud svobodně disponovat“ (důvodová zpráva k zákonu č. 519/1991 Sb.).

Smír má dvojí povahu. Strany jím jednak utvářejí své hmotněprávní poměry, jednak nakládají s řízením – vyjadřují vůli jej skončit. Proti schvalování smíru hovoří zásady, které na smír v této jeho dvojí povaze působí, tedy hmotněprávní zásada individuální autonomie a procesní zásada dispoziční. Z druhé přitom vyplývá, že řízení by mělo skončit již dispozicí stran, aniž by k tomu bylo třeba ingerence soudu v podobě procesního konstitutivního rozhodnutí (ze stejného důvodu upouští věcný záměr i od konstitutivního zastavení řízení v případě zpětvzetí žaloby). Ingerence soudu do dispozice stran má být výjimečná a deklaratorní a jako takovou ji věcný záměr upravuje v bodu 123.

Opuštění právní moci smíru je inspirováno rakouským a německým přístupem a odůvodněno především tím, že právní mocí jsou pojmově nadány vrchnostenské akty, nikoliv jednání soukromých subjektů; odchylky od tohoto konceptu působí potíže (což se ukazuje např. i u právní moci rozhodčích nálezů). Nelze přitom uvažovat, že by smír mohl být zaštitěn autoritou soudu. Soud se totiž nemůže zaručit za to, že smír není neplatný, neboť o něm po jeho uzavření nevede řízení, v němž by případná neplatnost mohla vyjít najevo. To hovoří nikoliv pro právní moc smíru, ale naopak pro možnost smír kdykoliv zpochybnit námitkou neplatnosti, tak jako jí mohou být kdykoliv zpochybněna jiná hmotněprávní jednání. Ostatně strany tuto námitku při uzavírání smíru jistě vyloučit nezamýšlí.

Výhody právní moci smíru jsou přitom zanedbatelné, protože právní moc by mohla být spojena jen s nárokem vyplývajícím ze smíru, nikoli s nárokem původním, smírem nahrazeným. O něm se totiž nikdo, ani soud, ani strany, nevyslovil. Na jeho nové uplatnění lze proto reagovat toliko hmotněprávní námitkou *rei transactae*.

Smír má být nicméně vykonatelný. Strany jím sledují nejen ukončení řízení a nahrazení původního hmotněprávního poměru, ale chtějí mít po ruce i exekuční titul, aby později nemusely vést další řízení. Konstrukce vykonatelnosti bez právní moci, zastávaná např. rovněž v rakouském právu, přitom není nijak neobvyklá ani v tuzemské úpravě (srov. jiné tradiční instituty, jako notářský zápis se svolením k vykonatelnosti nebo nepopřenou přihláškou pohledávky do insolvenčního řízení). Lze říci, že jde o kompromis mezi praktickými potřebami a právem na soudní ochranu. Stát sice přiznává vykonatelnost právnímu aktu, jehož správnost nemůže zaručit, zachovává však stranám možnost právní akt později zpochybnit.

121. Strany mohou spor kdykoliv v průběhu řízení vyřídit smírem, nebrání-li tomu povaha věci. Mohou tak učinit i s výhradou odvolání smíru ve stanovené lhůtě.

Úvodní pravidlo dává stranám možnost ukončit spor smírem. Obecná formulace připouští uzavření smíru kdykoliv během řízení, tedy i během řízení dovolacího (bude-li dovolání, jak je navrhováno, odkládat právní moc).

Z dosavadní úpravy se přebírá výslovné vyloučení smíru v případech, kdy mu brání povaha věci. Nejde o případy specifické individuálními okolnostmi, nýbrž o případy určitého typu (nakládání se statky, s nimiž nakládat nelze, nebo nahrazování tzv. pravých konstitutivních rozhodnutí). Na případy, v nichž smír sice obecně uzavřít lze, avšak individuální okolnosti jej staví do „rozporu s právními předpisy“, míří podmínka stanovená v jednom z dalších pravidel.

V praxi používaný podmíněný smír se připouští výslovně, neboť procesní úkony podmíněné dodatečným souhlasem či neodvoláním jsou obecně vyloučené.

122. Soud se má o smírné vyřízení sporu pokusit vždy, když se to jeví jako účelné. Za tím účelem probere věc se stranami po skutkové i právní stránce.

Ústní jednání může soud za účelem vyjednávání o smíru odročit jen na co nejkratší dobu.

Další pravidla ukládají soudu, aby se o smír pokusil. Stranám to věcný záměr ukládá v bodu 128 a navíc počítá s tím, že strany budou k uzavření smíru motivovány úpravou odměny advokáta a soudního poplatku. Věcný záměr ovšem neukládá soudu pokus o smír tak naléhavě, jako to činí současný OSŘ, když stanoví, že soud o smír „usiluje“ (§ 99 odst. 1 druhá věta) nebo dokonce „usiluje především“ (§ 100 odst. 1 druhá věta). Tím spíše nevolí cestu obligatorního pokusu o smír na začátku řízení, upraveného nyní v § 278 německého ZPO, nebo obligatorního smírčího řízení konaného před stanovenými orgány podle § 197 švýcarského ZPO. Soudy jsou totiž podle čl. 90 Ústavy povolány „především k tomu, aby poskytovaly ochranu právům“, nikoliv k tomu, aby usilovaly „především“ o smír a rozhodnutí o právu se vyhýbaly. Přehnaný důraz zákona na smír může v lepším případě protahovat řízení, v horším svádět soudce k bezohlednému vnučování něčeho, co má jen málo společného se svobodnou vůlí stran a jen malou cenu pro ochranu právního a sociálního řádu. Věcnému záměru je tedy bližší rezervovanější přístup § 204 odst. 1 rakouského ZPO (u nás dříve § 204 odst. 1 CRŠ), podle něž se soud o smírné vyřízení pokusit „může“ [i tak v Rakousku připadá jeden smír na méně než dva rozsudky; dle referátu předneseného Ass. - Prof. Dr. Gerhardem Sariou dne 23. 3. v Brně na konferenci

Český civilní řád soudní pro třetí milénium (zpráva o ní vyšla v Právních rozhledech, 2017, č. 9)].

Povinnost probrat věc při pokusu o smír se stranami (po skutkové i právní stránce) souvisí s povinností materiálního vedení řízení, upravené na jiném místě věcného záměru (viz bod 156 a násl.). Ze zásady nestrannosti přitom vyplývá, že soud při jejím plnění nesmí stranám radit, jaké mohou uplatnit nároky nebo námitky.

Ve shodě s určitým zmírněním důrazu na smír, jakož i se zásadou rychlosti řízení, a po vzoru § 200 odst. 3 vládního návrhu ČŘS 1937 usměrňuje věcný záměr soudce při odročování jednání za účelem mimosoudního vyjednávání. Vidina smíru nesmí vést k podstatným průtahům. Chtějí-li strany opravdu o smíru mimo soud jednat, mají tak učinit rychle a efektivně. Jinak mají ovšem možnost navrhnout klid řízení; viz bod 77.

123. Uzavřou-li strany smír, soud jej na návrh zapíše do protokolu a usnesením vysloví, že řízení je skončeno. Pokud obsahuje povinnost k plnění, je smír vykonatelný v exekuci.

Jestliže je však smír podle hmotného práva zdánlivý nebo neplatný a k neplatnosti se má přihlížet i bez návrhu, soud vysloví, že řízení skončeno není, a v řízení pokračuje.

Jak uvedeno výše, z dispoziční zásady vyplývá, že spor má skončit již účinkem dispozičního úkonu, tedy v tomto případě účinkem smíru. Věcný záměr proto upouští od schvalování smíru a vrací se k tradičnímu zaprotokolování smíru (tak zejména v Rakousku a Německu, ale i v Polsku). Navíc však – obdobně jako v případě zpětvzetí žaloby – přidává deklaratorní rozhodnutí o skončení řízení, čímž sleduje dva cíle. Prvním je ochrana právní jistoty – soud postaví na jisto, zda a v jakém rozsahu řízení smírem skutečně skončilo. Druhým cílem je omezení možnosti zpochybnit účinnost smíru, tedy také právní jistota. Kdyby strany neměly možnost zpochybnit účinnost smíru stížností proti rozhodnutí o skončení řízení, případně žalobami směřujícími k obnovení řízení, musely by mít po ruce návrh na pokračování v řízení, který by však těžko mohl být omezen lhůtou a zvláštními podmínkami stanovenými pro uvedené prostředky (což je řešení rakouské).

Důvodem neúčinnosti přitom mohou být jak vady procesní (např. uzavření smíru před vyloučeným soudcem, před mezinárodně nepříslušným soudem, v řízení, jemuž brání překážka *rei iudicatae*, nebo řádně nezastoupenou stranou), tak vady hmotněprávní (např. uzavření smíru v omylu nebo pod bezprávnou výhrůžkou, v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy). Smír má totiž dvojí povahu a věcný záměr vychází z toho, že k tomu, aby ukončil spor, musí splňovat požadavky nejen procesní, nýbrž i hmotněprávní. Lze totiž předpokládat, že smírem podle hmotného práva neplatným strany spor ukončit nezamýšlí.

Je-li smír neúčinný, měl by soud deklarovat, že řízení neskončilo, a v řízení pokračovat. Toto „negativní“ rozhodnutí má učinit jednak v zájmu právní jistoty, jednak proto, aby strany měly možnost dosáhnout nápravy, domnívají-li se, že smírem spor vyřídily. Výslovně se přitom toto rozhodnutí soudu ukládá jen pro případ hmotněprávních vad. Soud je má sice učinit i v případě vad procesních, avšak to plyne již z obecných pravidel. Připomínat to zde by navíc nemělo smysl, protože těžko nastane situace, že soud nechá strany uzavřít smír a přitom si bude uvědomovat jeho procesní vady.

Vydá-li soud přes neúčinnost smíru rozhodnutí „pozitivní“, mají strany výše zmíněné prostředky nápravy. Ty se však uplatní hlavně pro případ procesních vad. Hmotněprávní vady lze jimi postihnout velmi omezeně. Jejich plné posouzení je možné jedině cestou práva, tedy na základě žaloby nebo námitky, což reflektuje následující pravidlo.

Z důvodů uvedených na začátku se smíru se přiznává vykonatelnost, avšak nikoli právní moc.

124. Zaprotokolování smíru a rozhodnutí, že řízení bylo smírem skončeno, není na překážku tomu, aby byl smír v jiném řízení posouzen z hlediska hmotného práva. Bude-li v jiném řízení určeno, že je neplatný, může kterákoliv ze stran původně rozhodujícímu soudu navrhnout, aby v řízení pokračoval.

Věcný záměr nepřebírá zvláštní, tříletou lhůtou omezenou, procesní žalobu na zrušení smíru z důvodu jeho hmotněprávní neplatnosti (§ 99 odst. 3 OSŘ), jelikož vychází z

toho, že hmotněprávní vady smíru by mělo být možné uplatnit stejně jako hmotněprávní vady jiného právního jednání (se stejným se má nakládat stejně). Nelze tu tedy vyloučit prostředky a lhůty hmotného práva (srov., co k tomu říká Hora, V. Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice. 3. vydání. Praha : Nákladem vlastním, 1932, s. 419), takže zpochybnit smír by mělo být možné v jakémkoliv řízení, a to jak žalobou, tak námitkou. Umožňuje to přitom opuštění právní moci smíru.

Budou-li hmotněprávní vady uplatněny úspěšně, otevírá se prostor pro pokračování v původním řízení a rozhodnutí o původním, dosud vlastně nevyřízeném nároku. To však návrh z důvodu právní jistoty umožňuje jen v případě, že závěr o neplatnosti smíru, učiněný v jiném řízení, bude přímo vyjádřen ve výroku rozsudku, tedy když bude „určena neplatnost smíru“ (což je řešení rakouské, viz Gitschthaler, E. in Rechberger, W. H. Kommentar zur ZPO. 3. vydání. Wien – New York : Springer, 2006, §§ 204-206, marg. č. 8). V souladu se zásadou dispoziční se přitom nechává na stranách, aby pokračování původního řízení navrhly, tak jako se na nich nechává podání stížnosti, žaloby pro zmatečnost nebo žaloby na obnovu řízení.

Oddíl 2 Přípravný rok

Věcný záměr na rozdíl od dosavadní úpravy neužívá termínu „příprava jednání“. To, co se přípravou jednání podle dosavadní úpravy rozumí, upravuje v souvislosti s žalobou, vyjádřením k žalobě a s přípravným rokem. Tím nemá být vyjádřeno, že by na přípravu ústního projednání sporu nebylo třeba klást v budoucí úpravě důraz. Naopak: věcný záměr vychází z toho, že bez dobré přípravy nemůže následovat důkladné a přitom rychlé projednání věci.

Historicky platí, že jak OSŘ 1950, tak OSŘ v původním znění přípravu ústního projednání věci podceňoval a svým způsobem deformoval (srov. Macur, J. Příprava pojednávání. Socialistické soudnictvo, 1966, s. 289). Důsledky toho vidíme v některých řízeních dodnes; fakticky se nekoná žádná řádná příprava a první jednání ve věci je často jen jakýmsi „zahřívacím kolem“.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Současný zákonodárce se to sice snažil poměrně důrazně změnit, dospěl ovšem k opačnému extrému, tj. že úlohu přípravy jednání přecenil, že na ní naložil příliš mnoho. Tak § 114a odst. 1 OSŘ sice správně uvádí, že cílem přípravy jednání je zajištění toho, aby věc byla projednána a rozhodnuta zpravidla při jediném jednání, avšak na tomto jediném jednání stranám neoponechává dostatečný prostor k rozvinutí sporu (srov. § 118b odst. 1 OSŘ).

Věcný záměr uvedeným neduhům čelí tím, že soudu zásadně ukládá, aby doručil žalobu žalovanému a vyzval jej k vyjádření se k žalobě (viz bod 113), a dále tím, že předpokládá konání obligatorního přípravného roku, který předchází ústnímu jednání. Takto upravená důkladná příprava je podmínkou pro to, aby se soud při ústním jednání mohl zabývat především dokazováním sporných skutečností.

Je ovšem zřejmé, že vyjádřením k žalobě ani přípravným rokem se řízení nezačíná. Při tvorbě zákona je proto nutné řešit nejprve otázku, co vše by výzvě k vyjádření se k žalobě adresované žalovanému, resp. nařízení přípravného roku mělo předcházet. Jedná se zejména o vyřešení těchto tematických okruhů:

a) *odstranění vad žaloby* (viz bod 42 a 112); bezvadná žaloba je prvním předpokladem efektivní přípravy ústního projednání sporu. Je třeba klást důraz především na projednatelnost žaloby (tj. na dostatečné, nikoliv však nutně úplné vymezení skutkového základu žaloby na straně jedné, a materiálně vykonatelného žalobního návrhu na straně druhé);

b) *zkoumání podmínek řízení* (bod 112); zvláště těch, jejichž splnění lze posoudit zpravidla již na základě samotné žaloby (pravomoc, věcná příslušnost, procesní subjektivita, apod.). Jinak samozřejmě platí, že ke splnění procesních podmínek je třeba přihlížet kdykoliv za řízení (bod 65). Bezprostředně po dojití žaloby by však soud měl zkoumání procesních podmínek věnovat zvláštní pozornost;

c) *řešení poplatkových a souvisejících otázek*.

Nejsou-li uvedené otázky zodpovězeny, není dán prostor ani pro vyjádření se k žalobě, ani pro přípravný rok.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Se shora popsaným počátečním stadiem řízení má přípravný rok společné, že v jeho rámci soud postupuje z úřední povinnosti, tj. činí procesní úkony i bez návrhu. Řečeno jinak, ve fázi přípravného roku se významně uplatňuje úřední postup soudu.

Stejně jako zahajovací fáze řízení je i přípravný rok neveřejný. Z toho zároveň vyplývá, že přípravný rok není součástí (první částí) ústního jednání; tím se navrhovaná úprava liší od úpravy rakouské (srov. § 258 odst. 1 rakouského ZPO). Není však vyloučeno, aby ústní jednání na přípravný rok plynule navazovalo.

Vlastním účelem přípravného roku je zjistit, zda a – případně – které skutečnosti jsou mezi stranami sporné. Za tím účelem mohou strany v rámci přípravného roku tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhopvat k nim důkazy. Výsledkem přípravného roku by pak mělo být vytvoření plánu ústního jednání. Tím má být zajištěno faktické naplnění požadavku, aby soud ve sporu rozhodl na jediném ústním jednání.

Na druhé straně musí být soudu zajištěn dostatečný prostor k tomu, aby při přípravném roku mohlo dojít k odstranění nedostatků týkajících se podmínek řízení, které v předchozím průběhu řízení nevyšly najevo (místní příslušnost, překážka litispendence, *res iudicata* apod.).

V rámci styku se stranami při přípravném roku by měl soud vést strany ke smírnému řešení věci (viz bod 122).

Věcný záměr stranám nebrání, aby na základě výsledků přípravného roku využily služeb mediátora.

Přípravný rok

125. Ústnímu jednání předchází přípravný rok. V jednoduchých případech není nutno přípravný rok výjimečně konat.

Přípravný rok předchází ústnímu jednání. Věcný záměr vychází z toho, že konání přípravného roku je pravidlem; přípravný rok není nutno konat pouze výjimečně, a to v jednoduchých případech. Není samozřejmě vyloučeno, aby na přípravný rok plynule navazovalo ústní jednání.

K přípravnému roku v nepatrných věcech viz bod 303.

126. Přípravný rok je neveřejný.

Navrhovaná úprava zdůrazňuje neveřejnost a neformálnost přípravného roku. Je na soudu, aby zvolil nejvhodnější postup přípravného roku. Pořadí uvedené v následujícím pravidle pro něj není závazné.

127. Přípravný rok slouží k:

- a) objasnění, zda jsou splněny procesní podmínky, a případně přijetí opatření k odstranění jejich nedostatku;**
- b) doplnění rozhodných skutkových tvrzení a důkazních návrhů;**
- c) tomu, aby soud se stranami probral věc po skutkové i právní stránce;**
- d) pokusu o smír mezi stranami;**
- e) tomu, nedojde-li k uzavření smíru, aby soud se stranami probral další průběh řízení a aby na základě toho stanovil plán ústního jednání. V něm také přesně označí, o kterých skutečnostech a jakými důkazními prostředky má být důkaz podán.**

Navrhovaná úprava přípravného roku klade na soud – oproti dosavadnímu stavu – zvýšené nároky. Vychází se z toho, že soudce před nařízením roku řádně prostudoval spis a na věc se připravil i po právní stránce. Jen tímto způsobem může řádně splnit povinnosti vyplývající z materiálního vedení řízení (srov. bod 156 až 158). V této souvislosti má soud se stranami probrat podstatné právní a skutkové otázky týkající se sporu a pokusit se o jeho smírné řešení.

Nskončí-li řízení smírem ve fázi přípravného roku, oznámí soud stranám plán ústního jednání; zejména uvede, které rozhodné skutečnosti jsou mezi stranami sporné a které důkazní návrhy budou k jejich zjištění provedeny, popřípadě uvede, které důkazy provede i bez návrhu stran.

128. Strany dbají toho, aby na přípravném roku byly probrány veškeré sporné skutečnosti a aby byly navrženy veškeré možnosti smírného řešení sporu. Za tím účelem je strana povinna informovat svého zástupce o podstatných skutkových otázkách týkajících se věci a o možnostech smírného řešení.

Rovněž stranám se ukládá, aby přípravnému roku věnovaly náležitou pozornost. Vyžaduje se, aby se strany dokázaly relevantně vyjádřit ke sporným skutkovým otázkám (s ohledem na vylíčení skutkových okolností v žalobě a ve vyjádření k žalobě) a aby byly schopny navrhnout důkazy k prokázání vlastní skutkové verze. Zároveň je od nich požadováno, aby, lze-li to po nich žádat, byly připraveny podat návrh smírného řešení věci.

129. Vyzve-li soud stranu, aby se vyjádřila o určitém návrhu, který se dotýká postupu a vedení řízení, může připojit doložku, že nevyjádří-li se strana v určité lhůtě, bude se předpokládat, že nemá námítky.

Přebírá se praktické pravidlo, jež je obsaženo v současném § 101 odst. 4 OSŘ.

Díl 2 Ústní jednání

Ústní jednání představuje jádro řízení před soudem prvního stupně. Slouží k projednání věci samé, jež sestává především z projednání návrhů procesních stran a jejich skutkových přednesů, dále z dokazování a z hodnocení skutkové a právní stránky věci. Ústní jednání, jak již vyplývá z jeho názvu, je prováděno ústně a zásadně za účasti veřejnosti. Řídí je soud, přičemž toto řízení má dvojí povahu: a) formální a b) materiální. O formálním řízení sporu soudem hovoříme jak co do „vnějšího“ postupu soudu v řízení (např. nařízení jednání, předvolání stran a dalších osob, doručování), tak co do „formy“ ústního jednání (např. zahájení a skončení jednání, udělení slova, provádění důkazů, vyhlášení rozhodnutí). Materiální řízení sporu směřuje k tomu, aby „bylo docíleno co nejpravdivějšího a nejúplnějšího skutkového podkladu sporu“ (Hora, V. Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy prvního stupně. 2. vydání. Praha : Nákladem vlastním, 1929, s. 244).

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Podstata materiálního řízení sporu – jež patří k základním pilířům sociální koncepce civilního procesu, z níž věcný záměr vychází – spočívá v důkladném projednání věci po skutkové i právní stránce; nejdůležitějším nástrojem soudu sloužícím k naplnění tohoto cíle je jeho dotazovací a upozorňovací povinnost vůči stranám sporu (srov. § 139 odst. 1 německého ZPO, § 182 rakouského ZPO; srov. body 156 až 158). Výkon dotazovací a upozorňovací činnosti soudem v tomto smyslu nepředstavuje porušení soudcovské neutrality, a nemůže být proto chápán jako protívící se zásadám dispoziční a projednací. Jde při něm především o to, aby byl dostatečně objasněn obsah skutkových přednesů stran a jimi sledovaný cíl soudní ochrany.

Dotazovací a upozorňovací činnost soudu tak spočívá především ve snaze o včasný, úplný a pravdivý přednes rozhodných skutečností procesními stranami, v doplnění nejasných nebo neurčitých údajů v jejich návrzích, v označení důkazních prostředků apod. Ve svém důsledku napomáhá zavedení dotazovací a upozorňovací povinnosti soudu též tomu, aby nedocházelo k vydávání překvapivých rozhodnutí. Není vyloučeno, aby se dotazovací činnost soudu uplatňovala i tam, kde existuje povinné zastoupení advokátem.

Pokud jde o rychlost projednání věci, uplatní se zásada, že věc má být rozhodnuta při jediném jednání (viz bod 138). Je zřejmé, že naplnění tohoto cíle není dosažitelné bez zavedení prvků tzv. koncentrace řízení. Věcný záměr však nejde dosavadní cestou urychlování řízení, která spočívá především ve stanovení „koncentrační hranice“ (srov. § 118b odst. 1 OSŘ), jež ovšem není zárukou naplnění ideových východisek věcného záměru. Má-li civilní sporné řízení sloužit ochraně skutečných subjektivních práv a oprávněných zájmů účastníků, nemůže soud při zjišťování skutkového stavu postupovat šablonovitě a opomíjet takové pro rozhodnutí významné skutečnosti, jejichž zjištění by rozhodnutí věci neprotahovalo. Věcný záměr proto vychází z úpravy známé z německého (§ 276 ZPO) a rakouského (§ 179 ZPO) práva, která přihlíží jednak k zavinění strany, a jednak právě k tomu, zda opožděný přednes strany může mít za následek značné oddálení rozhodnutí ve věci samé. Navrhuje se proto zavedení koncentrace soudcovské, vázané na tato hlediska.

Jinak věcný záměr zachovává osvědčené prvky dosavadní úpravy a v potřebném rozsahu je obohacuje o pravidla inspirovaná vládním návrhem ČŘS 1937, resp. o pravidla známá právní regulaci rakouské či německé.

Veřejnost ústního jednání

130. Ústní jednání je veřejné.

131. Veřejnost musí být vyloučena, je-li odůvodněna obava, že veřejným projednáním věci by byla ohrožena mravnost, veřejný pořádek, tajnost utajovaných skutečností nebo že by veřejnosti jednání bylo zneužito k rušení jednání nebo znesnadnění zjištění skutkového stavu projednávané věci.

132. Veřejnost může být na návrh jedné ze stran vyloučena, má-li na tom strana důležitý zájem.

133. Byla-li veřejnost vyloučena, může soud na návrh strany povolit, aby vedle jejího zmocněnce byli přítomni i nejvýše dva její důvěrníci.

134. Soud rozhodne o vyloučení veřejnosti po celé ústní jednání nebo jen pro jeho část. Rozsudek však musí být vyhlášen vždy veřejně.

Věcný záměr pod marginální rubrikou „Veřejnost ústního jednání“ výslovně stanoví, že ústní jednání je veřejné; veřejnost může být z ústního jednání vyloučena pouze výjimečně. Nadále se rozlišuje mezi obligatorním a fakultativním vyloučením veřejnosti; zachovává se rovněž možnost účasti důvěrníků na ústním jednání, z něhož byla veřejnost vyloučena. Obligatorní vyloučení veřejnosti z důvodu „tajnosti utajovaných skutečností“ je dáno platnou právní úpravou (srov. zákon č. 412/2005 Sb.).

Na rozdíl od současné úpravy se v souvislosti s vyslovením zásady veřejnosti systematicky správně upravuje i pravidlo, že rozsudek musí být vždy vyhlášen veřejně (srov. § 156 odst. 1 OSŘ).

Řízení ústního jednání

135. Ústní jednání řídí soudce.

136. Soudce zahajuje, řídí a končí ústní jednání, uděluje a odnímá slovo, provádí dokazování a vyhláší rozhodnutí. V senátních věcech náleží stejná oprávnění předsedovi senátu.

137. Soudce dbá, aby ústní jednání probíhalo důstojně, nerušeně a bez průtahů. Přitom pečuje o to, aby věc byla projednána po skutkové i právní stránce úplně a aby rozhodnutí nebylo pro strany překvapivé.

138. Spolu se stanovením roku k ústnímu jednání je soudce povinen učinit veškerá opatření, kterých je třeba, aby věc mohla být vyřízena na jediném ústním jednání. Takovým opatřením je zejména příkaz straně, aby oznámila jména a bydliště svědků navržených k výslechu nebo předložila listiny navržené jako důkazní prostředky, či vyžádání sdělení o skutečnostech významných pro rozhodnutí od třetích osob.

139. V senátních věcech může předseda senátu jednotlivými úkony při řízení ústního jednání pověřit jiného člena senátu.

140. Nesouhlasí-li strana nebo jiná na řízení zúčastněná osoba s opatřením, jež předseda senátu nebo pověřený člen senátu učinil při ústním jednání, rozhodne o něm senát. Senátu přísluší rozhodovat též o přípustnosti otázky předsedy nebo jiného člena senátu.

Co do řízení ústního jednání vychází věcný záměr z respektu k platné úpravě. Oproti současnému stavu se však zdůrazňuje odpovědnost soudu za to, že věc bude vyřízena na jediném ústním jednání (srov. bod 138). Demonstrativně se též vypočítávají opatření, jimiž tohoto cíle může být dosaženo. Věcný záměr rovněž řeší otázku postupu v případě, kdy se strana domáhá vyslovení nepřipustnosti otázky předsedy senátu nebo jeho člena.

Ústnost jednání

141. Jednání před soudem probíhá ústně.

142. Po vyvolání věci vyzve soudce žalobce, aby přednesl žalobu, a žalovaného, aby se k žalobě vyjádřil. Není-li strana přítomna, obsah jejího návrhu ve věci samé sdělí soudce.

143. Listiny, kterých se strany v přednesech dovolávají, lze předčítat, jen nejsou-li soudu známy nebo jde-li o jejich doslovné znění.

144. Při rozhodování soud přihlíží k obsahu písemných podání jen potud, pokud byl jejich obsah přednesen ústně. Je-li protistraně obsah písemného podání znám, postačí na něj odkázat.

145. Po přednesech stran sdělí soudce výsledky přípravného roku a sdělí plán ústního jednání.

146. Další průběh ústního jednání určuje soudce podle okolností věci.

Věcný záměr důsledně uplatňuje zásadu ústnosti. Oproti dosavadní úpravě výslovně stanoví, že soud přihlíží k obsahu písemných podání jen potud, pokud byl jejich obsah přednesen ústně (bod 144). Tím má být eliminován stav, kdy soud při rozhodování bere v úvahu skutečnosti, s nimiž neměl odpůrce strany možnost se seznámit a vyjádřit se k nim. Pravidlo však není na překážku tomu, aby strana na již učiněná a odpůrci známá podání pouze odkázala.

V souvislosti s přípravným rokem operuje úprava ústního jednání s tím, že soud na úvod ústního jednání stranám sdělí definitivní podobu plánu ústního jednání; ten se s ohledem na vývoj procesních stanovisek stran (a na změny ve skutkovém stavu) může lišit od plánu oznámeného na konci přípravného roku (viz bod 127). Plán má povahu usnesení o úpravě vedení řízení, a proto připouští možnost pružné změny.

Zdůrazněna je zásada arbitrárního pořádku (bod 146), která je v současné úpravě – především v důsledku nevhodně zvoleného způsobu koncentrace řízení (srov. § 118b odst. 1 OSŘ) – podstatně oslabena.

Povinnost pravdivosti

147. Každá ze stran je povinna uvést skutkové přednesy, o něž opírá svůj návrh, úplně, určitě a pravdivě, nabídnout důkazní prostředky ke svým tvrzením, určitě se vyjádřit ke skutkovým přednesům protistrany a k jí nabídnutým důkazním prostředkům.

148. Každá ze stran je povinna své skutkové přednesy a návrhy důkazů učinit včas tak, aby věc mohla být projednána a rozhodnuta co nejrychleji.

Smyslem povinnosti pravdivosti je, aby strany řízení včas, úplně a pravdivě uvedly veškeré skutečnosti rozhodné pro věc a aby k jejich prokázání včas navrhly důkazy. Rakouská nauka a praxe v této souvislosti hovoří o též povinnosti k řádnému vedení řízení (*Prozessförderungspflicht*). Navrhovanou úpravou se mj. vytváří prostor pro pravidlo následující (bod 150), jež se týká prekluze opožděných skutkových přednesů a návrhů důkazů. Porušení povinnosti pravdivosti však může vést též k rozhodnutí o separaci nákladů řízení či k dalším nepříznivým následkům, ať již v podobě uložení pořádkového trestu (srov. bod 151 týkající se advokáta), nebo dokonce ke vzniku povinnosti k náhradě škody. Věcný záměr se v tomto směru přimyká k rakouské úpravě (srov. § 178 ZPO), a to v bodu 148 i svou dikcí („co nejrychleji“, srov. § 178 odst. 2 rakouského ZPO).

Opožděné přednesy stran

149. Až do skončení ústního jednání mohou strany přednášet nová skutková tvrzení a navrhopat provedení nových důkazních prostředků, jež se týkají projednávané věci.

150. I bez návrhu může soud rozhodnout, že nový skutkový přednes nebo důkazní návrh nepřipustí, jestliže navzdory probrání věci po skutkové a právní stránce (bod 157) jej strana z hrubé nedbalosti neuvedla již dříve a jestliže by se jeho připuštěním rozhodnutí věci značně zdrželo.

151. Dopustí-li se opožděného přednesu nebo důkazního návrhu advokát z hrubé nedbalosti, může mu být nadto uložen pořádkový trest.

Stávající právní úprava koncentrace řízení se v praxi ukázala jako neživotná; o tom svědčí v první řadě skutečnost, že je obcházena dokonce ze strany soudů (např. tím, že soud úmyslně neposkytne stranám poučení o koncentraci řízení podle § 118b odst. 1 OSŘ, srov. též R 98/2013). Jednotná „koncentrační hranice“, jež v mnoha případech představuje zábranu úplnému a spravedlivému projednání věci, se proto opouští. Po vzoru rakouské úpravy se nově vychází z toho, že prekludována jsou pouze ta skutková tvrzení a důkazní návrhy, které strana učinila opožděně z hrubé nedbalosti a (kumulativně) jejichž připuštěním by se projednávání věci značně protáhlo. Advokátu může soud za jeho zaviněně opožděný procesní úkon uložit pořádkový trest. K pořádkovým trestům viz bod 64.

Dotazovací činnost stran

152. Každá strana má právo klást přítomné protistraně nebo jejímu zástupci prostřednictvím soudce nebo s jeho souhlasem otázky, jež se týkají projednávané věci, včetně toho, zda má k dispozici listiny či jiné důkazní prostředky, jež mohou sloužit k vedení sporu.

153. Odmítne-li předseda senátu otázku strany jako nepřipustnou nebo odpírá-li protistrana přípustnost některé otázky, může strana navrhnout, aby o přípustnosti otázky rozhodl senát.

Po vzoru § 184 rakouského ZPO (resp. § 180 vládního návrhu ČŘS 1937) přebírá věcný záměr též úpravu práva strany klást přítomné protistraně otázky, jež se týkají projednávané věci a slouží k objasnění skutkového stavu.

Výtka vad

154. Strana není oprávněna vytýkat vadu řízení, která jí je nebo musí být známa, jestliže se dala do dalšího projednávání věci. To se netýká vad, k nimž soud přihlíží i bez návrhu.

155. Nelze-li výtce vyhovět při ústním jednání, je třeba ji uvést v protokolu. Nastala-li vada mimo ústní jednání, je nutno ji vytknout podáním nebo přednést při nejbližším ústním jednání dříve, než se strana dá do dalšího projednávání věci.

Věcný záměr přebírá po vzoru § 192 vládního návrhu CŘS 1937 (srov. též § 196 rakouského ZPO) úpravu výtky procesních vad, která v současné úpravě chybí. Výtka týká se porušení těch procesních předpisů, jež nemají přímý vztah k meritu věci: např. porušení ustanovení o doručování, nesprávné poučení svědka apod. Nevyužije-li strana zaviněně svého práva vytýkat vadu, nemůže soud k vadě – nejde-li o vadu zmatečností – přihlížet ani v řízení o opravném prostředku. Opomenutím výtka tak dochází k její prekluzi. Z toho je patrné, že účelem ustanovení je jednak zvýšení odpovědnosti stran za průběh řízení, jednak snaha o rychlejší projednání věci.

Materiální vedení řízení

156. Soudce vede strany dotazováním a potřebnými upozorněními k tomu, aby učinily veškeré skutkové přednesy potřebné pro rozhodnutí věci, aby již učiněná neúplná skutková tvrzení doplnily, aby navrhly důkazní prostředky potřebné k prokázání svých tvrzení nebo aby důkazní návrhy doplnily a aby vůbec poskytly veškerá vysvětlení nutná k tomu, aby skutkový základ věci byl pravdivě zjištěn.

157. Za tímto účelem, je-li to potřebné, probere soudce se stranami věc po skutkové i právní stránce.

158. Soudce dbá zároveň o to, aby ústní jednání nebylo rozvláčné a aby nebylo protahováno projednáváním skutečností, jež nejsou pro rozhodnutí věci podstatné.

159. V senátní věci mohou vedle předsedy senátu dotazovací povinnost plnit i ostatní členové senátu.

160. Aby soudce mohl řádně splnit povinnosti uvedené v bodech 156 až 158, může zejména:

a) vyzvat strany, aby se k jednání dostavily osobně;

b) nařídit straně, aby předložila listiny či jiné důkazní prostředky, které má k dispozici a kterých se sama strana nebo profistrana dovolávala;

c) opatřit další listiny či jiné důkazní prostředky, jsou-li k dispozici;

d) nařídit ohledání věci, ustanovit znalce a předvolat svědky, jejichž výslech lze podle průběhu řízení očekávat.

V uvedeném ustanovení se zrcadlí tzv. modifikované pojetí projednací zásady, jak je známo rakousko-německému modelu procesní úpravy. Civilní sporné řízení předpokládá aktivního soudce s dobrou znalostí jak právních předpisů, tak i procesního spisu, jenž prostřednictvím vhodně kladených otázek a upozornění vede strany k tomu, aby učinily veškerá pro rozhodnutí podstatná skutková tvrzení a označily k jejich prokázání důkazy; účelem je, aby rozhodnutí vycházelo z pravdivě a úplně zjištěného skutkového stavu. Vedle skutkových otázek probírá soud se stranami rovněž právní stránku věci. Úprava nahrazuje dosavadní pojetí poučovací povinnosti podle § 118a OSŘ, jež se v uvedeném světle jeví jako nedostatečné. Pravidlo pod bodem 160 pak uvádí demonstrativní výčet opatření, za jejichž přispění může soud dotazovací a upozorňovací činnost řádně plnit.

Odročení ústního jednání

161. Při rozhodování o odročení ústního jednání se použije bod 51.

162. Nebyl-li den konání dalšího ústního jednání předem sdělen, musí být strany k němu předvolány alespoň pět dnů předem.

163. Došlo-li ke změně v obsazení soudu, soudce na počátku dalšího ústního jednání sdělí obsah přednesů a provedených důkazů. S přihlédnutím ke stanoviskům stran rozhodne, zda je nezbytné některé z již provedených důkazů zopakovat.

Co do odročení jednání vychází věcný záměr z dosavadní úpravy (§ 119 OSŘ). Zdůrazněn zůstává předpoklad existence důležitého důvodu pro odročení jednání, jakož i nutnost jeho výslovného sdělení.

Skončení ústního jednání

164. Soudce prohlásí ústní jednání za skončené, pokládá-li věc za úplně probranou a zralou k rozhodnutí.

165. Před skončením ústního jednání soudce poučí strany o tom, že rozhodné skutečnosti a důkazní návrhy musí být uvedeny do skončení ústního jednání; později lze skutečnosti nebo důkazní návrhy uplatnit jen za podmínek uvedených v úpravě odvolání.

166. Soudce strany zároveň vyzve, aby se vyjádřily k provedenému dokazování a ke skutkové a právní stránce věci a aby učinily závěrečné návrhy, včetně případného návrhu na vyslovení přípustnosti odvolání.

Úprava skončení jednání v podstatě odpovídá současné regulaci. V bodu 166 se s ohledem na logiku věci stanoví, že se strana před skončením ústního jednání vyjádří nejprve k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci, a až následně učiní závěrečný návrh, resp. návrh na vyslovení přípustnosti odvolání.

K přípustnosti odvolání viz bod 306. Z vysvětlivek tam uvedených vyplývá, že o přípustnosti odvolání by pochopitelně soud prvního stupně rozhodoval jenom v případě, že bude přijata varianta č. 1, a nadto pouze tehdy, pokud by hodnota předmětu sporu byla nižší než určitá částka [bod 306 písm. b)]. V případě varianty 2 nepřipadá rozhodování o přípustnosti odvolání vůbec v úvahu, stejně jako u varianty 1 písm. a).

K zákazu novot v odvolacím řízení viz bod 311.

Udržování pořádku a kázně při ústním jednání

167. Soudce dbá o to, aby při ústním jednání byl zachován pořádek. Projevy pochvaly a nesouhlasu jsou zakázány.

168. Kdo ruší jednání, ačkoliv byl již napomenut, může být z ústního jednání vykázán.

- 169. Stranu může soudce z ústního jednání vykázat až poté, co jí tím pohrozil a poučil ji o následcích takového opatření.**
- 170. Byla-li strana vykázána, postupuje se tak, jako by se z ústního jednání vzdálila dobrovolně.**
- 171. Tomu, kdo se při ústním jednání chová hrubě neslušně či urážlivě, může soudce uložit pořádkový trest.**
- 172. Pokračuje-li zmocněnec strany přes uložení pořádkového trestu ve svém nenáležitém chování nebo protíví-li se opatřením soudce daným k zachování pořádku, může být strana vyzvána, aby si zvolila zmocněnce jiného. Dojde-li z toho důvodu k odročení ústního jednání, stihnou náklady zmařeného roku provinilého zmocněnce. Je-li provinilcem advokát, lze případ předat ke kárnému řízení příslušnému orgánu.**
- 173. Usnesení vydaná za účelem udržení pořádku jsou ihned vykonatelná. Stížnost proti nim není přípustná.**

Věcný záměr zavádí po vzoru § 193 až § 199 vládního návrhu ČŘS 1937 – oproti dosavadní úpravě – podrobnější pravidla udržování pořádku při ústním jednání.

Díl 3 Dokazování

Oddíl 1 Všeobecná ustanovení o dokazování

V této části by měl civilní řád soudní obsáhnout pravidla, která jsou společná pro dokazování jednotlivými dále upravenými důkazními prostředky. Svou povahou mezi obsah obecných pravidel patří:

- Předmět dokazování, tj. pozitivní i negativní vymezení toho, které skutečnosti vyžadují důkaz, a které naopak nikoliv. V to je zapotřebí počítat také soudní doznání.
- Vázanost soudu skutkovými zjištěními učiněnými v trestním řízení.

- Postup při dokazování, tj.
 - důkazní návrhy
 - obstarávání důkazních prostředků
 - provádění důkazů
 - hodnocení důkazů (a s ním související otázka míry důkazu)
- Důkazní břemeno a vyvratitelné zákonné domněnky.

Pro tyto otázky by měla platit následující pravidla:

Předmět dokazování

174. Předmětem dokazování jsou stranami tvrzené skutečnosti, které jsou pro právní posouzení věci významné a jsou mezi stranami sporné.

Předmětem dokazování mohou být rovněž zkušenostní poznatky.

Úvodní pravidlo vymezuje pozitivně předmět dokazování. Předmětem dokazování jsou vždy skutečnosti, nikoliv právní normy (s výjimkou cizího práva). V civilním sporném řízení je v souladu se zásadou projednací na stranách, aby rozhodné skutečnosti uvedly do řízení; soud nemůže provádět dokazování ke skutečnostem, které žádná ze stran nepřednesla. Tím se však nebrání tomu, aby soud založil rozsudek také na skutečnostech, jež žádná ze stran netvrdila, ale které jinak vyšly v řízení najevo, např. ze spontánní svědecké výpovědi.

Nikoliv všechna skutková tvrzení jsou předmětem dokazování. Podání důkazu vyžadují jenom ta z nich, která zůstala sporná, tj. nebyla doznána nebo se na ně nehledí, jako by byla doznána (viz dále pod bodem 175 a násl.), a která jsou zároveň právně významná pro právní posouzení věci. Právně významné jsou takové skutečnosti, které odpovídají znakům skutkové podstaty právní normy, jež má být aplikována. Žalobce musí rozhodné skutečnosti odůvodňující jeho nárok uvést v žalobě; neučiní-li tak ani přes výzvu soudu, bude jeho žaloba bez dalšího

zamítnuta, neboť soud by jí pro neúplnost rozhodných skutkových tvrzení nemohl vyhovět, ani kdyby byla prokázána pravdivost skutkových tvrzení v žalobě uvedených. Podobně pokud se žalovaný neomezuje jenom na popírání, ale uplatňuje námitky, musí úplně uvést skutečnosti rozhodné pro posouzení námitek. Obdobně to platí pro protinámitky atd. To vše pokrývá obecná formulace bodu 174.

Skutečnostmi jsou také obecné zkušenostní poznatky z nejrůznějších oblastí lidského života, vědy či techniky, které soud využívá při hodnocení důkazů. I ony mohou být předmětem dokazování, pokud nejsou obecně známé, a nespádají tedy pod pravidlo vyjádřené v bodu 178. D. Leipold ve svém příspěvku předneseném na sympoziu Nový český civilní řád soudní pro třetí milénium, konaném v Brně ve dnech 22. až 23. března 2017 (Leipold, D. Beweisbedürftigkeit, Beweismaß und Beweislast im Zivilprozeß, s. 1), považuje za účelné, aby při vymezení předmětu dokazování byly vedle skutečností uvedeny právě také obecné zkušenostní poznatky. V tomto směru je pravidlo vyjádřené v bod 174 doplněno. Pochopitelně ohledně nich bude mnohem častěji než u skutkových tvrzení stran platit, že mají povahu skutečností obecně známých, a proto nebudou předmětem dokazování.

Positivní vymezení předmětu dokazování v bodu 174 je dále doplněno o další pravidla, z nichž vyplývá, kdy není důkazu zapotřebí.

175. Skutečnosti stranou tvrzené nepotřebují důkazu, pokud byly protistranou v průběhu řízení výslovně doznány.

Soudní doznání může strana odvolat pouze tehdy, pokud prokáže, že doznání neodpovídá pravdě. V takovém případě soudní doznání pozbývá účinnosti.

Současný občanský soudní řád zcela postrádá úpravu soudního doznání; nevšímá si jeho významu pro vymezení předmětu dokazování (skutková tvrzení, která byla doznána protistranou, nevyžadují důkazu), ani předpokladů jeho účinného odvolání (doznání je nepravdivé). Praxe tak mnohdy tápe, jak má hodnotit chování strany nezatížené důkazním břemenem, která nejprve některá skutková tvrzení jejího odpůrce označí za nesporná, ale posléze své doznání odvolá a naopak tvrzení protistrany popře. Vzhledem k absenci pravidel pro takovou situaci nezbývá, než

změnu stanoviska strany posoudit v rámci volného hodnocení důkazů. Tento stav však patrně není příliš uspokojivý, neboť hodnocení důkazů je věcí vnitřního přesvědčení soudce; v zájmu předvídatelnosti předpokladů a následků, jakož i v zájmu rovnosti je však vhodnější upravit doznání a jeho odvolání normativně, a nenechávat je jenom na volné úvaze soudu při hodnocení důkazů. Z tohoto důvodu se v bodu 175 formuluje soudní doznání podobně jako v § 288 německého ZPO, v § 266 rakouského ZPO nebo v § 265 vládního návrhu ČŘS 1937. Soudní doznání má dva zásadní účinky: za prvé, doznané skutečnosti nevyžadují důkazu, za druhé, odvolání doznání je možné jenom za úzce vymezených podmínek.

Rakouské procesní právo zná také mimosoudní doznání a doznání učiněné mlčky. Mimosoudní doznání má stejné účinky jako doznání soudní. Rozdíl je v tom, že u mimosoudního doznání je nutno jeho existenci a obsah nejprve dokázat. Mimosoudním doznáním je nejenom takové, které bylo učiněno mimo jakékoliv řízení, ale lze za něj považovat rovněž doznání učiněné v jiném řízení, ať již civilním, trestním, či dalším. Tzv. mlčky učiněné doznání, ať již soudní nebo mimosoudní, je představováno kupř. situací, kdy žalovaný tvrzení žalobce výslovně nedoznal, avšak za základ svých přednesů využije žalobcova tvrzení, nebo uvádí taková tvrzení, která jsou s v souladu s přednesy žalobce. Věcný záměr mimosoudnímu doznání nepřiznává stejné postavení jako doznání soudnímu. Fakt, že strana mimo proces něco doznala, může mít pro závěr soudu o skutkovém stavu samozřejmě podstatný význam, ale neznamená, že by taková skutečnost neměla být dokazována. Mlčky učiněné doznání zase zatěžuje řízení – již ve fázi vymezení předmětu dokazování – složitým posuzováním toho, zda skutečně lze z chování strany usuzovat na to, že přednesy odpůrce uznává, či nikoliv. Z tohoto důvodu věcný záměr počítá pouze s výslovným soudním doznáním.

176. Důkazu nepotřebují ani skutečnosti, které nebyly protistranou popřeny, ledaže z jejich ostatních vyjádření vyplývá úmysl je popřít.

Především vzhledem k vázanosti strany doznáním se výslovné doznání vyskytuje podle zahraničních zkušeností spíše zřídka. Častěji nastává situace, kdy podstatná část právně rozhodných skutečností zůstane nepopřena (Leipold, D.

Beweisbedürftigkeit, Beweismaß und Beweislast im Zivilprozeß, s. 2). Německá úprava tuto situaci řeší v § 138 odst. 3 německého ZPO, jenž nepopřené skutečnosti považuje za doznané. Tato formulace se však považuje za zavádějící, neboť jí má být vyjádřeno pouze to, že nepopřené skutečnosti nebudou předmětem dokazování, a nikoliv také to, že by s nimi měly být spojeny stejné účinky jako s výslovným soudním doznáním. Proto shora uvedené pravidlo v zájmu zamezení podobným nedorozuměním výslovně stanovuje, že předmětem dokazování nejsou (vedle skutečností doznaných; viz předchozí bod) také skutečnosti výslovně nepopřené. Nepopřené skutečnosti se tedy staví na roveň skutečnostem doznaným, a nejsou proto předmětem dokazování. Výjimkou je situace, kdy je z přednesu strany zřejmé, že obsahově určité skutečnosti popírá, ačkoliv to neuvádí výslovně.

Na základě tohoto přístupu se přednesy stran rozdělí pouze do dvou kategorií: na skutečnosti doznané nebo nepopřené, a na skutečnosti popřené (výslovně nebo obsahově); první skupina nevyžaduje podání důkazu, druhá naopak ano.

Mezi doznanými a nepopřenými skutečnostmi není rozdíl z hlediska potřeby důkazu. Rozdíl spočívá v tom, že doznáním je strana vázána a může je odvolat jenom za shora stanovených předpokladů. Naproti tomu nepopřené skutečnosti může strana i dodatečně popřít, pokud jí v tom nebrání předpisy o prekluzivních lhůtách omezujících přednesy stran.

177. Vychází-li z dosavadních výsledků jednání nebo dokazování zcela jasně najevo, že skutečnost ve sporu stranou doznaná je nepravdivá, není soud tímto doznáním vázán. Doznání nemá účinky ani tehdy, je-li opak doznané skutečnosti obecně známý nebo soudu známý z jeho úřední činnosti. Obdobně to platí i pro skutečnosti, které nebyly protistranou popřeny.

Skutkový základ rozsudku ve sporném řízení ovládaném projednací zásadou spočívá nejen na skutečnostech zjištěných procesním dokazováním, ale také na skutečnostech doznaných a nepopřených. Zatímco součástí procesního dokazování je volné hodnocení toho, zda skutkové tvrzení strany je pravdivé, či nikoliv, skutečnosti doznané a nepopřené předmětem dokazování ani volného hodnocení soudem nejsou. Přesto však může z ostatního dokazování vyjít jednoznačně najevo,

že doznání je nepravdivé, popř. to může být soudu známo z jeho úřední činnosti apod. Jedním z rozdílů liberálního a sociálního pojetí civilního procesu je postoj k takovému nepravdivému doznání. V liberálním pojetí se preferuje volnost stran, které mohou „nakládat“ prostřednictvím nepravdivého doznání skutkovým stavem, v sociální koncepci se naopak upřednostňuje pravdivé zjištění skutkového stavu, a proto není soudce takovým doznáním vázán. Věcný záměr, jenž spočívá na sociální koncepci civilního procesu, vychází z pojetí uvedeného na druhém místě. Nepravdivým doznáním není soudce vázán; není proto nucen položit takové doznané skutečnosti za základ svého rozsudku, a neplatí pro něj ani zákaz dokazování takových skutečností.

178. Důkazu nepotřebují skutečnosti obecně známé ani skutečnosti známé soudu z jeho úřední činnosti. K těmto skutečnostem soud přihlíží, i když je strany nepřednesly; musí však na ně strany při ústním jednání upozornit.

V zájmu pravdivého a úplného objasnění skutkového stavu se modifikuje projednací zásada v tom směru, že soud může za základ svého rozhodnutí položit také skutečnosti obecně známé nebo známé z jeho úřední činnosti, i když je strany neučinily součástí svých přednesů. S ohledem na požadavek předvídatelnosti však musí soud strany na tyto skutečnosti upozornit a dát jim příležitost vyjádřit se k nim, popř. je učinit předmětem dokazování, mají-li za to, že takto získané poznatky soudu neodpovídají pravdě.

179. Důkazu nepotřebují ani právní předpisy a mezinárodní smlouvy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů České republiky, ve Sbírce mezinárodních smluv a v Úředním věstníku Evropské unie.

Znění současného § 121 OSŘ, jež výslovně dopadá pouze na Sbírku zákonů České republiky, je zcela zjevně příliš úzké. Zásada „soud zná právo“ nepochybně dopadá i na mezinárodní smlouvy publikované ve Sbírce mezinárodních smluv, nebo na evropské právo uveřejňované v Úředním věstníku Evropské unie, stejně jako na právní předpisy, které byly publikovány v dřívějších oficiálních sbírkách československých. Účelem navrženého pravidla není výčet všech možných sbírek, ale vyjádření toho, že objektivní právo není předmětem dokazování. Otázkou

zjišťování a používání cizího práva upravuje § 23 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

180. Závisí-li rozhodnutí soudu na tom, zda byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal, je soud vázán obsahem výroku pravomocného odsuzujícího rozsudku trestního soudu. To neplatí, pokud strana neměla možnost být v trestním řízení slyšena.

Navržené pravidlo upravuje teoreticky složitou a prakticky velmi významnou otázku vázanosti civilního soudu výrokem pravomocného odsuzujícího trestního rozsudku. Typicky se tyto situace vyskytují, rozhoduje-li soud v civilním řízení o náhradě škody způsobené trestným činem; pak musí převzít z taktového trestního rozsudku skutková zjištění ohledně např. zaviněného protiprávního jednání, vzniku škody a příčinné souvislosti, a nesmí již v civilním řízení tyto skutečnosti znovu zjišťovat. Tato vázanost může platit pouze ve vztahu k těm osobám, které vystupovaly v trestním řízení (I. ÚS 1424/09, II. ÚS 46/10), nikoliv vůči třetím osobám, které v tomto řízení nevystupovaly, a neměly proto možnost tato skutková zjištění ovlivnit (např. zaměstnavatel žalovaný o náhradu škody, kterou způsobil jeho zaměstnanec pravomocně odsouzený v trestním řízení). Tyto subjektivní meze vázanosti soudu skutkovými zjištěními vyjádřenými v pravomocném odsuzujícím rozsudku vyjadřuje výslovně poslední věta navrženého pravidla.

Byla rovněž zvažována varianta, zda vůbec má být vázanost civilního soudu trestními rozsudky upravena. Např. německý ZPO takové ustanovení postrádá, a nikdy jej ani neměl; v rakouském ZPO sice § 268 tuto otázku upravoval („Závisí-li rozhodnutí na důkazu a přičítání trestného činu, jest soudce vázán obsahem pravoplatného odsuzujícího nálezu vydaného o tom trestním soudem.“), ovšem v roce 1990 bylo toto ustanovení zrušeno jako protiústavní (právě pro jeho nepřijatelně široké subjektivní dopady, které dle mínění rakouského Ústavního soudu nebylo možno překlenout ani ústavně konformní interpretací). Důsledkem absence pravidla o vázanosti civilního soudu pravomocným odsuzujícím trestním rozsudkem je v německé procesualistice přijímaný závěr, že soudce zásadně takovým rozsudkem vázán není. Proto soud v civilním řízení může provádět dokazování ke stejným okolnostem, které byly zjišťovány v trestním řízení, a není vyloučeno, aby dospěl

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

k odlišným zjištěním. To lze chápat na jednu stranu nejen jako projev nezávislosti soudce, ale také jako promítnutí zásady přímosti a zásady volného hodnocení důkazů. Na straně druhé je tato situace také předmětem kritiky, neboť dvojitě objasňování případu a dvojitě hodnocení skutečností a důkazů zvyšuje zátěž soudu i všech zúčastněných osob, a přináší riziko vzájemně si odporujících rozsudků (např. v trestním řízení bude shledán obžalovaný vinným a odsouzen, v civilním řízení bude naopak žaloba o náhradu škody zamítnuta). Viz Jauernig, O. Zivilprozessrecht. 29. vydání. München : C. H. Beck, 2007, s. 12.

Nastíněnou kritiku lze považovat za oprávněnou. Z tohoto důvodu se věcný záměr přiklání k tomu, že vázanost civilního soudu pravomocným odsuzujícím trestním rozsudkem by měla být výslovně stanovena. V tomto směru navazuje navržené pravidlo na § 135 odst. 1 OSŘ, byť s upřesněním uvedeným v poslední větě.

Nelze však následovat § 135 OSŘ, pokud jde o jeho ostatní části:

Současný § 135 odst. 1 OSŘ nakládá zcela stejně jako s pravomocným odsuzujícím rozsudkem také s rozhodnutími správních orgánů o spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu a o osobě jejich pachatele. Taková úprava je však krajně pochybná, neboť správnost skutkových zjištění je v těchto řízeních garantována na daleko nižší úrovni než v civilním soudním řízení. Krom toho je rovněž neslučitelné s principem dělby moci a nezávislosti soudu a soudce (čl. 81 a 82 odst. 1 Ústavy), má-li být civilní soud vázán rozhodnutím správního orgánu, tj. je-li soudu zakázáno, aby prováděl dokazování k okolnostem, na nichž stojí závěr správního orgánu o spáchání přestupku či jiného správního deliktu a o osobě pachatele. Z těchto důvodů je nutno s těmito rozhodnutími nakládat stejně jako s jakýmkoliv jinými rozhodnutími správních orgánů; k tomu viz dále.

Ustanovení § 135 odst. 1 OSŘ konečně upravuje vázanost soudu rozhodnutím o osobním stavu; důsledkem toho opět je, že si civilní soud takovou otázku nesmí posuzovat jako předběžnou. Obsahově proti tomu nelze nic namítat; je však zbytečné takové pravidlo převzít i do budoucího civilního řádu soudního. Zákaz předběžného posuzování této otázky plyne z konstitutivní povahy statusových rozhodnutí: dokud soud nerozhodl, nemohl být právní vztah založen, změněn ani

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

zrušen. Vázanost statusovými rozhodnutími se podává z ustanovení o právní moci; závaznost statusových rozsudků vůči všem respektuje nejen civilní právo procesní (nyní § 27 ZŘS), ale také správní řád (viz jeho § 73 odst. 2).

V § 135 odst. 2 OSŘ je obsaženo ustanovení, které rakouský nebo německý civilní řád soudní neobsahují: „Jinak otázky, o nichž přísluší rozhodnout jinému orgánu, může soud posoudit sám. Bylo-li však o takové otázce vydáno příslušným orgánem rozhodnutí, soud z něho vychází.“ V první větě se dává soudu možnost předběžně posoudit si jiné otázky, než že byl spáchán trestný čin (přestupek či jiný správní delikt) a kdo jej spáchal, a dále statusové otázky, přestože by o nich „příslušelo“ rozhodnout jinému orgánu. Z omezení tohoto pravidla na otázky, o nichž přísluší rozhodovat jinému orgánu, vyplývá, že nedopadá na předběžné posuzování otázek soukromoprávní povahy. Pravidlo je tedy neúplné, a lze říci, že také nadbytečné. Situace, kdy je soud v civilním řízení oprávněn posoudit si určitou otázku předběžně, a kdy tak učinit nesmí, jednoznačně vyplynou z pravidel stanovených pro fakultativní nebo obligatorní přerušování řízení. Viz bod 70.

Neméně problematická je druhá věta § 135 odst. 2 OSŘ, která dopadá na situaci, kdy již „jiný orgán“ než soud, tj. správní orgán, o předběžné otázce pravomocně rozhodl. Soud má z takového rozhodnutí „vycházet“. Na to, jak se z rozhodnutí „vychází“ a zda je ve „vycházení“ a vázanosti rozhodnutím nějaký rozdíl, existují v literatuře i v judikatuře různé názory [jejich shrnutí viz Lavický, P. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až § 250)]. Řízení sporné. Praktický komentář. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 672 až 674]. Pokud by budoucí civilní řád soudní obdobné pravidlo neobsáhl, bylo by možno interpretačně dovodit totéž, co zřejmě chce vyjádřit § 135 odst. 2 OSŘ: „vycházení“ není to samé, co závaznost rozhodnutí. Rozhodnutí správního orgánu je veřejnou listinou, a soud bude z jeho obsahu vycházet, nebude-li domněnka jeho pravdivosti – tj. správnosti skutkových zjištění v něm obsažených – vyvrácena. Viz Winterová, A. Prejudiciální otázka v občanskoprávním řízení. Socialistická zákonnost, 1967, s. 96 a 97. Toto pojetí tedy neznamená zákaz dokazování skutkových okolností, na nichž spočívá rozhodnutí správního orgánu, ale pouze ovlivňuje rozdělení důkazního břemena mezi sporné strany.

181. Byla-li již sporná skutečnost předmětem dokazování v jiném soudním řízení, lze výjimečně z tohoto řízení využít jako důkazní prostředek protokol o jednání nebo písemný znalecký posudek a od nového dokazování upustit, jestliže:

a) obě strany se tohoto řízení účastnily a

i. ani jedna ze stran nenavrhne výslovně opak, nebo

ii. důkazní prostředek již není k dispozici;

b) s tím výslovně souhlasí strany, které nebyly na tomto soudním řízení zúčastněny.

Navrhuje se převzít pravidlo, jež bylo do § 281a rakouského ZPO vloženo novelou z roku 1983 a do uvedené podoby ještě změněno novelou z roku 1997. Nutno podotknout, že se tak stalo navzdory námitkám části odborné literatury (k nim viz Rechberger, W. H. in Fasching, H. W. – Konecny, A. Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen. 3. Band. 2. vydání. Wien : Manz, 2004, s. 641–642). Zmíněné ustanovení v zájmu hospodárnosti omezuje zásadu přímosti v subjektivním smyslu (podle níž soudce smí přihlédnout pouze k důkazům, které byly před ním vykonány v průběhu řízení, a pouze tyto důkazy hodnotí) tím, že umožňuje využít výsledků dokazování dosažených v jiném soudním řízení. Ve vztahu k alternativě a. i. se v citovaném komentáři dovozuje, že jí nebyl nijak dotčen princip tzv. materiální přímosti (dokazování by se mělo zásadně provádět těmi důkazními prostředky, které představují bezprostřední pramen poznání skutečnosti, jež je předmětem dokazování). Proto je použití protokolu o jednání nebo znaleckého posudku z dřívějšího řízení nepřipustné v každém případě tehdy, jestliže lze od přímého dokazování očekávat vyšší důkazní sílu. Při zachování tohoto omezujícího interpretačního přístupu lze navržené pravidlo akceptovat. Výjimečnost postupu podle tohoto pravidla ostatně první věta – na rozdíl od rakouské úpravy – výslovně zdůrazňuje.

Provádění důkazů

182. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazních prostředků provede. Důkazní návrh může odmítnout zejména:

- a) má-li jím být prokázána skutečnost, která není pro právní posouzení věci významná,**
- b) bylo-li by dokazování nadbytečné, neboť skutečnost, která jím má být prokázána, již podle vnitřního přesvědčení soudu byla prokázána,**
- c) nelze-li mít po pečlivém zvážení všech okolností rozumné pochybnosti o tom, že důkazní návrh má pouze řízení protahovat, a provedení důkazu by způsobilo podstatné průtahy v řízení.**

Ustanovení v souladu s ustálenou judikaturou ukládá soudu povinnost rozhodnout o důkazním návrhu, a demonstrativně vypočítává typické situace, kdy důkazní návrh odmítne. Písmeno c) je inspirováno současným zněním § 275 odst. 2 rakouského ZPO.

183. Soud může výjimečně nařídit důkaz i bez návrhu, jestliže z přednesů stran, z výsledků jiného dokazování nebo z obsahu ústního jednání vychází najevo, že může přispět k objasnění skutkového stavu.

Důležitou součástí materiálního vedení řízení je oprávnění soudce provést důkaz, který žádá ze stran nenavrhl. V tomto ohledu moderní civilní řády soudní modifikují ryzí podobu projednacích zásady, která svazovala ruce soudci tím, že jej činila závislým na důkazních návrzích stran, a bránila tak pravdivému a úplnému objasnění skutkového stavu. Obdobné pravidlo obsahuje také § 120 odst. 2 OSŘ, v němž se provedení důkazu *ex officio* podmiňuje potřebností takového důkazu ke zjištění skutkového stavu a tím, že takový důkaz vyplývá ze spisu. Tuto textaci nelze považovat za zdařilou. Prvá podmínka nedává rozumný smysl, neboť vždy – nejen v případě dokazování, k němuž soud přistupuje z moci svého úřadu – platí, že dokazování bude provedeno jenom tehdy, je-li potřebné k objasnění skutkového stavu. Druhá podmínka odpovídá tomu, co je navrženo, avšak jeví se vhodnějším rozvést situace, z nichž může existence jiného důkazního prostředku vyplynout.

Věcný záměr zároveň zdůrazňuje výjimečnost takového postupu; primární je aktivita stran, soud k dokazování z vlastní iniciativy přistupuje jenom podpůrně. Zejména v advokátských sporech nebude takového postupu mnohdy vůbec zapotřebí, resp. postačí jiné formy materiálního vedení řízení (dotazy, upozornění).

184. Strany mohou i bez předvolání přivést k ústnímu jednání před rozhodujícím soudem svědky jimi navržené nebo osoby, které chtějí navrhnout za svědky nebo znalce.

Toto pravidlo obsahuje např. rakouský ZPO nebo vládní návrh ČŘS 1937, a proto se uvádí i zde. I bez jeho výslovného vyjádření ale zřejmě nelze mít za to, že by to mohlo být jinak.

185. Každá strana má právo vyjádřit se k důkazním návrhům protistrany nebo vedlejšího intervenienta.

Stejné pravidlo vyjadřuje dnes § 123 OSŘ. Jeho druhou část, tj. právo vyjádřit se k výsledkům dokazování, není nutno v tomto ustanovení vyslovovat, neboť toto oprávnění je zahrnuto v povinnosti soudu věc se stranami projednat po právní a skutkové stránce, jež je upravena v pasážích o materiálním vedení řízení (viz bod 157).

186. Dokazování provádí soud při ústním jednání.

Dokazování má probíhat zásadně před procesním soudem (zásada přímosti), a to při ústním jednání za účasti stran a popř. veřejnosti (právo na právní slyšení, zásada veřejnosti). Dokazování mimo ústní jednání tyto principy vždy oslabuje, a proto může pouze představovat výjimku, jejíž uplatnění je vázáno na odůvodněné okolnosti.

187. Je-li to nezbytné, může být o provedení důkazu dožádán jiný soud nebo předseda senátu může důkaz z pověření senátu provést mimo ústní jednání. Strany mají právo být přítomny u takto prováděného dokazování. Jeho výsledky je třeba vždy při jednání sdělit. Senát může vždy rozhodnout, aby provedené důkazy byly doplněny nebo před ním opakovány.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

V zásadě se přejímá dosavadní § 122 odst. 2 a 3 OSŘ. K dokazování mimo jednání však nestačí, aby se jevílo účelným, ale nezbytným; to lépe vyhovuje zásadě přímosti.

Soudcem pověřeným provést dokazování mimo ústní jednání může být pouze předseda senátu (samo sebou se rozumí, že i bez pověření si tak může počínat samosoudce, např. při místním ohledání).

Vládní návrh ČŘS 1937 obsahoval podobně jako rakouský ZPO čtená kasuistická pravidla k dokazování soudcem z příkazu nebo dožádaným soudcem, a to nejen obecně v § 283 až § 288, ale také v souvislosti s jednotlivými důkazními prostředky (např. § 352 u znaleckého důkazu). Absence těchto pravidel v současném procesním právu nepůsobí žádné výraznější problémy, a proto lze usuzovat, že i do budoucna se bez nich civilní řád soudní obejde.

188. Při provádění důkazu lze využít technického zařízení pro přenos obrazu a zvuku.

Současná úprava systematicky řadí tuto situaci vedle případů, kdy se provádí dokazování mimo ústní jednání. To však není přesné, neboť videokonference lze nepochybně využít i při samotném ústním jednání, např. když soud bude touto cestou vyslýchat svědka, který bude fyzicky přítomen na zcela jiném místě. Právě při výslechu svědka se projevuje velká přednost videokonference oproti výslechu svědka dožádaným soudem. Videokonference totiž mnohem lépe vyhovuje zásadě přímosti, a umožňuje tedy lépe soudu zhodnotit svědeckou výpověď. Lze proto říci, že v tomto ohledu videokonference umožňuje spolehlivěji objasnit skutkový stav než dožádání.

Využívání videokonferencí odpovídá současným trendům využívání moderní techniky. Této problematice byl již ostatně nedávno věnován projekt nazvaný „Zavedení videokonferencí v resortu justice“ (NF-CZ15-PDP-1-002-2014).

189. Dokazování je třeba provádět tak, aby byla šetřena povinnost zachovávat mlčenlivost o utajovaných informacích chráněných zvláštním zákonem a jiná zákonem stanovená nebo státem uznávaná povinnost mlčenlivosti. V těchto

případech lze provést výslech jen tehdy, jestliže vyslýchaného zprostil povinnosti mlčenlivosti příslušný orgán nebo ten, v jehož zájmu má tuto povinnost; přiměřeně to platí i tam, kde se provádí důkaz jinak než výslechem.

Převzetí současného § 124 OSŘ.

Hodnocení důkazů a míra důkazu

190. Důkazy hodnotí soudce podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedly strany. Důkaz je podán, nabude-li soudce tímto postupem přesvědčení o pravdivosti skutkového tvrzení.

První věta v podstatě přebírá zásadu volného hodnocení důkazů tak, jak je vyjádřena v § 132 OSŘ. Druhá věta odstraňuje deficit současné úpravy, v níž není vyjádřena tzv. míra důkazu (kdy lze považovat důkaz za úspěšně podaný). K této otázce existují různé teoretické a legislativní přístupy. Věcný záměr se drží standardního středoevropského přístupu, jenž se nespokojuje s pouhou převažující pravděpodobností (ta stačí u osvědčení; viz dále), ale vyžaduje, aby soudce nabyl vnitřního přesvědčení, že skutkové tvrzení je pravdivé. K tomuto přesvědčení dospívá cestou volného hodnocení důkazů, resp. celého řízení, včetně přednesů stran. Jeho přesvědčení nemusí dosáhnout absolutní jistoty; stačí přesvědčení, které vylučuje rozumné pochybnosti (k tomu srov. rozsudek německého Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 1970, sp. zn. III ZR 139/67, v tzv. věci Anastasia). Přesvědčení soudce je objektivizováno požadavkem na to, aby své úvahy uvedl v odůvodnění rozsudku, a aby tyto úvahy nebyly v rozporu s pravidly logického myšlení, přírodními zákony či zkušenostními poznatky.

191. Stejným způsobem má soudce rozhodnout, jaký vliv má na posouzení případu, odepře-li strana výpověď k otázkám, které jí byly dány soudem nebo s jeho přivolením.

Pravidlo by bylo možno dovodit interpretačně ze zásady volného hodnocení důkazů; soud má totiž volně zhodnotit nejen výsledky dokazování, ale také jednání stran. Vzhledem k návodnosti tohoto pravidla je však vhodné uvést jej výslovně.

192. Je-li jisto, že straně náleží nárok, avšak důkaz o sporné výši nároku nelze provést vůbec nebo jen s nepoměrnými obtížemi nebo náklady, určí soud výši nároku podle své volné úvahy; za těchto podmínek může odmítnout provést důkaz, který strana navrhla.

Je-li v žalobě uplatněno několik nároků, z nichž by ohledně některých, jež zůstávají sporné a jsou v poměru k celku nepatrné, bylo možno zjistit veškeré rozhodné skutečnosti jen s obtížemi nebo náklady, které by nebyly úměrné významu těchto sporných nároků, posoudí jejich existenci a výši soud podle volného uvážení.

Chce-li soud takto postupovat bez návrhu, vyzve předtím strany, aby se k tomuto postupu vyjádřily.

Určení výše nároku volnou úvahou soudu upravuje současný občanský soudní řád v § 136 v podobě, která je stručnějším vyjádřením původního znění § 273 CŘS, jenž je v současném znění rakouského ZPO obsažen v prvním odstavci tohoto ustanovení. V roce 1925 bylo toto ustanovení v Rakousku doplněno o druhý odstavec, který volnou úvahu soudce rozšiřuje ze stanovení výše také na stanovení existence nároku, ovšem za předpokladu, že jde o jeden z několika žalobou uplatněných nároků, které jsou co do výše nepatrné, ale dokazování jich se týkající by bylo neúměrně nákladné. Toto ustanovení hodlal převzít také vládní návrh CŘS 1937, jak je zřejmé z jeho § 273 odst. 3. Věcný záměr je vyjadřuje ve třetím odstavci bodu 192.

V roce 2002 byl § 273 odst. 2 rakouského ZPO doplněn o další větu, podle níž to samé (tj. stanovení existence i výše nároku) platí také pro jednotlivé nároky, pokud požadovaná částka nepřevyšuje 1000 Euro. Proti tomuto ustanovení byly v literatuře vznášeny námitky ústavněprávní povahy, mj. proto, že právo na spravedlivý proces nezačíná až od jednoho tisíce Eur a že civilní řízení bez jakéhokoliv dokazování žádnou zárukou práva na spravedlivý proces není. Bez ohledu na to, že toto

ustanovení je dosud součástí rakouského civilního řádu soudního, lze uvedené výhrady sdílet a navržené pravidlo nepřevzít. Nic nebrání samozřejmě tomu, aby se postupovalo podle obecného pravidla o nahrazení důkazu výše nároku volnou úvahou soudu, to ale jenom za předpokladu, že samotná existence nároku nebude mezi stranami sporná nebo bude dokazováním zjištěna.

Dále než rakouská úprava jde § 287 odst. 1 německého ZPO, pokud jde o náhradu škody. Volné uvážení soudce se vztahuje nejen k otázce výše škody, ale také k otázce jejího vzniku. Ani toto pojetí se však nenavrhuje převzít.

Osvědčení

193. Skutkové tvrzení je osvědčeno, lze-li je považovat za převážně pravděpodobné. K osvědčení lze použít všech důkazních prostředků. Při osvědčování není soud vázán ustanoveními o dokazování.

Současné právo s osvědčením pracuje, např. u předběžných opatření, ale co se jím rozumí a jak má být určitá skutečnost osvědčena, nikde neupravuje. Na tento nedostatek reaguje navržené pravidlo, v němž je vyjádřena jednak míra důkazu, která je nižší než u plného důkazu (převažující pravděpodobnost oproti vnitřnímu přesvědčení soudce o pravdivosti skutkového přednesu), jednak volnější postup při osvědčování.

Důkazní břemeno

194. Každá strana nese důkazní břemeno ohledně skutkových předpokladů jí příznivé právní normy.

Tato věta vyjadřuje ve stručné podobě základní pravidlo dělení důkazního břemena, které se uplatní vždy, není-li zvláštních pravidel. Současný občanský soudní řád výslovnou úpravu postrádá, což v praxi mnohdy vede k tápání, intuitivnímu rozhodování, či k závěrům, které „zjevují“ rozdělení důkazního břemena mezi strany tak, jako by přímo vyplývalo z konkrétního ustanovení hmotného práva, ač z něj nic takového není možno dovodit, popř. které jsou očividně nesprávné (např. využívání

dávno překonané a na hlubokém omylu spočívající tzv. negativní teorie dělení důkazního břemena).

Takto formulované základní pravidlo ukládá straně, která uplatňuje právo (nárok), důkazní břemeno ohledně skutečností odpovídajících znakům skutkové podstaty právní normy toto právo zakládající (tzv. základní či nároková norma). Namítá-li protistrana, že toto právo vůbec nevzniklo, že posléze zaniklo, nebo že je nelze prosadit, nese důkazní břemeno ohledně skutečností odůvodňujících takové námitky. V textu předpisu není nutné toto rozvinutí základního pravidla uvádět, neboť v souladu s poznatky teorie civilního procesu je lze bez jakýchkoliv pochybností dovodit ze shora uvedené formulace. Stručné vyjádření má rovněž tu přednost, že nebrání dalšímu možnému vývoji názorů na dělení důkazního břemena.

Na to, zda jde o právní normu příznivou jedné nebo druhé procesní straně, nelze usuzovat jenom z formulace právního předpisu; je nutno využít všech interpretačních metod, včetně teleologických a axiologických hledisek. Základní pravidlo je při zachování tohoto přístupu obecně použitelné i na ta ustanovení, při jejichž formulaci zákonodárce na dělení důkazního břemena nepomyslel.

Není rovněž zapotřebí vysvětlovat, co znamená formulace, podle něž „strana nese (objektivní) důkazní břemeno“. Tento obrat vyjadřuje, k tíži které strany má soud rozhodnout, pokud byly vyčerpány veškeré možnosti dokazování, a soud ani po hodnocení důkazů nemůže učinit závěr, že určitý znak skutkové podstaty byl prokázán, nebo vyvrácen. Za tohoto neobjasněného skutkového stavu soud uplatní tzv. negativní fikci, tj. rozhodne tak, jako by znak skutkové podstaty právní normy, ohledně něž stranu tížilo důkazní břemeno, byl dokazováním vyvrácen.

195. Skutečnost, pro kterou je v zákoně stanovena domněnka, jež připouští důkaz opaku, má soud za prokázanou, pokud v řízení nevyšel najevo opak.

Bezprostředně za ustanovení vyjadřující základní pravidlo dělení důkazního břemena je připojeno ustanovení o vyvrátitelných zákonných skutkových domněnkách. Tato systematická souvislost je odůvodněna tím, že vyvrátitelné zákonné domněnky jsou

ve své podstatě zvláštními pravidly dělení důkazního břemena. Po obsahové stránce je navržené ustanovení převzato z § 133 OSŘ, na němž není zapotřebí něco měnit.

Ustanovení § 133a a § 133b OSŘ by však budoucí civilní řád soudní obsahovat neměl. Jedná se o kasuistická ustanovení, dopadající na konkrétní specifické situace; z tohoto důvodu se do civilního řádu soudního, který by měl obsahovat obecná pravidla pro sporné řízení, vůbec nehodí. První z nich lze přesunout do antidiskriminačního zákona č. 198/2009 Sb., druhou do zákona o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví č. 221/2006 Sb.

Součinnost stran a třetích osob při dokazování

196. Listinu nebo jiný předmět potřebný k provedení důkazu (dále jen „předmět“) je soudu povinna předložit strana, která se jej dovolává. Nemůže-li tak učinit, uloží jeho předložení tomu, kdo jej má u sebe, soud.

197. Protistrana nebo třetí osoba je povinna předložit předmět, ledaže jsou dány důvody, pro které by mohl svědek odepřít svědeckou výpověď.

198. Odepře-li třetí osoba bezdůvodně předmět předložit, lze ji k jeho předložení donucovat ukládáním pořádkových pokut.

Nepředloží-li bezdůvodně předmět protistrana, pokládá se skutečnost, která jím měla být dokázána, za doznanou.

Navržená ustanovení představují obecnou úpravu ediční povinnosti. Úprava je na rozdíl od té současné podrobnější. Vyjasňuje mj. i to, že povinnost předložit listinu nebo jiný předmět má nejen strana zatížená důkazním břemenem, která důkazní návrh učinila, ale také její odpůrce. Ediční povinnost je vyloučena ve stejných případech, v jakých by mohl svědek odepřít svědectví; právo odepřít vydání listiny nebo jiného předmětu z důvodu povinnosti mlčenlivosti je kryto obecným pravidlem o nutnosti respektovat povinnost mlčenlivosti. Rozdíl v důsledcích nepředložení listiny nebo předmětu ohledání vyplývá z rozdílného postavení třetí osoby a strany. Stranu nelze sankcionovat majetkovými pokutami, ale pouze procesně. Navržená sankce přitom vychází ze zkušenostního předpokladu, že pokud někdo nepředloží listinu,

přestože ji má k dispozici a nic jejímu předložení nebrání, velmi pravděpodobně se obává nepříznivých důsledků, které by z ní vyšly najevo.

S povinností stran poskytovat součinnost při dokazování souvisí také tzv. sekundární břemeno tvrzení, jež reaguje na situaci, kdy strana zatížená důkazním břemenem a břemenem tvrzení vůbec nemůže do řízení rozhodné skutečnosti uvést, protože nastaly ve sféře protistrany nebo jsou protistraně známy a může je do řízení uvést. Oporu pro uložení sekundárního břemena tvrzení straně nezatížené důkazním břemenem představuje bod 156; viz jeho formulace „aby vůbec (strany) poskytly veškerá vysvětlení nutná k tomu, aby skutkový základ věci byl pravdivě zjištěn“. Vymezení předpokladů, za nichž lze takové břemeno straně uložit, se ponechává na právní vědě a praxi.

Důkazní prostředky

199. Za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci. Pokud není způsob provedení důkazu předepsán, určí jej soud.

Věcný záměr zachovává otevřený výčet důkazních prostředků, neboť takové pojetí nejlépe odpovídá snaze o co nejúplnější a nejpravdivější objasnění skutkového stavu, a tedy sociální koncepci civilního procesu. Bude-li se provádět důkaz prostředkem, který není výslovně upraven, je pochopitelné, že budou chybět také pravidla pro postup při dokazování; pak je na soudci, aby určil, jak má být důkaz vzhledem k povaze důkazního prostředku proveden.

Oddíl 2 Důkaz listinami

200. Jak se rozeznávají soukromé a veřejné listiny, a jaké domněnky jsou s nimi spojeny, upravuje občanský zákoník.

Rozlišení soukromých a veřejných listin, jakož i úprava vyvratitelných domněnek s nimi spjatých, náleží tradičně civilním řádům soudním. Viz např. § 415 a násl. německého ZPO, § 292 a násl. rakouského ZPO, či § 293 a násl. vládního návrhu CŘS 1937. Občanský zákoník však v domnění, že upravuje význam soukromých a veřejných listin

pro soukromoprávní styk, tato pravidla vtělil do § 565 a násl. OZ. Není jistě žádoucí, aby právní řád stejná pravidla obsahoval duplicitně, neboť už jenom z hlediska případných novelizací těchto ustanovení by takový úkol byl legislativně zbytečně obtížný; o možnosti rozdílných interpretačních závěrů ani nemluvě. Cestou je proto buď zrušení § 565 až § 568 OZ a jejich přesunutí do ČŘS, kam podle jejich povahy správně patří, nebo odkaz na tato ustanovení. Věcný záměr volí druhé řešení, a to především s ohledem na snahu co nejméně narušovat stabilitu občanského zákoníku novelizacemi.

201. Důkaz listinou se provede tak, že ji nebo její část při ústním jednání soudce přečte nebo sdělí její obsah.

Současné znění občanského soudního řádu připouští, aby byl důkaz listinou proveden také tím, že předseda senátu listinu „předloží účastníkům k nahlédnutí, je-li to postačující“. Uvedené pravidlo nelze považovat za správné, neboť tímto způsobem není zřejmé, kterou částí listiny bylo provedeno dokazování. Takový závěr by bylo možno učinit jenom u zcela banálních listin, obsahujících jedinou právně významnou okolnost; pak ale není žádnou zátěží pro soudce, aby listinu přečetl nebo sdělil její obsah. Lze nanejvýš uvažovat o tom, že listinu nebo její relevantní část nebude zapotřebí číst, pokud ji již přečetla u jednání některá ze stran, nebo je-li její obsah stranám a soudu již znám.

202. Má-li být tvrzení prokázáno listinou, strana určitě uvede nebo vyznačí rozhodné části listiny a listinu soudu předloží.

Povinnost strany vyznačit relevantní část listiny je inspirována současným zněním § 297 rakouského ZPO, jenž byl do této podoby novelizován zákonem č. 76/2002 BGBl. Protistraně a soudu se tak umožňuje snáze a rychleji posoudit relevanci předložené listiny. S tím není v rozporu další pravidlo, které zaručuje soudu i protistraně právo seznámit se s celým obsahem listiny; pokud by tomu tak nebylo, mohla by strana dovolávající se listiny účelově zatajovat její části, které jí nejsou ku prospěchu.

203. Listiny mají být předloženy tak, aby soud a protistrana mohli nahlédnout do celého obsahu listin.

Viz shora.

204. Mají-li pro provedení důkazu význam pouze jednotlivé části listiny vztahující se k různým právním vztahům, může soud poté, co nahlédne do celého obsahu listiny, na návrh nařídit, aby mimo úvod, konec, datum a podpis byly protistraně ukázány pouze části, které jsou důležité pro právní vztah, jenž je předmětem sporu.

Viz § 298 odst. 2 rakouského ZPO nebo stejné ustanovení vládního návrhu ČŘS 1937. Strana může mít legitimní zájem na tom, aby nebyly straně zpřístupňovány např. intimní či obchodní informace, které s projednávanou věcí nijak nesouvisí.

205. Soud vždy vyzve protistranu, aby se k předložené listině vyjádřila.

Soud protistranu vyzve především k tomu, aby se vyjádřila k pravosti a správnosti listiny. To má zásadní význam pro další průběh dokazování.

206. Má-li soud pochybnosti o pravosti veřejné listiny, může si i bez návrhu vyžádat vyjádření orgánu veřejné moci nebo osoby, které listinu údajně pořídily, o její pravosti.

Pravost soukromé listiny se pokládá za nepopřenu, jestliže strana, proti níž je důkaz veden, opomene prohlášení o její pravosti a úmysl popírat pravost listiny nevychází najevo ani z ostatních jejích prohlášení. Obdobně to platí i tehdy, je-li na listině podpis a opomene-li se strana vyjádřit k jeho pravosti.

Tato pravidla doplňují ustanovení občanského zákoníku o veřejných a soukromých listinách, a to co se týče zjišťování, resp. popírání jejich pravosti. Ohledně pravosti veřejné listiny je uvedena na pravou míru nepřesná formulace dosavadního § 134 OSŘ a § 568 odst. 1 OZ, z nichž nelze rozumně dovozovat, že by z toho, že je ve veřejné listině potvrzena nějaká skutečnost, měla být presumována pravost této listiny. Na pravost veřejné listiny se ve skutečnosti žádná zákonná domněnka nevztahuje; nejjednodušší cesta vedoucí k ověření její pravosti je dotaz u jejího (údajného) vystavitele. U soukromé listiny se rozvádějí důsledky opomenutí protistrany vyjádřit se k pravosti této listiny, resp. k pravosti podpisu na ní.

207. Jestliže strana předloží pouze kopii listiny, může ji soudce vyzvat k předložení originálu.

208. Za listiny se považují také dokumenty jako jsou písemnosti, nákresy, plány, fotografie, filmy, zvukové nahrávky, elektronická data a další podobné dokumenty, které jsou schopné prokázat právně významné skutečnosti.

Nelze-li při dokazování těmito dokumenty postupovat podle ustanovení o listinách, určí způsob provedení důkazu soud.

Civilní řád soudní se nemůže vyhnout úpravě dokazování elektronickými dokumenty a podobnými v současnosti aktuálními technickými prostředky. Od kodexu pro moderní dobu lze očekávat, že o současných běžných důkazních prostředcích nebude mlčet. V zásadě jsou dvě možnosti jejich úpravy. Podle první varianty by byla pravidla jich se týkající zařazena k ohledání; to je přístup např. německého ZPO v § 371a a § 371b. Druhou variantou je jejich přiřazení k listinám; tak si počíná čl. 177 ZPO švýcarského ZPO.

Věcný záměr se přiklání ke švýcarskému řešení. Je totiž nutno mít na paměti, že spolehlivost informací, které poskytují fotografie, videozáznamy a podobné dokumenty, zdaleka nemusí být taková, jako když se soudce, popř. znalec sám vlastními smysly seznámí s předmětem ohledání. Stejně tak je s listinami v úzkém smyslu spojuje možnost zkoumání jejich pravosti.

Druhý odstavec počítá s tím, že ne všechna pravidla stanovená pro listiny lze na takové dokumenty použít. Např. fotografii nebo zvukovou nahrávku nelze přečíst atd. Není nutno kazuisticky upravovat, jak má být v každém konkrétním případě důkaz proveden. Ponechává se na soudci, aby způsob provedení důkazu určil sám, podobně jako v současném § 125 OSŘ.

Oddíl 3 Důkaz svědky

209. Každá fyzická osoba, která není stranou, může být vyslýchána jako svědek, ledaže není schopna vypovídat o tom, co vnímala, nebo nebyla-li v době, k níž

se má výpověď vztahovat, schopna vnímat skutečnost, která má být předmětem důkazu.

Ustanovení jednak vymezuje, kdo může být svědkem, jednak na rozdíl od současné úpravy výslovně upravuje svědeckou způsobilost. Fakt, že krom těchto osob nelze vyslyšet ani osoby, které jsou vázány povinností mlčenlivosti a nebyly jí zproštěny, vyplývá ze všeobecných ustanovení o dokazování (bod 189).

210. Svědek může odepřít výpověď zcela, nebo jenom o jednotlivých otázkách, jen tehdy, pokud by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým. Důvody odepření musí svědek uvést, a pokud by byly popírány, osvědčit je.

Vymezení práva odepřít svědeckou výpověď navazuje na současný právní stav. Rakouská úprava (§ 321 ZPO) nebo vládní návrh ČŘS 1937 (§ 320) obsahovaly podstatně rozsáhlejší výčet skutkových podstat, které svědka opravňovaly k tomu, aby svědeckou výpověď odepřel. Např. takovým důvodem byl už jenom samotný fakt příbuzenství v řadě přímé, popř. to, že svědek byl s některou stranou ve vztahu příbuzenském, sourozeneckém nebo manželském. Je však nutno uvážit, že čím širší výjimky ze svědecké povinnosti civilní řád soudní obsahuje, tím více je ohroženo pravdivé a úplné objasnění skutkového stavu. Fakt, že mezi svědkem a některou ze stran je příbuzenský poměr, lze dostatečně zohlednit v rámci volného hodnocení důkazů.

211. O důvodnosti odepření svědecké výpovědi rozhoduje soud. Před rozhodnutím může k důvodům odepření výpovědi a k významu svědectví slyšet strany.

212. Je-li svědectví odepřeno bez udání důvodu nebo setrvá-li svědek na odepření výpovědi, ačkoliv bylo uznáno za bezdůvodné, může být ke svědecké výpovědi donucován opakovaným ukládáním pořádkových trestů.

S omezením osobní svobody až na šest neděl (viz § 325 ČŘS) se již ve věcném záměru nepočítá. Možnost opakovaného ukládání pořádkových trestů (viz bod 64) bude

zpravidla dostatečnou sankcí pro vynucení bezdůvodně odepřené svědecké výpovědi.

213. Před započítím výslechu může soud předběžným dotazováním zjišťovat, zda lze svědka vyslýchat a zda lze očekávat, že o věci, o kterou jde, něco ví. Na základě toho může soud po slyšení stran rozhodnout, že od výslechu svědka upustí. Pověřený předseda senátu nebo soudce dožádaného soudu však ani za této situace nemůže sám od výslechu svědka upustit.

214. Svědek může být před výpovědí nebo dodatečně po ní vzat do přísahy. Text přísahy upraví jednací řád.

215. Svědek musí být před výpovědí poučen o významu svědecké výpovědi, o svých právech a povinnostech, jakož i o trestních následcích křivé výpovědi.

216. Soud vyslechne svědky jednotlivě za nepřítomnosti těch svědků, kteří mají být vyslýcháni později. Pořadí výslechu svědků určuje soud.

Dokud není výslech všech přítomných svědků skončen, nesmí se nikdo z nich bez svolení soudu vzdálit.

Svědci, jejichž výpovědi se od sebe odchyľují, mohou být postaveni tváří v tvář.

217. Na počátku výslechu je třeba zjistit totožnost svědka a okolnosti, které mají vliv na jeho věrohodnost, zejména jeho vztahy ke stranám.

Při výslechu o věci samé vyslýchající soudce vyzve svědka, aby souvisle vypravoval, co ví o věci, o níž je vyslýchán, a vhodnými otázkami působí k tomu, aby výpověď byla úplná, jasná a bez rozporu, a aby svědek uvedl, odkud ví to, co uvádí. Koná-li se výslech před senátem, mohou klást dotazy také ostatní členové senátu. Vždy mohou se souhlasem předsedy senátu klást dotazy také strany, vedlejší intervenienti, případně znalci.

218. Nepřípustné jsou zejména otázky, které nesouvisí s předmětem výslechu, nebo takové, které naznačují odpověď nebo jsou klamavé.

Tyto body upravují průběh výslechu svědka. Navržená úprava je podrobnější než ta současná, jež je kusá a neúplná. Věcný záměr opět zavádí výpověď pod přísahou. Povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčovat má svědek vždy; jeho vzetí do přísahy však představuje především psychologický moment, jenž pravdivosti jeho výpovědi napomáhá. Různé aspekty přísežné výpovědi, včetně kupř. následků odepření takové přísahy svědkem, pochopitelně upraví paragrafové znění zákona.

219. Ustanovení o dokazování svědky platí také tehdy, má-li být k minulým skutečnostem, k jejichž postřehnutí bylo zapotřebí zvláštní odborné znalosti, vyslechnuta osoba, která má takovéto odborné znalosti (znalecký svědek).

Oddíl 4 Důkaz výslechem stran

220. Důkaz sporné právně významné skutečnosti lze podat také výslechem stran.

Novelizace občanského soudního řádu, provedená zákonem č. 30/2000 Sb., učinila z důkazu výslechem stran ve sporném řízení pouze subsidiární důkazní prostředek, jehož lze využít jenom tehdy, pokud spornou skutečnost nelze prokázat jinak. Tím se odklonila od předchozího pojetí, v němž byl výslech stran chápán jako plnohodnotný důkazní prostředek. Že jde o krok zpět, vyplývá mj. ze srovnání s opačným vývojem rakouského civilního procesu. V něm byl od přijetí civilního řádu soudního výslech stran chápán jako podpůrný důkazní prostředek; ostatně takto k němu přistupoval také vládní návrh CŘS 1937 (viz § 373 odst. 2). Po mnoha desítkách let zkušeností s uplatňováním této úpravy se rakouský zákonodárce rozhodl v roce 1983 subsidiaritu výslechu stran odklidit. Tím došla uznání skutečnost, že výslech stran má pro nalezení pravdy ústřední význam, neboť to jsou především strany, jimž jsou rozhodné skutečnosti nejlépe známy. Na okolnosti, že v řízení sledují vlastní zájmy, a nemusí proto vypovídat nezaujatě, není přítom nic neobvyklého ani nepřekonatelného. S podobným problémem se lze setkat často také u svědků, a je možno se s ním v rámci volného hodnocení důkazů dostatečně vypořádat. Tyto důvody lze považovat za správné; věcný záměr civilního řádu soudního se proto hodlá navrátit k výslechu stran jakožto plnohodnotnému důkaznímu prostředku. Ostatně má-li dokazování umožňovat dosažení skutkových zjištění, která se co nejvíce blíží pravdě,

není koncepčně správné konstruovat některý z důkazních prostředků tak, aby toto úsilí mařil.

Strana může navrhnout důkaz nejen svým vlastním výslechem, ale především výslechem protistrany. To může velmi podstatně přispět k objasnění skutkového stavu. Ani zde se nepřebírá další omezení dosavadní úpravy, jež umožňovalo straně překazit svůj výslech tím, že k němu nedala souhlas. Stranu, která má být k důkazu vyslýchána, nelze samozřejmě k tomu, aby vypovídala, donucovat pomocí pořádkových pokut tak, jako kupř. svědka. Takové počínání však lze dostatečně ocenit v rámci volného hodnocení důkazů.

Důkaz výslechem stran lze pochopitelně nařídit i z úřední povinnosti, tak jako jiné důkazy. Nic proto nebrání tomu, aby k určité skutečnosti byly k důkazu vyslechnuty obě strany; to je věcí návrhu stran nebo úvahy soudu. Stejně tak se nepředepisuje, zda k výslechu strany soud přistoupí na samotném začátku dokazování, nebo později. I to je záležitostí vedení řízení, která se ponechává na soudci vzhledem ke konkrétním okolnostem každé věci.

221. Vyslýchat nelze stranu, která by nebyla způsobilá vypovídat ani jako svědek.

Účastnická výpověď coby důkaz není procesním úkonem, a proto jejím předpokladem není procesní způsobilost. Způsobilost strany vypovídat se rovná svědecké způsobilosti; viz shora. Vyslýchat k důkazu proto nelze stranu, která není schopna vypovídat o tom, co vnímala, nebo v době, kdy k rozhodné skutečnosti došlo, nebyla schopna tuto okolnost vnímat.

222. Je-li strana zastoupena zákonným zástupcem, ponechává se na uvážení soudu, zda nařídí výslech tohoto zástupce, strany, je-li způsobilá vypovídat, nebo jich obou.

Ve sporech, v nichž vystupuje insolvenční správce, může soud nařídit výslech správce, dlužníka, nebo jich obou.

Ve sporech, v nichž vystupuje právnická osoba, se při důkazu výslechem stran považují za stranu fyzické osoby, které jsou v době výslechu členy statutárního

orgánu, případně fyzické osoby, které byly právnickou osobou coby členem statutárního orgánu určeny k tomu, aby za ni funkci člena statutárního orgánu vykonávaly.

Může-li být z důvodů uvedených v předchozích odstavcích, nebo proto, že na některé straně vystupují společníci ve sporu, vyslechnuto několik osob, rozhodne soud, zda mají být jako strana vyslechnuty všechny tyto osoby, nebo jenom některé z nich.

Toto ustanovení reaguje na některé situace, při nichž může být sporné, koho pro účely důkazu považovat za stranu. Přebírá se jím mj. také obsah § 126 odst. 4 OSŘ. Ustanovení § 126a OSŘ si převzetí nezasluhuje, neboť interpretačně lze bez jakýchkoliv pochybností dovodit, že ten, kdo byl členem statutárního orgánu v rozhodné době, ale v momentě výslechu už jím není, bude vypovídat jako svědek, a ne jako strana. Krom toho vypuštěním podmínky souhlasu strany se svým výslechem tato otázka již nemá takového významu jako podle občanského soudního řádu.

223. Dospěje-li soud po pečlivém zhodnocení všech okolností k přesvědčení, že strana, která má být vyslechnuta, o věci, o níž jde, nic neví, může od důkazu upustit.

Např. z tohoto pohledu může být zbytečné vyslýchat procesního nástupce strany, která zemřela.

224. Při výslechu strany se postupuje obdobně jako při výslechu svědka.

To platí jak pro postup soudu, tak pro dotazy, které může klást protistrana.

225. Strana, která má být vyslýchána, nesmí být donucována, aby se dostavila nebo aby vypovídala.

Viz shora u bodu 220.

226. Jaký vliv má na podání důkazu, jestliže strana bez dostatečných důvodů odepře výpověď nebo odpověď na jednotlivé otázky, nebo jestliže se k výslechu nedostaví, posoudí soud po pečlivém uvážení všech okolností.

Viz shora u bodu 220.

Oddíl 5 Důkaz znalci

227. Závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, ustanoví soud zpravidla po slyšení stran jednoho nebo několik znalců.

Na rozdíl od dosavadního stavu se za prostředek objasňování odborných otázek pokládá znalecký důkaz podaný soudem ustanoveným znalcem, a nikoliv odborné vyjádření, které má povahu pouhého listinného důkazu. Ostatně obdobnou náhražku nelze nalézt ani v civilním řádu soudním rakouském či německém.

Zcela záměrně se upouští od dosavadního § 127a OSŘ. Znalec je pomocným orgánem či spolupracovníkem soudu a nahrazuje jeho odborné znalosti. Znalec tak činí nezávisle a nestranně, a nikoliv pro jednu nebo druhou stranu. Proto je ustanovení znalce vždy věcí soudu. Strany mají možnost se k ustanovenému znalci vyjádřit, stejně jako k posudku podanému znalcem, klást znalci dotazy atd., a tím působit na ustanovení jiného znalce, na odstranění nedostatků posudku, nebo na vypracování posudku revizního. Tím jsou jejich práva dostatečně zohledněna. Oprávnění stran předložit expertízu, se kterou se bude nakládat jako se znaleckým posudkem, nepřináší pro civilní řízení soudní nic pozitivního; naopak pojmově jsou o objektivitě takového posudku pochybnosti, neboť strana, která tento posudek (jí příznivý) předkládá, formulovala úkol znalce a platila jej. Z řízení se pak může stát souboj znalců obou stran, završený revizním posudkem (který podle R 38/2014 může být opět předložen stranou dle § 127a OSŘ!); to vede akorát k prodražování a prodlužování řízení, což je přesným opakem základních principů sociální koncepce civilního procesu, usilující o řízení rychlé, levné a jednoduché. Krom toho předpoklady pravdivého objasnění odborné otázky jsou vyšší u znaleckého posudku podaného soudem ustanoveným znalcem, než předloženým stranou; na tom nic

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

nemůže změnit ani to, že soukromá expertíza bude opatřena prohlášením znalce o jeho vědomosti o následcích podání nepravdivého posudku.

Navrací se rovněž pravidlo, že zásadně by měly být k ustanovení znalce, jeho osobě či odbornosti slyšeny strany předtím, než jej soud ustanoví.

Naproti tomu se nepovažuje za nutné převzít § 127 odst. 3 OSŘ, neboť obecné ustanovení o povinnosti ustanovit znalce nijak nevylučuje, aby soud ustanovil znalcem i takovéto osoby či orgány, považuje-li to (po slyšení stran) za nutné či vhodné.

Není zapotřebí výslovně stanovit, že místo znalce či znalců, kteří již byli ustanoveni, může soud ustanovit znalce jiné. Takové ustanovení by bylo nadbytečné, neboť v rámci úpravy usnesení bude zachováno pravidlo, že usnesením o úpravě vedení řízení není soud vázán (bod 298).

228. Znalci jsou vyloučeni ze stejných důvodů, z nichž je vyloučen soudce.

Znalec je zastupitelný, a proto může být z podání znaleckého posudku vyloučen pro podjatost.

229. Soud může znalci uložit, aby posudek podal písemně. Stane-li se tak, je znalec povinen při ústním jednání písemný posudek k žádosti soudu nebo stran vysvětlit nebo objasnit.

V případě podání písemného posudku lze od výslechu znalce upustit, pokud jsou jeho závěry pro soud i strany nepochybné a nepotřebují vyjasnění, doplnění atd. Měli pochybnosti soud nebo kterákoliv ze stran, musí být znalec vždy vyslechnut.

230. Nemůže-li být důkladný a zevrubný posudek podán ihned, stanoví soud lhůtu nebo zvláštní rok k podání posudku.

231. Soud poskytne znalci předměty, spisy a pomůcky, jichž je zapotřebí k podání znaleckého posudku.

Znalec může k přípravě svého posudku navrhnout u soudu slyšení stran, výslech svědků, předložení nebo opatření listin nebo předmětů ohledání. Znalec se může se souhlasem soudu sám přímo dotazovat svědků a stran.

Na žádost znalce může soud uložit stranám nebo třetím osobám, aby se dostavily ke znalci, předložily mu potřebné předměty, podaly mu nutná vysvětlení, podrobily se lékařskému vyšetření, popřípadě zkoušce krve, anebo aby něco vykonaly nebo snášely, jestliže to je k podání znaleckého posudku třeba.

232. Jde-li o znalecké ohledání, může soud nařídit také ohledání bez přítomnosti soudu; z důležitých důvodů může rovněž nařídit, že ani strany nesmějí být přítomny při znalecké zkoumání.

Oproti současnému stavu se podrobněji vymezuje příprava podkladů pro podání znaleckého posudku, včetně součinnosti stran a třetích osob.

233. Je-li k podání posudku ustanoveno několik znalců a jejich mínění se shodují, mohou podat posudek společně. Jsou-li mínění různého, každý znalec své mínění vyloží a odůvodní samostatně.

Se společným posudkem počítá také současná úprava. Blíže však nevymezuje, kdy může být společný posudek podán.

234. Je-li posudek nedostatečný nebo rozcházejí-li se znalci ve svých závěrech, je nutno znalce vždy vyslechnout a pokusit se dotazováním o odstranění nedostatků nebo rozporů. Soud může v takovém případě rovněž nařídit, aby byl znalecký posudek doplněn nebo přepracován, popřípadě i za přibrání jiného znalce. Kdyby to nevedlo k výsledku, soud nechá znalecký posudek přezkoumat jiným znalcem.

Neposkytne-li znalecký posudek přesvědčivou odpověď na odbornou otázku, je nutno se nejprve pokusit o nápravu této situace výslechem znalce či znalců, v rámci něž bude jak soud, tak i strany klást znalci dotazy. Je-li již z písemného posudku zřejmé, že je nedostatečný (např. neodpovídá na všechny dotazy zadání nebo

nebere v úvahu všechny relevantní skutečnosti), může soud uložit jeho přepracování nebo doplnění. Může se rovněž ukázat, že ke komplexnímu posouzení odborné otázky bude nutno přibrat znalce dalšího. Teprve pokud by takový postup nevedl k výsledku, lze nechat zpracovat revizní posudek.

Oddíl 6 Důkaz ohledáním

235. Soud může za účelem přímého vnímání skutečností nebo lepšího pochopení skutkového stavu nařídit důkaz ohledáním.

Podstatou ohledání je přímé smyslové vnímání ohledávaného předmětu soudcem, popř. znalcem. Při ohledání se mohou uplatnit všechny smysly, tedy zrak (zjišťování imisí stíněním), hmat (kluzkost podlahy), sluch (hlukové imise), čich (zápach), chuť (jídla, nápoje). Z tohoto důvodu se v úvodním pravidlu nemluví o ohledání předmětu, neboť tím nejsou pokryty všechny popsání situace.

236. K ohledání může soud přizvat znalce a svědky.

K ohledání znalcem viz shora u znaleckého důkazu pod bodem 232. Možnost přizvat svědky dává výslovně čl. 181 odst. 2 švýcarského ZPO.

237. Ohledání předmětu, který je možno dopravit k soudu, se provede při ústním jednání.

238. Nelze-li ohledání provést při ústním jednání, provede se na místě samém. Je k němu třeba předvolat ty, kteří se předvolávají k ústnímu jednání.

Kasuistická pravidla, že v takové situaci může dokazování provést pověřený nebo dožádaný soudce, není nutno připojovat, neboť vyplývají z obecné úpravy.

239. Výsledek ohledání bude zapsán v protokolu o ústním jednání; konalo-li se ohledání mimo ústní jednání, do zvláštního protokolu. Je-li to účelné, pořídí se nákresy, fotografie, a zvukové či zvukově obrazové záznamy předmětu ohledání, a to i v případě, že se z ústního jednání nebo jiného roku takový záznam nepořizuje.

Popis situace v protokolu nemusí být vždy zdaleka dostačující; proto se ukládají také jiné způsoby zachycení předmětu ohledání.

Oddíl 7 Zajištění důkazu

240. Za účelem zajištění důkazu lze v každé fázi řízení nebo ještě před jeho zahájením navrhnout, aby soud vykonal dokazování důkazním prostředkem, ohledně něž panuje obava, že bude ztracen nebo že by jinak bylo znesnadněno nebo znemožněno provedení důkazu tímto důkazním prostředkem.

Tak, jako v dosavadní úpravě, se počítá s tím, že k zajištění důkazu může dojít jak před zahájením řízení, tak i v jeho průběhu. Upřesňuje se, v čem vlastně zajištění důkazu spočívá, a jaké jsou jeho předpoklady. Na rozdíl od rakouského § 384 odst. 1 ZPO či § 386 odst. 1 vládního návrhu ČŘS 1937 se zajištění důkazu neomezuje jenom na ohledání, vylisování svědků a znalecké posouzení; ostatně rakouská nauka dovozuje, že navzdory textu § 384 odst. 1 rakouského ZPO se zajištění důkazu vztahuje také na listinné důkazy a přinejmenším po odpadnutí podmínky subsidiarity také na výslech stran (viz Deixler-Hübner, A. in Deixler-Hübner, A. – Klicka, T. Zivilverfahren. 8. vydání. Wien : LexisNexis, 2013, s. 114).

Na rozdíl od dosavadní úpravy se navrhuje nepřevzít ustanovení o „zajištění předmětu důkazního prostředku ve věcech týkajících se práv z duševního vlastnictví“. Zajištění důkazu nespočívá v tom, že bude zajištěna věc, která má být posléze ohledána. Kasuistická pravidla, jež se týkají pouze předmětů průmyslového vlastnictví a ani nemají nic společného se zajištěním důkazu, budou přesunuta do zákona o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví, neboť pouze předmětu jeho úpravy se týkají.

241. Takové dokazování lze vykonat, i když nejsou splněny předpoklady uvedené pod bodem 240, je-li zapotřebí zjistit skutkový děj nebo stav nějaké věci a má-li navrhovatel na takovém zjištění právní zájem.

Tento způsob zajištění má význam především ve sporech z odpovědnosti za vady, např. je-li zapotřebí zjistit, jaké vady měla stavba při předání, resp. bezprostředně po něm. Spory z odpovědnosti za vady však nemusí být jedinými, kde přichází tento způsob zajištění důkazu v úvahu (např. spory z imisí, z nájmu atd.). Proto je také formulace po vzoru současného rakouského § 384 odst. 2 ZPO širší než § 386 odst. 2 vládního návrhu ČŘS 1937.

Věcný záměr nepřebírá § 78a OSŘ, jenž za přípustný způsob zajištění důkazu v těchto věcech považuje také notářské a exekutorské zápisy. Podstata zajištění důkazu tkví v tom, že je důkaz proveden; s tím ovšem sepsání notářského nebo exekutorského zápisu nemá nic společného. Nic pochopitelně ani nadále nebude bránit v sepisování takových zápisů a v jejich využívání v soudním řízení. V souladu s jejich skutečnou povahou se s nimi bude nakládat jako s listinnými důkazy.

242. Příslušným rozhodnout o návrhu na zajištění důkazu je procesní soud.

V naléhavých případech, jakož i tehdy, nebylo-li ještě řízení zahájeno, je příslušným okresní soud, v jehož obvodě je předmět důkazu.

Vládní návrh ČŘS 1937 či rakouský ZPO kasuisticky vypočítávají, že jde o věci, které se mají ohledat nebo které mají být předmětem znaleckého důkazu, nebo osoby, které mají být vyslechnuty. Vzhledem k tomu, že věcný záměr neomezuje zajištění důkazu jenom na ohledání, znalecký důkaz a výslech svědka, je možno příslušnost upravit buď obecnějším pravidlem, nebo naopak ještě více kasuisticky vypočítávat i další situace. Návrh volí první cestu.

243. V návrhu na zajištění důkazu musí být uvedeny skutečnosti, o nichž má být důkaz veden, jakož i důkazní prostředek a okolnosti odůvodňující zajištění důkazu. V návrhu musí být označena protistrana, ledaže z okolností uvedených navrhovatelem vychází najevo, že není s to, aby protistranu označil.

Vymezuje se nezbytný obsah návrhu na zajištění důkazu. Poslední věta má předejít tomu, aby bylo zmařeno zajištění důkazu jenom proto, že není v možnostech navrhovatele označit odpůrce, např. z toho důvodu, že navrhovatelova věc byla poškozena neznámou osobou (a o stavu této věci je třeba provést důkaz

ohledáním). Přípuštění řízení o zajištění důkazu bez protistrany je odůvodňováno tím, že na rozdíl od sporného řízení v rámci řízení o zajištění důkazu není uplatňován žádný nárok. S ohledem na principy spravedlivého procesu bude v těchto výjimečných situacích nezbytné vždy neznámému odpůrci ustanovit opatrovníka. To ale plyne z dalšího ustanovení.

244. Soud rozhodne o návrhu usnesením bez ústního jednání. Není-li nebezpečí z prodlení, vyslechne před rozhodnutím protistranu. Navrhovateli může soud před rozhodnutím uložit, aby osvědčil okolnosti, pro něž je zapotřebí zajistit důkaz.

V usnesení vyhovujícím návrhu uvede soud skutečnosti, o nichž má být důkaz vykonán, a způsob, jakým bude dokazování provedeno, včetně případného označení osob, které mají být vyslyšány jako svědci nebo strany, nebo ustanoveny znalcem, či věci nebo listin, jimiž má být proveden důkaz. Soud opatří vše, co je k provedení takového důkazu zapotřebí. Je-li přípustné, aby návrh směřoval proti neznámé straně, ustanoví jí soud opatrovníka.

Proti usnesení vyhovujícímu návrhu není stížnost přípustná.

Navržená pravidla určují postup soudu při rozhodování o návrhu, jakož i obsah rozhodnutí v případě, že soud návrhu vyhoví. Současná úprava o těchto otázkách zcela mlčí, což nelze považovat za dostačující.

245. K provedení důkazu budou vždy předvolány obě strany. Nebyla-li protistrana navrhovatele již dříve slyšena, soud jí spolu s předvoláním doručí návrh na zajištění důkazu.

V naléhavých případech může soud provést důkaz předtím, než bude protistraně usnesení vyhovující návrhu na zajištění důkazu doručeno.

Předvolání obou stran platí i v případě, kdy návrh směřuje proti neznámé straně. V takovém případě soud předvolá opatrovníka, kterého jí ustanovil.

246. Náklady zajištění důkazu platí navrhovatel; protistraně nahradí potřebné náklady, které jí vznikly prováděním důkazu. Právo na náhradu nákladů řízení podle úspěchu ve věci tím není dotčeno.

Hlava II Rozsudky a usnesení

Pravidla o rozsudcích a usneseních jsou systematicky zařazena do části druhé (Řízení před soudem prvního stupně), hlavy druhé (Rozsudky a usnesení); vnitřně se uvedená hlava bude členit na dva díly, věnované jednak rozsudkům, jednak usnesením.

Díl 1 Rozsudky

Oddíl 1 Druhy rozsudků

V oddílu 1 věnovaném (vybraným) druhům rozsudků jsou upraveny následující rozsudky

- Konečný rozsudek
- Částečný rozsudek
- Mezitímní rozsudek, a to v obou svých formách, tj.
 - mezeitímní rozsudek o základu věci
 - mezeitímní určovací rozsudek
- Rozsudek pro vzdání se nároku
- Rozsudek pro uznání
- Rozsudek pro zmeškání

Jak vyplývá z již předeslaného, nejedná se o vyčerpávající výčet druhů rozsudků.

Pro vyjmenované druhy rozsudků by měla platit následující pravidla:

Konečný rozsudek

247. Jakmile je věc sama podle výsledků ústního jednání a dokazování zralá ke konečnému rozhodnutí, rozhodne soud rozsudkem (konečný rozsudek).

Současná úprava konečného rozsudku je dosti kusá. Vyslovuje se sice zásada, že „rozsudkem má být rozhodnuto o celé projednávané věci“ (§ 152 odst. 2 věta první

OSŘ), nestanoví se však bližší podmínky pro to, kdy se tak má stát. Věcný záměr proto vychází z pravidla (inspirovaného § 392 odst. 1 vládního návrhu ČŘS 1937), podle kterého soud rozhodne konečným rozsudkem, jakmile je věc sama podle výsledků jednání a dokazování zralá ke konečnému rozhodnutí. Obdobnou úpravu obsahuje i § 390 odst. 1 rakouského ZPO nebo § 300 německého ZPO. Termín věc „zralá ke konečnému rozhodnutí“ je z tohoto pohledu tradiční a ustálený. Na rozdíl od uvedených zahraničních úprav (a od vládního návrhu ČŘS 1937) však věcný záměr zachovává současnou terminologii, pokud jde o výraz „věc sama“. Věcný záměr vychází z toho, že jde o výraz dostatečně vžitý s jasným významem. Starší termín „rozepře“ nadto neodpovídá původnímu německému výrazu (*Rechtsstreit*); obdobně to platí o termínu „spor“.

Částečný rozsudek

248. Je-li k rozhodnutí zralá jen část projednávané věci, rozhodne soud rozsudkem nejdříve jen o této části (částečný rozsudek). Soud však částečný rozsudek nevydá, není-li to s ohledem na stav věci účelné.

Vzhledem k tomu, že věcný záměr – na rozdíl od starších zahraničních úprav – vychází z koncepce „procesního nároku“, jenž tvoří předmět řízení, a je tedy „věcí samou“, nepřejímá se bez dalšího dikce obsažená v § 391 odst. 1 rakouského ZPO, resp. v § 301 odst. 1 německého ZPO, která hovoří o „několika nárocích uplatněných v téže žalobě“. Používá se termín „část projednávané věci“, jež známe z dosavadní úpravy. Částí projednávané věci je třeba rozumět jak část objektivní, vymezenou některým z více uplatněných nároků nebo jeho částí, tak část subjektivní, danou existencí procesního společenství.

Překážkou vydání částečného rozsudku vůči jen některému či některým ze společníků je samozřejmě skutečnost, že jde o společenství nerozlučné. To však není nutné stanovit výslovně, stejně jako pravidlo, že částečný rozsudek nelze vydat, brání-li tomu povaha věci.

Na rozdíl od rakouské úpravy se navrhuje, aby byl soudu zachován prostor pro úvahu, zda částečný rozsudek vydá, či nikoliv. Současná úprava váže vydání

částečného rozsudku na „účelnost“ takového postupu, přičemž se přihlíží zejména k zájmu žalobce (srov. důvody R 43/11, v němž se odkazuje na rozhodnutí NS ČSR, Vážný č. 8736). Věcný záměr uvedený předpoklad zachovává a pouze upřesňuje, že se jedná o účelnost s ohledem „na stav věci“.

Mezitímní rozsudek

249. Je-li věc sama sporná co do základu i výše, může soud, jestliže je co do základu zralá k rozhodnutí, rozhodnout rozsudkem nejprve jen o tomto základu (mezitímní rozsudek).

Věcný záměr rozlišuje mezi mezitímním rozsudkem o základu věci (bod 249) a mezitímním určovacím rozsudkem (bod 250). Prvně jmenovaný mezitímní rozsudek je možno vydat jen tam, kde lze rozeznávat základ věci a její výši a kde je věc zároveň v obou těchto složkách sporná. Základem věci je podle ustálené judikatury vše, co nelze podřadit pod pojem výše uplatněného nároku (R 44/1996). V souladu se zahraničními úpravami (srov. § 393 odst. 1 rakouského ZPO, § 304 odst. 1 německého ZPO), jakož i s naší předchozí právní úpravou (srov. § 149 odst. 3 OSŘ 1950) nestanoví věcný záměr jako podmínku takového postupu pouhou účelnost. Soudu se ponechává na zvážení, zda uvedeného rozsudku s ohledem na stav konkrétní projednávané věci využije (srov. Rechberger, W. H. – Simotta, D. Zivilprozessrecht. 8. vydání. Wien : MANZ, 2010, s. 485, pozn. č. 34).

Význam mezitímního rozsudku je dán především tím, že jeho právní mocí je pro další řízení vyřešena otázka opodstatněnosti základu projednávané věci, a soud se tak nadále zabývá pouze její výší. Nejčastěji se proto tento druh rozsudku uplatní ve sporech o náhradu škody (srov. NS 4 Cz 16/71).

250. Soud může mezitímním rozsudkem ještě před rozhodnutím ve věci samé rozhodnout také o tom, zda tu je či není právní vztah nebo právo, jakmile se projednání takového návrhu žalobce či žalovaného stane zralým k rozhodnutí (mezitímní určovací rozsudek).

Pravidlo se týká tzv. mezitímního určovacího rozsudku, jehož vypuštění z domácí právní úpravy po roce 1948 problematizovalo účinky právní moci rozhodnutí. V rozporu s jasným úmyslem zákonodárce, podle kterého právní moci nabývá výrok (§ 159a odst. 1 OSŘ), a nikoliv odůvodnění rozsudku (srov. § 203 odst. 2 OSŘ), totiž judikatura dodnes připisuje účinky právní moci rovněž odůvodnění rozhodnutí (srov. R 85/2003, R 82/2014). Takové pojetí účinků právní moci je však nepřijatelné, neboť ve výsledku stranám odpírá možnost samostatně projednat otázku, která nebyla předmětem řízení, avšak soud si ji musel vyřešit jako předběžnou. Navrhovaná úprava tak nově umožňuje, aby např. ve sporu o vydání věci bylo k návrhu žalobce či žalovaného rozhodováno samostatným výrokem rovněž o určení vlastnictví k ní.

251. Rozhodl-li soud mezitímním rozsudkem nebo mezitímním určovacím rozsudkem, pokračuje v řízení teprve poté, co tento nabude právní moci.

Bylo-li rozhodnuto mezitímním rozsudkem o základu věci, nelze v řízení pokračovat do doby, než bude rozhodnuto o opravném prostředku proti němu podanému, resp. do doby, než rozsudek nabude právní moci. Je tomu tak z důvodu hospodárnosti řízení, neboť případné rozhodnutí opravné instance, které by vyústilo v závěr o neopodstatněnosti základu věci, by učinilo veškeré projednávání výše nároku zbytečným. Obdobně se pravidlo uplatní při rozhodování mezitímním určovacím rozsudkem.

Rozsudek pro vzdání se nároku

252. Vzdá-li se žalobce za řízení žalobou uplatněného nároku nebo jeho části, soud žalobu zamítne rozsudkem na základě vzdání se, navrhne-li to žalovaný.

Rozsudek pro vzdání se nároku lze považovat za protiváhu rozsudku pro uznání, a byť se s ním nebude lze v praxi setkat příliš často, je zapotřebí jej v zájmu rovného postavení stran upravit.

Rozsudek pro vzdání se nároku nelze zaměňovat se zastavením řízení pro zpětvzetí žaloby, a to ani v případě tzv. zpětvzetí spojeným se vzdáním se nároku. V obou těchto případech rozhoduje soud usnesením, při zpětvzetí se vzdáním se nároku sice

vyklučuje jeho opětovné projednání, avšak takové usnesení neprojevuje účinek závaznosti. Naproti tomu rozsudek, kterým se žalobce vzdává právní ochrany ohledně uplatněného procesního nároku, vykazuje veškeré účinky meritorního pravomocného rozhodnutí, tj. jak nezměnitelnost, tak závaznost.

Rozsudek pro vzdání se nároku je soudem vydáván na základě dispozičního procesního úkonu žalobce (a nelze jej proto zaměňovat s prominutím dluhu podle hmotného práva). Samotný projev žalobce však řízení neukončuje, je právem žalovaného vydání tohoto rozsudku navrhnout. Situace, kdy se žalobce sice vzdá uplatněného nároku, avšak žalovaný vydání rozsudku pro vzdání se nenavrhne, věcný záměr výslovně neřeší; z nedostatku jiné úpravy je však třeba dovozovat, že soud má v takovém případě v řízení bez dalšího pokračovat (srov. též níže k uznání).

Po vzoru rakouské úpravy (§ 394 odst. 2 rakouského ZPO) se umožňuje též rozhodnutí částečným rozsudkem pro vzdání se nároku.

Rozsudek pro uznání

253. Uzná-li žalovaný za řízení zcela nebo zčásti nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, rozhodne soud rozsudkem pro uznání, navrhne-li to žalobce. To platí i v případě, že žalovaný uzná jen základ uplatňovaného nároku.

Rozsudek pro uznání obsahuje platná právní úprava od 1. 9. 1993 (zákon č. 171/1993 Sb.); z hlediska dispoziční zásady jí lze vytknout především to, že pro rozhodnutí soudu rozsudkem pro uznání zásadně nepředpokládá návrh žalobce (s výjimkou částečného uznání). Je však vždy na žalobci, zda bude rozsudek pro uznání požadovat; právní úprava mu totiž nesmí upírat právo na úplné („kontradiktorní“) projednání věci.

Obdobně jako v případě rozsudku pro vzdání se nároku (bod 252) je třeba i u rozsudku pro uznání uvažovat tak, že v případě absence návrhu žalobce na vydání rozsudku pro uznání bude možno v řízení pokračovat (v Rakousku stejně Rechberger, W. H. – Simotta, D. Zivilprozessrecht. 8. vydání. Wien : MANZ, 2010, s. 352, pozn. 70 a tam citovaná literatura).

Přes většinovou podporu ze strany Ústavního soudu (srov. nálezn PI. ÚS 13/15) opouští věcný záměr v komparativním pohledu zcela nestandardní úpravu rozsudků při tzv. „fikci uznání nároku“ (§ 153a odst. 3 ve spojení s § 114b odst. 5 nebo § 114c odst. 6 OSŘ), a to z důvodů přesvědčivě vylíčených v odborné literatuře (srov. zejména Lavický, P. Zmeškání účastníka a fikce dispozitivních procesních úkonů, Právní fórum, 2009, č. 10). Tato úprava bude nahrazena úpravou rozsudku pro zmeškání (viz níže bod 255 a násl.).

254. Rozsudek pro uznání nelze vydat, brání-li tomu povaha věci nebo okolnosti konkrétního případu.

Navrhované pravidlo vyjadřuje, že rozsudek pro uznání nelze předně vydat tam, kde s právy a povinnostmi, o kterých se v řízení jedná, nemohou strany disponovat (srov. bod 121), a dále tam, kde by taková dispozice byla v konkrétním případě „v rozporu s právními předpisy“, typicky se zákonným zákazem nebo s dobrými mravy. Obdobný závěr platí i podle rakouské úpravy, která však důvody nepřipustnosti rozsudku pro uznání výslovně neupravuje (srov. Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 668 až 669). Skutečnost, že se ve věci rozhoduje konstitutivním rozsudkem, vydání rozsudku pro uznání samozřejmě nebrání.

Rozsudek pro zmeškání

255. Nevyjádří-li se žalovaný včas k žalobě, rozhodne soud na návrh žalobce rozsudkem pro zmeškání. Skutkové přednesy žalobce, týkající se věci, se v takovém případě považují za pravdivé, ledaže jsou v rozporu s obsahem spisu; na tomto základě soud o žalobě rozhodne.

Namísto dosavadní úpravy tzv. fikce uznání procesního nároku pro případ opožděného vyjádření se žalovaného k žalobě (§ 114b odst. 5 OSŘ), se věcný záměr navrácí ke standardní úpravě rozsudku pro zmeškání pro případ zmeškání žalobní odpovědi, jak ji zná např. § 396 odst. 1 rakouského ZPO. Vychází se z pojetí, podle kterého kontumační rozsudek není trestem za zmeškání, nýbrž představuje jeden z nástrojů, jimiž chce zákonodárce motivovat strany řízení k procesní aktivitě (srov.

Lavický, P. a kol. Moderní civilní proces. Brno : MU, 2014, s. 146). Takové rozsudky nejsou *ex definitione* ani v rozporu s objektivní skutečností (opačně Svoboda, K. Dokazování. Praha : ASPI, 2009, s.19), neboť vycházejí z prověřené zákonné skutkové domněnky, podle které nemá zmeškováná strana na obranu proti vznesenému nároku co uvést (Macur, J. Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle § 114b o. s. ř. Bulletin advokacie, 2002, č. 2).

V souladu s celkovou koncepcí věcného záměru (srov. Ideová východiska věcného záměru, kapitola 2.5.) se navrhuje, aby vydání rozsudku pro zmeškání nebylo možné tam, kde se skutková tvrzení strany, která úkon či rok nezmeškala, ukážou nepravdivými, neboť jsou v rozporu s obsahem spisu, typicky s důkazy připojenými k žalobě.

Následkům zmeškání je postižená strana oprávněna bránit se buď návrhem na navrácení v předešlý stav, nebo podáním odvolání.

256. Soud rozhodne rozsudkem pro zmeškání podle bodu 255 také tehdy, zmešká-li strana řízení přípravný rok a protistrana vydání rozsudku pro zmeškání navrhne. Nekonal-li se výjimečně přípravný rok, platí to obdobně pro zmeškání prvního ústního jednání.

Úprava rozsudku pro zmeškání dopadá i na situace, kdy se některá ze stran nedostaví k přípravnému roku a protistrana vydání rozsudku pro zmeškání navrhne. Tímto pravidlem se odstraňuje deficit patrný v současné úpravě, která v případě zmeškání přípravného jednání žalobcem finguje zpětvzetí žaloby z jeho strany (srov. § 114c odst. 7 OSŘ), a navíc ani neumožňuje rozhodnout rozsudkem pro zmeškání žalobce. Výrazně se navrhouvanou úpravou posiluje i postavení žalovaného, v jehož případě se při nedostavení se k přípravnému roku v současnosti finguje dokonce uznání procesního nároku (§ 114c odst. 6 OSŘ). Zmeškala-li strana přípravný rok z omluvitelných důvodů, postupuje se podle ustanovení o navrácení v předešlý stav (srov. bod 53).

I zde však platí, že nebude možné rozsudek pro zmeškání vydat, jestliže by to odporovalo obsahu spisu (viz bod 255).

Na druhé straně vydání rozsudku pro zmeškání nebrání skutečnost, že strana, která zmeškala přípravný rok, předtím podala žalobu, resp. včasnou žalobní odpověď. Vychází se totiž z toho, že k tomu, aby se strana do sporu pustila (tzv. *Streiteinlassung*), je třeba nejen písemného procesního úkonu (žaloby, vyjádření k žalobě), ale též účasti u soudu (obvykle na přípravném roku).

257. Proti usnesení o zamítnutí návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání není přípustná stížnost. To platí také pro zamítnutí návrhu na vydání rozsudku pro vzdání se nároku a pro uznání.

Není udržitelná současná praxe, kdy se o návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání v případě, že jej soud nevydá, nerozhoduje (srov. Drápal, L. – Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1053). V kombinaci s tím, že judikatura jak Ústavního soudu (srov. III. ÚS 428/04, IV. ÚS 63/05), tak soudu Nejvyššího (srov. NS 33 Cdo 2979/2013) při výkladu § 153b odst. 1 OSŘ akcentuje tzv. materiální předpoklady pro vydání rozsudku pro zmeškání, jež mají vyplývat z použití výrazu „může“, je výsledkem dnešního stavu nedostatečná ochrana žalobce v případech nevydání rozsudku pro zmeškání. Právě libovůli při posuzování naplnění předpokladů pro vydání rozsudku pro zmeškání má navrhovaná úprava zabránit; je v tom inspirována § 397 věta první rakouského ZPO. Nepřebírá se však § 397 věta druhá rakouského ZPO stanovící lhůtu pro rozhodnutí soudu, ani § 402 rakouského ZPO upravující výslovně důvody zamítnutí návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání.

Vzhledem k tomu, že rozsudky pro vzdání se a pro uznání jsou soudem rovněž vydávány výlučně na návrh strany řízení, vztahuje se úprava i na ně.

Po zamítnutí návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání pokračuje soud v řízení; žalobce tak má šanci dosáhnout kontradiktorního rozsudku. Přípustnost řádného opravného prostředku proti zamítnutí návrhu by znamenala jen prodloužení řízení.

258. Jestliže strana, která nezmeškala, nepodá návrh na vydání rozsudku pro zmeškání, nýbrž přednese nová skutková tvrzení, je třeba s nimi seznámit protistranu. Tím se věc dostává do stavu, v němž byla před zmeškáním.

Následné zmeškání protistrany nepřekáží tomu, aby se zohlednil nový skutkový přednes.

Po vzoru rakouské úpravy (§ 398 odst. 1 rakouského ZPO) se upravuje možnost, aby nezmeškavší strana i přes zmeškání protistrany přednesla nová skutková tvrzení; protistrana s nimi však musí být seznámena. Dojde-li k opětovnému zmeškání protistrany, zákon nebrání tomu, aby tyto přednesy byly soudem při vydání rozsudku zohledněny.

Ustanovení lze použít zejména v případě, kdy se žalovaný nevyjádřil k žalobě, avšak žalobce vydání rozsudku pro zmeškání nenavrhl, nýbrž pouze doplnil skutková tvrzení. Tím se věc dostává do stavu, v němž byla před zmeškáním; nedostaví-li se žalovaný následně ani k přípravnému roku, může být v následném rozsudku pro zmeškání zohledněn i dodatečně vylíčený skutkový stav, byl-li s ním žalovaný seznámen.

259. Nedostavení se strany ústnímu jednání, jestliže se účastnila přípravného roku a projevila vůli vstoupit do sporu, neopravňuje protistranu k návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání.

Navrhované pravidlo je inspirováno § 399 rakouského ZPO; vyplývá z něj, že není možné tzv. částečné zmeškání, které znala původní úprava ČRŠ. Má se za to, že projev strany, že se bude uplatněnému nároku bránit, učiněný při přípravném roku (tzv. *Streiteinlassung*), vylučuje pozdější uplatnění zákonné skutkové domněnky, na níž je koncepce rozsudku pro zmeškání založena.

Oddíl 2 Obsah rozsudku

260. Rozsudkem rozhoduje soud o věci samé. Soud není oprávněn přisoudit straně něco jiného nebo více, než čeho se domáhala, a ne méně než protistrana uznala.

Základní pravidlo vyjadřuje, že obsahem rozsudku je rozhodnutí o věci samé, tj. rozhodnutí o procesním nároku uplatněném žalobcem v žalobě, případně žalovaným v žalobě navzájem. Na něj pak navazuje – jako projev dispoziční zásady –

klasický princip „*ne eat iudex ultra petita partium*“, v současné úpravě však ustanovením § 153 odst. 2 OSŘ prolomený. Nad rámec toho se po vzoru čl. 58 švýcarského ZPO výslovně dodává, že soud nesmí přisoudit ani méně, než protistrana uznala. I uznání je totiž dispoziční úkon, a pokud je účinné, je jím soud vázán a musí rozhodnout podle něj. Pokud by přisoudil méně, než žalovaný uznal, porušil by tím dispoziční zásadu.

Budou-li ve sporném řízení projednávány věci, v nichž není soud podle občanského zákoníku vázán návrhem, budou mít taková ustanovení aplikační přednost před pravidlem uvedeným pod bodem 260. Počítá se však s tím, že takové věci by – s ohledem na prolomení dispoziční zásady, jež je pro sporný proces klíčová – do budoucna zásadně do sporného řízení patřit neměly.

261. Pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení.

Vychází se ze stávající úpravy § 154 odst. 1 OSŘ, jejíž výhodou oproti § 406 věta první rakouského ZPO je – při zachování stejného obsahu – jednoduchost. Z hlediska časových mezí právní moci lze sice za přesnější považovat vymezení rozhodného okamžiku skončením posledního ústního jednání ve věci (srov. k tomu Dvořák, B. Právní moc civilních soudních rozhodnutí. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 118 a násl.), je však zapotřebí si uvědomit, že vyhlášení rozsudku ne vždy předchází ústní jednání (např. u rozsudku pro vzdání se či pro uznání). Ke správnému výkladu ustanovení tak může dojít sama praxe i při zachování navrhovaného tradičního znění (viz rakouská zkušenost).

262. Jde-li o opěťující se dávky, lze uložit povinnost i k plnění dávek, které se stanou splatnými teprve po vyhlášení rozsudku.

Obsahově se zachovává současná úprava § 154 odst. 2 OSŘ, jejímž protějškem je § 406 věta druhá rakouského ZPO.

263. Shledá-li soud, že neúspěšná strana vedla řízení zjevně svévolně, může ji na návrh úspěšné strany uložit povinnost k plnění přiměřeného zadostiučinění. Jednání o tomto nároku však nesmí oddalovat rozhodnutí o věci hlavní; při

stanovení výše zadostiučinění postupuje soud podle ustanovení o určení výše nároku na základě úvahy soudu.

Přejímá se institut odškodnění za svévolné vedení řízení známý z § 408 rakouského ZPO, resp. z § 413 vládního návrhu CŘS 1937.

264. Je-li to s ohledem na povahu věci účelné, může soud úspěšné straně řízení přiznat právo rozsudek uveřejnit na náklady neúspěšné strany.

S ohledem na platnou hmotněprávní úpravu se zachovává pravidlo obsažené v § 155 odst. 4 OSŘ ovšem s tím, že se namísto taxativního výčtu řízení volí obecná formulace, jež zajišťuje mj. stálost procesní úpravy při možných změnách v hmotném právu.

Oddíl 3 Vyhlášení, vyhotovení a doručení rozsudku

265. Rozsudek vyhlašuje soudce jménem republiky. Vyhlašuje se výrok rozsudku, jeho odůvodnění a poučení o opravném prostředku. Ve výroku rozsudku soud vysloví obsah rozhodnutí ve věci samé; rozhodne v něm také o povinnosti k náhradě nákladů řízení a v případech uvedených pod bodem 306 písm. b) též o přípustnosti odvolání.

266. Rozsudek se vyhlašuje zpravidla hned po skončení ústního jednání; není-li to možné, soud k vyhlášení rozsudku odročí jednání nejdéle na dobu deseti dnů.

267. Jakmile soud rozsudek vyhlásí, je jím vázán.

Věcný záměr zásadně nezasahuje do platných základních pravidel týkajících se vyhlášení rozsudku. Co se týče přípustnosti odvolání, rozhoduje o něm soud prvního stupně pouze podle navrhované varianty 1 (srov. bod 306). Zachována je i současná desetidenní lhůta k odročení ústního jednání za účelem vyhlášení rozsudku (bod 266).

268. Písemné vyhotovení rozsudku má po úvodních slovech „Jménem republiky“ obsahovat:

- a) označení soudu, jména a příjmení soudců a přísedících, kteří se účastnili vyhlášení rozsudku;
- b) označení stran a jejich zástupců;
- c) označení projednávané věci;
- d) výrok;
- e) odůvodnění;
- f) poučení o opravném prostředku;
- g) den a místo vyhlášení.

269. V odůvodnění rozsudku soud stručně a jasně vylíčí skutkové přednesy a návrhy stran, uvede skutečnosti, které byly stranami dožnané nebo mezi nimi nesporné, která skutková zjištění ve věci učinil, o které důkazy a z jakých důvodů je opřel, zda a proč nevyhověl některým důkazním návrhům, a jak věc posoudil po právní stránce.

270. Zkrácené odůvodnění mohou obsahovat rozsudky pro zmeškání, vzdání se nároku nebo rozsudky pro uznání. Zkrácené odůvodnění obsahují též rozsudky, proti nimž není přípustný opravný prostředek nebo proti nimž se strany opravného prostředku vzdaly. Ve zkráceném odůvodnění soud uvede předmět řízení a vyloží důvody, pro které takto rozhodl.

271. Písemné vyhotovení rozsudku podepisuje soudce, který rozsudek vyhlásil; není-li to možné, jiný předsedou soudu pověřený soudce. Rozhodoval-li senát, podepíše jej předseda senátu, a není-li to možné, jiný člen senátu, popřípadě jiný předsedou soudu pověřený soudce.

272. Rozsudek je třeba stranám vždy doručit do vlastních rukou.

273. Je-li to možné, doručí se stejnopis vyhotoveného rozsudku již při skončení ústního jednání.

274. Nebyl-li stejnopis písemného vyhotovení rozsudku doručen podle předchozího pravidla, odešle jej soud stranám ve lhůtě třiceti dnů ode dne vyhlášení rozsudku; předseda soudu může tuto lhůtu prodloužit o dalších třicet dnů.

Věcný záměr, pokud jde o písemné vyhotovení rozsudku, vychází z platné úpravy, pouze ji zestručňuje tam, kde se to jeví jako vhodné. Z důvodů urychlování řízení úprava nově umožňuje předsedovi soudu prodloužit lhůtu k odeslání písemného vyhotovení rozsudku nejvýše o třicet dní.

Oddíl 4 Právní moc rozsudku

275. Doručený rozsudek, který již nelze napadnout opravným prostředkem, je pravomocný.

Úprava nabytí právní moci (tzv. formální stránka právní moci) se liší od dosavadní úpravy pouze v tom, že zohledňuje změnu v systému opravných prostředků.

276. Nestanoví-li zákon jinak, je výrok pravomocného rozsudku závazný jen pro strany řízení a pro ty, kdo se po zahájení sporu stali jejich právními nástupci.

Úprava subjektivních mezí (materiální) právní moci zachovává současný stav s tím, že po vzoru německé regulace (§ 325 odst. 1 ZPO) výslovně stanoví, že závaznost pravomocného rozsudku se vztahuje i na právní nástupce stran po zahájení sporu (tj. po doručení žaloby žalovanému; viz bod 115).

Výjimkou z navrhovaného pravidla je např. § 27 ZŘS.

277. V rozsahu, v němž váže strany, je výrok rozsudku závazný též pro všechny orgány veřejné moci.

Navrhované pravidlo obsahuje oproti dosavadní úpravě (§ 159a odst. 3 OSŘ) pouze zpřesnění týkající se pojmu „orgány“.

278. Jakmile bylo o věci pravomocně rozhodnuto, nemůže být projednávána znovu.

Co do nezměnitelnosti rozhodnutí jako účinku právní moci zachovává věcný záměr rovněž současný stav.

279. Výrok rozsudku o vzájemné pohledávce, namítané žalovaným k započtení, nabývá právní moci jen v rozsahu, ve kterém měla být vzájemná pohledávka započtena.

Věcný záměr se navrácí k úpravě pravomocného rozhodnutí o námitce započtení (srov. § 411 ČŘS, resp. § 415 vládního návrhu ČŘS 1937); námitka započtení je pro svou povahu jedinou námitkou žalovaného, o které soud rozhoduje s účinky právní moci.

Oddíl 5 Vykonatelnost rozsudku

280. Uloží-li soud v rozsudku povinnost k plnění, stanoví ke splnění povinnosti lhůtu patnácti dnů. V odůvodněných případech může soud stanovit lhůtu kratší nebo delší, případně vyslovit povinnost k plnění ve splátkách, jejichž výši a splatnost určí. Jde-li o opětuující se dávky, které se stanou splatnými po vyhlášení rozsudku, stanoví soud v rozsudku den plnění.

Na rozdíl od dosavadní úpravy vychází věcný záměr z pravidelné patnáctidenní pariční lhůty, jež se počíná od doručení rozsudku (srov. bod 281). Účelem navrhované úpravy je dosažení rychlejšího uspokojení věřitele. Věcný záměr rovněž umožňuje, aby soud lhůtu k plnění v odůvodněných případech zkrátil či prodloužil.

281. Lhůty k plnění se počítají ode dne doručení rozsudku. Byl-li však podán opravný prostředek proti rozsudku, který není předběžně vykonatelný, počítá se lhůta k plnění od právní moci rozsudku.

Oproti dosavadní úpravě je odlišně koncipován počátek běhu pariční lhůty; ta se pravidelně počítá již ode dne doručení rozsudku. Jedná se o návrat k tradiční úpravě (vedle rakouské a německé úpravy srov. též § 152 odst. 1 OSŘ 1950), od níž se OSŘ odchýlil.

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

Platná úprava vychází z toho, že ten, komu byla rozsudkem uložena povinnost, má nejprve zvážit, zda podá opravný prostředek, a teprve nepodá-li jej, má se začít shánět po prostředcích k jejímu splnění. Tak tomu ale ve skutečnosti není: zákonná konstrukce fakticky umožňuje tomu, kdo nehodlá podat opravný prostředek, oddalovat splnění uložené povinnosti. Takové *beneficium* ovšem není zapotřebí povinné osobě poskytovat. Povinná osoba má buď plnit, co jí bylo rozsudkem uloženo, nebo proti rozsudku podat opravný prostředek.

Ve svém důsledku se tak platná úprava ocitá v rozporu s účelem civilního procesu, neboť – oproti tradiční konstrukci nabytí vykonatelnosti – pouze oddaluje poskytnutí ochrany porušenému subjektivnímu právu.

Věcný záměr vychází naopak z toho, že pariční lhůta má být zásadně shodná se lhůtou k podání opravného prostředku, a to nejen svou délkou, nýbrž i svým počátkem. Jedině tak lze smysluplně konstruovat odkladný účinek opravného prostředku, tj. jako odklad právní moci a vykonatelnosti. Jinými slovy řečeno: právní moc a vykonatelnost mají spadat v jedno.

Výhoda navrhované (tradiční) úpravy spočívá především v posílení právní jistoty; počítání lhůty k plnění ode dne doručení rozsudku umožňuje, aby se ten, komu rozsudek ukládá povinnost, rozhodl, zda povinnost splní, nebo zda proti rozsudku podá opravný prostředek. Současná úprava povinnou stranu před takovou volbu nestaví; nesplní-li, co jí bylo rozsudkem uloženo, neznamená to, že by se chovala protiprávně: rozsudek totiž ještě nemusel nabýt právní moci. Nadto je nevhodné, aby se povinnost k plnění odvíjela od okamžiku, o němž strana ani nebude vědět, kdy nastal.

Na druhé straně věcný záměr výslovně uvádí, že suspenzivní účinek opravného prostředku odkládá vykonatelnost rozsudku; pariční lhůta v takovém případě běží až od právní moci rozsudku, nejde-li o rozsudek předběžně vykonatelný.

282. Předběžnou vykonatelnost vysloví soud bez ohledu na opravný prostředek ve výroku rozsudku odsuzujícího k plnění:

a) výživného;

b) pracovní odměny za poslední tři měsíce před vyhlášením rozsudku;

c) na základě rozsudku pro uznání.

O předběžné vykonatelnosti hovoříme tehdy, nastává-li vykonatelnost rozsudku bez ohledu na podání opravného prostředku.

Nadále se zachovává rozlišování obligatorní a fakultativní předběžné vykonatelnosti. V prvním případě se doplňuje výčet o plnění přiznaná na základě rozsudku pro uznání. Oproti dosavadní úpravě však předběžnou vykonatelnost vyslovuje soud ve výroku rozsudku vždy, tj. i v případech, kdy vyplývá ze zákona. Důvodem změny je posílení právní jistoty.

283. Soud může ve výroku rozsudku vyslovit předběžnou vykonatelnost na návrh strany, jestliže by jí jinak hrozilo nebezpečí těžko nahraditelné a značné újmy nebo je-li obava, že se splnění stane nemožným.

V případě fakultativní předběžné vykonatelnosti obsahuje návrh dvě změny. Jednak se nově umožňuje, aby soud vyslovil předběžnou vykonatelnost rozsudku i v případě obavy, že se splnění stane nemožným. Vedle toho se zužuje prostor pro vyslovení předběžné vykonatelnosti rozsudku v případě hrozby „těžko nahraditelné a značné újmy“, když se vylučovací spojka „nebo“ nahrazuje kumulativní spojnou „a“. Odstraňují se tak pochybnosti, kterým praxe při výkladu § 162 odst. 2 OSŘ čelila.

Oddíl 6 Oprava a doplnění rozsudku

284. Chyby v psaní a počtech, jakož i jiné zjevné nesprávnosti, soud kdykoliv opraví, a to i bez návrhu. Týká-li se oprava výroku rozsudku, vydá soud opravné usnesení, jež doručí stranám. Stejně postupuje soud i v případě, není-li možné provést opravu ve stejnopisech rozsudku nebo má-li rozsudek elektronickou podobu.

285. Oprava nemá vliv na právní moc a vykonatelnost rozsudku, ledaže se týká výroku; opravou dotčená strana může v tom případě napadnout opravenou

část výroku opravným prostředkem ve lhůtě počítané od doručení opravného usnesení.

286. Jde-li o opravu výroku rozsudku, může soud na návrh dotčené strany odložit vykonatelnost rozsudku do doby, než této straně uplyne lhůta k podání řádného opravného prostředku proti opravenému rozsudku.

Věcný záměr vychází z platné úpravy opravy rozsudku; dílčí změna se týká pouze počátku běhu lhůty k podání řádného opravného prostředku (srov. § 204 odst. 1 OSŘ); rozhodný je den doručení opravného usnesení. Důvodem změny je opět zvýšení právní jistoty.

287. Nerozhodl-li soud v rozsudku o některé části věci samé, o nákladech řízení nebo o předběžné vykonatelnosti, může strana do patnácti dnů od doručení rozsudku navrhnout jeho doplnění.

288. Doplnění o část věci samé učiní soud rozsudkem, na který se užije obdobně ustanovení o rozsudcích; jinak o doplnění rozhodne usnesením.

289. Nevyhoví-li soud návrhu strany na doplnění rozsudku, návrh usnesením zamítne. Stížnost není přípustná.

290. Návrh na doplnění rozsudku nemá odkladný účinek na právní moc ani na vykonatelnost původního rozsudku.

Co do doplnění rozsudku vychází věcný záměr z platné úpravy. Vzhledem k tomu, že se jedná v podstatě o otázku, zda bude rozhodnuto o celé projednávané věci či nikoliv, nechává se jen na stranách sporu, zda budou doplnění rozsudku navrhovat. To je zohledněno i v úpravě opravných prostředků (viz vypuštění současného § 222 odst. 2 OSŘ).

Díl 2 Usnesení

291. Nestanoví-li zákon jinak, rozhoduje soud usnesením.

Věcný záměr zachovává základní pravidlo známé z dosavadní úpravy, podle které je usnesení základní formou soudního rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že rozhodnutí ve věci samé vyhrazuje zákon rozsudku, rozhoduje se usnesením o všech jiných (nemeritorních) otázkách. Příkladem výčet takových otázek, uvedený v současné úpravě (§ 167 odst. 1 věta druhá OSŘ), se však jako nadbytečný vypouští.

292. Není-li dále stanoveno jinak, užije se na usnesení přiměřeně ustanovení o rozsudku.

Rovněž v otázce přiměřeného použití ustanovení o rozsudku na usnesení vychází navrhovaná úprava ze současné právní úpravy.

293. Usnesení je třeba vyhlásit, je-li přítomna alespoň jedna strana.

294. Usnesení doručí soud stranám, je-li proti němu opravný prostředek nebo jiný prostředek nápravy nebo je-li to třeba pro vedení řízení anebo jde-li o usnesení, kterým se stranám ukládá nějaká povinnost.

Věcný záměr přejímá pravidla obsažená v § 168 OSŘ, která v praxi nepůsobí problémy a nevyvolávají ani ústavněprávní pochybnosti.

295. Písemné vyhotovení usnesení obsahuje náležitosti uvedené v bodu 268 písm. a) až g).

Pro jednoduchost se odkazuje na náležitosti uvedené v právní úpravě rozsudku.

296. Usnesení, jímž se zcela vyhovuje návrhu, jemuž protistrana neodporovala, byť k tomu měla příležitost, nemusí obsahovat odůvodnění. Obdobně to platí v případech, kdy návrhu strany bylo usnesením vyhověno a protistrana není návrhem dotčena.

Věcný záměr nepřebírá současnou úpravu § 169 odst. 2 OSŘ, a to s ohledem na ústavněprávní pochybnosti, jež vyvolává (srov. za všechny III. ÚS 346/09). Zdůrazňuje se, že odůvodnění může absentovat pouze v případě usnesení, jímž bylo zcela vyhověno návrhu, jemuž nikdo neodporoval přesto, že odporovat mohl. Prakticky to znamená, že např. usnesení ve věci předběžného opatření musí vždy obsahovat

odůvodnění. Odůvodnění usnesení není třeba ani v případech, kdy protistrana není vyhovujícím usnesením dotčena (např. ustanovení zástupce, osvobození od soudních poplatků, resp. přiznání pomoci s náklady).

Rovněž se nepřebírá ustanovení poslední věty § 169 odst. 2 OSŘ. Výrok usnesení by neměl být zahlcován informativními údaji (od toho je odůvodnění, jež v případě usnesení může být velmi stručné), nýbrž se má imperativní formou vyslovovat o předmětu rozhodnutí [srov. Lavický, P. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až § 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha : WK ČR, 2016, s. 828].

297. Jestliže se usnesení nedoručuje, postačí v písemném vyhotovení uvést výrok a den vydání.

Nedoručuje se usnesení, proti němuž není opravný prostředek nebo jiný prostředek nápravy nebo jehož doručení není nutné pro vedení řízení anebo neukládá-li se jím nějaká povinnost; viz bod 294.

298. Soud je vázán usnesením, jakmile je vyhlásil; nedošlo-li k vyhlášení, jakmile bylo doručeno, a není-li třeba doručovat, jakmile bylo vyhotoveno. Usnesením, kterým se upravuje vedení řízení, však není soud vázán.

Navrhovaná pravidla jsou převzata z platné úpravy.

299. Lhůta k plnění se počítá ode dne doručení usnesení.

Jestliže usnesením nebyla uložena povinnost k plnění, je usnesení, nestanoví-li zákon jinak, vykonatelné doručením, a není-li třeba jej doručovat, jakmile bylo vyhlášeno nebo vyhotoveno.

Co do délky lhůty k plnění (15 dní) se použije pravidlo uvedené v bodu 280 týkající se právní úpravy rozsudků. Jinak se v zásadě přebírá dosavadní úprava vykonatelnosti usnesení.

Hlava III Řízení v nepatrných věcech

Sociální koncepce civilního procesu, jak bylo vyloženo v Ideových východiscích věcného záměru, usiluje mj. o to, aby řízení bylo procesně ekonomické jak co do času, tak i co do nákladů. Zvláštní význam má toto východisko v řízeních, v nichž jde o peněžité či nepeněžité nároky nízké hodnoty. Přílišná nákladnost nebo zdlouhavost řízení v takových věcech se prakticky rovná odepření přístupu ke spravedlnosti, neboť vůbec odrazuje od toho, aby drobné nároky byly v soudním řízení uplatňovány. Z tohoto důvodu jsou do věcného záměru zařazena pravidla věnovaná řízení v tzv. nepatrných věcech. Navržené zásady právní úpravy stojí na myšlence, že náklady a časová náročnost by měly být adekvátní hodnotě předmětu řízení. Ostatně právě tuto ideu vyzdvihuje jako hlavní důvod zavedení řízení v bagatelních věcech v mnoha členských státech EU mj. také odstavec 7 preambule nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích.

Důraz na procesní ekonomii však v žádném případě nelze chápat jednostranně a ospravedlňovat jí ledabylý přístup soudu k objasňování skutkového stavu. Tak, jako v případě kolize jiných principů, i ohledně střetu procesní ekonomie na straně jedné, a správnosti a úplnosti objasnění skutkového stavu a na něj navazujícího právního posouzení na straně druhé, jde vždy pouze o to, že jeden z principů by měl být upřednostněn, avšak při co nejširším zachování principu druhého. Navržená pravidla je proto nutno chápat jako zdůraznění procesní ekonomie v řízení v nepatrných věcech, a nikoliv jako popření jiných aspektů spravedlivého procesu.

Dále uvedená pravidla svou povahou představují výjimky z obecné úpravy řízení v prvním stupni, a nikoliv ucelený druh řízení. Z tohoto důvodu nejsou zařazena mezi zvláštní způsoby řízení, ale za ustanovení o standardním průběhu řízení před soudem prvního stupně. Vnitřně není tato část s ohledem na její krátký rozsah dále strukturována.

300. Jestliže peněžitá částka žádaná v žalobě nebo hodnota předmětu sporu nepřesahuje ... Kč (nepatrné věci), platí zvláštní ustanovení uvedená v této hlavě.

Úvodní ustanovení vymezuje hranici tzv. nepatrných věcí. Pravidla, podle nichž se určí hodnota předmětu sporu u jiných žalob než na peněžitě plnění, budou obsažena v jurisdikční normě.

Stanovení částky vymezující nepatrné věci je záležitostí právně politického uvážení. Při jejím určení je však nutno dbát o to, aby tato částka nebyla příliš vysoká, ale ani příliš nízká. Příliš vysoce stanovená hranice nepatrných věcí by mohla znamenat, že ve skutečnosti se většina záležitostí bude projednávat podle zjednodušených pravidel, což by pochopitelně nebylo žádoucí; k tomuto riziku viz podrobně odůvodnění přípustnosti odvolání v bagatelních věcech u bodu 306.

301. Soud v řízení v nepatrných věcech postupuje tak, aby věc projednal a rozhodl co nejrychleji a s co nejnižšími náklady.

Stanovuje se obecná směrnice pro postup soudu v řízení v bagatelních věcech. Vzhledem k nízké hodnotě předmětu sporu by měl být spor odklizen co nejdříve a s co nejnižšími náklady. Pravidla určená pro řízení v prvním stupni, obsažená v první a druhé části věcného záměru civilního řádu soudního, dávají soudu vždy určitý prostor, v jehož rámci se může pohybovat. Navržené pravidlo soudu ukládá, aby při volbě postupu v řízení akcentoval procesní ekonomii. Toto hledisko se promítne kupř. ve způsobu přípravy ústního jednání, v rozsahu dokazování (např. ohledně výše nároku) apod. Viz též další pravidla. Neznamená to však, jak bylo uvedeno shora, že by soud mohl rezignovat na principy spravedlivého procesu.

302. Žalobu a vyjádření k žalobě lze v nepatrných věcech podat pomocí formulářů.

Vzhledem k nízké hodnotě předmětu sporu budou v řízeních v nepatrných věcech strany často vystupovat bez advokátů, i když samy nebudou mít právnické vzdělání. Navrhovaná právní úprava povinné zastoupení pro tato řízení nepředepisuje a strany k takovému kroku samy mnohdy nebudou motivovány, neboť výdaje s tím spojené

by mohly být neúměrné hodnotě předmětu sporu. Z tohoto důvodu úprava ulehčuje oběma stranám procesní jednání. Na rozdíl od obecné úpravy (bod 32 a násl.) mohou být jak žaloba, tak i vyjádření k ní učiněny – podobě jako podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích – prostřednictvím formulářů. Zavedení těchto formulářů bude mít pozitivní vliv jak na strany, jež povede k tomu, aby jejich podání neměla vady (pomocná a návodná funkce), tak i pro soudy, jimž ubude práce s odstraňováním vad podání, jež by bylo možno jinak u nezastoupených a práva neznalých stran očekávat. Formulář by mělo být možno podat jednak v listinné podobě, jednak by měl být stranám k dispozici prostřednictvím interaktivní elektronické aplikace. To ostatně odpovídá současným obecně se uplatňujícím trendům; viz např. návrh na vklad do katastru nemovitostí.

303. Soud uváží, zda lze při přípravě ústního jednání upustit od vyjádření žalovaného k žalobě, případně též od přípravného roku.

Standardní úprava řízení před soudem prvního stupně počítá s tím, že soud vyzve žalovaného, aby se k žalobě písemně vyjádřil (bod 113). Stejně tak k přípravě ústního jednání patří nařízení přípravného roku, vyjma jednoduchých věcí (bod 125). V souladu s důrazem na procesní ekonomii, kterou na úpravu řízení v nepatrných věcech klade věcný záměr, se tato pravidla uvolňují. Je na úvaze soudce, aby vzhledem k okolnostem každé věci zvážil, zda si vyžádá písemné vyjádření žalovaného k žalobě, nebo zda se spokojí s nařízením přípravného roku, nebo zda mu postačí pouze písemné vyjádření, nebo konečně zda se obejde jak bez písemného vyjádření, tak i bez přípravného roku. V tomto ohledu dává věcný záměr soudci široký prostor k volbě nejvhodnějšího postupu přípravy ústního jednání.

Naproti tomu se nečiní žádná výjimka z obligatorní povahy ústního jednání. S ohledem na význam ústního jednání pro řádné projednání věci a na principy spravedlivého procesu (zjišťování skutkového stavu, právo stran na právní slyšení, kontrola výkonu soudnictví ze strany veřejnosti coby zábrana kabinetní justice atd.) je k projednání věci samé vždy zapotřebí nařídit ústní jednání. I přesto ponechává věcný záměr dostatečný prostor pro zohlednění procesní ekonomie. Nic nebrání

Část 2 Řízení před soudem prvního stupně

např. tomu, aby soud využil možnosti vést ústní jednání prostřednictvím videokonference, včetně dokazování. To by mělo vyplývat z obecných pravidel pro řízení v prvním stupni. Stejně tak může soud nařídit ústní jednání bezprostředně po přípravném roku (bude-li konání přípravného roku považovat za potřebné), a tím řízení urychlit.

Ohledně dokazování obsahuje nařízení, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích, v čl. 9 pokyny směřující k tomu, aby bylo co nejhospodárnější (připouští písemné svědecké výpovědi, videokonferenci, omezuje znalecké posudky a výslechy svědků, resp. obecně vyžaduje, aby soud použil nejjednodušší a nejméně náročný způsob dokazování). Tato pravidla však není nutno výslovně stanovovat. Požadavek, aby si soud počínal hospodárně, platí vždy, a pro řízení o drobných nárocích jej výslovně zdůrazňuje shora uvedené pravidlo 301. Nic proto kupř. soudu nebrání v tom, aby v případě, že bude sporná výše nároku, v řízení o drobných nárocích typicky postupoval tak, že ji určí svou úvahou, místo aby k ní prováděl nákladné dokazování. To ovšem plyne již z obecných pravidel o dokazování (bod 192).

Není zapotřebí stanovovat ani zvláštní pravidla pro kontumační rozsudky. I přes zjednodušenou podobu přípravy ústního jednání lze pro případy zmeškání plně uplatnit obecnou úpravu. Je totiž zřejmé, že ke zmeškání vyjádření nemůže dojít, pokud soud žalovaného k vyjádření nevyzval (pouze mu doručil žalobu); tím je vyloučeno rozhodnout v neprospěch žalovaného podle bodu 255. Naproti tomu, pokud soud žalovaného vyzve, aby se k žalobě vyjádřil, a žalovaný tak neučiní, nic nebrání vyřízení věci kontumačním rozsudkem, budou-li splněny jeho předpoklady. Obecná úprava kontumačních rozsudků počítá rovněž s tím, že soud upustí od přípravného roku, a kontumačním rozsudkem za takové situace postihuje zmeškání strany u prvního ústního jednání (bod 256). To lze pochopitelně využít i v řízení v nepatrných věcech.

Konečně není nutno zvláště stanovovat ani pravidla pro zkrácené odůvodnění písemného vyhotovení (kontradiktorního) rozsudku, neboť podle bodu 270 obsahují

zkrácené odůvodnění mj. rozsudky, proti nimž není odvolání přípustné. K nepřipustnosti odvolání viz bod 306.

304. Je-li to zapotřebí, má soudce dát stranám práva neznalým a advokátem nezastoupeným potřebný návod k provedení jejich procesních úkonů a poučit je o právních následcích jejich jednání nebo opomenutí.

Formulace poučovací povinnosti se opírá o § 432 odst. 1 rakouského ZPO a o § 441 vládního návrhu ČŘS 1937. Oproti současnému § 5 OSŘ je obsah poučovací povinnosti jednoznačněji vymezen a limitován. Soud neposkytuje straně rady, jak má postupovat, aby v řízení uspěla, ale jak má provést procesní úkony, které hodlá učinit, popř. jaké právní následky jsou s jejími úkony nebo opomenutím těchto úkonů spojeny.

Takovéto poučení nepotřebují osoby práva znalé, ani osoby práva sice neznalé, ale zastoupené advokátem. První z nich mají potřebné právní znalosti samy, u druhých tento nedostatek doplňuje advokát.

Část 3 Opravné prostředky

Právní úprava opravných prostředků musí usilovat o nalezení optimální rovnováhy mezi výhodami a nevýhodami, které jsou s možností přezkumu soudních rozhodnutí spojeny. Na straně jedné je existence opravných prostředků nezbytná k tomu, aby mohly být vůbec odstraňovány vady soudních rozhodnutí. Psychologicky pozitivně přitom působí již samotná možnost uplatnit opravný prostředek, a to nejen na strany, ale také na soudce, jehož možnost přezkumu jeho rozhodnutí motivuje k tomu, aby k rozhodnutí přistupoval s co největší pečlivostí. Krom zajištění individuální spravedlnosti přispívají opravné prostředky k zajištění jednoty rozhodovací činnosti, a tím k předvídatelnosti interpretace a aplikace práva (tj. k právní jistotě). Tato funkce se nejvýrazněji projevuje u opravných prostředků, o nichž rozhodují vrcholné soudní orgány. Na straně druhé přináší existence opravných prostředků určitá negativa. Konečné vyřešení věci se uplatňováním opravných prostředků odkládá, tj. prodlužuje se doba trvání řízení a rostou náklady s ním spojené. Prolamují-li opravné prostředky právní moc, mohou výrazně ohrozit právní jistotu a zasáhnout nejen do vztahů mezi stranami, ale mohou se dotknout také třetích osob. Konečně z hlediska vytíženosti justice představuje každý opravný prostředek další pracovní zatížení. To by nemělo být tak velké, aby vedlo k zahlcení soudní soustavy, k průtahům při vyřizování věcí, a tedy konec konců k tomu, že civilní řízení soudní nebude plnit svou funkci.

Ze stručného nástinu výhod a nevýhod opravných prostředků vyplývá, že podoba systému opravných prostředků nemůže být jiná než kompromisní. Čím více opravných prostředků, tím snad roste pravděpodobnost odhalení případných vad, ale zároveň také délka a nákladnost řízení. Naopak přílišné omezení soudního přezkumu může vést k rozhodování ledabylému a nesprávnému. Obou popsaných situací je nutno se vyvarovat.

Právní jistotě nepřispívá, pokud je úprava přípustnosti opravných prostředků složitá a nejednoznačná. Podmínky přípustnosti opravných prostředků jsou ve své podstatě zvláštními procesními podmínkami. Tak, jako pro procesní podmínky obecně, i pro ně by mělo platit, že by měly představovat jednoznačná a jednoduchá pravidla

Část 3 Opravné prostředky

formální povahy, jejichž splnění nebo nesplnění bude bez složitějších úvah zřejmé jak soudu, tak stranám.

Těmto východiskům odpovídá, pokud výčet opravných prostředků bude obsahovat odvolání, dovolání a stížnost. Odvolání by mělo být opravným prostředkem proti prvostupňovým rozsudkům; dovolání opravným prostředkem proti rozsudkům soudu druhého stupně o odvolání; stížnost opravným prostředkem proti usnesením soudu prvního stupně, jakož i proti usnesením soudu druhého stupně v odvolacím řízení.

Věcný záměr rozlišuje mezi opravnými prostředky a jinými prostředky nápravy. Za opravné prostředky se považují jenom takové návrhy na změnu nebo zrušení rozhodnutí, s nimiž jsou spojeny devolutivní a zpravidla též suspenzivní účinky. Z tohoto hlediska není správné, pokud současný občanský soudní řád za opravné prostředky vydává žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost. Jejich odlišnost od opravných prostředků je ve věcném záměru vyjádřena již tím, že jejich úprava bude systematicky umístěna do jiné části civilního řádu soudního.

V souladu se zvolenou sociální koncepcí civilního procesu usiluje věcný záměr o to, aby řízení o opravných prostředcích bylo co nejrychlejší. K tomu je vždy nezbytné, aby podání stran byla bezvadná a odborně fundovaná, aby se opravná řízení zásadně soustředila jenom na vady vytčené stranami, a konečně aby opravná řízení nebyla zatěžována zjišťováním nových skutečností. K dosažení těchto cílů využívá věcný záměr povinného zastoupení advokátem (viz část první, hlava druhá), důsledné respektování dispoziční zásady v opravných řízeních (jedinou výjimkou, která umožňuje její překročení, jsou zmatečnosti), a přísného zákazu novot. K tomu v podrobnostech viz u jednotlivých opravných prostředků.

Právní úpravě opravných prostředků je věnována část třetí civilního řádu soudního. Věcný záměr počítá s existencí tří opravných prostředků, a sice odvolání, dovolání a stížnosti. Každému opravnému prostředku odpovídá samostatná hlava.

Jiné prostředky nápravy budou pod názvem obnovy řízení upraveny ze shora vysvětlených důvodů upraveny v části čtvrté.

Hlava I Odvolání

Přípustnost

305. Rozsudek soudu prvního stupně lze napadnout odvoláním.

Odvolání jen proti důvodům rozhodnutí není přípustné.

Současná právní úprava zná jediný řádný opravný prostředek proti prvostupňovým rozhodnutím, a sice odvolání. Tím lze brojít jak proti prvostupňovým rozsudkům či usnesením ve věci samé, tak i proti usnesením procesní povahy. Jednotnou formu opravného prostředku, popírající rozdíly v opravném řízení proti meritorním a procesním rozhodnutím soudu prvního stupně, přinesl až občanský soudní řád z roku 1963. Občanský soudní řád z roku 1950, stejně jako předtím civilní řád soudní, rozlišoval mezi odvoláním a stížností (rekursem). To je ostatně pojetí obvyklé i v jiných zemích, popř. také v jiných druzích soudnictví (viz § 141 a § 245 trestního řádu). Důvodová zpráva k občanskému soudnímu řádu z roku 1963 opouštění tohoto rozlišování vysvětlovala snahou o „zjednodušení úpravy a jejího zpřístupnění pracujícím“. Byť současná úprava koncepcí jednoho řádného opravného prostředku význam rozlišování opravného prostředku proti meritorním a procesním rozhodnutím popírá, nemůže zabránit tomu, že objektivně je rozdíl dán. Dokladem toho jsou např. ustanovení § 205 odst. 2, § 205a nebo § 214 odst. 2 písm. c) OSŘ. Věcný záměr proto na rozdíl od dosavadního stavu stojí na stanovisku, že je vhodné přinejmenším kvůli odlišnostem v přípustnosti, důvodech, účincích či způsobu projednání a rozhodnutí opět od sebe oddělit opravný prostředek proti prvostupňovému rozsudku (odvolání) a usnesení (stížnost).

Rozsudek, který lze napadnout odvoláním, není dále specifikován. Lze proto napadnout všechny druhy rozsudků, tedy nejen konečný rozsudek, ale také rozsudek na základě vzdání se nároku, rozsudek pro uznání, a rozsudek pro zmeškání.

Nic se pochopitelně nemění na tom, že odvoláním nelze napadnout jenom důvody rozhodnutí. To je vyjádřeno převzetím současného § 202 odst. 3 OSŘ. Tímto pravidlem

se čelí tomu, aby byly rozšiřovány účinky právní moci také na odůvodnění prvostupňového rozsudku.

Právní úprava nemusí výslovně regulovat subjektivní přípustnost odvolání, jako to činí současný OSŘ zčásti v § 201 a posléze v § 203. O tom, že může podat odvolání strana, které byla způsobena rozsudkem újma, nelze pochybovat a není zapotřebí to vyjadřovat. Stejně tak vyplývá z právní úpravy vedlejší intervence, že rovněž vedlejší intervenient může podat odvolání, ovšem nikoliv proti vůli strany, kterou v řízení podporuje (srov. bod 24). Ostatně až do novely č. 30/2000 Sb. nic takového občanský soudní řád výslovně neupravoval, a přesto nikdo nepochyboval, že vedlejší intervenient toto právo má. U státního zastupitelství a ÚZSVM lze naopak důvodně pochybovat, zda jejich oprávnění podat odvolání má být umístěno v předpisu upravujícím sporné řízení. Pokud vůbec tyto zvláštní procesní subjekty mají být oprávněny participovat na některém jiném druhu civilního soudního řízení, je tuto otázku zapotřebí upravit předpisech regulujících tyto druhy řízení (nesporné řízení, insolvence), popř. v předpisech upravujících postavení těchto procesních subjektů. Z toho vyplývá závěr, že úprava subjektivní přípustnosti odvolání v civilním řádu soudním buď není nutná (strany, vedlejší intervenient), nebo do něj vůbec nepatří (státní zastupitelství, ÚZSVM).

306. VARIANTA 1:

Odvolání je přípustné, pokud

- a) hodnota předmětu sporu, která je odvoláním napadena, převyšuje ... Kč, nebo**
- b) navrhne-li to strana a soud prvního stupně odvolání ve výroku připustil.**

Přípustnost odvolání, i když hodnota předmětu sporu napadená odvoláním nepřesahuje ... Kč, soud prvního stupně posoudí přiměřeně podle hledisek stanovených pro přípustnost dovolání v bodu 341 písm. b) i. až iv. Proti výroku o nepřípustnosti odvolání není stížnost přípustná. Výrokem o přípustnosti odvolání je odvolací soud vázán.

VARIANTA 2:

- (bez omezení hodnotou předmětu sporu)

Počínaje novelou č. 30/2000 Sb. nepřipouští občanský soudní řád odvolání proti rozsudkům, jimiž bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím nejprve 2000 Kč a od účinnosti novely č. 7/2009 Sb. dokonce 10 000 Kč (§ 202 odst. 3 OSŘ). Počet věcí, které jsou takto vyloučeny z odvolacího přezkumu, je značný: podle zjištění Ministerstva spravedlnosti nepřesahuje částku 10 000 Kč polovina věcí (navíc toto zjištění se vztahuje k částkám přiznaným, a nikoliv žalovaným; jejich počet tedy bude zjevně ještě větší); zhruba dvacet procent věcí (resp. opět přiznaných částek) nedosahuje hodnoty 2000 Kč. Absence jakéhokoliv opravného prostředku ve více než polovině věcí, jimiž se civilní soudy zabývají, způsobuje, že chybí potřebný pozitivní efekt, kterým na každého soudce působí již samotné vědomí, že jeho rozhodnutí bude možno přezkoumat nadřízeným soudem, a nutí jej k větší pečlivosti a svědomitosti jak v postupu v průběhu řízení, tak i při rozhodování o věci samé. Nepřípustnost odvolání v těchto tzv. bagatelních věcech má za následek, že strany mohou prvostupňové rozhodnutí napadnout prakticky pouze ústavní stížností; jejím účelem však není přezkum zákonnosti rozhodnutí.

Systém opravných prostředků, který ve více než polovině věcí meritorně projednávaných v prvním stupni zcela znemožňuje odstranit případné vady soudních rozhodnutí, nelze považovat za funkční. Věcný záměr proto (ve variantě 1, které se dává přednost) přichází s řešením inspirovaným německým ZPO (§ 511). Nepřípustnost odvolání v bagatelních věcech se sice zásadně zachovává, ale nečiní se tak absolutně; soud prvního stupně bude moci – z obdobných důvodů, z jakých odvolací soud připouští dovolání – odvolání připustit i ve věcech, které stanovené hodnotové hranice nedosahují.

Věcný záměr toto řešení považuje z vysvětlených důvodů za vhodnější než absolutní vyloučení bagatelních věcí z odvolacího přezkumu. Jako varianta č. 2 se však dává k úvaze, zda by hodnota předmětu sporu neměla být pouze hlediskem pro omezení odvolacích důvodů (viz bod 339), a nikoliv pro posouzení přípustnosti odvolání. Na tomto modelu stojí např. rakouská úprava. Podle této varianty je odvolání přípustné

vždy. V bagatelních věcech však může sloužit pouze k řešení právních otázek, a popř. k odstranění zmatečností, k nimž je nutno hledět vždy. Takovéto omezení odvolacích důvodů by umožnilo velmi rychlé vyřízení odvolání. Zároveň je jeho předností to, že by umožnilo odstranit případné zmatečnosti, kterými řízení zatížil soud prvního stupně, již před nabytím právní moci prvostupňového rozsudku. Tím by se minimalizovalo zásadně nežádoucí prolamování právní moci žalobou pro zmatečnost.

Oproti současnému stavu je nutno přijmout změny i ve způsobu vyjádření bagatelnosti věci. V první řadě je nutno přistoupit ke snížení částky 10 000 Kč, neboť je skutečně nepřijatelné vyloučit odvolání ve více než polovině věcí, jimiž se zabývají soudy prvního stupně. Druhá změna se týká toho, že částku vyjadřující hranici nepřipustnosti odvolání je vhodnější vztáhnout k hodnotě předmětu sporu, a nikoliv jen k rozsudkům týkajícím se peněžitých plnění, jak to činí současná úprava. Nedává rozumný smysl, proč by mělo být nepřipustné odvolání proti rozsudku o peněžitém plnění ve výši např. 1500 Kč, a naopak přípustné odvolání ve věci, v níž bylo rozhodováno o žalobě na vydání movité věci téže hodnoty. Argumentem nejsou ani případné obtíže při vyčíslování hodnoty předmětu řízení u žalob na nepeněžitá plnění; takovou úvahu bude stejně nutno vzhledem k pravidlům věcné příslušnosti nebo poplatkové povinnosti učinit vždy již na počátku řízení, a krom toho při správném nastavení metodických pravidel nepůjde o záležitost nijak složitou. Konečně účelu vyloučení bagatelních věcí z odvolacího přezkumu lépe odpovídá, pokud bude hodnota předmětu sporu vztažena nikoliv k tomu, o čem soud prvního stupně rozhodoval, ale k tomu, co bylo odvoláním napadeno.

307. Odvolání není přípustné, jestliže se strana vzdala odvolacího práva. Vzdát se odvolacího práva je možno jedině vůči soudu, a to až po vyhlášení rozsudku.

Navržené pravidlo odpovídá dosavadnímu právnímu stavu. Krom kontinuity se současnou úpravou je jeho předností také to, že dotaz prvostupňového soudce stranám, zda se vzdávají odvolání, plní v podstatě obdobnou funkci jako podstatně složitější úprava tzv. ohlášení odvolání, známá např. z § 417a a § 462 odst. 2 rakouského ZPO.

Základní ustanovení o odvolacím řízení

308. Pro odvolací řízení platí přiměřeně ustanovení o řízení před soudem prvního stupně, pokud není stanoveno něco jiného.

Není-li určitá otázka výslovně upravena, použijí se přiměřeně pravidla pro řízení před soudem první instance. To platí nejen pro část odvolacího řízení, která probíhá před odvolacím soudem, ale i pro jeho fázi, v níž činí přípravné úkony soud prvního stupně.

309. Odvolací soud přezkoumá rozhodnutí soudu prvního stupně v mezích odvolacích návrhů a důvodů.

Tak, jako v prvostupňovém řízení platí, že soud je vázán předmětem řízení, musí rovněž v odvolacím řízení ve sporných věcech platit, že soud je vázán předmětem odvolacího řízení, který odvolatel vymezuje rozsahem odvolání, odvolacím návrhem a odvolacími důvody. Jediná výjimka se týká zmatečností, jimiž se soud zabývá z úřední povinnosti.

310. Odvolací soud přezkoumá současně také usnesení vydaná před rozsudkem, pokud proti nim není opravný prostředek zákonem vyloučen, nebo pokud se tato usnesení nestala nezměnitelnými opominutím včasné výtky, nebo stížnosti či rozhodnutím o stížnosti.

Opravným prostředkem proti usnesení je stížnost. Proti některým usnesením však nebude přípustná stížnost vůbec, proti mnohým dalším nebude přípustná samostatná stížnost. V naposled uvedeném případě bude moci strana podat proti usnesení tzv. odloženou stížnost buď spolu se stížností proti nejbližšímu samostatně napadnutelnému usnesení, nebo ji může spojit až s odvoláním. Právě na případy, kdy strana napadne usnesení, které nelze samostatně napadnout stížností, až společně s odvoláním, pamatuje uvedený bod. Odvolacímu soudu se zakládá oprávnění přezkoumat v odvolacím řízení nejen rozsudek, ale také takové usnesení.

311. V odvolacím řízení nelze uplatnit nový nárok ani novou námitku.

Žalobu nelze změnit ani se souhlasem žalovaného.

Skutkové okolnosti a důkazy, které se nevyskytly v řízení před soudem prvního stupně, mohou strany v odvolacím řízení přednést pouze na důkaz nebo vyvrácení uplatněných odvolacích důvodů. K novému přednesu lze hledět, pouze pokud byl protistraně oznámen již v odvolání nebo ve vyjádření k odvolání.

Patrně nejtěžší otázkou úpravy odvolacího řízení je, do jaké míry se může změnit skutkový základ rozsudku v odvolacím řízení oproti řízení prvostupňovému. Jinak řečeno, do jaké míry jsou přípustná nova, a naopak do jaké míry platí zákaz novot.

V širším slova smyslu k novotám patří také uplatnění nového nároku nebo nových námitek v odvolacím řízení. Připuštění těchto novot by často přineslo rušení prvostupňových rozsudků a vracení věci zpátky soudu první instance k doplnění dokazování, popř. u nových námitek by mělo zpravidla za následek, že řízení před soudem prvního stupně bylo zbytečné. K řádnému vedení sporu patří, aby strany své přednesy a návrhy učinily v koncentrované podobě, pokud možno na začátku řízení. Tím se umožňuje dosáhnout toho, aby těžiště řízení skutečně spočívalo u soudu prvního stupně. Z těchto důvodů věcný záměr vylučuje, aby až v odvolacím řízení byly uplatňovány nejen nové nároky, ale – nad rámec současné úpravy – také nové námítky. Takové řešení ostatně odpovídá např. § 482 odst. 1 rakouského ZPO.

Ohledně nových skutečností a důkazů jsou myslitelné dvě koncepce. Podle toho, zda jsou nova přípustná, či nikoliv, se rozeznává princip úplné či neúplné apelace (dříve označované také jako princip úplného nebo neúplného odvolání). Princip úplné apelace připouští, aby za odvolacího řízení byly uplatňovány nové skutečnosti a důkazy, které se nevyskytly v řízení v prvním stupni. U nás obecně platil do 31. 12. 2000; od té doby se v civilním sporném řízení využívá pouze u odvolání proti rozhodnutím procesní povahy. Princip neúplné apelace naopak vylučuje, aby teprve v odvolacím řízení byly uplatňovány nové skutečnosti a důkazy, které se nevyskytly v řízení v prvním stupni. Tento princip se v našem civilním sporném řízení využívá od 1. 1. 2001 pro odvolání proti meritorním rozhodnutím ve sporných věcech.

Věcný záměr navazuje na dosavadní úpravu a princip neúplného odvolání zachovává i nadále. Tento princip se použije na veškerá odvolání; nejde ale o

Část 3 Opravné prostředky

změnu oproti dosavadnímu stavu, neboť odvolání má být opravným prostředkem pouze proti rozsudkům, tj. meritorním rozhodnutím. Opravným prostředkem proti rozhodnutím procesní povahy bude stížnost; k novotám ve stížnostním řízení viz poznámky u bodu 367.

Pro návrat k principu úplného odvolání není nejmenší důvod. Tento princip nenutí strany k řádnému vedení sporu. Umožňuje jim, aby svou liknavost při objasňování skutkového stavu doháněly až v odvolacím řízení, popř. aby si takto počínaly z taktických důvodů. Negativním důsledkem je prodlužování a prodražování řízení, jakož i znehodnocení výsledků řízení před soudem prvního stupně. Věcný záměr naopak v souladu s cíli, které si vytýčil, usiluje o řízení, které nejen umožní pravdivé a úplné objasnění skutkového stavu, ale zároveň nebude zbytečně zdouhavé nebo nákladné. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby těžiště řízení bylo před soudem prvního stupně; skutkový základ rozsudku by zásadně měl být utvořen zde a v odvolacím řízení by měl být měněn jenom co nejméně. Úkolem odvolacího soudu je především kontrola správnosti prvostupňového rozsudku.

Základním pravidlem, vyjadřujícím zákaz novot, proto je zafixování skutkového stavu k okamžiku, který je rozhodný pro vyhlášení prvostupňového rozsudku. Tím je podle věcného záměru, stejně jako dosud, doba vyhlášení rozsudku (viz bod 261).

Princip neúplné apelace se nikdy neobejde bez určitých výjimek. Pro celkový charakter odvolacího řízení je velmi významné, jak dalekosáhlé tyto výjimky budou; čím rozsáhlejší možnost skutkových a důkazních novot se připustí, tím více se bude skutkový základ rozsudku měnit, a tím častěji bude buď odvolací soud sám muset doplňovat dokazování, nebo v ještě horším případě vrátet věc zpět soudu prvního stupně za účelem doplnění dokazování.

V rámci novot lze rozlišovat tzv. *nova reperta* a tzv. *nova producta*. *Nova reperta* („nově objevené“) jsou skutečnosti a důkazní prostředky, které existovaly již před vyhlášením prvostupňového rozsudku, ale strana je bez svého zavinění nepoužila. U důkazních prostředků může jít jak o ty, které mají sloužit k prokázání skutečnosti, která před vyhlášením rozsudku existovala a nebyla známa, tak i k prokázání skutečností existujících a v řízení tvrzených; znám v tomto druhém případě nebyl pouze důkazní

Část 3 Opravné prostředky

prostředek. Všem těmto situacím je společné, že prvostupňový rozsudek je již v okamžiku svého vyhlášení v jejich důsledku neúplný nebo nesprávný (Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 873). *Nova producta* („nově vzniklé“) jsou skutečnosti, které nastaly až po vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně, jakož i důkazní prostředky mající sloužit k jejich průkazu. Tato nova neznamení nedostatek skutkového základu prvostupňového rozsudku v době jeho vyhlášení; skutkový základ rozsudku se však v důsledku vzniku nových skutečností natolik změnil, že pokud by odvolací soud *nova producta* nezohlednil, bylo by jeho rozhodnutí vlastně nesprávné (Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 874).

Je nutno se rozhodnout, zda účelem odvolacího řízení má být kontrola správnosti rozsudku soudu prvního stupně, nebo zda má odvolací soud vzít v úvahu také skutečnosti, které v době rozhodování soudu prvního stupně bez viny stran známy nebyly a vyšly najevo až později (*nova reperta*), nebo zda má rozhodnutí odvolacího soudu odpovídat stavu, který tu bude v době jeho rozhodování (*nova producta*).

Připustí-li zákonodárce, aby se v odvolacím řízení uplatňovala *nova reperta* i *nova producta*, vychází tím vstřícně požadavku na co největší správnost a aktuálnost rozhodnutí odvolacího soudu. Nevýhodou je, že se tím odvolací řízení zatěžuje posuzováním přípustnosti takových novot (včetně otázky zavinění u kategorie *nova reperta*), a jsou-li přípustné, pak také dalším dokazováním, popř. vracením věci soudu prvního stupně k dalšímu řízení. V důsledku toho se řízení prodlužuje a prodražuje.

Naopak nepřipuštění ani jedné z uvedených kategorií novot velmi zkracuje délku odvolacího řízení. Systém, který nepřipouští *nova reperta* ani *nova producta* v odvolacím řízení, však neznamení, že ten, v jehož prospěch by takové skutečnosti nebo důkazní prostředky svědčily, zůstane bez obrany. *Nova reperta* lze uplatnit žalobou na obnovu řízení, a *nova producta* novou žalobou nebo v souvislosti s exekucí opoziční žalobou [v dnešní úpravě srov. § 268 odst. 1 písm. g) OSŘ].

Prototypem modelu nepřipouštějícího *nova reperta* ani *nova producta* je úprava rakouská (§ 482 ZPO), jež se uplatňovala až do padesátých let také na území dnešní

Část 3 Opravné prostředky

České republiky. Přísný zákaz novot v odvolacím řízení navazoval na – u nás také platný – § 257 josefínského všeobecného řádu soudního z roku 1781. Byť se jej snažil tvůrce civilního řádu soudního Franz Klein zmírnit, byla jeho snaha odmítnuta (Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 874). Rakouská úprava v § 482 odst. 2 ZPO připouští nové skutkové okolnosti a důkazy pouze za účelem prokázání nebo vyvrácení odvolacích důvodů, a to za předpokladu, že byly odpůrci oznámeny v odvolacím spise nebo ve vyjádření protistrany. Nové skutečnosti nebo důkazy se nemohou týkat věci samé, ale jenom konkrétních odvolacích důvodů. Praktický význam mají pouze v případě, že jako odvolací důvod je uplatněno nesprávné skutkové zjištění, tj. nesprávné hodnocení důkazů soudem prvního stupně. U nesprávného právního posouzení nepřichází samozřejmě zákaz novot v úvahu, neboť jde o právní, a ne o skutkové otázky. Ke zmatečností se přihlíží z úřední povinnosti, a proto pro ně zákaz novot neplatí. Jiné vady řízení mohou být odvolacím důvodem pouze tehdy, pokud je odvolatel v průběhu prvostupňového řízení vytkl (Dolinar, H. – Roth, M. – Duursma-Kepplinger, H. Zivilprozessrecht. 14. vydání. Wien : Jan Sramek Verlag, 2016, s. 200); při splnění této podmínky se však nové skutečnosti a důkazy k prokázání tohoto odvolacího důvodu připouštějí (Pochmarski, K. – Lichtenberg, Ch. Berufung in der ZPO. 2. vydání. Wien : LexisNexis, 2010, s. 32).

Současná česká úprava obsažená v § 205a OSŘ vyjmenovává několik kategorií výjimek ze zákazu novot. V souvislosti s právě podanými úvahami stojí za pozornost především písm. f), které umožňuje v odvolacím řízení uplatňovat skutečnosti a důkazy, které nastaly či vznikly až po vyhlášení prvostupňového rozsudku. Naproti tomu skutečnosti a důkazy, které existovaly v prvním stupni, ale bez zavinění strany nebyly uplatněny, v odvolacím řízení použít nelze. Nastává tím zcela paradoxní situace: *nova reperta*, která by mohla odstranit neúplnost nebo nesprávnost skutkového základu prvostupňového rozsudku, nelze uplatnit odvoláním, ale jedině žalobou na obnovu řízení; *nova producta*, která nic nemění na správnosti skutkového základu prvoinstančního rozsudku, v odvolání uplatnit lze.

Věcný záměr opouští absurdní českou úpravu a přiklání se k osvědčenému rakouskému řešení. Účelem odvolání je kontrola správnosti prvostupňového rozsudku.

Z tohoto důvodu nelze připustit, aby v odvolacím řízení byly uplatňovány skutečnosti, které nastaly až po vyhlášení prvostupňového rozsudku, a důkazy, jimiž mají být tyto skutečnosti prokázány. Takové skutečnosti lze uplatnit buď novou žalobou, nebo tzv. opoziční žalobou či opozičním návrhem (byla-li na základě návrhu oprávněného nařízena exekuce, může se povinný bránit tím, že kupř. po vyhlášení prvostupňového rozsudku zaplatil). Nelze se domnívat, že by taková úprava oslabovala ochranu žalovaného, neboť žalobce, kterému již bylo plněno, nebude mít jednak ekonomický zájem na tom, aby vůči povinnému exekučně nastoupil, jednak jej od takového kroku bude odrazovat nutnost nést náklady exekuce, která by mu byla v případě jejího zastavení uložena.

Nepřipouští se však ani *nova reperta*. Jejich zákaz je v souladu se snahou o co nejrychlejší průběh odvolacího řízení. Pokud by tato nova měla být připuštěna, znamenalo by to nutně prodloužení řízení tím, že se bude ohledně nich provádět dokazování v odvolacím řízení, popř. že odvolací soud bude kvůli nim muset vrátit věc soudu prvního stupně k doplnění řízení. Strany zákazem těchto novot nejsou zkráceny, neboť je mohou uplatnit žalobou na obnovu řízení.

Odvolací řízení má charakter kontroly správnosti prvostupňového rozsudku. Proto v něm nejen nelze uplatnit nový nárok, ale ani změnit nárok již žalobou uplatněný.

Podání, náležitosti a účinky odvolání

312. Odvolání se podává do patnácti dnů od doručení písemného vyhotovení rozsudku u soudu, proti jehož rozsudku směřuje.

Patnáctidenní lhůta pro podání odvolání je obvyklá a není na ní zapotřebí nic měnit. Převezít lze také další pravidla obsažená v současném § 204 OSŘ ohledně počátku běhu této lhůty či její délky v případech opravného usnesení, vadného nebo chybějícího poučení.

313. Odvolání musí kromě obecných náležitostí podání obsahovat:

- a) označení rozsudku, proti němuž odvolání směřuje;**

b) určité prohlášení, v jakém rozsahu se rozsudek napadá, určité stručné označení, proč se tak činí (odvolací důvody) a prohlášení, zda se navrhuje zrušení nebo změna rozsudku a jaká (odvolací návrh);

c) skutkové okolnosti a důkazní návrhy, kterými má být prokázána pravdivost odvolacích důvodů.

V navrženém pravidlu se upravují některé náležitosti odvolání. Uvedení rozsahu, důvodů a návrhu slouží k vymezení předmětu odvolacího řízení, jímž je odvolací soud vázán a v němž se může jeho přezkum pohybovat. Na rozdíl od současného § 205 odst. 2 OSŘ se nepovažuje za nutné všechny důvody odvolání výslovně vypočítávat. Vzhledem k tomu, že stejně pokrývají veškeré myslitelné situace, ve skutečnosti vlastně žádný význam taková úprava nemá. Navíc fakt, že se úprava odvolacích důvodů neshoduje s důvody pro změnu a zrušení prvostupňového rozhodnutí, působí spíše matoucím, a nikoliv návodným dojmem. Postačí výslovně upravit, čím se má odvolací soud zabývat z úřední povinnosti, tj. zmatečnosti, popř. za jakých podmínek lze určité vady v odvolání uplatnit. K tomu viz dále zejm. poznámky za bodem 326.

Odvolání v navrhovaném pojetí nepřestavuje návrh na opětovné projednání téže věci, který by z odvolací instance činil v podstatě druhý první stupeň. Odvolání je z tohoto pohledu koncipováno jako návrh na přezkum správnosti prvostupňového rozhodnutí, a z procesně ekonomických důvodů je omezeno např. zákazem novot, nemožností uplatnit vady řízení, které nebyly vytknuty atd. Přesto však v porovnání s ostatními opravnými prostředky zůstává odvolání nástrojem, jehož důvody jsou koncipovány nejrozsáhleji. Odvolacím důvodem mohou být všechny vady, které lze obecně vytýkat opravnými prostředky, tj. zmatečnostní důvody, jiné podstatné vady řízení, nesprávné skutkové zjištění a nesprávné právní posouzení. V odvolacím řízení se tedy přezkouvávají jak skutkové otázky, tak i právní otázky, jakož i řízení, které rozsudku soudu prvního stupně přecházelo.

314. Po zahájení ústního odvolacího jednání nelze odvolací návrhy ani odvolací důvody rozšiřovat ani nahrazovat jinými bez svolení protistrany. Svolení se pokládá za dané, pokud se protistrana neohradí proti změně a jedná o změněných návrzích nebo nově uvedených odvolacích důvodech.

Vzhledem k důslednému prosazení dispoziční zásady v odvolacím řízení jsou rozsah a hlediska, z nichž má být rozhodnutí přezkoumáno, jakož i způsob, jak má být o odvolání rozhodnuto, v dispozici stran. Možnost měnit odvolací návrhy a důvody má odvolatel jenom do zahájení ústního odvolacího jednání; z důvodu ochrany odvolacího odpůrce je po zahájení ústního odvolacího jednání tato možnost vázána na souhlas protistrany, jenž může být udělen nejen výslovně, ale také konkludentně.

Navržené pravidlo se zmiňuje pouze o odvolacích důvodech a návrzích, nikoliv o rozsahu odvolání. Možnost jeho změny však plyne z jiných ustanovení: zúžení rozsahu je ve své podstatě částečným zpětvzetím odvolání, a jeho přípustnost se proto posoudí podle ustanovení regulujících tento institut (viz následující bod); rozšíření odvolání na nenapadené výroky je možné jenom během odvolací lhůty, neboť později tomu brání právní moc, kterou nenapadená část rozhodnutí nabývá.

315. Dokud o odvolání nebylo rozhodnuto, lze je vzít zpět; v takovém případě odvolací soud řízení zastaví. Vzal-li někdo odvolání zpět, nemůže je podat znovu.

316. Včasným odvoláním se až do jeho vyřízení odkládá v rozsahu odvolacích návrhů právní moc a vykonatelnost napadeného rozsudku.

Podání odvolání odkládá právní moc a – krom případů předběžné vykonatelnosti – také vykonatelnost rozsudku. Suspenzivní účinek je oproti nepovedenému znění současného § 206 OSŘ vázán na rozsah vymezený odvoláním (dispoziční zásada). Pouze v tomto rozsahu se může pohybovat přezkumná činnost; nesmí být překročena ani ohledně vad, k nimž soud přihlíží z úřední povinnosti (zmatečnosti).

Úkony soudu prvního stupně

317. Opožděně podané odvolání odmítne soud prvního stupně.

Jako opožděné nemůže být odmítnuto odvolání, které bylo podáno ve lhůtě u funkčně příslušného odvolacího soudu.

- 318. Soud prvního stupně se postará o odstranění případných vad ve včas podaném odvolání. Nezdaří-li se vady odstranit nebo je-li odvolání nepřijatelné, předloží věc po uplynutí odvolací lhůty odvolacímu soudu.**
- 319. Není-li odvolání opožděné, vadné nebo nepřijatelné, doručí soud prvního stupně odvolání odvolatelovu odpůrci k vyjádření.**
- 320. Je-li to potřeba, vyšetří soud prvního stupně, zda jsou splněny podmínky řízení, opatří zprávy a listiny, jichž se odvolatel nebo protistrana dovolávají a které si nemohou sami obstarat, a provede i jiná podobná šetření.**
- 321. Jakmile dojde soudu prvního stupně vyjádření k odvolání, nebo lhůta k němu marně uplyne, a učinil-li soud prvního stupně veškeré další potřebné úkony, předloží věc odvolacímu soudu.**

Body 317 až 321 vyjadřují základní pravidla postupu soudu prvního stupně před předložením věci odvolacímu soudu.

Řízení před odvolacím soudem

Předběžné řízení

- 322. Odvolání přezkoumá nejprve předseda nebo jím pověřený člen odvolacího senátu. Podle výsledků tohoto přezkoumání předloží odvolání odvolacímu senátu, aby o něm rozhodl bez ústního jednání v neveřejném zasedání, a to v těchto případech:**
- a) není-li odvolací soud příslušný k rozhodnutí o odvolání;**
 - b) je-li odvolání nepřijatelné nebo opožděné;**
 - c) trpí-li odvolání vadami, které se nepodařilo odstranit a které brání tomu, aby odvolání mohlo být projednáno a věcně o něm rozhodnuto;**
 - d) je-li rozsudek nebo řízení jemu předcházející napadeno pro zmatečnost, nebo je-li předseda nebo jím pověřený člen odvolacího**

senátu toho názoru, že rozsudek nebo řízení jemu předcházející trpí zmatečností odvolatelem neuplatněnou.

Předběžné řízení je obligatorně bez ústního jednání a je orientováno na procesní problémy. Soud se v něm zabývá tím, zda nejsou dány taxativně vypočtené okolnosti, především je-li odvolání přípustné, zda nemá vady a zda prvostupňové řízení nebylo postiženo zmatečnostmi. Podle toho může již v této fázi řízení skončit nejen odmítnutím odvolání, ale také v případě zmatečností zrušením prvostupňového rozsudku a jemu předcházejícího řízení.

323. Je-li tu vada uvedená v bodu 322. písm. a), vysloví soud svou nepříslušnost a postoupí věc příslušnému odvolacímu soudu.

324. V případě vad uvedených v bodu 322 písm. b) a c) soud odvolání odmítne.

325. Shledá-li soud odvolání v případě bodu 322 písm. d) důvodným, zruší rozsudek a vrátí věc soudu prvního stupně buď jen k tomu, aby vynesl nový rozsudek, je-li jednání před soudem prvního stupně úplné, nebo aby pokračoval v řízení a vynesl rozsudek.

326. Pro zmatečnost [bod 322 písm. d)] bude v části dotčené odvolacími návrhy zrušen rozsudek, popřípadě řízení jemu předcházející, jestliže:

- a) rozhodoval vyloučený soudce;**
- b) soud prvního stupně nebyl řádně obsazen;**
- c) ve věci nebyla dána pravomoc českých soudů, civilní soudní pravomoc nebo věc měla být projednána v nesporném řízení;**
- d) projednání věci bránilo účinky zahájeného řízení nebo účinky právní moci rozsudku;**
- e) bylo porušeno právo strany na právní slyšení;**

f) strana neměla procesní subjektivitu nebo v případě nedostatku procesní způsobilosti nebyla řádně zastoupena, ledaže vedení sporu dodatečně výslovně nebo konkludentně schválila sama strana nebo její zákonný zástupce;

g) rozsudek soudu je nepřezkoumatelný.

Zmatečnosti představují nejzávažnější porušení procesních předpisů, jimiž se soud musí zabývat z úřední povinnosti a které jsou důvodem pro zrušení prvostupňového rozsudku bez ohledu na to, zda měly nebo neměly vliv na jeho věcnou správnost. Na rozdíl od jiných vad řízení, jež mohou mít za následek nesprávné nebo neúplné rozhodnutí v konkrétní věci, představují zmatečnosti porušení takových ustanovení, která je zapotřebí ve veřejném zájmu na řádném výkonu soudní moci dodržovat (srov. Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : MANZ, 1990, s. 888). Právě tento aspekt odůvodňuje, aby se jimi soud vždy zabýval z úřední povinnosti a aby přitom nezkoumal, zda mohly mít vliv na správnost rozhodnutí v konkrétní věci.

Rakouská úprava vypočítává zmatečnosti v § 477 ZPO. Úmyslem zákonodárce bylo pojmout toto ustanovení jako taxativní výčet zmatečnostních vad; současná teorie a praxe je ovšem chápe demonstrativně a za zmatečnosti pokládá i jiné závažné vady. Tento vývoj je ve znění navrženého pravidla zohledněn tím, že taxativní výčet zmatečnostních vad je koncipován širěji než § 477 rakouského ZPO.

327. Zruší-li odvolací soud pro zmatečnost rozsudek soudu prvního stupně, v tomto rozsahu podle povahy zmatečnosti buď žalobu odmítne, nebo věc vrátí soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

328. Byla-li věc vrácena soudu prvního stupně k dalšímu řízení, nařídí tento soud, krom případů, kdy není zapotřebí doplnit řízení, bez návrhu ústní jednání, jakmile usnesení odvolacího soudu nabude právní moci.

Ústní jednání před odvolacím soudem

329. Má-li předseda odvolacího senátu za to, že není důvod pro rozhodnutí odvolacího senátu (bod 322), nebo shledá-li odvolací senát, že nejsou důvody pro jeho rozhodnutí podle uvedeného bodu, nařídí předseda odvolacího senátu ústní jednání k projednání odvolání. Ústní jednání není třeba nařizovat, pokud se nebude provádět dokazování a obě strany s tím souhlasí.

Věcný záměr vychází z toho, že pokud je odvolání včasné, přípustné a napadené rozhodnutí není zmatečné, nařídí soud k věcnému projednání odvolání zásadně ústní jednání. Zároveň se však bere v úvahu, že ne vždy bude zapotřebí ústní jednání nařizovat. Nenavrhují-li strany doplnění nebo zopakování dokazování a nehodlá-li tak učinit ani sám odvolací soud, sloužilo by odvolací ústní jednání jenom k tomu, aby soud ústně vyslechl přednesy stran. To však mohou samy strany, které se předtím písemně vyjádřily, považovat za nadbytečné; proto mohou souhlasit s tím, aby odvolací soud rozhodl mimo ústní jednání. Ani souhlasem obou stran však není odvolací soud omezen v tom směru, že by nemohl ústní jednání nařídít, pokud to považuje např. vzhledem ke složitosti věci za nezbytné.

330. Ústní jednání o odvolání proti rozsudku, jehož doplnění bylo navrženo, může soud na návrh odložit až do doby, než doplňující rozsudek nabude právní moci nebo až bude odvolání proti doplňujícímu rozsudku předloženo odvolacímu soudu. V takovém případě budou obě odvolání projednána společně.

Proti neúplnosti prvostupňového rozsudku se může strana bránit buď návrhem na doplnění rozsudku, nebo odvoláním. Navržené pravidlo upravuje souběžné využití obou těchto prostředků.

331. Jeví-li se již při nařízení ústního jednání potřebné, aby byla zjišťována pravdivost skutečností, které byly uvedeny v odvolání nebo ve vyjádření k odvolání, aby byly důkazy provedené v prvním stupni opakovány či doplněny nebo aby byly provedeny důkazy, které byly dosud jenom navrženy, učiní předseda nebo jím pověřený člen odvolacího senátu opatření, aby potřebné důkazní prostředky byly pro ústní jednání připraveny.

332. Odvolací senát může provést nejen důkazy vhodné k prokázání nebo vyvrácení odvolacích důvodů, ale je-li toho zapotřebí k rozhodnutí o odvolacích návrzích, může také zopakovat nebo doplnit dokazování již provedené v prvním stupni a dodatečně provést důkazy marně stranami navržené v řízení před soudem prvního stupně.

Zvažuje-li odvolací senát, že se odchýlí od skutkového zjištění soudu prvního stupně, může se spokojit s přečtením protokolu místo nového provedení důkazu, kterým bylo provedeno dokazování před soudem prvního stupně, pouze tehdy, pokud stranám předtím dal na vědomí, že má pochyby o hodnocení tohoto důkazu soudem prvního stupně a dal jim příležitost, aby navrhly nové provedení tohoto důkazu odvolacím soudem.

Současná úprava v souladu se zásadou přímosti v § 213 odst. 2 OSŘ ukládá odvolacímu soudu, aby vždy zopakoval důkaz, z něž hodlá učinit jiné skutkové zjištění než soud prvního stupně. Praxe z toho činí určité výjimky, např. pokud jde o důkaz listinou, důkaz provedený dožádaným soudem nebo znalecký důkaz, což není ve všech případech prosto pochybností. Navrhuje se proto jiný přístup k opakování důkazu odvolacím soudem: možnost odchýlení se od hodnocení důkazu musí odvolací soud stranám předem avizovat a je na nich, aby zvážily, zda budou trvat na opakování takového důkazu, nebo zda se spokojí s tím, že odvolací soud vyjde z protokolu o jednání, v němž je průběh dokazování konkrétním důkazním prostředkem zaznamenán. Takový postup je pro strany předvídatelný a na jejich rozhodnutí ponechává, zda považují za nezbytné nechat odvolací soudu důkaz znovu provést a v rámci toho realizovat svá procesní práva, která jsou s prováděním důkazů spojena.

333. Na návrh strany odvolací soud ještě dříve, než rozhodne o odvolání, usnesením vysloví, v jakém rozsahu je rozsudek soudu prvního stupně vykonatelný. Proti tomuto usnesení není samostatného opravného prostředku.

V souladu s důsledným prosazením dispoziční zásady v odvolacím řízení se rozsah přezkumné činnosti odvolacího soudu a rozsah suspenzivních účinků odvolání spojuje s rozsahem, v němž odvolatel prvostupňový rozsudek napadne (viz shora body 309 a

316). V nenapadené části nabývá rozsudek právní moci a, půjde-li o rozsudek ukládající povinnost k plnění, také vykonatelnosti. Není důvodu, proč by v tomto rozsahu nemohl být rozsudek exekučním titulem; z důvodu právní jistoty však bude pro nařízení exekuce zapotřebí výroku odvolacího soudu o rozsahu, v němž rozsudek nebyl napaden a lze podle něj exekuci vést.

334. Neúčast strany u ústního odvolacího jednání nebrání tomu, aby odvolací soud věc projednal a rozhodl, přihlížeje k tomu, co je uvedeno v odvolání a ve vyjádření k němu.

Obě strany již do sporu vstoupily v řízení v prvním stupni; zmeškání roku k ústnímu odvolacímu jednání proto nemůže mít za následek kontumaci.

Rozhodnutí o odvolání

335. Vyjde-li teprve při ústním odvolacím jednání najevo vada uvedená pod bodem 322, rozhodne odvolací soud tak, jak je uvedeno pod body 323 až 327.

Vady uvedené pod bodem 322 by měly být zpravidla odhaleny v předběžném řízení, a k ústnímu odvolacímu jednání proto kvůli nim zpravidla nedojde. Nelze však vyloučit, že výjimečně bude taková vada (zejm. některá ze zmatečností) odhalena teprve při ústním jednání. Pak samozřejmě odvolací soud rozhodne stejně, jako by o ní rozhodoval již za předběžného řízení.

336. Odvolací soud zruší napadený rozsudek, není-li tu sice zmatečnosti, ale:

- a) návrhy ve věci samé nebyly napadeným konečným rozsudkem úplně vyřízeny;
- b) řízení před soudem prvního stupně trpí vadami, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci;
- c) soud prvního stupně se nezabýval skutkovou okolností, kterou odvolací soud považuje za rozhodnou.

Nové projednání a rozhodnutí věci se omezí v případě písm. a) na nároky a návrhy, které zůstaly nevyřízeny, v případě písm. b) na ty části řízení před soudem prvního stupně a jeho rozsudku, které jsou stíženy vadou.

Věc znovu projedná a rozsudkem ve věci samé rozhodne odvolací soud. Soudu prvního stupně může místo toho věc vrátit k novému projednání a rozhodnutí jenom tehdy, pokud by bylo možno očekávat, že projednání a rozhodnutí věci odvolacím soudem by bylo podstatně delší nebo nákladnější.

Zrušit prvostupňový rozsudek lze jenom z taxativně vypočtených důvodů. Důvody zrušení prvostupňového rozsudku jsou rozděleny v prvním odstavci do tří skupin:

První důvod spočívá v neúplnosti prvostupňového rozsudku, v němž nebylo v důsledku přehlédnutí nebo chybného právního názoru rozhodnuto o všech návrzích (např. o některém nároku uplatněném žalobou nebo o jeho kvantitativní části; o mezitímním návrhu určovacím; o námitce započtení). Straně, která tím byla poškozena, se dávají k dispozici dva prostředky nápravy: návrh na doplnění rozsudku a odvolání. Je na straně, který z nich si zvolí; je však zřejmé, že odvolání bude volit především tehdy, bude-li neúplnost rozsudku důsledkem podle mínění strany chybného právního názoru soudu prvního stupně, zatímco návrhu na doplnění rozsudku využije zejména tehdy, pokud je neúplnost rozsudku důsledkem pouhého přehlédnutí. Využije-li strana obou prostředků, má přednost nejprve rozhodování o návrhu na doplnění rozsudku, jak vyplývá ze shora uvedeného bodu 330.

Neúplnost prvostupňového rozsudku uplatněná v odvolání však nebude mít vždy za následek zrušení prvostupňového rozsudku. To by bylo na místě jenom tehdy, pokud by rozhodnutí o opomenutém nároku nutně vedlo k novému rozhodnutí o nároku již vyřízeném, jako je tomu např. v případě, že soud prvního stupně nerozhodl o vzájemné žalobě, již byla uplatněna kompenzační námitka. Jinak bude mít neúplnost prvostupňového rozhodnutí za následek, že odvolací soud sám řízení doplní, nebo výjimečně vrátí věc k doplnění soudu prvního stupně (viz třetí odstavec). Proto také je-li odvolacím důvodem neúplnost prvostupňového rozsudku, domáhá se odvolatel primárně toho, aby odvolací soud o chybějícím nároku sám rozhodl, a teprve *in eventum* navrhuje zrušení prvoinstančního rozsudku. Toto řešení je z procesně

Část 3 Opravné prostředky

ekonomického hlediska vhodnější než současný § 222 odst. 2 OSŘ, jenž doplnění rozsudku odvolacím soudem neumožňuje (nemluvě o porušení dispoziční zásady v tomto ustanovení).

Druhým důvodem pro zrušení jsou vady řízení, pokud je odvolatel uplatnil jako odvolací důvod a v prvním stupni včas uplatnil jejich výtku (bod 154). Jde však jenom o takové vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a to alespoň v abstraktní rovině. Vzhledem k tomu půjde typicky o porušení ustanovení procesních předpisů souvisejících se zjišťováním skutkového stavu, jako např. prohřešky proti materiálnímu vedení řízení, nesprávné nevyhovění důkaznímu návrhu apod. Na rozdíl od nynějšího § 219 odst. 1 písm. a) OSŘ se u těchto vad výslovně neuvádí, že důvodem pro kasaci prvostupňového rozhodnutí jsou jenom tehdy, pokud za odvolacího řízení nemohla být zjednána náprava. Tato odlišnost je dána jednak systematicky, neboť otázka možnosti zjednání nápravy se ve věcném záměru neklade jako důvod zrušení, ale vrácení věci soudu prvního stupně, již se zabývá třetí odstavec; jednak má věcné odůvodnění, neboť zmíněná formulace je značně neurčitá a bývá v praxi nadužívána. Důraz na to, aby náprava byla učiněna již před odvolacím soudem je pochopitelně správný; věcný záměr jej však vyjadřuje jinak než dosavadní úprava ve třetím odstavci tohoto pravidla.

Třetí důvod spočívá v neúplně objasněném skutkovém stavu, jehož příčinou bylo nesprávné právní posouzení věci. Soud prvního stupně při projednávání věci vyšel z právního názoru, který odvolací soud považuje za nesprávný, a v důsledku toho prováděl dokazování za účelem objasnění znaků skutkové podstaty, které považoval sám za rozhodné, a nikoliv též ke zjištění skutečností odpovídajících právnímu názoru odvolacího soudu. Nedostatečně objasněný skutkový stav zde není důsledkem porušení procesního předpisu, a nejde proto o vadu řízení, ale jde o projev nesprávného právního posouzení. Také ohledně tohoto důvodu platí, že primárně by měl řízení doplnit odvolací soud (viz třetí odstavec).

Již zmíněný třetí odstavec shora uvedeného pravidla usiluje o to, aby se co nejvíce zamezilo vrácení věci soudu prvního stupně k dalšímu řízení. I když bude prvoinstanční rozsudek zrušen, protože je zde některý z důvodů uvedených v prvním

odstavci, měl by řízení zásadně doplnit a po tomto doplnění rozhodnout ve věci samé odvolací soud. Takový postup výrazně přispívá ke kratší době trvání řízení a k úspoře nákladů. Pokud by však bylo možno vzhledem k okolnostem konkrétního případu předpokládat, že hospodárnější (jak co do času, tak i co do nákladů) bude doplnění řízení soudem prvního stupně, připouští se výjimečně vrácení věci tomuto soudu. Aby se zabránilo nadužívání takové možnosti, klade se důraz na to, aby časová a nákladová úspora byla podstatná.

337. O potvrzení nebo změně prvostupňového rozsudku rozhoduje odvolací soud rozsudkem.

Rozsudek soudu prvního stupně smí být změněn pouze pokud, pokud to bylo navrženo.

338. V případech uvedených pod body 322, 335 a 336 rozhoduje odvolací soud usnesením.

Soud, kterému podle usnesení odvolacího soudu náleží, aby věc znovu projednal a rozhodl, je vázán právním názorem, z něhož odvolací soud při svém rozhodování vycházel.

O procesních otázkách rozhoduje odvolací soud usnesením, ve věci samé rozsudkem, tj. tak, jako v současné úpravě, rozsudkem rozhoduje o potvrzení a změně prvostupňového rozsudku; usnesením v ostatních případech [odmítnutí odvolání; zrušení prvostupňového rozhodnutí a řízení mu předcházejícího pro zmatečnosti a buď odmítnutí žaloby (nebo zastavení řízení) v případě nezhojitelných zmatečností, nebo vrácení věci k novému projednání soudu prvního stupně v ostatních případech; zrušení prvostupňového rozhodnutí pro vady řízení a vrácení věci soudu prvního stupně k dalšímu řízení]. Forma rozhodnutí odvolacího soudu má význam pro opravné prostředky. Dovolání je přípustné (za dalších předpokladů) jenom proti rozsudku odvolacího soudu (viz bod 340).

Rozhoduje-li odvolací soud ve věci samé, může prvoinstanční rozsudek buď potvrdit, nebo změnit. Vzhledem k meritorní povaze tohoto rozhodnutí je předepsána forma

rozsudku. Nepovažuje se za nutné výslovně stanovovat, kdy má být rozsudek soudu prvního stupně změněn a kdy potvrzen, neboť je zřejmé, že prvním způsobem odvolací soud rozhodne, je-li odvolání důvodné, zatímco druhým tehdy, pokud důvodné není.

Odvolání v nepatrných věcech

339. V nepatrných věcech (bod 300) může být rozsudek soudu prvního stupně napaden odvoláním jenom pro zmatečnosti a nesprávné právní posouzení.

Věcný záměr vychází z toho, že výjimečně může být přípustné také odvolání v bagatelních věcech. Předpokladem je, že má věc zásadní právní význam a že kvůli tomu odvolání připustil prvostupňový soud. Při takto vymezené přípustnosti jsou odvolací důvody nutně omezeny na právní otázky, a nikoliv na otázky skutkové nebo na vady řízení. Přípuštění zmatečnosti coby odvolacího důvodu je odůvodněno tím, že zmatečnosti představují ty nejtěžší vady, k nimž je nutno přihlížet kdykoliv za řízení i z úřední povinnosti, a to bez ohledu na jejich vliv na správnost napadeného rozhodnutí.

Hlava II Dovolání

Dovolání bylo podle civilního řádu soudního z roku 1895 (CŘS) podobně jako podle josefínského všeobecného řádu soudního z roku 1781 řádným opravným prostředkem proti rozsudku odvolacího soudu.

Pod sovětským vlivem pak byly počínaje rokem 1949 provedeny zásadní zásahy do civilního procesu, v rámci čehož byla zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, do našeho právního řádu zavedena stížnost pro porušení zákona (původně stížnost pro zachování zákona), chápána jako zvláštní forma soudního dozoru, namísto dovolání jako řádného opravného prostředku. Občanský soudní řád z roku 1950 již dovolání jako řádný opravný prostředek neobsahoval. Zavedení stížnosti pro porušení zákona jako prostředku dozorčího práva bylo původně zamýšleno jako pokus o získání zkušeností z hlediska budoucí konečné úpravy. Vzorem jí byl sovětský institut přezkoumávání pravomocných rozhodnutí cestou dozoru na základě protestu prokurátora. Stížnost pro porušení zákona nebyla k dispozici stranám (v řízení o stížnosti pro porušení zákona strany ani neměly postavení účastníků řízení); k jejímu podání byl oprávněn pouze generální prokurátor původně podřízený ministru spravedlnosti a předseda Nejvyššího soudu, přičemž podání stížnosti bylo zcela na jejich uvážení, čímž byla zcela potlačena dispoziční zásada. Pro podání stížnosti pro porušení zákona navíc byla stanovena poměrně dlouhá lhůta, což významně zasahovalo do právní jistoty stran. Již v době, kdy tato právní úprava platila, se pravidelně objevovaly hlasy plédující pro návrat dovolání jako řádného opravného prostředku (srov. Říha, J. K zákonné úpravě stížnosti ve věcech občanskoprávních. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 1, s. 27, Rubeš, J. Dovolání a stížnost pro porušení zákona v občanském soudním řízení. *Socialistická zákonnost*, 1969, č. 1). Právní úprava stížnosti pro porušení zákona však přetrvávala, i když byla v průběhu doby několikrát měněna (např. zákonem č. 66/1952 Sb., zákonem č. 68/1952 Sb., zákonem č. 52/1954 Sb., zákonem č. 38/1961 Sb., nebo zákonem č. 62/1961 Sb., o organizaci soudnictví). Vlastní řízení však nedoznalo přílišných změn. Určité změny přinesl OSŘ (zákon č. 99/1963 Sb.), a to především prostřednictvím omezení lhůty pro podání stížnosti, legitimaci k podání stížnosti a rozhodnutí o ní. I právní úprava v OSŘ byla novelizována (např. zákonem č. 158/1969 Sb. nebo

Část 3 Opravné prostředky

zákonem č. 49/1973 Sb.), nicméně na pojetí stížnosti pro porušení zákona jako prostředku dozorčího práva se nic nezměnilo.

Novela č. 519/1991 Sb. do OSŘ opět přinesla institut dovolání. Na rozdíl od stavu do roku 1949 se však dovolání do našeho právního vrátilo jako mimořádný opravný prostředek. Důvodem, proč nebylo řádným, ale mimořádným opravným prostředkem, byl nesouhlas slovenských poslanců Federálního shromáždění s tím, aby „o dovoláních proti rozsudkům nejvyšších soudů jako soudů odvolacích rozhodoval meritorním rozhodnutím Nejvyšší soud ČSFR, přičemž stanovisko těchto poslanců připouštělo, aby o nich rozhodoval Nejvyšší soud ČSFR až po jejich právní moci a nikoliv meritorním rozhodnutím s tím, že konečný výsledek řízení nemohl vyznít na potvrzení nebo změnu napadeného rozhodnutí“ (viz Rubeš, J. Kodifikace a rekodifikace civilněprocesních předpisů u nás. Právní praxe, 1993, s. 135, viz též Ideová východiska věcného záměru, kapitola 2.5.4.). Ačkoliv otázka znovuzavedení dovolání jako řádného opravného prostředku byla diskutována i po roce 1989, nepodařilo se v tomto směru změnu prosadit.

Od té doby byla právní úprava několikrát novelizována, naposledy novelou č. 404/2012 Sb. V současnosti je v procesu schvalování další připravovaná novela.

Ve věcném záměru je dovolání koncipováno jako řádný opravný prostředek (viz Ideová východiska věcného záměru, kapitola 2.5.4.), což je v souladu s tradičními přístupy v nám příbuzných právních řádech Evropy (srov. rakouské nebo německé právo). Dovolání tak má kromě devolutivního také suspenzivní účinek.

Uvádí-li se někdy v odborných kruzích, že zavedením suspenzivního účinku dovolání dojde ke zvýšení nápadu a zpomalení řízení, lze uvést, že statistiky naopak dokládají, že množství věcí, kterými se zabývá Nejvyšší soud, s povahou dovolání jako řádného nebo mimořádného prostředku nesouvisí. Ačkoliv je v současnosti dovolání mimořádným opravným prostředkem, nápad Nejvyššímu soudu po účinnosti novely 404/2012 Sb. podstatně vzrostl. Zatímco v roce 2012, před nabytím účinnosti této novely, napadlo v civilních věcech (Cdo) 3914 dovolání, začal od následujícího roku počet podaných dovolání prudce růst, a k 31. 12. 2016 pak napadlo 6065 dovolání.

Část 3 Opravné prostředky

Statistiky jsou dostupné na stránkách Nejvyššího soudu (www.nsoud.cz) v sekci „O nejvyšším soudu“, „Statistiky“.

Je zjevné, že po účinnosti novely č. 404/2012 Sb. nejen že nedošlo ke snížení zatížení Nejvyššího soudu, ale naopak nápad Nejvyššímu soudu významně vzrostl, přičemž na povaze dovolání coby mimořádného opravného prostředku se nezměnilo vůbec nic. Z uvedeného vyplývá, že množství vyřizovaných věcí závisí spíše na pravidlech přípustnosti opravného prostředku, a nikoliv na povaze opravného prostředku jako řádného či mimořádného.

Pokud jde o délku řízení, ta se nutně odvíjí od nápadu věci (a tedy od přípustnosti dovolání), čili nutně nesouvisí s povahou dovolání jako řádného nebo mimořádného opravného prostředku. Ostatně právní úprava opravného prostředku řádného a mimořádného se může pohybovat od co nejširší až k co nejomezenější přípustnosti, takže se řádný a mimořádný prostředek od sebe nemusí odlišovat jinak než v otázce právní moci.

Jsou zde však silné argumenty, pro které se návrh odklání od koncepce dovolání jako mimořádného opravného prostředku.

Hlavním důvodem je to, že dovolání jako mimořádný opravný prostředek neodkládá právní moc ani vykonatelnost napadeného rozhodnutí odvolacího soudu, čímž dochází k narušení právní jistoty účastníků řízení způsobeným prolomením právní moci. Jestliže bylo totiž na základě pravomocného a vykonatelného rozsudku odvolacího soudu plněno a tento rozsudek byl posléze dovolacím soudem zrušen nebo změněn, vznikají problémy spojené s tím, že strany jsou povinny si toto plnění podle pravidel o bezdůvodném obohacení vrátit. K těmto problémům přistupuje také prodloužení řízení, pokud započteme délku řízení o navrácení plnění (pro tyto účely praxe dovolacího soudu v současnosti umožňuje přerušit řízení – srov. NS 23 Cdo 938/2016).

Možné podlomení právní jistoty se pak netýká jen účastníků řízení, ale také třetích osob, které nabyly na základě rozsudku odvolacího soudu právo od strany na základě pravomocného rozhodnutí, které bylo následně zrušeno nebo změněno.

Část 3 Opravné prostředky

Zavedení dovolání jako řádného opravného prostředku ani nijak nekoliduje s požadavkem vydání rozhodnutí (resp. exekučního titulu) v přiměřené době.

Důvodem je přísný zákaz novot v odvolacím řízení, navrhovaná podoba právní úpravy dovolání (zejména přípustnost dovolání), ve spojení s vhodně nastavenou organizací soudní práce. Je přitom třeba celou problematiku vnímat z hlediska systému, a nikoliv z hlediska úspěšnosti dovolání v jednotlivé věci. Navrhovaná právní úprava totiž tam, kde je nízká pravděpodobnost zrušení nebo změny napadeného rozsudku odvolacího soudu (zejména v případech, kde odvolací soud vysloví nepřípustnost dovolání), ani nepočítá s tím, že by se podáním dovolání bez dalšího odkládala vykonatelnost (srov. níže výklad k bodům 340 a 341 ve spojení s bodem 346). Naopak tam, kde např. vzhledem k tomu, že určitá právní otázka nebyla vyřešena a vyžaduje tedy dalšího posouzení dovolacím soudem (pročež odvolací soud připustí dovolání), nebo tam, kde se odvolací soud odchyluje od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu, sice na základě suspenzivního účinku dovolání dochází k určitému oddálení pravomocného a vykonatelného rozhodnutí (resp. exekučního titulu), nicméně s ohledem na více pravděpodobné zrušení nebo změnu rozhodnutí v takových případech ani není žádoucí na základě takového rozhodnutí výkon rozhodnutí vést.

Právní úprava dovolání by měla sledovat dosažení jak individuální spravedlnosti v zájmu stran, tak i naplnění obecného zájmu na jednotnosti rozhodování.

Úloha dovolání spočívající v individuální spravedlnosti v zájmu stran se odráží v tom, že dovolací řízení může být zahájeno pouze na návrh některé ze stran (dispoziční zásada) a že musí být splněny zákonem stanovené předpoklady jeho přípustnosti včetně subjektivní přípustnosti dovolání. Obecný zájem na jednotě rozhodování se pak zrcadlí v tom, že dovolání může být přípustné pro řešení těch právních otázek, které přiznávají konkrétní věci význam z pohledu zajištění právní jistoty, jednoty rozhodování a dotváření práva.

Cílem právní úpravy je najít vhodné řešení, které nevyprázdní ani jednu z úloh, na druhou stranu však není zřejmě možné stejnou měrou naplnit obě. Zkušenosti nabyté vývojem právní úpravy dovolání ve středoevropských zemích v průběhu 20. století

Část 3 Opravné prostředky

ukazují, že z ryze praktických důvodů nemůže být přípustnost neomezená. Nevhodně omezená přípustnost dovolání s sebou nese velký nápad dovolacímu soudu, důsledkem čehož jsou průtahy v řízení, zakládající porušení práva na spravedlivý proces. Čím déle řízení trvá, tím více se oddaluje soudní ochrana, což může v konečném důsledku poškodit účastníky a systém jako takový. Sekundárním důsledkem zahlcení Nejvyššího soudu je pak rovněž nízká kvalita rozhodnutí, která se zrcadlí v jejich nepřesvědčivosti. Na druhou stranu pak nelze pouze akcentovat obecný zájem na sjednocování judikatury, protože nejen že by ho nebylo možné bez individuálních případů ani dosáhnout, ale bylo by to neslučitelné s účelem civilního procesu a znamenalo značnou nepředvídatelnost úspěchu ve věci pro strany sporu.

Není jednoduché najít kompromis mezi oběma úlohami dovolání. Tak zatímco původně v Rakousku mělo dovolání do roku 1983 jako primární účel individuální spravedlnost a jakákoliv omezení (např. prostřednictvím zásadního právního významu řešené otázky) byla vnímána jako „ožebračení rakouské právní kultury“ (Arnold, W. D. *Gerichtsgebührenrechtliche Überlegungen zur Erweiterten Wertgrenzen-Novelle 1989*. *Anwaltsblätter*, 1989, s. 523) nebo „neslučitelné se sociální funkcí civilního procesu“ (Kuderna, F. *Soziale Funktion und soziale Elemente des Zivilprozesses*. *Das Recht der Arbeit*, 1986, s. 188), umožnila následně tato omezení výraznou redukci vzrůstajícího nápadu Nejvyššího soudu tím, že se připouštělo dovolání pouze k vyjasnění zásadních otázek hmotného nebo procesního práva.

Individuální spravedlnost na úrovni Nejvyššího soudu by proto měla být zajištěna v případech nápravy závažných procesních pochybení (zejména zmatečnostních) nebo v případech závažných pochybení při právním posouzení věci a zjevně nepřiměřených úvahách soudu. To jsou ostatně důvody zakládající porušení jednoty práva a právní jistoty.

Věcný záměr počítá s tím, že funkčně příslušným k projednání a rozhodnutí o dovolání je výlučně Nejvyšší soud.

Přípustnost dovolání

340. Dovoláním může strana napadnout rozsudek odvolacího soudu, kterým jí nebylo i jen zčásti vyhověno, pokud to zákon připouští.

Věcný záměr kalkuluje s tím, že dovolání bude přípustné pouze proti rozsudkům odvolacího soudu, nikoliv proti usnesením. Dovolání pak může podat pouze strana, které byla rozhodnutí odvolacího soudu způsobena újma (tzv. subjektivní přípustnost dovolání).

Vychází se z toho, že za současného stavu soudnictví v Evropě není možné zajistit přezkum každé právní věci již s ohledem k tomu, že ochrana práva nebo oprávněného zájmu má význam jen tehdy, je-li poskytnuta definitivně a v přiměřené lhůtě. Právní úprava přípustnosti opravných prostředků tak musí být do jisté míry kompromisem mezi požadavkem na konečné řešení sporu v přiměřené lhůtě a požadavkem na zajištění správnosti rozhodnutí. Věcný záměr tedy počítá s tím, že dovolání bude přípustné pouze tam, kde bude připuštěno na základě zákonem stanovených podmínek. K nim viz další body.

341. Pokud hodnota předmětu sporu napadená dovoláním přesahuje 50 000 Kč a není to zákonem výslovně vyloučeno, je dovolání přípustné proti rozsudku:

- a) kterým odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně,**
- b) kterým odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně, pokud odvolací soud ve výroku svého rozsudku dovolání výslovně připustil. Odvolací soud dovolání připustí, pokud rozsudek odvolacího soudu závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva,**
 - i. při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo**
 - ii. která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo**
 - iii. která je dovolacím soudem rozhodována rozdílně nebo**

iv. má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

Za měnící rozsudek podle písm. a) se považuje také rozsudek, jímž odvolací soud doplnil rozsudek soudu prvního stupně, jakož i rozsudek, kterým odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl jinak než v dřívějším rozsudku proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozsudek zrušil.

342. Pokud hodnota předmětu sporu napadená dovoláním přesahuje 100 000 Kč, je dovolání proti rozsudku, kterým odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně přípustné, přestože jej odvolací soud nepřipustil, shledá-li dovolací soud, že je naplněno některé z hledisek uvedených v bodu 341 písm. b) i. až iv.

Dovolání je přípustné jen proti rozsudkům, nikoliv usnesením odvolacího soudu (oproti současné úpravě tak jsou z přezkumu vyloučena usnesení, kterými odvolací soud ruší rozhodnutí soudu prvního stupně).

Návrh počítá s tím, že dovolání bude v určitých případech absolutně nepřipustné. První skupinou výluk by měly být kategorie věcí nízké hodnoty (vztahuje se jak na peněžité, tak i na nepeněžité peníze ocenitelná plnění). Jestliže je předmětem řízení nepeněžité plnění, musí být odvolacím soudem provedeno jeho ocenění. Ocenění by mělo být provedeno prostřednictvím výroku odvolacího soudu, kde se vysloví, zda hodnota předmětu sporu hodnotovou hranici přípustnosti dovolání překračuje či nikoliv. Tím se rovněž omezí dovolací přezkum tak, že dovolání nebude pro určitou oblast nepeněžitých plnění vždy přípustné, ale pouze tam, kde hodnota tohoto nepeněžitého plnění překračuje zákonem stanovenou hodnotu. Oceněním, jež provede odvolací soud, je dovolací soud vázán.

Druhou skupinu výluk potom představují věci, které není vhodné s ohledem na jejich povahu, rychlost řízení, právní jistotu apod. dovolacímu přezkumu podrobovat. Vychází se z toho, že by šlo např. o věci rodinného práva podobně jako v zahraničních právních úpravách, nicméně konečný výčet takových věcí bude

Část 3 Opravné prostředky

stanoven až v paragrafovém znění. V této souvislosti lze jako východisko převzít současný § 238 OSŘ.

Bude-li hodnota předmětu sporu napadená dovoláním překračovat 50 000 Kč a nepůjde o věc, kde je přípustnost dovolání vyloučena, vychází se z toho, že dovolání bude přípustné vždy proti měnícím rozsudkům odvolacího soudu, aniž by přípustnost musel odvolací soud vyslovit. Na pozadí tohoto pravidla stojí myšlenka, že potřeba přezkumu je silnější tam, kde se nižší instance na řešení sporu neshodly. Počítá se s tím, že z důvodu difformity rozhodnutí by mělo být dovolání přípustné pouze v té části, v jaké odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně změnil, tedy přezkoumat rozsudek odvolacího soudu jako difformní lze zásadně pouze v rozsahu změny rozsudku soudu prvního stupně.

Naopak u tzv. konformních, tj. potvrzujících rozhodnutí odvolacího soudu (kdy se obě instance na řešení sporu shodly), se navrhuje, aby o přípustnosti dovolání na základě zákonem stanovených kritérií (srov. bod 341) rozhodoval odvolací soud. Bude-li mít kritéria přípustnosti dovolání za naplněná, dovolání připustí; v opačném případě dovolání nepřipustí.

Pokud by odvolací soud dovolání nepřipustil a hodnota předmětu sporu přesahovala 100 000 Kč (jednalo by se tedy z pohledu hodnoty sporu o významnější záležitost), mohl by dovolání připustit navzdory odvolacímu soudu soud odvolací, když by naopak dospěl k závěru, že kritéria přípustnosti dovolání [bod 341 písm. b) i. až iv.] jsou naplněna (tzv. výjimečné dovolání).

Výjimečné dovolání (tedy dovolání podané navzdory tomu, že odvolací soud dovolání nepřipustil) je řádným opravným prostředkem. Podání výjimečného dovolání odkládá právní moc, nikoliv vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu, nicméně zakládá možnost dovolatele požádat o odklad výkonu rozhodnutí (srov. bod 346).

Výjimečné dovolání se chápe jako jednotný opravný prostředek zahrnující stížnost proti nepřipuštění dovolání a současně (pro případ úspěchu stížnosti) samotné dovolání. Zvláštnost výjimečného dovolání je právě v tom, že funguje také jako

Část 3 Opravné prostředky

stížnost proti nepřipuštění dovolání, takže zde dovolatel musí vylíčit, proč podle jeho názoru jsou předpoklady přípustnosti oproti výroku odvolacího soudu splněny. Dovolací soud však není vázán vymezením přípustnosti ze strany dovolatele a musí výjimečně dovolání přijmout i tehdy, pokud by sice přípustnost nebyla založena z důvodů vylíčených dovolatelem, nýbrž z jiných důvodů (shledaných dovolacím soudem).

Ačkoliv v případě, kdy odvolací soud nepřipustil dovolání a proti jeho rozsudku bylo podáno výjimečné dovolání, je rozsudek odvolacího soudu předběžně vykonatelný a umožňuje se tak na základě něj vést exekuce, týká se to spíše malého počtu případů (ne tedy všech případů jako v současném pojetí), takže je zde do právní jistoty zasaženo minimálně v zájmu dosažení pravomocného a vykonatelného rozsudku v přiměřené době. Prakticky půjde o potvrzující rozsudky nad 100 000 Kč, kdy odvolací soud dovolání nepřipustil. Předpokládá se pak podobně jako v rakouské praxi, ze které lze s ohledem na inspiraci právní úpravy vyjít, že úspěšnost výjimečného dovolání bude nízká a konečné řešení věci se tak ve velké většině případů nezmění. Jestliže totiž odvolací soud dovolání nepřipustil, existuje větší pravděpodobnost, že rozhodnutí odvolacího soudu nebude rozhodnutím dovolacího soudu na základě výjimečného dovolání zvráceno (srov. úspěšnost výjimečného dovolání v rakouské praxi se pohybuje okolo 15 %; viz <http://www.ogh.gv.at/medien/taetigkeitsberichte/>). Z hlediska soudnictví jako systému je tedy výhodnější předběžnou vykonatelnost v těchto případech přiznat.

Rozhodnutí odvolacího soudu o přípustnosti dovolání, jakož i „přijetí“ výjimečného dovolání Nejvyšším soudem nejsou dány do volného uvážení těchto soudů, protože musí být navázány na zákonné předpoklady. Rozsudek odvolacího soudu však lze napadnout pouze pro řešení právních otázek (otázky skutkové při posuzování přípustnosti nehrají roli). Relevantní mohou být jak otázky práva hmotného, tak i procesního (oblasti procesního práva je vždy právní otázkou procesního práva zásadního významu důvod zmatečnosti, a to z důvodu právní jistoty s ohledem na to, že důvody zmatečnosti je třeba zohlednit i tehdy, pokud by bylo rozhodnutí věcně správné). Rozhodnutí odvolacího soudu musí být navíc na řešení této otázky

založeno; nelze tedy přezkoumávat abstraktní otázky, na kterých rozhodnutí odvolacího soudu nezávisí.

Ne každá právní otázka pak zakládá přípustnost dovolání, nýbrž jenom taková, jejíž řešení má zásadní význam pro sjednocování práva, právní jistotu nebo dotváření práva z pohledu výše uvedených kritérií, při jejichž formulaci se vychází z § 237 OSŘ, který důvody přípustnosti dovolání z pohledu úloh dovolání vystihuje a obsahově odpovídá i důvodům přípustnosti dovolání stanoveným v zahraničních úpravách (srov. § 502 odst. 1 rakouského ZPO).

343. Vyslovuje-li odvolací soud přípustnost dovolání, učiní tak i bez návrhu ve výroku svého rozsudku.

Pokud jsou dány předpoklady stanovené zákonem pro připuštění dovolání a odvolacímu soudu je umožněno, aby přípustnost dovolání sám posoudil [tj. v případě uvedeném pod bodem 341 písm. b)], musí o přípustnosti rozhodnout odvolací soud přímo ve výroku svého rozsudku]. Rozhodování o přípustnosti, resp. nepřípustnosti dovolání odvolacím soudem je odůvodněno předvídatelností přípustnosti tohoto opravného prostředku pro strany řízení. Nemůže být přenecháno straně, aby posuzovala sama přípustnost dovolání a odhadovala tak předem postoj odvolacího soudu. V zájmu jasného nastavení pravidel opravných prostředků, kdy musí být nadevší pochybnost, zda je tento opravný prostředek přípustný či nikoliv, se navrhuje, aby o přípustnosti dovolání rozhodovaly odvolací soudy, a to senát, který vydal napadené rozhodnutí a věci se zabýval.

Za nevhodné lze považovat to, aby o přípustnosti dovolání rozhodoval jiný senát odvolacího soudu. Znamenalo by to totiž nutně větší zatížení pro odvolací soudy.

Odvolací soud rozhodne o přípustnosti nebo nepřípustnosti dovolání i bez návrhu ve výroku svého rozsudku. Tento výrok musí být alespoň stručně odůvodněn (např. dovolání odvolací soud seznal nepřípustným, protože se v řešené věci mohl přidržit ustálené judikatury odvolacího soudu).

Aby bylo zabráněno nejednotnosti posuzování přípustnosti ze strany odvolacího soudu a nestejnému zacházení v rámci různých odvolacích soudů vedoucího k odepření práva na přístup k dovolacímu soudu, je výrok o nepřipustnosti dovolání přezkoumatelný Nejvyšším soudem prostřednictvím tzv. výjimečného dovolání (bod 342).

344. Výrokem rozsudku odvolacího soudu o přípustnosti dovolání je dovolací soud vázán.

Pokud by dovolací soud nebyl vázán výrokem odvolacího soudu o připuštění dovolání, byla by podporována právní nejistota, do případného odmítnutí dovolání by uplynula určitá doba a náklady stran a jejich čas by byl vynaložen zbytečně. Z tohoto důvodu se navrhuje stanovit vázanost dovolacího soudu výrokem o připuštění dovolání. Výrokem o nepřipuštění dovolání pak dovolací soud vázán není s ohledem na to, co bylo uvedeno v odůvodnění bodu 341.

Dovolací soud bude vázán pouze tím, že je dovolání připuštěno, nikoliv z jakého důvodu přípustnosti (tedy nebyl by vázán tím, v čem spatřuje odvolací soud otázku zásadního právního významu).

Podání dovolání

345. Dovolání se podává u soudu prvního stupně v konečné lhůtě jednoho měsíce od doručení písemného vyhotovení rozsudku odvolacího soudu. Pro postup soudu prvního stupně se použijí ustanovení upravující postup soudu prvního stupně v odvolacím řízení.

Pravidlo vychází z osvědčené úpravy obsažené v § 240 odst. 1 OSŘ a z § 505 odst. 1 rakouského ZPO. Soud prvního stupně může dovolání rovnou odmítnout, pokud bude podáno opožděně. V opačném případě soud prvního stupně zašle dovolání k vyjádření protistraně a následně předloží dovolání a případně vyjádření k dovolání spolu s procesním spisem dovolacímu soudu.

Dovolání je řádným opravným prostředkem, tedy odkládá právní moc a vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu. S ohledem na tento účinek dovolání,

kterým je oddálení právní moci rozsudku odvolacího soudu, se navrhuje stanovit dovolací lhůtu na 1 měsíc, což je však i v porovnání s lhůtou pro podání odvolání lhůta přiměřená povaze a složitosti dovolání. Jednoměsíční lhůta pro podání dovolání je ostatně obvyklá i v zahraničních úpravách (§ 544 německého ZPO nebo § 505 rakouského ZPO). Dovolací lhůta je lhůtou konečnou, kterou nelze prodloužit (bod 43); bylo by však možné využít navrácení v předešlý stav (bod 53).

346. Včasným podáním dovolání se odkládá v napadeném rozsahu právní moc a vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu do skončení dovolacího řízení. To neplatí pro dovolání podle bodu 342, jehož podáním se odkládá pouze právní moc, nikoliv vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu. Dovolací soud však může v tomto případě na návrh vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu odložit.

Pravidlo vyjadřuje účinky dovolání vzhledem k pojetí dovolání jako řádného opravného prostředku. Výjimka je stanovena pro případ tzv. výjimečného dovolání (tedy dovolání podaného navzdory výroku odvolacího soudu o nepřipuštění dovolání - srov. bod 342), přičemž se dává k úvaze dovolacího soudu i v tomto případě vykonatelnost napadeného rozsudku na návrh dovolatele odložit.

347. Bude-li dovolání podáno svévolně nebo za účelem průtahu věci, může dovolací soud dovolateli nebo advokátovi dovolatele uložit trest pro svévoli.

Návrh obdobně po vzoru § 512 ČŘS (dodnes platného v Rakousku) zavádí trest pro svévoli. S ohledem na to, že je dovolání řádným opravným prostředkem, není žádoucí, aby se stalo nástrojem prodlužování řízení a tím i oddalování konečného řešení sporu, případně nástrojem svévole, kterým by dovolatel docílil právem neaprobovaného účelu. K trestu pro svévoli viz bod 64.

Náležitosti dovolání

348. Kromě obecných náležitostí musí dovolání obsahovat:

a) označení rozsudku odvolacího soudu, proti kterému směřuje

- b) určité prohlášení, v jakém rozsahu se rozsudek napadá, určité stručné označení, proč se tak činí (dovolací důvody) a prohlášení, zda se navrhuje zrušení nebo změna rozsudku a jaká (dovolací návrh);**
- c) skutkové okolnosti a důkazní návrhy, kterými má být prokázána pravdivost odvolacího důvodu uvedeného pod bodem 350 písm. b);**
- d) u dovolání podle bodu 342 také to, proč má být dovolání oproti výroku odvolacího soudu považováno za přípustné.**

Navržené pravidlo vychází z toho, že dovolání je možné podat pouze písemným podáním. Návrh upravuje pouze zvláštní náležitosti dovolání po vzoru § 214a OSŘ a § 506 rakouského ZPO, přičemž odkazuje na obecné náležitosti podání upravené na jiném místě (bod 32 a násl.). S ohledem na to, že lze v určitých případech lze dovolání podat i navzdory názoru odvolacího soudu vyjádřeného výrokem o nepřipustnosti dovolání, kdy dovolání současně obsahuje stížnost proti výroku rozsudku odvolacího soudu o nepřipustnosti dovolání, vyžaduje se rovněž, aby v tomto směru obsahovalo dovolání relevantní argumentaci.

349. V dovolání nelze uplatnit nové skutečnosti nebo důkazy. Nové skutečnosti nebo důkazy k prokázání zmatečnosti však v dovolání uplatnit lze.

I pro dovolací řízení platí zákaz novot s ohledem na to, že v dovolacím řízení se řeší pouze právní otázky. Výjimku představují zmatečnostní vady.

Dovolací důvody

350. Dovolání lze podat pouze z důvodu:

- a) nesprávného právního posouzení věci,**
- b) zmatečnosti.**

Dovolací důvod spočívající ve zmatečnosti rozsudku odvolacího soudu, resp. řízení jemu předcházejícího, je stanoven s ohledem na to, že zmatečnostní vady představují nejzávažnější procesní nedostatky, ke kterým se přihlíží i bez návrhu, neboť

zde převažuje veřejný zájem na jejich odstranění (jde např. o nesprávné obsazení soudu, odnětí možnosti jednat před soudem apod.; viz bod 326). Je tedy vhodné takové vady reflektovat i v dovolacím řízení. Naopak se nepočítá s tím, že by mohly být dovolacím důvodem i jiné (méně závažné) vady.

Dovolací důvod nesprávného právního posouzení věci je pak dovolacím důvodem tradičně obsaženým v české právní úpravě i úpravách zahraničních, přičemž směřuje k pochybení při aplikaci hmotného, ale i procesního práva. Chyby v právním posuzování věci mohou spočívat vůbec ve vyhledání správné právní normy, v její aplikaci nebo ve vyvození následků, které z ní pro konkrétní skutkový stav plynou. Poměrně velké potíže působí (nejen v české dovolací praxi) rozlišování právních a skutkových otázek. To však netřeba řešit v zákoně; vymezení náleží právní vědě a praxi.

Návrh nepočítá s dovolacím důvodem tzv. „rozporu se spisy“, tedy že rozsudek odvolacího soudu je založen v podstatné části na skutkových zjištěních, které jsou v rozporu s procesním spisem první nebo druhé instance. To z toho důvodu, že přezkumná činnost dovolacího soudu má směřovat k řešení právních, nikoliv skutkových otázek.

Dovolací řízení

351. Dovolací soud rozhoduje na základě ústního jednání, považuje-li to za vhodné, provádí-li dokazování nebo trvá-li na něm alespoň jedna ze stran.

Dovolací soud jednání sám nařídí, zejména pokud se to zdá být potřebné k rozhodnutí o podaném dovolání (např. pro případ prokázání dovolacího důvodu zmatečnosti). Jinak nařídí jednání na základě iniciativy stran.

352. Dovolatelem navržené důkazy potřebné k prokázání dovolacího důvodů uvedeného pod bodem 350 písm. b) může dovolací soud provést prostřednictvím dožádaného soudu.

Pravidlo umožňuje dovolacímu soudu s ohledem na hospodárnost řízení provést důkazy prostřednictvím dožádání, přičemž se použijí příslušná pravidla pro dožádání

včetně předložení protokolů o provedených šetřeních a důkazech dovolacímu soudu.

353. Pro dovolací řízení platí přiměřeně ustanovení o odvolacím řízení, není-li stanoveno jinak.

S ohledem na to, že pravidla pro přezkum rozhodnutí jsou obsažena v úpravě odvolacího řízení, vychází se z toho, že není-li určitá otázka výslovně upravena, použijí se přiměřeně pravidla pro řízení před odvolacím soudem.

354. Dovolací soud přezkoumá rozhodnutí soudu odvolacího soudu v mezích dovolacích návrhů a důvodů. To neplatí pro dovolací důvod zmatečnosti rozsudku odvolacího soudu, ke kterému dovolací soud přihlédne, i kdyby nebyl dovolatelem uplatněn.

Dovolací přezkum je vymezen s ohledem na dispoziční zásadu rozsahem napadení, dovolacími důvody a dovolacím návrhem. Takto vymezeným předmětem dovolacího řízení je dovolací soud vázán. Výjimka se předvídá u zmatečnostních vad, které jsou natolik závažné, že je musí dovolací soud zohlednit i v případě absence odpovídajícího návrhu dovolatele.

V dovolacím řízení se vychází z toho, že to, co nebylo napadeno v odvolacím řízení, je již pravomocně vyřízeno a nemůže být tedy znovu přezkoumáno (oddělená právní moc). To neplatí v případě, že by určité části odvolacího rozsudku byly s napadenou částí neoddělitelně spjaty. V takovém případě se dovolací přezkum může vztahovat i na ně.

Vázanost dovolacím návrhem se projevuje také v tom, že pokud dovolatel navrhuje nějaký způsob rozhodnutí dovolacího soudu, musí dovolací soud rozhodnout vzhledem k dispoziční zásadě v rámci jeho návrhu. Tedy pokud např. požaduje dovolatel změnu rozsudku odvolacího soudu, nemůže dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušit a věc mu vrátit k dalšímu řízení. Dovolatelům se samozřejmě nebrání, aby formulovali dovolací návrh jako eventuální.

355. Dovolací soud vystaví žádost strany potvrzení o tom, v jakém rozsahu je rozhodnutí odvolacího soudu vykonatelné.

Obdobně jako v úpravě odvolacího řízení se navrhuje stanovit pravidlo pro potvrzení o vykonatelnosti rozsudku odvolacího soudu. Jedná se i v zahraničních úpravách o praktický institut, který umožní vést exekuci ohledně (nenapadených) výroků rozsudku odvolacího soudu, které odděleně nabyly právní moci.

Rozhodnutí o dovolání

356. Dovolací soud rozhodne zpravidla ve věci samé. Prohlásí-li však rozsudek odvolacího soudu za zmatečný, zruší jej a podle povahy zmatečnosti buď žalobu odmítne, nebo věc vrátí odvolacímu soudu k dalšímu řízení. Dovolací soud zruší rozsudek odvolacího soudu také z důvodu nesprávného právního posouzení, má-li za to, že je třeba nového jednání pro vyřízení věci.

Má-li být rozsudek odvolacího soudu zrušen a je-li k tomu, aby se daná věc stala zralou k rozhodnutí, patrně třeba ústní jednání před soudem prvního stupně, dovolací soud zruší i rozsudek soudu prvního stupně a věc vrátí soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Soud, kterému bude věc vrácena, je v dalším řízení vázán právním názorem dovolacího soudu.

S ohledem na požadavek hospodárnosti řízení a dosažení pravomocného rozhodnutí v přiměřené době se dává po vzoru § 515 odst. 1 vládního návrhu ČRS 1937, resp. § 510 odst. 1 rakouského ZPO přednost rozhodnutí ve věci samé tam, kde je to možné. Zrušení rozhodnutí dovolacím soudem by nemělo být pravidlem a mělo by se využít jen pro případy, kdy byl právem uplatněn důvod zmatečnosti rozsudku nebo pro případy, kdy je třeba k vyřízení věci učinit nějaká skutková zjištění. Návrh umožňuje dovolacímu soudu při zrušení napadeného rozsudku odvolacího soudu za stanovených podmínek zrušit i prvostupňové rozhodnutí a věc vrátit soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Na úpravu rozhodnutí o dovolání jsou přiměřeně použitelná ustanovení o odvolacím řízení.

357. Není-li dovolání přípustné, dovolací soud je odmítne. V takovém případě v odůvodnění postačí jen stručně uvést důvody, pro které bylo dovolání odmítnuto.

Věcný záměr počítá s tím, že v určitých případech je účelné s ohledem na nepřípustnost dovolání a tedy nemožnost učinit právní vývody ze strany dovolacího soudu, využít zkráceného odůvodnění rozhodnutí.

358. O potvrzení nebo změně rozsudku odvolacího soudu rozhoduje dovolací soud rozsudkem. V ostatních případech rozhoduje usnesením.

Hlava III Stížnost

Stížnost je řádným opravným prostředkem proti usnesením soudu prvního a druhého stupně. O stížnosti proti usnesení soudu prvního stupně rozhoduje – stejně jako u odvolání proti rozsudku – druhoinstanční soud (tj. krajský nebo vrchní soud), o stížnosti proti druhostupňovému usnesení, jež přichází v úvahu jenom ve zcela výjimečných případech, vrchní soudy nebo Nejvyšší soud, podle toho, zda ve druhém stupni rozhodoval krajský nebo vrchní soud. Stížnost je zásadně devolutivním opravným prostředkem, o němž rozhoduje nadřízený soud; na rozdíl od odvolání se však u stížnosti připouští situace, za nichž může opravnému prostředku vyhovět sám soud, jehož usnesení je napadeno. Další podstatný rozdíl oproti odvolání spočívá v tom, že stížností se zásadně neodkládá vykonatelnost napadeného usnesení, ale pouze jeho právní moc. Na rozdíl od odvolání nepředpokládá řízení o stížnosti nařízení ústního jednání.

Úprava stížnosti by měla být založena na těchto pravidlech:

359. Proti usnesení je přípustná stížnost, pokud ji zákon nevylučuje nebo neomezuje.

Z hlediska přípustnosti stížností lze prvostupňová usnesení rozdělit do několika skupin:

- Samostatně napadnutelná usnesení (není-li výslovně stanoveno, že je stížnost vůbec nebo samostatná stížnost nepřípustná, lze usnesení napadnout stížností). Do této kategorie patří např. všechna usnesení, jimiž se končí řízení.
- Usnesení, proti nimž není přípustná samostatná stížnost, ale lze je napadnout teprve se stížností proti nejbližšímu samostatně napadnutelnému rozhodnutí (např. samostatně nelze napadnout usnesení, kterým byla prohlášena vedlejší intervence za přípustnou). Takové stížnosti se říká odložená, popř. spojená nebo vyhrazená. Účelem takové úpravy je snaha o urychlení řízení a o úsporu nákladů. Strana není povinna podat odloženou stížnost spolu se stížností proti nejbližšímu samostatně napadnutelnému usnesení; je to její právo, ne povinnost. Pokud strana nevyužije této možnosti, může spojit stížnost proti usnesení s odvoláním proti rozsudku, popř. se stížností proti usnesení, kterým se řízení končí; to platí i v případě, že mezitím podala samostatnou stížnost proti

jinému usnesení. Spojí-li strana odloženou stížnost s odvoláním proti rozsudku, projedná se v odvolacím řízení. Na to pamatuje u odvolání uvedený bod 310.

- Usnesení, proti nimž není stížnost vůbec přípustná (absolutně nenapadnutelná usnesení, např. usnesení povolující navrácení v předešlý stav). Z hlediska legislativně technického se opouští řešení obsažené § 202 odst. 1 OSŘ. Toto ustanovení vyvolává matoucí dojem, že jsou v něm taxativně vypočtena všechna usnesení, která nelze napadnout u soudu druhého stupně. Četná ustanovení, která proti různým usnesením nepřipouštějí odvolání či obecně opravný prostředek, však dokládají, že tak tomu v žádném případě není. Věcný záměr proto preferuje takové řešení, kdy se ustanovení o nepřipustnosti stížnosti budou vkládat do ustanovení, která daná usnesení upravují.

Povahu usnesení má nejen soudní rozhodnutí, které je jako usnesení nadepsáno, ale také výroky, které jsou obsaženy v rozsudku a kterými se nerozhoduje ve věci samé. Proto kupř. bude-li strana napadat jenom výrok o náhradě nákladů řízení, obsažený v rozsudku soudu prvního stupně, je opravným prostředkem stížnost, a nikoliv odvolání. Bude-li však odvoláním brojít proti výroku ve věci samé a zároveň bude napadat také výrok o nákladech, nebudou probíhat dvě samostatná opravná řízení; přezkum výroku o náhradě nákladů řízení bude v takovém případě představovat část odvolacího řízení.

360. Není-li podle ustanovení tohoto zákona proti některému usnesení samostatný opravný prostředek přípustný, mohou si strany stěžovat na toto usnesení opravným prostředkem, který podají proti nejbližšímu odporovatelnému rozhodnutí.

Jde o případy tzv. odložené (vyhrazené, spojené) stížnosti, o níž byla řeč u předchozího bodu. To, že je proti konkrétnímu usnesení přípustná pouze odložená stížnost, musí zákon vždy výslovně stanovit.

361. V nepatrných věcech je stížnost přípustná jenom proti usnesení soudu prvního stupně o odmítnutí žaloby, odvolání nebo dovolání, o přerušení řízení nebo proti usnesení nevyhovujícímu návrhu na pokračování v řízení.

Omezuje-li se přípustnost odvolání v bagatelních věcech, tím spíše je nutno volit restriktivní přístup k otázce přípustnosti stížnosti proti usnesením v takovýchto řízeních. Věcný záměr taxativně vypočítává prvostupňová usnesení, proti nimž je stížnost přípustná.

362. V řízení o žalobách na ochranu držby lze stížnost podat pouze proti usnesení o odmítnutí žaloby a proti konečnému usnesení.

Stížnosti proti ostatním usnesením lze spojit se stížností proti konečnému usnesení.

Řízení o držebních žalobách má představovat rychlou ochranu držby. Procesní úprava proto musí zaručit, aby prvostupňové řízení nebylo zbytečně rozvláčné, ale zároveň aby nezkracovalo strany na jejich právech. Tohoto cíle se dosahuje koncentrovanou úpravou možnosti podat stížnost.

363. Proti usnesením odvolacího soudu, která byla vydána za odvolacího řízení, je přípustná stížnost pouze v těchto případech:

a) pokud odvolací soud odmítne žalobu nebo odvolání;

b) pokud odvolací soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně a přitom zároveň ve výroku vyslovil, že stížnost proti jeho usnesení je přípustná. Přípustnost stížnosti se posoudí podle hledisek uvedených v bodu 341 písm. b) i. až iv.

Přípustnost je opět úzce omezena na usnesení, která mají pro odvolací řízení klíčový význam, jako kupř. odmítnutí žaloby nebo odmítnutí odvolání. V případě usnesení, jimiž odvolací soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně a věc mu vrátil k doplnění řízení a novému rozhodnutí, je stížnost k vrchnímu nebo Nejvyššímu soudu přípustná jenom tehdy, pokud ji připustí soud druhého stupně. Ten ji může připustit, jenom pokud jsou splněny stejné předpoklady jako u přípustnosti dovolání (otázka zásadního právního významu, hodnota předmětu řízení). Důvodem pro připuštění stížnosti odvolacím soudem bude hledisko hospodárnosti, a to zejména ve věcech dosud nejudikovaných. Naopak tam, kde bude odvolací soud přesvědčen, že věc

posoudil v souladu s ustálenou judikaturou, nebude důvod stížnost připouštět. Pokud by ji nepřipustil, nebyla by tím v budoucnu možnost stran obrátit se na Nejvyšší soud odňata. V případě, že stížnost proti zrušovacímu rozhodnutí bude připuštěna, může nastat zvláštní situace: dospěje-li Nejvyšší soud k závěru, že usnesení odvolacího soudu o zrušení prvostupňového rozsudku není správné, bude moci sám o věci rozhodnout (bude-li věc k rozhodnutí zralá).

364. Proti usnesení soudu druhého stupně, kterým bylo rozhodnuto o stížnosti, nebo které bylo učiněno v průběhu řízení o stížnosti, není stížnost přípustná.

Nepřebírá se úprava dovolací stížnosti, která je v rakouském civilním řádu soudním opravným prostředkem proti usnesením soudu druhého stupně o stížnosti proti prvostupňovému usnesení, resp. v širším pojetí proti jakémukoliv usnesení soudu druhého stupně ve stížnostním řízení. Z § 528 rakouského ZPO vyplývá, že dovolací stížnost je přípustná za obdobných podmínek jako dovolání, včetně požadavku, aby rozhodnutí nastolilo otázku zásadního právního významu, a omezení v podobě hodnoty předmětu řízení. Krom toho se některá usnesení z přezkumu vylučují zcela, např. pokud jde o náklady řízení. Věcný záměr naproti tomu dovolací stížnost nepřipouští vůbec. Stížností mohou být napadána pouze usnesení, tedy rozhodnutí procesní povahy, a nikoliv rozhodnutí ve věci samé. Pokud by rozhodnutí stížnostního soudu mohla být napadána další stížností k vrchnímu nebo Nejvyššímu soudu, mohlo by to mít za následek, že se ztratí příliš mnoho času posuzováním procesní otázky ve dvou opravných řízeních, a to na úkor plynulého postupu při projednávání a rozhodování o věci samé. V zájmu rychlosti řízení se proto proti usnesením stížnostního soudu o stížnosti dovolací stížnost nepřipouští. Tím spíše to musí platit pro rozhodnutí vydaná v průběhu řízení o stížnosti.

Dovolací stížnost nebude přicházet v úvahu ani proti usnesení, jímž stížnostní soud potvrdil odmítnutí žaloby nebo odmítnutí odvolání (jako opožděného). Od odmítnutí žaloby odvolacím soudem se tato situace odlišuje tím, že rozhodnutí stížnostního soudu bude souhlasné s rozhodnutím soudu prvního stupně; odmítá-li žalobu odvolací soud, není jeho názor souhlasný s prvostupňovým soudem, který žalobu projednal a věcně o ní rozsudkem rozhodl. Dovolací stížnost nebude přípustná ani

proti usnesení, kterým stížnostní soud potvrdil usnesení soudu prvního stupně o odmítnutí odvolání nebo odmítnutí stížnosti. I zde jsou dvě shodná rozhodnutí soudu prvního a druhého stupně. Konečně stížností nebude možno napadnout ani usnesení stížnostního soudu o odmítnutí stížnosti; naproti tomu proti usnesení odvolacího soudu, kterým bylo odmítnuto odvolání, stížnost k Nejvyššímu soudu přípustná je. Rozdílné řešení je odůvodněno tím, že v prvním případě je předmětem přezkumu rozhodnutí procesní povahy, ve druhém rozhodnutí ve věci samé.

365. Stížnost se podává do patnácti dnů od doručení písemného vyhotovení usnesení u soudu, proti jehož usnesení směřuje.

Tímto soudem bude zpravidla soud prvního stupně. Ve výjimečných případech uvedených pod bodem 363 půjde o odvolací soud. Délka lhůty je stanovena stejně jako v případě odvolání.

366. Včasnou a přípustnou stížnost doručí soud protistraně, pokud se usnesení týká jejich práv a povinností, a stanoví jí lhůtu, v níž se může protistrana ke stížnosti vyjádřit.

Stížnost se chápe jako dvoustranný, a nikoliv jednostranný opravný prostředek. Z práva na právní slyšení (či principu kontradiktornosti ve smyslu judikatury Evropského soudu pro lidská práva) a z principu rovnosti plyne, že o podání stížnosti a o jejím obsahu zásadně musí být vyrozuměna i protistrana, a mělo by jí být dáno právo se k ní vyjádřit. Od toho lze upustit pouze tehdy, pokud se usnesení nijak nedotýká jejich práv (např. nepřiznání pomoci v řízení, neustanovení zástupce).

367. Stížnost nebo vyjádření ke stížnosti může obsahovat nové skutečnosti a důkazy jenom za účelem prokázání nebo vyvrácení důvodů stížnosti.

Současná úprava odvolacího řízení vztahuje zákaz novot v § 205a OSŘ k odvoláním proti meritornímu rozhodnutí, zatímco napadá-li se usnesení procesní povahy, je možné nové skutečnosti a důkazy v odvolání uvádět. Věcný záměr se od tohoto pojetí odklání. Stejně jako pro odvolací řízení se stanovuje zákaz novot také pro stížnostní řízení. Skutečnosti a důkazy, které strany nově ve stížnostním řízení uvádějí,

mohou sloužit pouze k prokázání důvodů stížnosti. Stížnost je zde ke kontrole správnosti napadeného usnesení, a nikoliv proto, aby stranám byla dána další příležitost odstraňovat vlastní pochybení; právě k takovému důsledku totiž úplná apelace vede. Např. je-li odmítnuta žaloba proto, že byla vadná a žalobce ve stanovené lhůtě vady neodstranil, mohl by nedostatky dodatečně odstranit až ve stížnosti; soud druhého stupně by pak prvostupňové usnesení o odmítnutí žaloby zrušil, byť bylo v době rozhodování soudu prvního stupně správné. Podobně by až ve stížnostním řízení bylo možno dohánět nedostatky v případech, kdy žalobce požádá o poskytnutí pomoci v řízení, ale nedoloží majetkové poměry; kdy se domáhá přiznání nákladů řízení při zpětvzetí žaloby pro chování žalovaného, ale nedoloží, že žalovaný po podání žaloby zaplatil apod. Opravné prostředky však nemají sloužit k nápravě pochybení stran, ale k nápravě pochybení soudu. Tomu odpovídá zákaz novot ve stížnostním řízení.

368. Stížností se odkládá právní moc, nikoliv však vykonatelnost napadeného usnesení.

Na rozdíl od odvolání se podáním stížnosti neodkládá vykonatelnost napadeného rozhodnutí. Viz úvodní vysvětlivky ke stížnosti.

369. Soud, jehož usnesení bylo napadeno, může stížnosti sám vyhovět, jde-li o usnesení:

- a) které se týká jenom stěžovatele a z něhož nenabyla dosud práva jiná osoba než stěžovatel nebo pokud s tím taková osoba souhlasí;**
- b) o povinnosti zaplatit soudní poplatek;**
- c) kterým bylo uloženo pořádkové opatření;**
- d) o odmítnutí žaloby nebo o odmítnutí opravného prostředku pro opožděnost.**

Na rozdíl od odvolání může v rámci autoremedury o stížnosti rozhodnout také soud, jehož usnesení bylo napadeno. Výčet usnesení je inspirován současnou úpravou.

370. Opožděně podanou stížnost odmítne soud, proti jehož usnesení stížnost směřuje. To platí i pro stížnosti proti usnesením, proti nimž není stížnost přípustná vůbec, nebo proti nimž není přípustná samostatná stížnost.

V zájmu rychlého průběhu řízení bude soud, jehož usnesení bylo napadeno, odmítat nejen stížnosti opožděné, ale také nepřípustné.

371. Nepostupoval-li soud, u něhož byla stížnost podána, podle bodu 369 nebo 370, předloží stížnost spolu s vyjádřením protistrany k ní a spisy potřebnými k projednání a rozhodnutí o stížnosti stížnostnímu soudu.

372. Stížnostní soud rozhodne o stížnosti bez ústního jednání v neveřejném zasedání. Před rozhodnutím může provést šetření, která považuje za potřebná.

Stížností se napadají jenom rozhodnutí, kterými se nerozhodovalo ve věci samé. Proto není nutné, aby se k projednání stížnosti nařizovalo ústní jednání.

373. Stížnostní soud stížnost odmítne:

- a) měl-li ji odmítnout již soud, jehož usnesení bylo napadeno, z důvodů uvedených v bodu 370;
- b) má-li stížnost vady, které nebyly odstraněny a které brání projednání stížnosti.

374. Není-li stížnost důvodná, stížnostní soud napadené usnesení potvrdí.

375. Je-li stížnost důvodná, stížnostní soud napadené usnesení změní. Zrušit napadené usnesení lze pouze pro zmatečnost nebo tehdy, nemá-li stížnostní soud pro věcné rozhodnutí o stížnosti ve spisu dostatečný podklad.

Body 373 až 375 vypočítávají způsoby rozhodnutí stížnostního soudu. Rozhoduje-li stížnostní soud o stížnosti věcně, přichází v úvahu – tak, jako u odvolání – potvrzení, změna nebo zrušení napadeného usnesení. Je-li stížnost důvodná, preferuje se změna před zrušením napadeného rozhodnutí. Ke zrušení lze přistoupit jenom pro

zmatečnosti nebo tehdy, pokud v předchozím řízení nebyla učiněna zjištění potřebná pro to, aby stížnostní soud mohl sám o stížnosti ihned věcně rozhodnout.

376. Není-li stanoveno jinak, použijí se na řízení o stížnosti přiměřeně pravidla stanovená pro řízení o odvolání.

Část 4 Obnova řízení

Jak již bylo uvedeno v pasáži věnované obecné charakteristice opravných prostředků, rozlišuje se ve věcném záměru mezi opravnými prostředky v pravém slova smyslu a jinými prostředky nápravy. Žaloby na obnovu řízení a pro zmatečnost patří do druhé kategorie, neboť na rozdíl od opravných prostředků obě postrádají devolutivní a zpravidla též suspenzivní účinky. To se promítá i v systematice: zatímco opravným prostředkům (odvolání, dovolání a stížnosti) je věnována část třetí, obnova řízení a zmatečnost budou upraveny v části čtvrté civilního řádu soudního.

Současná úprava, která řadí žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost mezi opravné prostředky (hlava druhá části čtvrté OSŘ; § 228 a násl.), není z uvedených důvodů správná. Za nepřijatelnou lze rovněž považovat koncepci žaloby pro zmatečnost v pojetí novely č. 30/2000 Sb. V § 229 OSŘ se vypočítává řada zmatečnostních důvodů, jimiž lze prolamovat právní moc rozhodnutí; u odvolání nebo dovolání se se zmatečnostmi jako s důvody těchto opravných prostředků vůbec nepočítá, a pouze se odvolacím či dovolacím soudu ukládá, aby k nim „přihlédl“ (§ 212a odst. 5, § 242 odst. 3 OSŘ). Takové pojetí věcný záměr odmítá. Zmatečnosti představují ty nejzávažnější nedostatky, jimiž může být řízení stíženo. Jde o porušení takových pravidel, na jejichž dodržování je nutno ve veřejném zájmu na řádném výkonu soudnictví trvat. Vzhledem k tomu, že u nich veřejný zájem přesahuje individuální zájem stran, musí se jimi soud zabývat z úřední povinnosti. Ze stejného důvodu je nezbytné, aby jejich odstranění bylo možné především v řízení o opravných prostředcích. Role žaloby pro zmatečnost je pouze podpůrná; má sloužit jenom k odstranění takových zmatečností, které nebylo možno odhalit a uplatnit během řízení o opravných prostředcích. Tomu odpovídají také dále uvedené důvody a omezující podmínky přípustnosti.

Žaloby pro zmatečnost a na obnovu řízení představují prostředky nápravy, jimiž může být prolomena právní moc soudních rozhodnutí. Tím narušují právní jistotu stran i třetích osob. Vzhledem k tomu, že věcný záměr usiluje o znovuobnovení významu právní moci – jehož důležitost současná úprava výrazně podceňuje – mohou být prostředky, které prolamují právní moc, připuštěny jenom ve velmi úzce vymezených

výjimečných případech. Pravomocně skončené řízení může být znovu otevřeno pouze tehdy, pokud rozhodnutí soudu trpí takovými vadami, že jeho zachování by pro právní řád a právní mír představovalo větší nevýhodu, než jeho změna nebo zrušení (Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : Manz, 1990, s. 1005).

Pro obě žaloby je rovněž společná jejich povaha (procesní konstitutivní žaloby), sledované cíle (1. odstranění rozhodnutí; 2. obnova původního řízení) a průběh řízení: na základě žaloby se vždy zahajuje nové řízení, které je nezávislé na řízení původním, a skončí rozsudkem vyslovujícím, zda se žalobou napadené rozhodnutí s účinky *ex tunc* ruší, či nikoliv (*iudicium rescindens*; „zrušovací“ řízení). Je-li rozhodnutí zrušeno, následuje zásadně druhá fáze, v níž se znovu rozhodne ve věci (*iudicium rescissorium*; obnovené řízení). Tyto společné rysy obou žalob umožňují, aby řízení o nich bylo upraveno v zásadě společně. Z toho vycházejí dále uvedená pravidla. S ohledem na to, že obě žaloby směřují k tomu, aby po odstranění napadeného rozsudku bylo původní řízení obnoveno, je celá část čtvrtá nadepsána jako obnovení řízení. Samostatně jsou pojednány pouze důvody obou žalob, a to z toho důvodu, že žaloba na obnovu na rozdíl od žaloby pro zmatečnost může být podána již před nabytím právní moci napadeného rozhodnutí. Ostatní aspekty řízení jsou však upraveny shodně a společně. Ze stejného pojetí vychází kupř. také německá úprava. Kniha čtvrtá německého ZPO je nadepsána jako obnova řízení (*Wiederaufnahme des Verfahrens*), jejímiž druhy jsou žaloba pro zmatečnost (*Nichtigkeitsklage*) a žaloba na obnovu (*Restitutionsklage*).

Přípustnost

377. Pravomocné rozhodnutí, jímž byla věc vyřízena, lze napadnout žalobou pro zmatečnost, jestliže:

- a) rozhodoval vyloučený soudce nebo přísedící;**
- b) strana neměla procesní subjektivitu, nebo v případě nedostatku procesní způsobilosti nebyla řádně zastoupena, ledaže vedení sporu dodatečně schválila sama strana nebo její zákonný zástupce;**

c) projednání věci bránilo účinky právní moci rozsudku.

Žaloba pro zmatečnost je však nepřipustná, byl-li její důvod již dříve neúspěšně uplatněn v řízení před soudem prvního stupně nebo v opravných řízeních, nebo mohla-li jej strana uplatnit, ale neučinila tak.

Žalobou pro zmatečnost a na obnovu by mělo být možno napadat rozhodnutí, kterými byla věc vyřízena, tj. rozsudky a usnesení, jimiž bylo řízení skončeno, jakož i platební rozkazy. V případě žalob pro zmatečnost musí jít bezvýhradně o rozhodnutí pravomocná. Do nabytí právní moci lze zmatečností vytýkat jenom opravnými prostředky (viz výklad u odvolání a dovolání).

Důvody žaloby pro zmatečnost nevyčerpávají ani zdaleka všechny zmatečnostní vady, které lze uplatnit opravnými prostředky. V zájmu ochrany právní moci jde jenom o nejtěžší vady, tzv. kvalifikované zmatečnosti; věcný záměr k nim po rakouském a německém vzoru počítá pouze dvě situace, z nichž jedna se týká soudu (rozhodoval vyloučený soudce) a druhá stran (strana neměla procesní subjektivitu, nebo v případě nedostatku procesní způsobilosti nebyla řádně zastoupena, ledaže vedení sporu dodatečně schválila sama strana nebo její zákonný zástupce). K těmto dvěma důvodům je nutno připočíst ještě třetí důvod, který rakouská i německá úprava systematicky nesprávně řadí k důvodům obnovy, ač jde o zmatečnost: překážka věci pravomocně rozhodnuté [§ 530 odst. 1 bod 6. rakouského ZPO, § 580 bod 7. písm. a) německého ZPO]. Podle shora navrženého písm. c) tento důvod pokrývá obecně účinky právní moci rozsudku, tedy nejen nezměnitelnost (*ne bis in idem*), ale také závaznost. Důvodem je to, že jak závaznost, tak nezměnitelnost slouží ke stejnému cíli, a sice k vyloučení dvou protichůdných rozhodnutí o stejné otázce. Tyto kvalifikované zmatečnosti, vypočtené pod písmeny a. až c., představují těžké vady procesu a je jim navíc společné i to, že nemusí v původním řízení vyjít najevo, a z tohoto důvodu nebudou do nabytí právní moci odstraněny.

Žaloba pro zmatečnost by neměla sloužit k tomu, aby se strany pokoušely opětovně uplatnit ty námitky, které již uplatnily nebo mohly uplatnit v předchozím řízení. Žaloba proto nemůže být přípustná, pokud již v původním řízení (nejen v prvním stupni, ale i

v řízení o opravných prostředcích) byl důvod zmatečnosti neúspěšně uplatněn; stejně tak by neměla být přípustná, pokud důvod vyloučení mohla strana uplatnit, ale neuplatnila v původním řízení. To vystihuje druhý odstavec bodu 377.

378. Rozhodnutí, jímž byla věc vyřízena, může být napadeno žalobou na obnovu řízení:

- a) zakládá-li se rozsudek na padělané nebo pozměněné veřejné listině nebo na padělané nebo nepravdivě vystavené lékařské zprávě, posudku nebo nález;
- b) zakládá-li se rozsudek na křivé výpovědi svědka, nepravdivém znaleckém posudku, křivém tlumočení nebo křivé přísaze protistrany;
- c) bylo-li rozhodnutí docíleno trestným činem zástupce strany, její protistrany nebo jeho zástupce;
- d) bylo-li rozhodnuto v neprospěch strany v důsledku trestného činu soudce nebo přísedícího;
- e) bylo-li rozhodnutí soudu, na kterém se napadené rozhodnutí zakládá a kterým byl soud vázán, pravomocně zrušeno nebo změněno;
- f) jestliže se strana dozví o nových skutečnostech nebo nalezne důkazy, jejichž přednesení nebo použití v dřívějším řízení by pro ni mohlo způsobit příznivější rozhodnutí věci hlavní, nebo jestliže nabude teprve nyní možnosti jich použít. Obnova je přípustná pouze tehdy, pokud strana nemohla tyto důkazy nebo skutečnosti uplatnit bez své viny v původním řízení.

V případech uvedených pod body a) až d) je obnova přípustná pouze tehdy, bylo-li spáchání trestného činu vysloveno pravomocným odsuzujícím rozsudkem.

Důvody obnovy jsou jednak okolnosti trestněprávní povahy, které negativně působily na obsah rozsudku, jednak změna nebo zrušení rozhodnutí o předběžné otázce, a

Část 4 Obnovení řízení

konečně okolnosti, které způsobují nesprávnost nebo neúplnost skutkového základu rozhodnutí.

Zatímco zohlednění zmatečností důvodů v řízení o odvolání nebo dovolání není a nemůže být nijak omezeno, k důvodům obnovy lze přistupovat dvojím způsobem, a to v závislosti na tom, jaká koncepce novot v opravných řízeních se uplatňuje:

Přístup, na němž spočívá věcný záměr, vychází z přísného zákazu novot v odvolacím řízení. V souladu s ním nelze v odvolání uplatňovat nejen skutečnosti, které nastaly až po vyhlášení prvostupňového rozsudku (*nova producta*), ale ani skutečnosti nebo důkazy, které v době vyhlášení rozsudku existovaly a bez zavinění strany nebyly uplatněny v původním řízení (*nova reperta*). Věcný záměr se přiklání k této variantě, neboť umožňuje z hlediska rychlosti a nákladů velmi efektivní způsob vyřízení odvolání. Tato koncepce nijak nesnižuje standard poskytované ochrany, neboť stranám jsou k dispozici jiné prostředky, jak jí docílit. K tomu v podrobnostech viz pasáž věcného záměru věnovaná odvolání. Jedním z nich je žaloba na obnovu řízení, kterou se budou uplatňovat zmíněná *nova reperta*. Plyne-li ovšem z přísného zákazu novot, že tyto novoty nelze v odvolacím (dovolacím, stížnostním) řízení zohlednit, je nutno také připustit, aby žaloba na obnovu byla podávána nejen proti pravomocným, ale také proti nepravomocným rozsudkům. Žalobu na obnovu tak lze podat hned po doručení rozhodnutí. Tato odlišnost je také příčinou, proč jsou důvody zmatečnosti a důvody obnovy rozděleny do dvou ustanovení; jinak by nic nepřekáželo tomu spojit je v ustanovení jedině. Negativním aspektem této koncepce je, že může dojít k souběhu odvolacího řízení s řízením o žalobě na obnovu. S tím se však lze legislativně vypořádat. K tomu viz dále.

Druhé možné řešení je založeno na mírnějším zákazu novot v odvolacím řízení. Připouští, aby v odvolacím řízení byly uplatněny nové skutečnosti a důkazy, které nemohly být bez zavinění strany použity v řízení před soudem prvního stupně. V tomto pojetí by *nova reperta* (popř. – pokud by pro rozhodnutí byl relevantní stav v době vyhlášení rozhodnutí odvolacího soudu – též *nova producta*) bylo možno uplatnit v odvolacím řízení. Zásadní nevýhodou této koncepce je, že zatěžuje řízení nutností posuzování zavinění strany na neuplatnění těchto novot v prvním stupni,

jakož i dalším objasňováním skutkového stavu. To může vést nejen k dokazování v odvolacím řízení, ale také k nutnosti zrušit prvostupňový rozsudek jenom proto, že dokazování není možno pro jeho rozsah a povahu doplnit v odvolacím řízení. Nové rozhodnutí pak sice bude z hlediska skutkového stavu aktuálnější, ale řízení bude delší a nákladnější. Z tohoto důvodu se věcný záměr přiklání k řešení uvedenému v předchozím odstavci. K tomu viz úvahy u odvolání.

Rozhodnutí, proti němuž lze brojit žalobou na obnovu řízení, je charakterizováno jako takové, kterým byla věc vyřízena. Pod toto vymezení spadají nejen rozhodnutí ve věci samé, ale také usnesení o odmítnutí žaloby nebo o zastavení řízení. Usnesení, jimiž se řízení končí, nebudou z povahy věci často předmětem obnovy, neboť by musel být dán některý ze shora vypočtených důvodů. V úvahu přichází kupř. situace, kdy řízení bylo zastaveno v důsledku trestného činu soudce [písm. d)]. Celkově nelze očekávat, že by tímto rozšířením počet případů obnovy řízení oproti současnému stavu podstatně vzrostl.

Zatímco žalobu pro zmatečnost lze podat výlučně proti rozhodnutím pravomocným, u žaloby na obnovu tato podmínka stanovena není. Důvodem je, že tzv. *nova reperta* mohou vyjít najevo ještě předtím, než rozhodnutí soudu prvního stupně nabylo právní moci (skutečnosti nebo důkaz vyšly najevo během odvolacího nebo dovolacího řízení). Tato okolnost představuje pochopitelně situaci výjimečnou; to ovšem nemění nic na tom, že při formulaci pravidel přípustnosti obnovy je zapotřebí s ní počítat. Na tom, že žaloba na obnovu musí být připuštěna i proti rozhodnutím nepravomocným, nic nemění, která ze dvou shora uvedených možností bude vybrána. I kdyby totiž bylo přijato řešení, které připouští, aby v odvolacím řízení byly uplatňovány novoty, byl by tím sice vyloučen souběh řízení o žalobě na obnovu s odvoláním, ale nebyl by vyloučen souběh této žaloby a dovolání, neboť v dovolacím řízení změna skutkového stavu nepřichází v souladu s jeho povahou v úvahu. Ani tato koncepce by tedy neumožnila omezit přípustnost žaloby na obnovu na pravomocná rozhodnutí, neboť dovoláním se bude právní moc odkládat.

K jednotlivým důvodům:

Část 4 Obnovení řízení

Pod písmeny a. až d. jsou uvedeny důvody trestněprávní povahy. Jejich uplatnění, jak vyplývá z druhého odstavce, předpokládá, že pro ně byl jejich pachatel (protistrana, znalec, soudce, třetí osoba) pravomocně odsouzen, popř. že k odsouzení sice nedošlo, ale nikoliv proto, že zde byla důkazní nouze (např. v důsledku amnestie). Tyto důvody nelze podřadit pod situaci, kdy rozsudek civilního soudu (např. ve sporu o náhradu škody) spočíval na posléze zrušeném trestním rozsudku. Napadené rozhodnutí na trestním rozsudku sice nespočívalo, ale základ rozhodnutí byl negativně ovlivněn trestným činem, pro který buď byl jeho pachatel odsouzen, popř. k odsouzení sice nedošlo, ale o spáchání trestného činu není pochyb.

Ad a. Tento důvod obnovy navazuje na trestné činy padělání a pozměnění veřejné listiny (§ 348 TZ) a padělání a vystavení nepravdivé lékařské zprávy, posudku a nálezu (§ 350 TZ). Navržené pravidlo – krom lékařských zpráv, posudků a nálezů – dopadá pouze na padělání veřejných listin, a nikoliv na padělání listin soukromých; důvodem je to, že § 348 trestního zákona se vztahuje pouze na listiny veřejné. Ze srovnávacího hlediska ale nejde o jediné myslitelné řešení. Např. rakouské pojetí je v tomto důvodu obnovy širší, neboť poskytuje trestněprávní ochranu nejen před paděláním veřejných, ale také soukromých listin. Viz § 223 rakouského StGB. Za současného českého právního stavu však takto důvod obnovy podle písm. a) konstruovat nelze. Pokud by rozhodnutí soudu spočívalo na padělané soukromé listině, bylo by možno uvažovat o naplnění důvodu obnovy podle písm. f). Dává se však ke zvážení, zda trestněprávní ochranu nerozšířit i na případy padělání soukromých listin; společenská škodlivost takového jednání je nepochybná.

Ad b. Křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek jsou trestné podle § 346 TZ, na křivé tlumočení dopadá § 347 TZ. Křivá přísaha strany dosud trestná není, neboť současný civilní proces s přísahou stran nepočítá. Věcný záměr se však k přísaze (jak svědka, tak stran; viz body 214 a 244) hodlá vrátit; význam přísahy bude zohledněn také trestněprávně (viz § 288 odst. 2 rakouského StGB), a pochopitelně také v důvodech obnovy. Námětem spíše pro trestněprávní úpravu je, zda u svědka nerozlišit kupř. výši sazby křivou výpověď pod přísahou a křivou nepřísahou výpověď.

Ad c. Pod tímto důvodem se skrývají ostatní případy, kdy byl skutkový základ rozsudku negativně ovlivněn trestným činem zástupce strany, odpůrce nebo jejího zástupce. Věcný záměr nejde cestou kasuistického výčtu jednotlivých skutkových podstat trestných činů. Takový postup volí kupř. rakouský zákonodárce; v literatuře je za to ale právem kritizován (Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : Manz, 1990, s. 1018-1019). Proto se volí obecnější formulace, inspirovaná § 580 bod 4. německého ZPO.

Ad d. Důvod obnovy zde uvedený odpovídá současnému důvodu žaloby pro zmatečnost, uvedenému v § 229 odst. 1 písm. g) OSŘ. Svou povahou však nejde o zmatečnost, ale o důvod obnovy, neboť trestným činem soudce (např. přijetím úplatku podle § 331 TZ) byl negativně ovlivněn základ rozsudku. Ostatně také až do novely č. 30/2000 Sb. OSŘ tuto okolnost k důvodům obnovy počítal. To odpovídá i řešením zahraničním (viz § 530 odst. 1 bod 4. rakouského ZPO).

Na rozhodnutí o předběžné otázce (např. trestněprávní rozsudek byl změněn nebo zrušen) míří písm. e). Současná úprava tento důvod systematicky uvádí v § 228 odst. 1 písm. a) OSŘ, což nelze považovat za vhodné; na rozdíl od skutečností a důkazů tam uvedených totiž nové rozhodnutí o předběžné otázce může být vydáno i po časovém okamžiku, který mohl soud v původním řízení vzít v úvahu.

Písm. f) míří na tzv. *nova reperta*, tj. strana zjistila skutečnosti nebo našla důkazy, které sice existovaly v době, kdy je ještě mohl soud vzít v původním řízení v úvahu, ale strana je nemohla bez své viny použít a zároveň pro ni mohou přivodit příznivější rozhodnutí. Jde tedy o důvod odpovídající současnému § 228 odst. 1 písm. a) OSŘ. Závěr písm. f) odpovídá důvody žaloby pro zmatečnost podle § 228 odst. 1 písm. b) OSŘ. Formulace věcného záměru však lépe vystihuje tento důvod obnovy.

Příslušnost

379. K řízení o žalobě pro zmatečnost a o žalobě na obnovu z důvodu uvedeného pod bodem 378 písm. d) je příslušný soud, který rozhodoval v posledním stupni. V ostatních případech je příslušný soud prvního stupně.

K řízení o žalobě pro zmatečnost a na obnovu z důvodu trestného činu soudce je vždy příslušný soud vyšší instance; tím může být i Nejvyšší soud. Pro ostatní důvody obnovy je dána příslušnost soudu prvního stupně, neboť především u něj se vytvářejí skutkové základy rozhodnutí.

Řízení

380. Není-li v této části stanoveno jinak, použijí se přiměřeně ustanovení první až třetí části civilního řádu soudního.

Pravidla výslovně předepsaná pro žalobu na obnovu a pro zmatečnost se soustředí pouze na specifika řízení o těchto žalobách. V ostatním se proto podpůrně a přiměřeně budou aplikovat ostatní části civilního řádu soudního.

381. Je-li k projednání žaloby příslušný soud vyššího stupně, platí pro obsazení soudu, ústní jednání, provádění důkazů, pro vyhlášení rozsudku a pro opravné prostředky proti němu ta pravidla, která platí pro tento vyšší soud jako soud opravný.

Z návrhu úpravy příslušnosti vyplývá, že ne vždy bude o žalobě rozhodovat soud prvního stupně; k tomu viz bod 379. Bude-li o žalobě na obnovu nebo pro zmatečnost rozhodovat soud odvolací, bude se jeho obsazení, ústní jednání, dokazování a vyhlašování rozhodnutí řídit pravidly stanovenými pro odvolací řízení. Obzvlášť významné je to u opravných prostředků, neboť proti rozsudku nebude přípustné odvolání, ale jenom dovolání. Stejně tato pravidla platí i pro dovolací soud; jejich důsledkem je mj. to, že nebude-li se provádět dokazování (např. v řízení o žalobě pro zmatečnost), není ústní jednání vůbec zapotřebí nařizovat, nebo to, že proti rozhodnutí dovolacího soudu o žalobě na obnovu nebo pro zmatečnost není žádný opravný prostředek přípustný.

Podání žaloby a její účinky

382. Žaloba se podává ve lhůtě jednoho měsíce ode dne, kdy se žalobce dozvěděl o rozhodné skutečnosti, nejpozději však do tří let od nabytí právní moci rozhodnutí.

Věcný záměr nezachází do legislativních podrobností, odkdy tato lhůta začíná u jednotlivých důvodů běžet. To je věcí paragrafového znění civilního řádu soudního. Počítá se s tím, že relativní lhůta jednoho měsíce bude omezena absolutní lhůtou tří let od nabytí právní moci rozhodnutí, jako je tomu v některých případech v dosavadní úpravě (viz § 234 OSŘ). Současnou tříměsíční lhůtu (§ 233, § 234 OSŘ) považuje věcný záměr za příliš dlouhou. Vzhledem k tomu, že žaloby na obnovu řízení nebo pro zmatečnost směřují zpravidla proti již pravomocným rozhodnutím, je nutno co nejužěji vymezit časový prostor, v němž mohou být uplatněny. Jeden měsíc ode dne, kdy se žalobce o rozhodné skutečnosti dozvěděl, lze z tohoto hlediska akceptovat; zároveň jde o dobu dostatečně dlouhou k tomu, aby žalobce mohl žalobu podat.

383. Žaloba musí zejména obsahovat:

- a) označení rozhodnutí, proti němuž směřuje;**
- b) okolnosti podstatné pro posouzení příslušnosti;**
- c) okolnosti, z nichž vyplývá, že byla zachována lhůta pro žalobu;**
- d) dostatečně určité a stručné vylíčení důvodu zmatečnosti nebo důvodu obnovy, jakož i skutečnosti a důkazy k jeho prokázání;**
- e) návrh, v jakém rozsahu má být napadené rozhodnutí, popřípadě řízení mu předcházející zrušeno a jak má soud ve věci rozhodnout.**

Ustanovení vypočítává zvláštní náležitosti žaloby na obnovu nebo pro zmatečnost.

Žaloba na obnovu, jakož i žaloba pro zmatečnost, sleduje dva cíle: usiluje jednak o odstranění napadeného rozhodnutí, a jednak o nové projednání a rozhodnutí věci. Žalobce proto musí navrhnout, které konkrétně označené rozhodnutí a v jakém rozsahu má být zrušeno, a jde-li o žalobu pro zmatečnost, v jakém rozsahu má být také zrušeno jako zmatečné řízení předcházející vydání napadeného rozhodnutí. Vedle toho musí žalobce navrhnout, jak má soud v obnoveném řízení rozhodnout; to

není potřeba pouze v případech, kdy nové projednání a rozhodnutí věci bude vylučovat povaha zmatečnosti.

384. Podání žaloby pro zmatečnost nebo na obnovu řízení nemá vliv na právní moc a vykonatelnost napadeného rozsudku.

Konečně ke společné charakteristice patří také chybějící devolutivní a suspenzivní účinek. Neměla by však být vyloučena možnost domoci se v důvodných případech toho, aby až do rozhodnutí o návrhu na zrušení původního rozhodnutí nebylo exekučně realizováno jím přiznané právo. K dosažení tohoto cíle však není nezbytné do CŘS vkládat ustanovení o odkladu vykonatelnosti; postačuje tuto záležitost vyřešit cestou návrhu na odklad provedení exekuce (výkonu rozhodnutí).

385. Je-li žaloba na obnovu řízení podána současně s opravným prostředkem nebo během řízení o opravném prostředku, nařídí soud přerušení řízení o opravném prostředku, pokud se žaloba o obnovu opírá o některý z důvodů uvedených pod bodem 378 písm. a) až e).

Jinak může soud, u něhož byla žaloba na obnovu podána, přerušit opravné řízení, pokud to odůvodňují okolnosti případu a důkazy, které byly jako důvod obnovy předneseny.

Soud, který o přerušení opravného řízení rozhodl, o něm ihned vyrozumí soud, který rozhoduje o opravném prostředku.

386. Proti usnesení, jímž bylo přerušeno řízení nebo jímž byl návrh na přerušení řízení zamítnut, není přípustná stížnost.

Bude-li žaloba na obnovu pravomocně zamítnuta nebo odmítnuta, bude soud v přerušném řízení i bez návrhu pokračovat. Bude-li napadené rozhodnutí pravomocně zrušeno, soud řízení zastaví.

Body 385 a 386 řeší souběh žaloby na obnovu nebo pro zmatečnost s odvoláním, stížností nebo dovoláním. Jak bylo uvedeno shora u bodu 378, nelze souběh žaloby na obnovu s opravným prostředkem vyloučit ani v případě, že bude zvolen mírnější

zákaz novot. U žaloby pro zmatečnost takový problém nastat nemůže, neboť vždy směřuje až proti pravomocnému rozhodnutí. Souběh žaloby na obnovu s žalobou pro zmatečnost není vzhledem k velmi úzkému pojetí žaloby pro zmatečnost zapotřebí speciálně upravovat.

Řízení o opravném prostředku by mělo být přerušeno do doby, než bude rozhodnuto o žalobě na obnovu. Věcný záměr rozlišuje mezi obligatorním a fakultativním přerušením. Obligatorně bude opravné řízení přerušeno vždy, půjde-li o důvody obnovy podle bodu 378 písm. a) až e). Důvod obnovy je ve všech těchto případech evidentně dán, neboť se opírá vždy o pravomocné rozhodnutí. Naproti tomu u důvodu uvedeného pod písm. f) takové rozhodnutí chybí. Mohou přitom nastat jak situace, kdy i přesto je již z žaloby na obnovu zřejmé, že skutečnosti a důkazy uplatněné žalobcem velmi pravděpodobně tento důvod obnovy naplňují, tak i situace, kdy se žaloba na obnovu bude jevit jako nástroj k vyvolání průtahů v řízení o opravném prostředku. Rozmanitost těchto situací vylučuje paušální řešení. Nechává se proto na soudci, aby zvážil, zda řízení o opravném prostředku má být přerušeno, či nikoliv.

Vyloučení soudce

387. Soudce, pro jehož účast při rozhodování byla podána žaloba pro zmatečnost podle bodu 377 písm. a), nebo pro jehož chování byla podána žaloba na obnovu řízení podle bodu 378 písm. d), je vyloučen z řízení o těchto žalobách.

Z povahy věci se nemůže na řízení o žalobě na obnovu nebo pro zmatečnost podílet soudce, který měl být podle žaloby vyloučen, nebo jehož trestný čin měl negativně ovlivnit napadené rozhodnutí. V ostatních případech *a priori* důvod vyloučení dán není; naopak mnohdy bude vhodnější, aby naplnění důvodů žaloby mohl posoudit soudce, který je s věcí již obeznámen.

Předběžné řízení

388. Soud po podání žaloby přezkoumá, zda:

a) jsou splněny procesní podmínky;

- b) žaloba byla podána včas;**
- c) žaloba není nepřijatelná;**
- d) žaloba není podána osobou k tomu neoprávněnou;**
- e) žaloba nemá vady;**
- f) důvod obnovy nebo zmatečnosti odpovídá některému ze zákonných důvodů.**

Není-li některý z těchto požadavků splněn, soud žalobu v neveřejném zasedání usnesením odmítne. Ustanovení o předchozím postupu při odstraňování nedostatku procesních podmínek nebo vad žaloby tím nejsou dotčena.

Tak, jako v řízení o žalobě nebo o opravných prostředcích, je nutno nejprve prověřit, zda žaloba na obnovu nebo pro zmatečnost vůbec může být věcně projednána. Soud se v této fázi zabývá předpoklady ryze procesní povahy, a nikoliv věcí samou; proto není nutné, aby nařizoval ústní jednání. Bude-li žaloba opožděná, nepřijatelná, vadná, podaná někým, kdo k jejímu podání není legitimován, bude-li jejímu projednání bránit nedostatek procesních podmínek nebo nebudou-li důvody v ní uvedené odpovídat vůbec zákonným důvodům obnovy nebo zmatečnosti, soud usnesením žalobu odmítne. Tím je řízení skončeno. Zda bude proti tomuto usnesení přípustná stížnost, závisí na tom, který soud byl příslušný o žalobě rozhodnout. Nebude-li věcnému projednání žaloby bránit žádná z uvedených překážek, nařídí soud ústní jednání, v němž bude v první řadě posuzovat, zda jsou dány důvody pro zrušení napadeného rozhodnutí nebo pro povolení obnovy. K tomu viz další body.

Řízení o návrhu na zrušení napadeného rozhodnutí

389. Neodmítne-li soud žalobu v předběžném řízení, nařídí ústní jednání k posouzení důvodnosti návrhu na zrušení napadeného rozhodnutí.

První fází řízení o žalobě je „zrušovací“ řízení, latinsky označované jako *iudicium rescindens*. Jeho předmětem je pouze otázka, zda je návrh na zrušení napadeného rozhodnutí důvodný, či nikoliv; jinak řečeno, zda je skutečně dán některý z důvodů

zmatečnosti nebo obnovy řízení. Tato etapa je zásadně oddělena od druhé fáze, již je obnovené řízení (*iudicium rescissorium*), které následuje pouze v případě vyhovění zrušovacímu návrhu. K výjimce, kdy mohou obě fáze proběhnout společně, viz dále pod bodem 393.

Předmětem žaloby na obnovu nebo pro zmatečnost je soudního rozhodnutí, které je již zpravidla v právní moci (u žaloby pro zmatečnost je tomu tak vždy). Jednak vzhledem k veřejnému zájmu na ochraně právní moci rozhodnutí, jednak vzhledem k tomu, že odstranění soudního rozhodnutí coby aktu státní moci nemůže být v dispozici stran, se uznává, že v řízení o obou žalobách je ve fázi „zrušovacího“ řízení nutno výrazně omezit dispoziční a projednací zásadu a zavést silné prvky oficiality a vyšetřovací zásady. Nepřichází proto v úvahu kupř. uznání nebo uzavření smíru ohledně odstranění napadeného rozhodnutí, vyhovující rozsudek pro zmeškání, či je neúčinné doznání skutečností, které by měly naplňovat důvody obnovy nebo zmatečnosti. Dispoziční úkony, které se nedotýkají existence napadeného rozhodnutí (např. zpětvzetí žaloby) naproti tomu přípustné jsou (srov. Fasching, H. W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. 2. vydání. Wien : Manz, 1990, s. 1008-1009). V obnoveném řízení již platí zásada dispoziční a projednací ve stejném rozsahu, v jakém platila v původním řízení.

390. Soud žalobu usnesením odmítne, pokud teprve při ústním jednání vyjde najevo, že tak měl učinit již v předběžném řízení.

Viz bod 388.

391. Soud žalobu zamítne, není-li důvodná.

Je-li žaloba důvodná, soud napadené rozhodnutí zruší, případně zruší jako zmatečné též řízení jemu předcházející; vyžaduje-li to povaha zmatečnosti, soud zároveň odmítne žalobu, kterou bylo zahájeno původní řízení. Nebyla-li žaloba odmítnuta, bude věc po nabytí právní moci postoupena soudu, jehož rozhodnutí bylo zrušeno.

Zrušovací řízení může skončit buď zamítnutím žaloby na obnovu nebo pro zmatečnost, nebo naopak tím, že soud takové žalobě vyhoví. Vyhovění má vždy podobu odstranění napadeného rozhodnutí, které trpělo zmatečnými vadami nebo které spočívalo na hrubě nesprávném základu. V případě zmatečnosti vedle toho soud zpravidla zruší také řízení, které bylo důvodem zmatečnosti postiženo, a v případě, že důvodem zmatečnosti bylo porušení překážky věci pravomocně rozhoduté, žalobu z původního řízení odmítne. Odmítne-li takto žalobu, nebude žádná další fáze následovat. Pravidlem ale bude, že po vyhovění žalobě na obnovu nebo pro zmatečnost bude následovat druhá fáze, tj. vlastní obnovené řízení; k ní viz dále.

Obnovené řízení

392. Bylo-li žalobou pro zmatečnost nebo na obnovu napadené rozhodnutí zrušeno a nebyla-li žaloba odmítnuta, rozhodne i bez dalšího návrhu při ústním jednání v obnoveném řízení o nároku, který byl předmětem původního řízení, soud, jehož rozhodnutí bylo zrušeno.

Druhou fází řízení je tzv. *iudicium rescissorium*. V něm bude soud rozhodovat o předmětu, který byl vymezen v původním řízení. Soud rozhodující v obnoveném řízení může, ale nemusí být týmž soudem, který rozhodoval ve zrušovacím řízení. Půjde-li o dva různé soudy, musí soud rozhodující ve zrušovacím řízení věc postoupit soudu, který bude rozhodovat v obnoveném řízení; viz bod 391. Na situaci, kdy půjde o stejný soud, pamatuje následující pravidlo.

393. Je-li soud, který vyhověl návrhu na zrušení napadeného rozsudku, zároveň příslušný k projednání věci v obnoveném řízení, může odložit písemné vyhotovení rozsudku vyhovujícího návrhu na zrušení napadeného rozhodnutí do doby písemného vyhotovení rozhodnutí v obnoveném řízení. V takovém případě ihned po ústním vyhlášení rozsudku vyhovujícího návrhu na zrušení napadeného rozhodnutí přistoupí k projednání původní věci v obnoveném řízení.

Část 4 Obnovení řízení

Z důvodu časové úspory se umožňuje, aby v jedno ústní jednání byla spojena fáze zrušovací i obnovená, byť posloupnost obou fází musí být zachována. Předpokladem je shodná příslušnost. K tomu, aby mohlo ke spojení reálně dojít, je nezbytné odložit písemné vyhotovení rozsudku, jímž bylo vyhověno návrhu na zrušení napadeného rozhodnutí.

Část 5 Zvláštní způsoby řízení

Pravidla stanovená v předchozích částech věcného záměru civilního řádu soudního nemusí vyhovovat ve všech případech. V určitých situacích bude vystupovat do popředí potřeba pružného odklizení sporu dohodou stran ještě dříve, než bylo sporné řízení zahájeno, jindy může být žadoucí dát straně možnost rychlého dosažení exekučního titulu tam, kde věřitel nepředpokládá, že jeho nároku bude dlužník odporovat, a konečně v dalších případech bude zapotřebí poskytnout prozatímní ochranu faktickému stavu nebo alespoň osvědčenému nároku žalobce. Věcný záměr proto zvláště upravuje smírčí řízení, rozkazní řízení, předběžná opatření a řízení o ochraně držby. Pravidla daná pro tato řízení se podstatně odlišují od pravidel daných pro standardní způsob řízení, a proto jsou označena jako zvláštní způsoby řízení.

Část pátá je systematicky členěna do dvou hlav, a to podle toho, zda řízení poskytuje pouze provizorní ochranu, nebo zda se týká věci samé.

Hlava I Řízení ve věci samé

Díl 1 Smírčí řízení

Obecně k soudnímu smíru a jeho významu pro civilní soudní řízení viz úvodní poznámky k úpravě soudního smíru před bodem 121.

394. Kdo zamýšlí podat žalobu, může u kteréhokoli okresního soudu navrhnout, aby protistrana byla předvolána k pokusu o smír, nebrání-li smíru povaha věci.

Proti rozhodnutí o návrhu na předvolání protistrany není stížnost přípustná.

Zachovává se možnost uzavření tzv. prétorského smíru před řízením o věci samé, čímž se stranám umožňuje řízení předejít. Příslušnost je upravena co nejjednodušeji (věcná po vzoru § 433 odst. 1 ČŘS, nikoli podle nejednoznačného § 67 odst. 1 OSŘ), protože určení soudu, který má smírčí řízení provést, nesmí činit sebemenší potíže.

Po vzoru § 433 odst. 2 ČŘS se vylučuje stížnost proti rozhodnutí o návrhu na předvolání odpůrce. Nebude proto možné napadnout např. závěr soudu, že ve věci smír uzavřít

nelze. Újma, k níž tu může nesprávným rozhodnutím dojít, je příliš malá na to, aby se kvůli její nápravě poskytovaly prostředky sloužící jinak právu na soudní ochranu.

395. Uzavřou-li strany smír, soud jej na návrh zapíše do protokolu. Neučiní tak, je-li smír podle hmotného práva zdánlivý nebo neplatný a k neplatnosti se má přihlížet i bez návrhu.

O účincích smíru platí druhá věta prvního odstavce bodu 123 a první věta bodu 124.

Pro uzavření smíru a pro jeho účinky se stanoví stejná pravidla jako při uzavření smíru v řízení o věci samé.

396. Jestliže se některá ze stran nedostaví k soudu nebo nedojde k uzavření smíru nebo soud uzavřený smír nezaprotokoluje, je tím smírčí řízení skončeno.

Nedosáhne-li se dobrovolně a rychle účelu smírčího řízení, nemá smysl v něm pokračovat. Návrh proto stanoví, že tím samým je smírčí řízení skončeno. Rozhodovat o tom není v tomto neformálním řízení bez právních účinků potřebné.

Díl 2 Rozkazní řízení

Rozkazní řízení je zvláštním druhem nalézacího řízení. Jedná se však o regulérní formu řízení, tedy pro žaloby, které mají být vyřízeny v rozkazním řízení, platí tatáž pravidla jako pro jiné žaloby (např. formální a obsahové náležitosti, účinky žaloby apod.). Zvláštnost rozkazního řízení spočívá v tom, že soud rozhoduje pouze na základě tvrzení žalobce bez slyšení žalovaného.

Rozkazní řízení slouží efektivnímu, jednoduchému a rychlému vyřízení peněžitých nároků. Jde o řízení písemné, tedy nenařizuje se ústní jednání. Kontradiktorní řízení musí iniciovat žalovaný tím, že podá odpor.

Navrhuje se rozkazní řízení jako jednostupňové, tj. pokud žalovaný odpor nepodá, má to za následek, že platební rozkaz nabude účinků pravomocného a vykonatelného rozsudku. V zemích, kde se uplatňuje dvoustupňové řízení, samotné nepodání odporu nevyvolá právní moc a vykonatelnost platebního rozkazu, nýbrž

po uplynutí lhůty k podání odporu je vydáno další rozhodnutí, které je samostatně napadnutelné (až v případě, že napadeno není, toto rozhodnutí nabývá právní moci a vykonatelnosti), případně sice platební rozkaz právní moci a vykonatelnosti nabude, nicméně ho lze zpochybnit ještě ve vykonávacím nebo exekučním řízení. Dvoustupňové řízení není vhodné nejen pro svou složitost, ale zejména s ohledem na to, že buď oddaluje dosažení exekučního titulu, nebo umožňuje jeho jednoduché zpochybnění poté, co byl vydán. Návrh se proto přidrží jednostrupňového řešení osvědčeného jak v České republice, tak i v jiných zemích (např. Rakousko nebo Německo).

V úpravě rozkazního řízení věcný záměr počítá s využitím elektronického způsobu komunikace, případně elektronických formulářů za účelem usnadnění, zefektivnění a urychlení rozkazního řízení, nicméně nepočítá se s automatickým generováním platebních rozkazů „bez doteku lidské ruky“.

Otázka evropského platebního rozkazu bude řešena zvlášť.

K základním pravidlům rozkazního řízení:

397. Soud vydá na návrh žalobce bez slyšení žalovaného platební rozkaz, je-li v žalobě uplatněno právo na zaplacení peněžité částky a vyplývá-li uplatněné právo ze skutečností uvedených žalobcem.

S ohledem na posílení dispoziční zásady se předpokládá rozkazní řízení jako výlučně návrhové. Mohou existovat důvody, proč žalobce nebude mít zájem na rozhodnutí formou platebního rozkazu, ale rovnou na provedení řádného řízení (např. pokud trvá na objasnění některých skutečností, nebo pokud podle dosavadních zkušeností s žalovaným očekává podání odporu).

V jednotlivostech lze uvést: Vychází se z toho, že rozkazní řízení není omezeno pouze na řízení před okresním soudem jako soudem prvního stupně, lze jej využít i pro řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně. Vydání platebního rozkazu odvolacím soudem však v úvahu nepřipadá.

Část 5 Zvláštní způsoby řízení

Platebním rozkazem nelze rozhodnout pouze o části nároku a ve zbytku vyřešit věc v řádném řízení. Rozkazní řízení má – v zájmu rychlosti řízení – probíhat jednotně.

V žalobě musí být uplatněno právo na zaplacení peněžitě částky, to znamená, že v případě, že žalobce požaduje nepeněžitě plnění (např. vydání věci), platební rozkaz vydat nelze.

Nenavrhuje se omezení peněžitě částky, do které lze navrhnout vydání platebního rozkazu. Peněžitá hranice je ostatně např. v rakouském právu, kde je obsažena (75 000 EUR), v právní nauce a praxi kritizována. To ostatně odpovídá i současným tendencím na úrovni Evropské unie, kde se doporučuje spíše rozkazní řízení částkou neomezovat (sdělení Komise Radě a Parlamentu, uveřejněné v úředním věstníku Evropských společenství pod č. C 1998/33/3, str. 12 a násl.). Ostatně ani samotná úprava evropského platebního rozkazu s takovým omezením nepracuje.

Pro formální a obsahové náležitosti platí stejné požadavky jako pro klasické žaloby. Zvláštní náležitosti uvedené výše (tj. uplatnění peněžitě částky, odůvodnění uplatněného nároku tvrzeními v žalobě apod.) pak soud zkoumá na základě údajů v žalobě. Jestliže by tyto předpoklady chyběly, musí soud provést řádné řízení.

Věcný záměr vychází v zásadě ze současné úpravy, která je vyhovující. Změny se týkají některých dílčích problémů, jako např. důslednějšího promítnutí dispoziční zásady.

398. Platební rozkaz se doručuje žalovanému do vlastních rukou; náhradní doručení je vyloučeno.

Pravidlo se stanoví s ohledem na ochranu žalovaného, aby bylo reálně zaručeno jeho právo na právní slyšení.

399. Platební rozkaz nelze vydat, pokud:

- a) jej žalovanému nelze doručit do vlastních rukou;**
- b) by měl být žalovanému doručen do ciziny.**

K jednotlivým důvodům pro nevydání platebního rozkazu:

Ad a) S ohledem na to, že je třeba platební rozkaz žalovanému doručit do vlastních rukou bez možnosti náhradního doručení (srov. níže), nelze jej vydat, pokud by toto doručení nebylo možné. Toto ustanovení slouží nejen ochraně žalovaného, ale také naplnění zásady procesní ekonomie. Návrh se odklání od znění § 172 odst. 2 písm. a) OSŘ s ohledem na to, že podle bodu 398 musí být platební rozkaz doručen žalovanému do vlastních rukou a případné nevydání platebního rozkazu by tak mělo být vázáno na nesplnění této podmínky. Ostatně zjištění, zda se žalovaný zdržuje na adrese uváděné žalobcem, případně na adrese uváděné v příslušných evidencích, obvykle soud učiní až při doručování platebního rozkazu.

Ad b) Pokud by mělo být žalovanému doručeno do ciziny, zejména proto, že tam má svůj pobyt, není sice možné platební rozkaz vydat, ale pokračuje se v řádném řízení. Pro případy, kdy má žalovaný pobyt mimo území České republiky se žalobci nabízí forma evropského platebního rozkazu [nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1348/2006].

400. Platebním rozkazem se ukládá žalovanému, aby ve lhůtě 15 dnů od doručení platebního rozkazu zaplatil žalobci uplatněnou pohledávku a náklady řízení nebo aby podal ve stejné lhůtě proti platebnímu rozkazu odpor.

Jestliže se platební rozkaz vydává bez slyšení žalovaného, musí právní úprava zajistit možnost realizovat ústavně zaručený požadavek, a to právo na právní slyšení. Proto se dává žalovanému možnost podat odpor a tím vyvolat řádné kontradiktorní řízení.

Při podání odporu postačí tzv. „blanketní odpor“.

401. Odpor se podává u soudu, který platební rozkaz vydal.

402. Platební rozkaz soud zruší, bude-li podán odpor nebo nebude-li možné jej žalovanému doručit do vlastních rukou.

Směřuje-li odpor jen proti části uplatněné pohledávky nebo proti lhůtě k plnění, zruší soud platební rozkaz jen v tomto rozsahu.

Soud bude rozhodovat o zrušení platebního rozkazu i v případě, že byl podán odpor. V tomto směru se věcný záměr odklání od dosavadní úpravy, podle níž soud o zrušení platebního rozkazu rozhodoval jenom v případě, že se nepodařilo doručit žalovanému (§ 173 odst. 2 OSŘ). Toto řešení lépe odpovídá požadavku právní jistoty.

Podáním odporu se ruší platební rozkaz jako celek, tedy včetně výroku o náhradě nákladů řízení. Jestliže bude platební rozkaz z uvedených důvodů zrušen, soud pokračuje podle ustanovení o přípravě jednání. V souladu s obecnými pravidly pak může být žalovanému v platebním rozkaze uložena povinnost podat vyjádření do 30 dnů a současně musí být žalovaný poučen o tom, aby si v případě povinného zastoupení v řízení zvolil advokáta; pokud vyjádření prostřednictvím advokáta nepodá, postupuje se podle pravidel o zmeškání procesního úkonu.

Nově se stanovuje možnost napadnout platební rozkaz jen ohledně části žalobního nároku (což výslovně připouští i § 249 odst. 1 rakouského ZPO) nebo dokonce jen ohledně lhůty k plnění. To je odůvodněno zásadou dispoziční a také zásadou hospodárnosti. Není důvodu, aby soud pokračoval v řízení o celém nároku, zpochybňuje-li žalovaný pouze jeho část nebo žádá-li pouze odklad plnění.

Otázku, zda lhůtou k plnění se má na základě odporu zabývat soud prvního stupně anebo na základě stížnosti soud stupně vyššího, jako v případě nákladů řízení (bod 407), řeší návrh ve prospěch odporu proto, že žádost o odklad plnění je pravidelně spojena s novotami a s nutností určitého šetření. Na rozdíl od nákladů řízení zde nejde o přezkum správnosti rozhodnutí soudu prvního stupně.

403. Nevydá-li soud platební rozkaz, postupuje podle pravidel o přípravě jednání.

Jestliže soud nevydá platební rozkaz, žalobu nijak neodmítá, ale pokračuje tak jako v řádném řízení, počínaje přípravou jednání.

404. Platební rozkaz, proti kterému nebyl podán odpor, má účinky pravomocného a vykonatelného rozsudku.

Tímto pravidlem se chce říci, že odporem nenapadený platební rozkaz je exekučním titulem. Pojem „účinky“ se používá proto, že platební rozkaz není rozsudkem,

nevydává se jménem republiky, nicméně rozkazní řízení může meritorně skončit se stejnými účinky. Samo uplynutí lhůty pro podání odporu *ipso iure* založí právní moc a vykonatelnost platebního rozkazu (viz shora k jednostupňovému řízení).

405. Pozdě podaný odpor soud usnesením odmítne. To platí i pro případ, že odpor podá ten, kdo k tomu není oprávněn. Proti tomuto usnesení není přípustná stížnost.

Věcný záměr přebírá § 174 odst. 3 současného OSŘ, na kterém není důvod nic měnit.

406. Při opravě chyb v psaní a v počtech, jakož i jiných zjevných nesprávnostech v platebním rozkazu se postupuje tak, jako u rozsudku.

Počítá se s převzetím dosavadní úpravy.

407. Opravným prostředkem jen proti výroku o nákladech řízení je stížnost.

Směnečný a šekový platební rozkaz

408. Předloží-li žalobce v prvopisu směnku nebo šek, o jejichž pravosti není důvodu pochybovat, a další listiny nutné k uplatnění práva, vydá na jeho návrh soud směnečný (šekový) platební rozkaz, v němž žalovanému uloží, aby do 15 dnů zaplatil požadovanou částku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal námítky, v nichž musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá. Směnečný (šekový) platební rozkaz musí být doručen do vlastních rukou žalovaného, náhradní doručení je vyloučeno. Nelze-li návrhu na vydání platebního rozkazu vyhovět, nařídí soud ústní jednání.

Principy směnečného a šekového platebního rozkazu jsou podobné jako u platebního rozkazu. Rozhoduje se tedy bez slyšení žalovaného na základě toho, co bylo uplatněno v žalobě. Cílem směnečného (šekového) rozkazního řízení je umožnit rychlé vyřízení nesporných směnečných (šekových) nároků.

Navrhuje se vyjít z dosavadní právní úpravy, která odpovídá nejen mezinárodním úmluvám upravujícím tuto oblast, ale v podstatné části i úpravě rakouské (§ 555 až § 559 rakouského ZPO).

409. Nebudou-li námitky podány, má směnečný nebo šekový platební rozkaz účinky pravomocného rozsudku.

410. Budou-li podány námitky proti směnečnému nebo šekovému rozkazu včas, soud nařídí ústní jednání k jejich projednání. Pozdě podané námitky nebo námitky podané někým, kdo k jejich podání není oprávněn, soud odmítne.

Podáním námitek nepozbývá směnečný nebo šekový rozkaz svých účinků. Pokud budou projednány námitky tak, že jim bude vyhověno, směnečný nebo šekový platební rozkaz se zruší.

411. Námitky se podávají u soudu, který směnečný nebo šekový rozkaz vydal.

412. Po projednání námitek soud v rozsudku vysloví, zda se ponechává směnečný nebo šekový platební rozkaz v platnosti nebo zda se platební rozkaz ruší, případně v jakém rozsahu.

413. Při opravě chyb v psaní a v počtech, jakož i jiných zjevných nesprávností v platebním rozkazu se postupuje tak, jako u rozsudku.

Věcný záměr vychází z § 174 odst. 4 OSŘ, který odkazuje na § 164 (oprava chyb v psaní a počtech a jiných zjevných nesprávností u rozsudku).

Hlava II Prozatímní ochrana

Díl 1 Předběžná opatření

Predběžná opatření mají, zjednodušeně řečeno, zajistit právo strany před jeho hospodářským či právním znehodnocením. Jejich účelem je tedy efektivita soudní ochrany práv, a proto je lze považovat za prvek právního státu (tak např. Walker W.-D. *Der einstweilige Rechsschutz im Zivilprozeß und im arbeitsgerichtlichen Verfahren*. Tübingen : Mohr 1993, s. 45 an.). Podobu jejich úpravy pak předurčuje právo na spravedlivý proces.

Dosavadní úprava v OSŘ z hlediska principu právního státu ani z hlediska práva na spravedlivý proces nevyhovuje: na jedné straně příliš omezuje dosažitelnost předběžného opatření (požadavkem prokázat důvod předběžného opatření, paušálním požadavkem kauce nebo nemožností odstranit vady návrhu), na druhé straně příliš omezuje odpůrcovo právo na slyšení (jeho kategorickým vyloučením před vydáním předběžného opatření) a nezachovává rovnost zbraní (stanovením lhůt jen ve prospěch navrhovatele, nemožností odvrátit předběžné opatření složením jistoty). Při srovnání se zahraničními úpravami (rakouskou, německou, ale třeba i slovenskou), se přitom ukazuje, že problematické bylo nejprve značné zjednodušení v roce 1964 a poté zavedení nestandardních prvků v letech 2000 a 2005.

Pokud jde o systematiku, věcný záměr stejně jako OSŘ zařazuje předběžná opatření přímo do úpravy civilního sporného řízení a nikoli do úpravy exekučního práva, kam je kdysi zařadili zákonodárci rakouský a německý (obráceně ovšem současná kodifikace švýcarská a slovenská). Předběžná opatření nesměřují k výkonu rozhodnutí, nýbrž k určité úpravě právního postavení stran do té doby, než bude rozhodnutí v (hlavním) nalézacím řízení vydáno. A protože na ně věcný záměr pohlíží jako na jeden ze způsobů ochrany soukromých práv, odlišný od ochrany žalobní, vyhrazuje jim místo mezi „Zvláštními způsoby řízení“.

To znamená, že nově budou předběžná opatření upravena na jediném místě. Již z obsahu odkazujícího § 102 OSŘ je totiž patrné, že pro rozdělení úpravy podle toho, zda je návrh na předběžné opatření podán před podáním žaloby nebo poté, nejsou

věcné ani legislativně-technické důvody. Jediný rozdíl týkající se nutnosti podat žalobu [§ 76 odst. 3 a § 77 odst. 1 písm. a) OSŘ] může být snadno vyjádřen v rámci společné úpravy.

Oddíl 1 Přípustnost, důvody a obsah

414. V průběhu řízení nebo již před jeho zahájením může soud k ochraně navrhovatelova práva nařídit předběžné opatření. Jím může zajistit právo navrhovatele nebo zatímně upravit poměry mezi stranami. O zajištění může rozhodnout i po právní moci rozsudku, neuplynula-li dosud lhůta k plnění.

Úvodní pravidlo především stanoví, kdy mohou být předběžná opatření vydána. Při tom, podobně jako § 378 odst. 1 EŘ 1896, resp. § 378 odst. 1 rakouského EO, výslovně a obecně vyjadřuje jejich účel, tedy předběžnou ochranu subjektivního práva (v uvedených ustanoveních se v témže smyslu používá širě chápaný výraz „zajištění práva“). Rozlišuje též, stejně jako stávající úprava, dvě podoby předběžných opatření, tj. zajišťovací opatření a zatímní úpravu. Jejich důvody (skutkové podstaty) pak vymezuje, podrobněji než současná zjednodušená úprava, pravidlo následující.

Přípustnost vydání zajišťovacího opatření návrh rozšiřuje i na dobu mezi skončením řízení (právní mocí rozsudku) a uplynutím pariční lhůty, čímž se pokouší nahradit někdejší exekuci k zajištění dle § 370 an. EŘ 1896 (nahrazenou jen zčásti institutem předběžné vykonatelnosti). Tak by měla být kryta hrozba zmaření exekuce v případech, kdy rozsudek stanovil dlouhou lhůtu k plnění a tím oddálil vykonatelnost a možnost podat exekuční návrh.

415. Zajistit právo navrhovatele lze tehdy, hrozí-li jinak, že jeho prosazení bude zmařeno nebo podstatně zříženo.

Zatímně upravit poměry mezi stranami lze tehdy, jeví-li se to jako nutné pro odvrácení těžko nahraditelné a značné újmy.

Skutková podstata (důvod) zajišťovacího opatření, vymezená v prvním odstavci, pokrývá dvě skutkové podstaty zajišťovacích opatření rakouského a německého práva (*Sicherungsverfügung*, resp. *Arrest*). Za prvé jde o hrozbu zmaření či

podstatného ztížení exekuce pro peněžitý nárok (§ 379 odst. 2 rakouského EO, § 916 a 917 německého ZPO), za druhé o hrozbu, že jiný než peněžitý nárok nebude moci být prosazen vůbec, tedy nejen ve vykonávacím, ale případně ani v nalézacím řízení (§ 381 č. 1 EO a § 935 ZPO). Příkladem druhé hrozby je chystaná demolice domu, k němuž navrhovatel uplatňuje nějaké právo, nebo chystané vykácení sadu, jehož požívání se navrhovatel domáhá (příklad z Hrnčířík, V. Předběžná opatření v civilním řízení. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 42). V takové situaci změna faktického stavu přivodí změnu hmotněprávního stavu a v důsledku toho ztrátu šance na vyhovující rozsudek. Lze dodat, že rakouský i německý předpis k této situaci výslovně přiřazují i obtíže s exekucí v zahraničí, což však lze dovodit i z obecné formulace (tak již Rubeš, J. a kol. Komentář k občanskému soudnímu řádu. Díl prvý. Praha : Orbis, 1957, s. 827).

Tato skutková podstata se nekryje se stávající skutkovou podstatou „obavy z ohrožení výkonu rozhodnutí“ (§ 74 odst. 1 OSŘ), která navrhovatele chrání jen před zmařením exekuce, nikoli před zmařením prosazení nároku v nalézacím řízení. Druhá situace se dnes musí subsumovat pod skutkovou podstatu „potřeby zatímní úpravy poměrů“, čímž dochází k nevhodnému promísení zajišťovacích opatření a zatímní úpravy.

Skutková podstata zatímní úpravy poměrů, vymezená ve druhém odstavci, odpovídá stávající skutkové podstatě „potřeby zatímní úpravy poměrů“, s tím rozdílem, že již nezahrnuje ohrožení nároku v nalézacím řízení (viz výše). Odpovídá obdobným skutkovým podstatám rakouského a německého práva (§ 381 č. 1 rakouského EO, § 940 německého ZPO). Změnou oproti stávající úpravě je alespoň obecné stanovení předpokladů, za nichž lze poměry stran zatímně upravit. Rozvíjí se tedy dosavadní krajně neurčité „je-li třeba“, a to pomocí kritéria použitého již pro vyslovení předběžné vykonatelnosti rozsudku, s nímž má zatímní úprava společné, že navrhovateli může poskytnout uspokojení ještě před definitivním rozhodnutím o jeho nároku [uspokojení je případně jen částečné nebo nepřímé – zakáže-li se např. zvolenému jednatelem uzavírat smlouvy, je tím částečně a nepřímě uspokojen nárok na určení neplatnosti usnesení valné hromady (viz Hrnčířík, V. Předběžná opatření v civilním řízení. Praha : C. H. Beck, 2016, např. s. 7)].

416. Obsahem předběžného opatření může být zejména povinnost odpůrce:

- a) něco vykonat, něčeho se zdržet nebo něco snášet;
- b) nenakládat s věcí;
- c) složit věc do soudní úschovy;
- d) platit navrhovateli v nezbytné míře výživné;
- e) poskytnout navrhovateli alespoň část pracovní odměny, jde-li o trvání pracovního poměru a navrhovatel ze závažných důvodů nepobírá pracovní odměnu.

Třetí osobě lze povinnost uložit, je-li to nutné pro splnění povinnosti uložené odpůrci a lze-li to na ní spravedlivě žádat.

Obsah předběžného opatření (prostředky zajištění nebo zatímní úpravy) se stanoví demonstrativním výčtem shodným s dosavadní úpravou [§ 76 odst. 1 písm. a) až e) OSŘ]. Přebírá se i možnost uložit povinnost třetí osobě, avšak doplňuje se omezením, které se zatím dovozovalo výkladem (srov. Drápal, L. – Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 442). Uložení povinnosti osobě, která na sporu není účastna, musí být výjimečné.

Protože civilní řád soudní má být obecným předpisem, neobsahuje věcný záměr zvláštní úpravu předběžných opatření ve věcech „domácího násilí“; ta je obsažena již v zákoně o zvláštních řízeních soudních (§ 400 an.). Tam je pojata jako obecná, uplatnitelná ve vztahu k jakémukoli řízení ve věci samé, ba dokonce na řízení ve věci samé nezávislá (srov. zejména § 405 odst. 2 ZŘS).

417. Právní jednání v rozporu se zákazem uloženým předběžným opatřením je neplatné. K neplatnosti přihlédne soud i bez návrhu.

Shodně se stávající úpravou se stanoví sankce absolutní neplatnosti za porušení uloženého zákazu, pokud porušení spočívá v právním jednání (srov. § 379 odst. 3 č. 2 rakouského EO). Následek by zřejmě bylo možné dovodit výkladem, jeho výslovné

zakotvení má však předejít pochybnostem, které jsou zde z hlediska právní jistoty obzvláště nežádoucí.

Oddíl 2 Řízení a rozhodnutí

418. Návrh na nařízení předběžného opatření musí kromě obecných náležitostí podání obsahovat:

- a) údaj o žalobě, kterou navrhovatel pro ochranu svého práva proti odpůrci podal nebo hodlá podat; případně též, kterého z více uplatněných nároků se předběžné opatření týká;**
- b) důvod předběžného opatření;**
- c) obsah předběžného opatření (petit);**
- d) označení důkazních prostředků, jimiž mají být tvrzené skutečnosti osvědčeny.**

V návrhu lze uvést též důvody pro vyloučení odpůrce z vyjádření k návrhu nebo důvody proti podmínění předběžného opatření složením jistoty.

Předběžné opatření nařídí soud jen na návrhu a návrhem je také vázán. To vyplývá již z dispoziční zásady vyjádřené v bodu 4 a zde to není třeba zvláště stanovit. Stanoví se proto jen zvláštní náležitosti návrhu.

Po navrhovateli se mimo jiné nově požaduje, aby uvedl, jaký nárok uplatňuje nebo hodlá uplatnit. Požadavek plyne ze závislosti předběžného opatření na věci hlavní – předběžné opatření slouží k prozatímní ochraně práva, tj. k ochraně do doby, než bude poskytnuta ochrana žalobní (jinak dnes nová slovenská úprava, k níž viz zejména § 324, § 336 a 343 CSP a komentář k nim in Števček, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Bratislava : C. H. Beck, 2016, a také česká úprava předběžných opatření proti domácímu násilí v § 400 an. ZŘS). Má-li přitom soud navrhovateli ve vyhovujícím usnesení uložit, aby v určité lhůtě podal žalobu, nemůže mu radit s její volbou. Jak určitý má však údaj o žalobě být, bude záviset na okolnostech případu.

Nestanoví se zde (oproti § 75 odst. 3 OSŘ), že návrhovač je povinen připojit listiny, kterých se dovolává, protože to vyplývá z obecné úpravy podání (bod 37).

Nepřebírá se pravidlo o okamžitém odmítnutí vadného návrhu (§ 75a OSŘ), zavedené zákonem č. 30/2000 Sb., jež má sice sloužit zájmu návrhovače na urychleném rozhodnutí, avšak obrací se proti němu. Rozumí se totiž samo sebou, že když návrhovač bezvadným návrhem neumožní co nejrychlejší rozhodnutí, nemůže je požadovat po soudu. Není však důvod trestat jej okamžitým odmítnutím návrhu.

419. O návrhu rozhoduje soud, u něhož probíhá řízení o žalobě. Neprobíhá-li dosud, rozhoduje soud příslušný k řízení o žalobě, kterou hodlá návrhovač podat.

Příslušnost se upravuje shodně s dosavadní úpravou. Úprava přitom využívá požadavku údaje o zamýšlené žalobě, stanoveného předchozím pravidlem.

420. Soud o návrhu rozhodne bez zbytečného odkladu a zpravidla bez stanovení roku k jeho projednání. Odpůrci dá však možnost se k návrhu vyjádřit, nebrání-li tomu jeho účel.

Již důvody u bodu 418 naznačují, že návrh nepreferuje rychlost rozhodnutí tak důrazně jako novely OSŘ z let 2000 a 2005. Rychlost je tu velmi důležitá, avšak nejde o jedinou hodnotu, již je třeba sledovat. To má několik projevů.

Především se již nestanoví lhůta pro rozhodnutí, která je z komparativního hlediska neobvyklá. V Rakousku ani Německu stanovena není, neobsahoval ji ani OSŘ 1950 a v původním znění ani současný OSŘ; nový slovenský CSP ji v § 328 odst. 2 stanovil alespoň delší, třicetidenní (což ale na druhou stranu může vést k tomu, že soudy budou rozhodovat až v jejím závěru). Do OSŘ ji zakotvil zákon č. 30/2000 Sb., a to dokonce tak krátkou, že se (zejména odmítnutím návrhu pro vady nebo nemožností nařídit rok k osvědčení tvrzených skutečností) paradoxně obrací proti návrhovači, jehož zájmu má sloužit. Věcný záměr proto požadavek rychlosti vyjadřuje povinností rozhodnout „bezodkladně a zpravidla bez stanovení roku“. Jaký čas si rozhodnutí v jednotlivém případě vyžádá, bude záležet na kvalitě návrhu a na tom, zda je

odpůrci třeba dát příležitost k vyjádření a zda je ke zjištění skutkového stavu třeba stanovit soudní rok či provést šetření.

I v přípustění posledně uvedených procesních úkonů se návrh od současné úpravy (§ 75c odst. 3 OSŘ ve znění zákona č. 59/2005 Sb.) odchyluje. Nepovažuje za správné odkládat slyšení odpůrce, jestliže se to nepříčí účelu návrhu (jestliže není třeba odpůrce předběžným opatřením překvapit), nebo vyloučit projednání návrhu, i když je to potřebné pro zjištění skutkového stavu.

421. Předběžné opatření soud nařídí, jestliže navrhovatel osvědčí existenci práva, jemuž má být poskytnuta ochrana, a existenci důvodů pro předběžné opatření.

Míru důkazu, které musí navrhovatel dosáhnout, aby soud předběžné opatření nařídil, snižuje věcný záměr na osvědčení, tedy na převažující pravděpodobnost. Na rozdíl od dosavadní úpravy, avšak shodně se sledovanými úpravami zahraničními (např. § 389 odst. 1 rakouského EO, § 920 odst. 2 německého ZPO, čl. 261 švýcarského ZPO, § 326 odst. 1 slovenského CSP, k němuž viz Števček, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 1107), vztahuje požadavek osvědčení nejen na existenci práva, jehož ochranu navrhovatel žádá, ale i na skutečnosti tvořící důvod předběžného opatření. Stávající přísný požadavek plného prokázání důvodu nemá opodstatnění a navíc je těžko uskutečnitelný, jestliže se návrh na předběžné opatření zpravidla nemá projednávat.

Věcný záměr nestanoví výslovně, že „pro předběžné opatření je rozhodující stav v době vyhlášení (vydání) usnesení soudu prvního stupně“ (§ 75c odst. 4 OSŘ), neboť to vyplývá ze zákazu novot v řízení o stížnosti.

422. Je-li to třeba, soud při nařízení předběžného opatření omezí dobu jeho trvání. Nepodal-li navrhovatel dosud žalobu, stanoví mu soud lhůtu k jejímu podání.

Jako vyhovující se přebírá dosavadní úprava.

423. Předběžné opatření může soud podmínit složením přiměřené jistoty za náhradu újmy, která odpůrci nebo třetí osobě z předběžného opatření hrozí. Neučiní tak

v rozsahu, v němž navrhovatel splňuje podmínky pro přiznání pomoci s náklady.

Před složením jistoty nenabude předběžné opatření účinky.

Věcný záměr opouští ojedinělý paušální požadavek jistoty skládané při podání návrhu na předběžné opatření, zavedený opět zákonem č. 59/2005 Sb., a po vzoru jiných úprav (srov. § 226 odst. 2 OSŘ 1950, § 390 rakouského EO, § 921 německého ZPO, čl. 264 švýcarského ZPO, nebo § 324 an. slovenského CSP) nechává otázku jistoty na uvážení soudu, přičemž její řešení posunuje do okamžiku nařízení předběžného opatření. Tak může být lépe dosaženo účelu jistoty, tj. vyvážení zájmů navrhovatele a odpůrce na základě individuálních okolností.

Pro odpůrce to ovšem neznamena, že by mu z nařízeného předběžného opatření mohla vzniknout újma ještě před složením jistoty. Do složení jistoty totiž nebude mít nařízené předběžné opatření účinky (jistota je odkládací podmínkou předběžného opatření). Toto pravidlo se přebírá z § 390 odst. 3 EO (které sice hovoří o „výkonu“ předběžného opatření, avšak vykládá se širěji; viz König B. Einstweilige Verfügungen im Zivilverfahren. Handbuch für die Praxis. 5. vydání. Wien : Manz, marg. č. 5.15 an.).

424. O jistotě lze na návrh rozhodnout i po nařízení předběžného opatření.

Zobecňuje se možnost rozhodnout o jistotě i po nařízení předběžného opatření. To má význam, změní-li se poměry nebo uvedou-li strany nové informace. Pak může být důvod pro rozhodnutí o složení jistoty, nestalo-li se tak při nařízení předběžného opatření, nebo pro její zvýšení či snížení. Rozhodnutí je podmíněno návrhem, protože obě strany již mají možnost jej podat a samy se tak ochrany svého zájmu domáhat.

Zrušení předběžného opatření

425. Soud předběžné opatření bez návrhu zruší, jestliže:

a) navrhovatel ve stanovené lhůtě nepodal žalobu;

b) řízení o žalobě bylo pravomocně skončeno; byla-li odpůrci uložena povinnost k plnění, rozhodne soud o zrušení až po uplynutí 30 dnů od vykonatelnosti rozsudku;

c) navrhovatel nesložil jistotu.

Stížnost není přípustná.

První dva důvody zrušení předběžného opatření bez návrhu se shodují s dosavadní úpravou a vyjadřují provizornost předběžného opatření. Rozdíl je pouze v tom, že předběžné opatření nezaniká ze zákona, ale v zájmu právní jistoty je třeba jej rozhodnutím zrušit. Kromě toho se prodlužuje doba, kterou má úspěšný navrhovatel na to, aby na základě vykonatelného rozsudku zahájil exekuci.

Pod písm. c) se doplňuje následek nezaplacení jistoty, kterou soud předběžné opatření, ať při jeho nařízení opatření nebo dodatečně, podmínil.

Protože jde o rozhodnutí v případech, které jsou vymezené poměrně určitě a neměly by vyvolávat pochybnosti, vylučuje se proti usnesení o zrušení předběžného opatření podle tohoto ustanovení stížnost.

426. Předběžné opatření soud zruší také na návrh navrhovatele. Stížnost není přípustná.

Na návrh odpůrce tak soud učiní, jestliže:

a) pominuly důvody, pro něž bylo předběžné opatření nařízeno;

b) důvody pro nařízení chyběly od počátku a odpůrce to nemohl uplatnit vyjádřením nebo stížností;

c) odpůrce složil přiměřenou jistotu za náhradu újmy, která navrhovateli bez předběžného opatření hrozí.

Zrušení předběžného opatření je možné i v jiných případech. Především v případě návrhu navrhovatele, což v dosavadní úpravě nebylo stanoveno, ačkoli to zásada dispoziční vyžaduje.

Dalším důvodem je změna poměrů [odst. 2 písm. a)]. K němu se přidává neexistence důvodů pro nařízení [odst. 2 písm. b)], která dnes musí být posuzována analogicky jako změna poměrů (srov. § 77a odst. 2 první větu OSŘ). Tím se má odpůrci nahradit vyjádření před nařízením předběžného opatření. Věcný záměr volí pro zachování odpůrcova práva na slyšení tento prostředek a nikoli např. prolomení zákazu novot ve stížnostním řízení, neboť nepovažuje za žádoucí stížnostní řízení diferencovat.

Mohl-li se však odpůrce k návrhu na předběžné opatření vyjádřit, pak již tento důvod uplatnit nemůže. Uplatnit nemůže ani to, co mohl uplatnit stížností proti nařízením předběžného opatření (zejména námitku nesprávného právního posouzení).

Po vzoru § 399 č. 3 rakouského EO a pro zachování rovnosti zbraní se přidává též právo odpůrce zvrátit předběžné opatření složením jistoty za náhradu újmy navrhovatele.

427. O zrušení předběžného opatření rozhodne soud bez zbytečného odkladu a zpravidla bez stanovení roku; rozhodné skutečnosti stačí osvědčit. Navrhovatel má vždy právo se před rozhodnutím vyjádřit.

Právo na rovnost zbraní hovoří i pro to, aby při rozhodování o zrušení předběžného opatření platila stejná pravidla jako při jeho nařízení; jde o zrcadlovou situaci. Právo navrhovatele na slyšení se však uplatní vždy, protože jej není třeba rozhodnutím překvapit.

Nestanoví se, že o stížnosti proti nařízením předběžného opatření má být rozhodnuto i v případě, že předběžné opatření bylo zrušeno. To dovodila judikatura za tím účelem, aby odpůrce mohl získat podklad pro případný nárok na náhradu újmy způsobené nesprávným rozhodnutím (stanovisko NS sp. zn. Cpjn 202/2016). Přezkum neexistujícího rozhodnutí je však řešením procesně nesprávným, a musela-li jej

judikatura přijmout v důsledku stávající podoby zákona č. 82/1998 Sb., je v budoucnu třeba řešit problém právě v tomto zákoně.

428. Dosáhl-li navrhovatel předběžného opatření zjevně svévolně, může mu soud uložit trest pro svévoli.

Po vzoru § 394 odst. 2 rakouského EO se upravuje trest pro svévoli. Použije se na něj obecné pravidlo v bodu 64. Na rozdíl od vzoru se však trest nepodmiňuje návrhem odpůrce, jelikož trest se ukládá v obecném zájmu.

Oddíl 3 Náhrada újmy

429. Jestliže bylo předběžné opatření zrušeno z jiného důvodu než proto, že žalobě navrhovatele bylo vyhověno nebo že odpůrce jeho nárok uspokojil, je navrhovatel povinen nahradit odpůrci nebo třetí osobě újmu, která jim předběžným opatřením vznikla. Povinnosti se může zprostit pouze v případě, že by k újmě došlo i jinak.

Není-li žaloba o náhradu újmy podána do šesti měsíců od zrušení předběžného opatření, právo na náhradu újmy zaniká.

430. K řízení o žalobě je příslušný soud, který rozhodoval o předběžném opatření.

431. Pravomocně přiznaná náhrada se přednostně uspokojí ze složené jistoty. Mezi více žalobců se jistota rozdělí poměrně.

Úprava náhrady újmy se přebírá v zásadě v nezměněné podobě. Skutkové podstaty náhrady se přitom nestanoví odkazem na důvody zrušení předběžného opatření, jelikož se s nimi překrývají.

Pro náhradu újmy, která vznikla naopak navrhovateli a které bývalo mohlo zabránit předběžné opatření, se žádná pravidla nestanoví, jelikož tato újma nijak nesouvisí s procesem, a posoudí se tudíž pouze podle hmotného práva (srov. König B. Einstweilige Verfügungen im Zivilverfahren. Handbuch für die Praxis. 5. vydání. Wien : Manz, marg. č. 5.33 an.).

Díl 2 Ochrana držby

Řízení na ochranu držby (také nazývané posesorní řízení) je od 1. 1. 2014 opětovně součástí našeho právního řádu. Jeho úprava se odvíjí od hmotněprávní ochrany držby, jež je obsažena v § 1003 a násl. OZ. Prostřednictvím posesorní žaloby se může držitel domáhat obnovení původního stavu nebo zdržení se dalších zásahů do držby. Oba požadavky odpovídají obsahu žalobního požadavku u petitorních žalob (žaloby reivindikační a negatorní). Lhůta pro podání žaloby je stanovena v § 1008 OZ a činí 6 týdnů ode dne, kdy se žalobce o rušení nebo vypuzení z držby dozví (subjektivní lhůta), nejdéle 1 rok ode dne rušebního činu (objektivní lhůta).

Posesorní řízení má předběžnou povahu; nejedná se však o předběžné opatření. „Předběžná povaha“ ochrany držby je dána zejména tím, že podání žaloby nebrání tomu, aby později (či dokonce souběžně) probíhalo řízení o ochraně petitorní. Vydáním protichůdného rozhodnutí v petitorním řízení se potom stává rozhodnutí v posesorním řízení bezpředmětným. Cílem posesorního řízení je poskytnout rychlou, neformální a účinnou ochranu poslední držbě držitele (nikoliv tedy právu k držbě, k čemuž je vyhrazeno řízení petitorní) před svémocným vypuzením nebo rušením držby, a tím zajistit ochranu „celospolečenského“ míru prostřednictvím soudního rozhodnutí.

Tento účel by měla sledovat i procesní pravidla:

432. Řízení na ochranu držby se zahajuje žalobou, jejíž náležitostí je také to, že se označí jako žaloba na ochranu držby.

Návrh vychází z toho, že označení žaloby jako posesorní usnadňuje a urychluje její vyřízení. Povinnost výslovného označení žaloby požadoval již vládní návrh ČRS 1937 v § 460 a zakotvuje jej i v současnosti rakouský ZPO v § 454 odst. 2. S ohledem na to, že se v praxi nezdá objevují případy, kdy žalobce v jednom podání podle jeho obsahu požaduje nejen ochranu držby, ale i ochranu vlastnictví, resp. není zřejmé, zda požaduje ochranu posesorní nebo petitorní, může toto pravidlo působit směrem k žalobci návodně tak, aby si utřídil, jaký nárok požaduje; tím lze zároveň snížit počet

případů, kdy bude nutno přistoupit k odstraňování vad podání, a vyhnout se tak zbytečnému prodlužování řízení a oddalování ochrany.

433. V řízení na ochranu držby se zásadně koná ústní jednání. Stanovovat rok k ústnímu jednání a lhůty je soud povinen se zřetelem k nutnosti rychlého vyřízení věci.

V posesorním řízení je s ohledem na dokazování rozhodných skutečností zpravidla nutné nařizovat ústní jednání. Půjde o zjištění poslední držby a jejího svémocného rušení. U žaloby na ochranu držby před prováděním nebo odstraňováním stavby pak bude třeba účastníky vyslechnout zejména k tomu, zda se ohrožený držitel účastnil správního řízení, ve kterém mohl vznést svoje námitky a zda se stavebník proti držiteli zajistil cestou práva (viz také další pravidlo).

Věcný záměr nestanovuje konkrétní lhůty (např. kolik dní předem mají strany obdržet předvolání k ústnímu jednání), protože bude opět záležet na jednotlivých okolnostech případu. Obecně se však klade důraz na rychlost řízení.

434. V řízení se soud omezí na zjištění poslední držby a jejího svémocného rušení. V řízení na ochranu držby před prováděním nebo odstraňováním stavby soud zjišťuje také to, zda se žalovaný proti žalobci zajistil cestou práva a zda ve správním řízení, jehož byl žalobce účastníkem, uplatnil své námitky k žádosti o povolení nebo odstranění takové stavby.

V posesorním řízení je s ohledem na předběžnou rychlou ochranu omezen okruh skutečností, které budou předmětem dokazování. Jedná se pouze o poslední držbu a její svémocné rušení nebo vypuzení z držby. Okruh dokazovaných skutečností je rozšířen v řízení o ochraně držby před prováděním nebo odstraňováním stavby (§ 1004 odst. 1 druhé věty OZ).

435. Kromě námítky, že žalobce proti žalovanému získal nepravou držbu nebo že jej z držby vypudil, jsou vyloučeny všechny další námitky, zejména o právu k držbě, o povaze držby, nebo o eventuelních nárocích na náhradu škody. V

řízení na ochranu držby před prováděním nebo odstraňováním stavby může žalovaný vznést rovněž námitku, že se proti žalobci zajistil cestou práva.

Toto pravidlo zamezuje zbytečnému protahování řízení a maření jeho účelu a vychází z § 463 vládního návrhu ČŘS 1937. Námitky v posesorním řízení přípustné pak vychází z hmotného práva (námitka nepravé držby a vypuzení z držby - § 1007 odst. 1 OZ nebo námitka zajištění cestou práva - § 1004 odst. 1 OZ). Dále zohledňuje specifikum řízení na ochranu držby před prováděním a odstraňováním stavby.

436. V řízení na ochranu držby je možné na návrh vydat předběžné opatření, jeví-li se to potřebné.

S ohledem na to, že i v řízení na ochranu držby může nastat potřeba zajištění práva navrhovatele před zmařením nebo podstatným ztížením prosazení jeho práva, navrhuje se stanovit výslovné pravidlo o tom, že i v posesorním řízení je možné vydat předběžné opatření. Tím se rovněž zamezuje nesprávnému zaměňování posesorní ochrany s institutem předběžného opatření.

437. Ve věci samé rozhoduje soud usnesením, a to bez zbytečného odkladu.

Ve věcech ochrany držby musí soud postupovat s maximálním urychlením, což platí i pro vydání rozhodnutí. Nenavrhuje se však stanovovat lhůty pro vydání rozhodnutí, neboť individuální okolnosti případu mohou být značně různorodé. Ostatně délka řízení se může lišit také typově – posesorní ochrana se totiž poskytuje rovněž jako ochrana před prováděním nebo odstraňováním stavby (§ 1004 OZ), kde bude zpravidla třeba k vydání rozhodnutí delší doba s ohledem na složitost řízení, prokazování širšího okruhu rozhodných skutečností apod.

438. Řízení na ochranu držby nelze přerušit.

Pravidlo sleduje požadavek rychlosti řízení.